

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 664

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ

HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Hidayet Kemal BAYATLI

ANKARA, 1996

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 664

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Hidayet Kemal BAYATLI

ANKARA, 1996

Bu eserin 5846 sayılı kanuna göre bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumu'na aittir.

İnceleyenler : Prof. Dr. Kemal ERASLAN
Prof. Dr. Hamza ZULFİKAR

ISBN : 975 - 16 - 0833 - 3

Dizgi ve Baskı : Bizim Büro Basımevi, Ankara

SUNUŞ

Bana dilimi öğreten, dolayısıyla başkalarına öğretmememe neden olan, Sevgili Babam Kemal Bedri Bayath'nın aziz anısına :

"Baba" başta taç imiş,
Her derde ilâç imiş,
Bir evlât pîr olsa da;
"Baba" ya muhtaç imiş!

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	VII
METİN VE DİZİNDE KULLANILAN İŞARETLER ve KISALTMALAR.....	XIII
ÖN SÖZ	XV
GİRİŞ	XVII
IRAK TÜRMENLERİNİN TARİHÇESİ	XVIII
METİN	1
DİZİN	113
DİL BİLGİSİ	327
IRAK TÜRKmen TÜRKÇESİ.....	329
IRAK TÜRMENLERİNİN KULLANDIKLARI ALFABE.....	330
IRAK TÜRMENLERİNDE İMLÂ DURUMU	334
ÜNLÜLER	336
ÜNLÜLERİN BİRBİRİNE ETKİSİ	339
BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU.....	339
KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU	340
KALINLIK - İNCELİK AÇISINDAN ÜNLÜ UYUMU	340
DÜZLÜK - YUVARLAKLIK UYUMU.....	341
UZUN ÜNLÜLER	341
KISA ÜNLÜLER	343
ÜNLÜ DEĞİŞMESİ	343
1. ÜNLÜ DÜŞMESİ	344
2. ÜNLÜ BİRLEŞMESİ.....	345
3. ÜNLÜ TÜREMESİ	346
ÜNSÜZLER	346
ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ.....	346
1. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ	355
2. ÜNSÜZ DÜŞMESİ	356
3. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	359
4. ÜNSÜZ YER DEĞİŞTIRMESİ	360

SÖZCÜK ve HECE SONUNDA چ -b, ڇ -c, ڏ -d, ڳ -g, ڻ -g	361
YABANCI SÖZCÜKLERİN TÜRKÇEYE UYDURULMASI ve İNCELTİLMESİ	363
SADALILAŞMA	364
BENZEŞME (ASİMİLASYON) OLAYI	364
SORU EDATI	367
ÇOKLUK EKİ	367
AİDİYET EKİ	368
AD (İSİM)	368
İYELİK BİÇİMLERİ (TEKLİK ADLAR)	369
AD DURUM EKLERİ (İSİM HÂL EKLERİ)	369
1. İLGİ DURUMU (Genetif)	369
2. YÜKLEME DURUMU (Akkuzatif)	370
3. YÖNELME DURUMU (Datif)	370
4. BULUNMA DURUMU (Lokatif)	370
5. AYRILMA DURUMU (Ablatif)	370
6. VASITA DURUMU (İnstrumental)	370
7. EŞİTSİZLİK DURUMU (Ekvatif)	371
8. YÖN GÖSTERME DURUMU (Drektif)	371
YAPIM EKLERİ	372
1. ADDAN AD YAPAN EKLER	372
2. ADDAN FİİL YAPAN EKLER	377
3. FİİLDEN AD YAPAN EKLER	378
4. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER	383
ZARFLAR :	386
1. YER ZARFLARI	386
2. ZAMAN ZARFLARI	386
3. DURUM (Nasillik-Nicelik) ZARFLARI	386
4. AZLIK-ÇOKLUK ZARFLARI	386

ZAMİRLER :	387
1. KİŞİ ZAMİRLERİ	387
2. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ	387
3. İŞARET ZAMİRLERİ	387
4. SORU ZAMİRLERİ	388
5. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ.....	388
EDATLAR :	388
ÜNLEMLER	388
388 SESLENME EDATLARI	388
SORU EDATLARI.....	388
GÖSTERME EDATLARI	388
CEVAP EDATLARI	388
BAĞLAMA EDATLARI :	388
1. SIRALAMA EDATLARI	388
2. DENKLEŞTİRME EDATLARI	388
3. KARŞILAŞTIRMA EDATLARI.....	388
4. CÜMLE BAŞI EDATLARI	389
5. SONUÇ ve AÇIKLAMA İFADE EDEN EDATLAR	389
6. BENZERLİK EDATLARI	389
7. ŞART ve DERECEYE BAĞLANANLAR	389
8. AKSİ HÂLDE İFADE TAŞIYAN EDATLAR	389
9. "HELE" EDATI.....	389
10. SONA GELEN EDATLAR	389
11. SON ÇEKİM EDATLARI	389
FİİL :	390
KİŞİ EKLERİ	390
FİİL ÇEKİMİ :	391
ŞİMDİKİ ZAMAN	391
GENİŞ ZAMAN	391
GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN	392

ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN	392
GELECEK ZAMAN	393
EMİR KİPİ	393
ŞART KİPİ	394
İSTEK KİPİ	394
GEREKLİLİK	395
İMEK EK FİİLİ	395
1. BİLDİRME EKLERİYLE ŞİMDİKİ ZAMAN	395
2. BİLDİRME EKLERİYLE GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN	395
3. BİLDİRME EKLERİYLE ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN	396
4. BİLDİRME EKLERİYLE ŞART	396
FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMLERİ :	397
1. HİKÂYE	397
ŞİMDİKİ ZAMANIN HİKÂYESİ	397
GENİŞ ZAMANIN HİKÂYESİ	397
ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMANIN HİKÂYESİ	398
GELECEK ZAMANIN HİKÂYESİ	398
ŞART KİPINİN HİKÂYESİ	399
İSTEK KİPINİN HİKÂYESİ	399
GEREKLİLİK KİPINİN HİKÂYESİ	400
2. RİVAYET :	400
ŞİMDİKİ ZAMANIN RİVAYETİ	400
GENİŞ ZAMANIN RİVAYETİ	401
ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMANIN RİVAYETİ	401
GELECEK ZAMANIN RİVAYETİ	401
ŞART KİPINİN RİVAYETİ	401
GEREKLİLİK KİPINİN RİVAYETİ	402

3. ŞART :	402
ŞİMDİKİ ZAMANIN ŞARTI.....	402
GENİŞ ZAMANIN ŞARTI	402
GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMANIN ŞARTI	402
ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMANIN ŞARTI	403
GELECEK ZAMANIN ŞARTI	403
YETERLİK FİİLİ	403
ZARF-FİİLLER (GERUNDİUMLAR)	403
SIFAT-FİİLLER (PARTİSİPLER).....	405
TÜRKİYE TÜRKÇESİ ETKİSİYLE İRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE (METİNDE) KULLANILAN SÖZCÜKLERİN LİSTESİ	407
KAYNAKLAR	409

İŞARET VE KISALTMALAR

~	ulama işaretti
‘	hemze "ş" veya kesme işaretti
ç	ayın (ξ) işaretti
ı	"i" ile "ı" arası bir ses, "i"ye yakın
ı	"ı" ile "i" arası bir ses, "ı" ya yakın
ü	"ü" ile "i" arası bir ses, "ü"ye yakın
u	"u" ile "ı" arası bir ses, "u" ya yakın
ó	o ile ö arası bir ses
’	yarım uzatma işaretti
â	bulanık a, a ile e arası bir ses
þ	b ile p arası bir ses
é	kapalı e
ķ	"ķa - Ķ" sesi
ħ	"ħa - Ħ" sesi
ħ	"ħi - Ħ" sesi
ǵ	"gayin - ġ" sesi
bkz.	bakınız
Ar.	Arapça
İb.	ibranice
Far.	Farsça
İng.	İngilizce
T.	Türkçe
Rus.	Rusça
Moğ.	Moğolca
k.a.	kişi adı
krş.	karşılı
mec.	mecazî

ÖN SÖZ

Bu eser, Irak Türkmenlerinin ağızlarını inceleyip yazı ve konuşma dilini karşılaştırmakta ve bunların derinliklerine inerek bu güne kadar kapalı kalmış birçok yönlerine ışık tutmaktadır. Bölgede kullanılan ağız ile, yazı dili arasında ufak tefek de olsa, kimi ayrılıkların ortaya çıkması doğaldır. Ancak bu ayrılıklar sadece kabukta kalmaktadır. Bu çalışmada "Kerkük" ve "Kifrî"⁽¹⁾ bölgesinin ağız özellikleri ele alınmış ve incelenmiştir. Kerkük ağızı örneklerini, değerli halk ozanlarımız, rahmetli Mustafa Gökkaya⁽²⁾ ile Nasih Bezirgen⁽³⁾ beylerin kitap olarak yayınlanan halk şairlerinden; ayrıca aynı bölgede kullanılan manzum ata sözlerinden almış bulunuyorum. Kifrî ağızı örnekleri ise, değerli hemşehrim Dr. Muzaffer Kervancı tarafından Kifrî'den derlenmiş ve banda alınmış kasetlerdeki manzum "léyle" (ninni) lerden seçilmiştir. Bu arada kendisine teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Prof. Dr. Hidayet Kemal BAYATLI

-
- (1) Bu ilçe 1973'lere dek idarî bakımından Kerkük'e bağlıydı. Ancak bu tarihten sonra ve ırkçı Baas rejiminin başlıca siyaseti olan, Türk bölgelerini birbirinden ayırarak kimi ilçeleri (Kifrî ve Tuzhurmatı gibi) idarî bakımından Arap vilayetlerine bağlamıştır, Kifrî, Diyale vilayetine, Tuzhurmatı ise sonradan ihdas edilen Tikrit vilayetine kaydırılmıştır.
- (2) **Mustafa Gökkaya**, halk ozanı, 1910'da Kerkük'ün "Bulağ" mahallesinde doğmuş. Daha küçük yaşıta çalışma hayatına atıldığı için, okula gidememiş. Ancak okuma-yazmaya heveslenerek gece okuluna üç yıl devam etmiş, böylece az da olsa okumayı öğrenmiş ve kendi çabasıyla ilerlemiştir. Son yıllarda kitapçılıkla uğraşan Gökkaya; şairlerinde genellikle gelenek ve görenekleri ayrıca masalımsı hikayeleri hece vezniyle nazmederek Kerkük'te halk ozanı olarak ün kazanmıştır. 18 Mart 1983'de Kerkük'te öldü, Metin bölümündeki 1. şiirden 26. şiire dek (s. I'den s.47'ye kadar) kendisine aittir.
- (3) **Nâsih Bezirgen**, Halk ozanı, 1927'de Kerkük'te doğmuş, Kimi ailevî ve sosyal nedenlerden dolayı ortaokuldan ayrılarak çalışma hayatına atılmıştır. Sekiz çocuk babası olan ozanımız birkaç yıl önceye kadar memur olarak çalışmaktadır. Daha sonra Kerkük'ün Kayseri Çarşısı'nda bir tuhafîye dükkânı çalışmaktadır. Şairleri genellikle Irak Türk toplumundaki kimi yeni ve benliklerine uymayan, batıdan ve diğer toplumlardan ithal edilmiş sayılan bu âdet ve davranışları ele alarak, onları işlemekte ve topluma adeta "kendine dön!" çağrısında bulunmaktadır. Metinler bölümündeki 27. şiirden 55. şiire dek (s. 48'den s. 92'ye kadar) kendisine aittir. 1990'da Kerkük'te öldü.

GİRİŞ

Türklük ülküsünün en temizini, en safını taşıyan Irıak Türkmenleri Osmanlı'nın Irak'tan çekilmesinden sonra kendi kaderleri ile baş başa bırakılmışlardır. 1935'de Irak bağımsızlığına (!) kavuşur ve krallıkla idare edilir. İlk işleri Türkmenlerin yoğun bulunduğu yerlerde bütün Türk okulları ve devlet dairelerini, Araplaştmak oldu. Buna direniş gösteren Türkmen aydınları güneşe sürgün edildi. Daha sonra topluca öldürmeler başladı. Kraliyet, kanlı bir darbeyle (14 Temmuz 1958) son buldu. Ardından hemen Cumhuriyet kurulur ve yeni anayasaya göre azınlıklara sözde haklar tanınır! Önce günde yarı saat bir radyo programı, ayrıca ayda bir çikan-yarısı Arapça-Kardaşlık adında bir dergi. Arkasından yine korkunç bir katliam (14-17 Temmuz 1959). Yönetim değişikliği arka arkaya devam eder. 1968'de ikinci kez BAAS¹ Partisi yönetimi ele alır.

Irak Türkmenlerinin çok güzel bir deyimi vardır ki her darbeden sonra bu deymi kullanırlar: "Rahmet kefen çalana!" Bunun Türkiye Türkçesiyle anlamı: "Gelen, gideni aratır!" demektir. Şimdiki BAAS yönetimi de gidenlere çok ama çok rahmet okuttu. Yine önce vaadler: Yerel Türkçe ile TV programları, eğitim hakları (!) arkasından tek tek tutuklamalar. İdamlar öyle yoğunlaştı ki önceki katliamlar solda sıfır kaldı! Çocuklar daha ilkokulu bitirmeden, Türkmen okulları kapatıldı. Kerkük'ün bazı ilçe, bucak ve köyleri Diyale ve yeni ihdas edilen Tikrit iline bağlandı. Bazı büyük Türkmen köyleri yerle bir edildi, ahalı güneşe Arap bölgelerine kaydırıldı. Güneydeki Araplar ise Türkmen yerleşim bölgelerine yerleştirildi. Türk Türk'e gayr-i menkulünü satamaz! Emekli olduğu halde kendi bölgесine dönüp kalan yaşamını sürdürmez! Ve nihayet son göç ve Irak'ın bölünme eşiğine gelmesi! İşte bu BAAS demokrasisi (!) altında Irak Türkmenleri düşे kalka günümüze dek yaşamaya çalışılar. Bütün bunlara rağmen 1918'den beri yine de yılmadılar. Türk Dili'ni, Kültürüni var güçleri ile yaştılar ve bunun mücadeleşini hâlâ da vermektedirler.

Peki kimdir bu Irak Türkmenleri ve Oraya ne zaman yerleştiler?

---

1. Bilgi için bkz. Cemal Kutay, Tarih sohbetleri s. 237-238, İstanbul-1968

Irak Türkmenlerinin Tarihçesi¹ :

Birinci Devir : Gruplar hâlinde muayyen zamanlarda Irak'a gelen Türkmenler'in bu bölgeye yerleşmeleri uzun vadeli olmuştur. İlk Türkmen gurubu Irak'a H.32 (M. 652) yılında girmiştir. H.54 (M.657) yılında Emevilerin kumandanı Ubaydu'l-Lâh, Buhara kuşatmasında Türkmenlerin yiğitliklerini ve çok iyi silâh kullanmalarını görünce, Basra şehrine büyük bir Türkmen topluluğu yerleştirdi. Böylece Türkmenler daha sonra Emevi ordusunda önemli bir yer işgâl ettiler. Ayrıca bunlara H. 132 (M. 749) yılında meşîk vâlisi Yezit b. Umar b. Hüseyin, Buhara'dan gelmiş üç yüz kadar Türkmen'i de katmıştır. H. 835 (M. 1431) yılında Abbasî halifesi olan Mutasim gene Türkmenlerden müteşekkil bir muhâfiz birliği içinde getirmiştir. Bu muhâfiz birliği veya Hassa Ordu-su, adı geçen halifenin zamanında (H. 833 842) gerek iç ayaklanmalarda gerekse dış sa-vaşlarda önemli başarılar kazanmışlardır.

Böylece tarih boyu ve toplumsal olayların sonucu olarak Irak toplumuyla kay-naşmaya başlamış olan Türkmenler, zamanla nişanlanma, evlenme ve saire gibi insani girişmelerin de etkisiyle daha ziyade Bağdat ve Samarra gibi kültür merkezlerinde yer-leşmişlerdir. Bu etkilere karşı kültürlerini korumada büyük bir gayret sarfetmişlerdir. Hatta yeni kurdukları mahalle ve semtlere dahi kendi adlarını vermişlerdir.

İkinci Devir : Büveyhiler tarafından işgâli, Türkmenler'in kuvvet ve kudretini bir dereceye kadar zayıflatı ise de, Irak'taki sayıları daha baştan beri önemli bir varlık gösterdiği için, az da olsa devlet içinde etkilerini hissettiyorlardı.

Muizül-Devle'nin ordusunun çoğunuğu Türkmenler'den oluşmaktadır. Türk başıbuğları, halifelere tahakküm etmekle beraber, aynı zamanda yetenekli kumandanlar olarak da önemli işler görmüşlerdir. Her an çökmek uçurumuna gelen Abbasî impara-torluğunu bu Türkmen komutanları ayakta tutmaya çalışıiyorlardı. Halifelerin Türk has-sa ordusunda umûmiyetle babaların yerine oğulları değil, Türk ilinden yeni gelenlerin yer aldığıını görmekteyiz. Bundan dolayısıdır ki Türk Hassa Ordusu daima gücünü ve kudretini koruya bilmüştür.

Üçüncü Devir (Selçuklular Devri) :

Bağdad'ın Selçukların hakimiyeti altına girmesi üzerine, Türkmenlerin büyük bir çoğunuğu Irak'a gelerek yerleşmiş ve birçok Türk beyliği kurulmuştur. Meselâ : Ata-beyler Musul'da, Zeyneddin Küçük Erbil'de Kırçak (Kıfçaklar) ise Kerkük'te varlıklar-

---

1. Nilüfer ABDÜLHAKÎM (BAYATLI), XVI. yy.'da Musul Eyaleti, İstanbul Üniversitesi Edb. Fak., Dokto-ra Tezi, İstanbul - 1975

nı göstermişlerdir. Bu devirde Türkmen grupları, büyük illerden, yine o illere bağlı başka bazı Türk topluluklardan ibaretti.

Bu küçük topluluklar Trablusşam, Şam, Musul ve Kerkük bölgesinde yerleşmiş idiler. Şam, Musul ve Kerkük bölgelerinde yaşayan Türkmen aşiretleri küçük oymaklar- dan meydana gelmişlerdir. Bu cymaklar arasında Oğuz boyalarına mensup şubelere de rastlanmaktadır. Türkmen kolunu teşkil eden boy ve kabileler Osmanlı hâkimiyetinin başlamasından önce kalabalık nüfusu ve daha teşkilathî bir halde idiler. Doğuya doğru hızla gelişen Türkmen teşekkülü ve siyasi faaliyeti, Timur istilası durumunu zayıflatmış ve parçalanmasına neden olmuştur.

Dördüncü Devir Türkmenleri

Cengiz Han öünden kaçan, Harzem Şah'ın ordusundan kalanlardır. Irak ve Ce- zire'ye dağılmış ve bozulmuş vaziyette geçen bu ordunun içinde Alâaddin'nin annesi Türkân Hatun'un aşireti olan Oymak aşireti de bulunmaktaydı. Bayat (Beyavut) ise bu aşiretin bir koludur. Bugün Kifri (Salahiye), Tuzhurmatı, Dakuk, Karatepe ve civârında- ki bölgelerde bulunan ve bütünü Harzeşâh'lardan olan Bayat aşireti, Türkân Hatu'nun aşiretinin bir devamı olduğu zannedilmektedir.

Beşinci Devir Moğollar Deviridir:

H. 656 (M. 1258) yılında Bağdad Moğollar tarafından işgal edildikten sonra bütün Irak, Moğolların eline geçti. Fakat Moğollar Türk ırkından olmamakla beraber önemli bir sayıda bir Türkmen topluğunu beraberlerinde getirmişlerdi. Gerek bu Türk topluluğu, gerek geldikleri yerlerdeki Türkmenler arasında kalan Moğollar Türkleşmeye başladılar. Yüzyıl sonra, yani XIV. yüzyılın ortalarında artık bütün Moğollar Türkleşmişlerdi. Musul bölgesinde Yurt tutmuş olan Moğol boyları arasında Oyratlar başta gelmektedir. Bunlar kalabalık sayıda idiler. Bunların önemli bir kısmının Irak'ta yerleştiği anlaşılıyor. Bugün Irak Türkmenleri'nin halk şiirlerine Horyat denilmektedir ki bunun Oyrat boyunun adı ile ilgili olup olmadığı iyice bilinmiyor. Celâyir devleti Moğol devletinin bir kısmı idi ve Timur Iran'dan Irak'a geçtikten sonra bir çok Türkmen topluluğu Irak'ta kalmıştı. Bu aşiretlerden Karatepe ve ona yakın diğer bölgelerde yerleşmiş olan Sarlu aşireti bugüne kadar varlıklarını korumuşlardır. Bu aşiret yazıları Haleb'e, bura da kuzey batıya doğru Bağdad ve Musul'un güney batısına Irak-ı Acem'e kadar inmekte, bu bölgelerde dolaşmaktadır.

Altıncı Devir Akkoyunlu, Karakoyunlu devirleridir:

İçtimâî ve siyasi âmiller yüzünden, diğer Türkmen zümreleri gibi, Irak toplu- muyla kaynaşmış olan Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkleri genellikle Irak'ın kuzey ve kuzey-doğu bölgelerinde M.813 ile 914 yılları arasında yerleşmişlerdir.

Türkmen göçebeleri olan bu aşiretler, Irak ve Azerbaycan'ın nüfuzu altındaydilar. Gerek Akköyunlu ve gerekse Safevî devletleri Irak'in Türkleşmesinde herhangi bir sarsıntı geçirmemişti, tam tersine Türk unsurlarıyla nüfuzları artmıştır.

Yedinci Devir Osmanlı Türkleri Devri:

Bu devrin Türkleşmesi kuvvet ve şiddeti bakımından Selçuk devrine benzemekte olup etkisi bugüne kadar görülmektedir. M. 1032 yılında Safaviler Bağdad'ı işgal ettiler, siyasi durum M. 1048 yılına kadar devam etti. IV. Murad zamanında Bağdat yine Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. IV. Sultan Murat, doğuda Acem, batıda ise Irak arasında bir askerî karargâh yaptırarak bu bölgeye Türkmenleri yerleştirdi. Aslen Marağa Azerbaycan Türkmenlerinden olan Irak Türkmenlerinin bir kısmı da (M.1505-1524) tarihlerinde Şah İsmail tarafından Irak'a yerleştirilmiştir. Daha önce Nadir Şah'ın, (M. 1447-1730) tarihlerinde Azerbaycan Türklerinden bazılarının Irak'a geçmelerinde büyük rolü olduğu görülmüştür. Bu durum, Bağdad'ı Kanuni Sultan Süleyman fetettikten H. 941 (M. 1535) sonra da devam etmiştir.

Türkmenlerin Irak'taki yerleşim bölgelerine gelince, bu alan Irak'ın kuzeyinde Telafer şehrinden başlar Musul etrafındaki köyler, Erbil, Atunköprü, Kerkük, Dakûk, Tuzhurmatû, Kifri (Salahiye) Hanekin, Bedre'ye kadar uzamaktadır.

METİN

(Halk Şiirleri, Ninniler, Deyimler)

1

TÜRKMAN

1. Türkman Türkman Türk Türkman,
Çigninde var kürk Türman,
Ne rakıbjın şerrin,ne,
Ne ölümnen hürk Türkman!

2. Göze görük Türkman,
Bāşında börk Türkman,
Çigninde camadānı,
Oğarı türkü Türkman

3. Her derd̄i çekmez Türkman
Mazluma degmez Türkman,
Haş yolun tutuþ gider,
Aslā baş egmez Türkman!

4. Her kész ögmez Türkman,
Hiç yere sögmez Türkman,
Dirsegiyden sāmirsag,
And içib doğmez Türkman!

5. Dinini öger Türkman,
Haþka baş eger Türkman,
Bir bähin terihlere,
Dünyeye deger Türkman!

KĒRKÜK ŞARKISI

1. Kērküklüyüg, Kērküklü,
Dostlar şad duşman yüklü,
Fidāyıg bu vatana,
Hem gencler hem de tüklü!

2. cIrak'ta Kērkük şehrı,
Kere nēft ahar nehrı,
Daş altun torpağ gümüş,
Sür safa çekme kehlerı

3. Sévérıg biz vatanı,
Hem ana hem atanı,
Ölürseğ terk etməríg,
Bu torpağda yatanı!

4. Kērkük cIrak çırığı,
Fitilsiz yanar yağı,
Kısse görüşlü dëgi;
Däyim gözler iragi

5. Geçeríg yüz bin ili,
Terk etməríg bu dili,
cIrak Türk'ü , Türkmänig
Dünyede her kes bili!

KÖYDÜLAR KAMBURI KAMBUR İSTİNE

1.	Bir gün bir kambur vārmış, Bēl bāğlıyb, baş sārmış, Hamama gētmeğ īster, Gēcen̄ kiye yārmış	7.	Zevk ile coşéylēdūv, Gönlüvü boşéylēdūv, Sene bir éylig lāzim, Tōyımız hoşéylēdūv
2.	Gēcen̄ çāşirdinca, Ses gēl̄i kaba, ince Hamam öḡi toy heley, Çoh keflēni görünce	8.	Çjhārdin kamburunu, Üskeg ossuñ burını, Pek yehēvun giridin, Hātta tēr̄i kurunu
3.	Hemen girer heleye, Sen bir bah bu beleye, Heley tepmeğ sēşinen, Yēr gēl̄i zenzeleye	9.	Bir, ki tepme çāldılar, Kamburunu āldılar, Koydūlar terecye, Dümdüz yola sāldılar
4.	Cinniler diyer pazar, Tepmeler, yēr̄i kazar, Pazarertesi henüz Kambur da hemen başlar : Sāli, çersembe, hemis	10.	Bunun vārmış yoldāşı, Görünce dōndü bāsı, Hem kambur hem sakkāymış Düzungen genc olub yāşı
5.	Mēn̄j, ērdi tamama, Kambur girdi hamama, Bir dene otūripti, Başa sāriğ camama	11.	Ēsk̄iden yoldāşimsan Yaşa mēn̄j yāşimsan Düzlendiyv sele mene Doğrusın, kardāşimsan
6.	Kamburi gēt̄irdilər, Kan tere bāturdılar, O sāriğli yānına, Uzkuylu yāturtılar	12.	Dōndü dēd̄i sakkaya : Bir sözüm var baķaya, Gēce hamama gētt̄im, Bunu vurma şakķaya

13. Cinniler toy ȝetmiş̄ti ,
Az kālmış çoh gētmış̄ti ,
Hemen girdim heleye ,
O toy sona yētmış̄ti
14. Toyları ki günüymüş ,
Nece bir düğüniymüş ,
Et̄tim bēş gün özün̄
Bitmēgi bu günüymüş
15. Saḳḳa dēd̄i giderem ,
Baḥ bu gēce nēderem ,
Dēf zirnapa kēf̄in̄nen ,
Tōyi on gün éderem
16. O gētmez su satmaǵa ,
Yuhsı gelmez yatmaǵa ,
Gēce ɬamama gider ,
Başlar uzun atmaga
17. Cinniler diyer pazar ,
Tepmeler yēri ɬazar ,
Pazarertesi henüz ,
Sālı , cersembe , hemis
18. Saḳḳa başlar démeǵe ,
Sanki gēl̄ib yēmeǵe ,
El̄i hānim cūm̄e cānim ,
Şembe duşmānim
19. Saḳḳa bunı diyince ,
Seḳḳel uzun biǵ ince ,
Bir kōrhi aldi özün̄ ,
Heppi cinni durunca !
20. Seslēr̄in̄ı uttular ,
Biǵāzinnan tuttular ,
Hepsi teprenmez öldi ,
Sanki birer puttular
21. Bir ses diyer ey saḳḳa ,
Cevab vērisin̄ haǵka ,
Şerif gün duşman ȝoli ,
Bele şey olmaz şaḳḳa
22. Saḳḳanı tam sōyıdilar ,
Kamburını öydilar ,
Dünk̄ ɬamburı hemen ,
Kambur üste ɬöydüler
23. Nişi saḳḳa küsti ne ,
Aǵzi durmaz sustı ne ,
Ḡem , ɬehir , h̄efet gēldi ,
Kambur ɬambur istińe
24. Gēttihce bōynın̄ eger ,
Seḳḳel̄i yére deger ,
"Düz ossam arvad allam ,"
Saḳḳa diyermiś meger !

BİBİSU

1. Bibisu , su ist̄isen ,
Ağac dâlı üst̄isen ,
Eyyi öt Türkman ķuşu ,
Kerkük'ljiler dost̄isan

2. Sen ne güzel bir ķussan ,
Kérkük hähına tuşsan ,
Yaz günü sebbeh vâhı ,
Konışsan ne hoşsan

3. Bu diyarda beslendüv ,
Dal ist̄inde seslendüv ,
Boyun bâğıv kереди ,
Bilmem neden yasländüv ?

4. Ne emin ne miskinsen ,
Nenev ölüb diskin sen ,
Gög girib gileylisen ,
Bilmem kimnen küskïnsen ?

5. Bir kimse sene kijmez ,
Hiç bir ķuş sene uymaz ,
Su ist̄isen bibivnen ,
Bu zâlim sësuv duymaz

6. Dili küçük yoh ēli ,
Ne güzel terbiyeli ,
Bu nece beslénjibti ?
Bir şey de yoh emeli .

NARNAR – ĀYĪŞ

1.	Bir ödünçi vāriydi , Hal - vāhti çoh dāriydi , Bunun bir arvādi var , Gidişatı şerriydi	6.	Kişi gideğ sen durma , Hiç yere biguv burma , Gerçekse ķuluv ollam , Menimçin hile ķurma
2.	Arvad sever bal keymeg , İstemez hepsin saymag , Bir iş eliñnen gelmez , Ekmegi bile yaymag	7.	İp , tulugı ăldilar , Dağ içine daldilar , Kuyyinin üzerinde Ahşama dek kăldilar
3.	Herif bir hile tapar , Tāpinça nece yapar , "Arvad : bir şey tāpmışsam , Men doldurım sen apar ! "	8.	Lāzımdı ķuyya enmeg Bal taptıq kăldı keymeg İndi kim ķuyya ēnsin İster bunda aldanmag
4.	Kurbānūv olum kişi , Sele mene bu işi , Bu gēce dünen gēce Sen görüþsen bu diþi	9.	Ķuyyi da kór bir ķuyyi , Ne băli var ne suyi , Öz băsına gētirdi Arvādin bed baht huyi
5.	Herif dēdī : " Ne diþi ? Men erkegem , sen diþi Bir ķuyyi bal tāpmışam , İdara éder kişi "	10.	Ķuyyiya özüjm ennem , Enmesem sora yannam , Hile ķurma mēnimçin , Kimin sözüne ķannam

11. Kişi degme tēl̄ime ,
Sen ip̄ı sar bēl̄ime ,
Bu nē̄met bēst̄ı mene ,
Eşrēt̄ime ēl̄ime
12. Kolin bıl̄egin yağlar ,
Ip̄ı beline bağlar ,
Uzādı ip̄ı salar ,
Hat - havar arvad ağlar
13. Ses çattal fizzeḥ cüter ,
Kuyyının ağızin tutar ,
Ağzı bğāzı kurrur ,
Geh te bir t̄freg utar
14. Herif gēld̄ı ēv̄jne
Can sēv̄jne sēv̄jne
Kēf̄innen reng reng öld̄ı
Döndü yēdd̄ı lēv̄ne
15. Rehetce yēd̄ı işti
Ēyyi yēmegler sēst̄ı
Kēf̄ etti safra sūrd̄ı
Hefteler günler gēşt̄ı
16. Dadanmāgçın dādına ,
Arvad düşt̄ı yādına ,
Narnar - Āyış diyeller ,
Bu arvādin ādına
17. Her bir fikre de dālıb ,
Ēl̄ine ip̄in ālıb ,
Kāhti gētt̄ı kuyyıya
Ēceb Narnar-Āyış kālib ? !
18. Ip̄ı ālı tēz kaçar ,
Kuyyının ağızin açar ,
Diyer : "arvad kālibsan ?"
Arvad yarvalı naçar
19. Herif ip̄ı uzādı ,
Gēld̄ı cānuv azādı ,
Çeker bir ejdeha ilan ,
Āh bu nece kazađı ?
20. İlan diyer : "Vay sene ,
Bir eyliḡ ettuv mene ,
Hiç unutmam ölünce ,
Tut kuyyımı sen gene "
21. "Kurtar _ oldum el̄innen ,
Vay bu iti dilinnen ,
Hak̄kını kılıcı kēss̄ı ,
Bu arvādin bēl̄innen "
22. "Dinne mēn̄ı kardāsim ,
Durmādı gözde yāsim ,
Hut , hut , hut fis̄ka dāşı ,
Her yērden ēzd̄ı bāsim "

23. " E yliğüv nece vérjm ,
Arħadaş sēn̄j görüm ,
Şah kızının boynına ,
Özüm̄i éyyi hörüm "
24. " Hätta ora gelmesev ,
Éyyi para almasav ,
Kızın yaħasın salmam ,
Kol boynına salmasav ! "
25. Kuyyi āğzını tuttu ,
Sırri sāħħiyib uttu ,
İlannan ħeber bekler ,
Dönüb eviñe għettpi
26. İlan bir ķaçmaġ ķaċar ,
Aradan on gün għeċżepp ,
"Şah kızının boynında ,
Bir ilan var , kim açar ?"
27. Dallallar hep çägiri ,
Her tereftan bāġiri ,
Herif : "Men , men açaram "
Kéftan kārnı āġiri !
28. Bu herifi tuttular ,
Simsiħ ile ittiġer ,
Biraz coħi yēr idib ,
Şah ögħne għettijer
29. Şah dēdji : "Déme yalan ,
Kālībṣa sensen қalan ,
Ne šiħi kāldi ne milla ,
Açilmādi bu ilan ! "
30. Herif diyer : Men özüm ,
Reħġin ossin baş gözüm ,
İnšalla aċa billem ,
Tasdiq ēle sen sözüm "
31. Għelidj kızin yānina ,
Vay o kızin cānnina ,
Sapsarı rengi għedib ,
Kül kāriżiħi cānnina
32. Herif dēdji ilana :
"Bāsim dōniż dolana ,
Għelidj buni bāgiċiha ,
Haqqha secede kċilene "
33. İlan dēdji : " Nēderem ,
Āciliħ men giderem ,
Bir daha görsem sēn̄j ,
Çalaram su ēderem ! "
34. Āċildi kiz boyninnan ,
Kucägħinna koyninnan ,
O kimdi baġi cħabar ,
Ilānin oyinna?

35. Şah göz tikmez gözüne ,
Kızı vərdi özüne ,
Yānında vezir etti ,
Kim yerişti tozına
36. Hemen geldi bir yolçı ,
"Nesen sen ? " dēdī : "Elçi ,
İran Şāhı'nnan gəldim ,
Vezirlerdenem sölçi "
37. Göndərdi İran Şāhı ,
Kızının adı Māhi ,
İlan sārib gerdənjin ,
Ödinci çecti āhi
38. Hepimiz kāldih naçar ,
Nəcəj ilan hiç kaçar ?
Dāmadın gönder bize ,
Belki ilāni açar !
39. Şāh emr_ etti damada ,
Rengi öldi tamata ,
Dāmad bilmez ne yapsın ?
Sanki durub қamata !
40. Dāmad mindi trene ,
Üz çevirdi İran'a ,
Kānimı ucuz sāttim ,
Gelmədij bir kırana
41. Geldi ilan yānına ,
Ataş düşüb cānına ,
İlan görünce bunı ,
Gāyet gətti dānına
42. Dāmad dēdī : " Yoğ mēnji ,
Ahtarıri hem sēnji ,
Narnar - Ayış kurtılıb ,
Gēzib Heleb , Yemēn' i
43. İlan eşitti naçar ,
Özün yavaşça açar ,
Külliğe zibilliğe ,
Atlāni կoyar kaçar !

DĒRZİ İLE MİŞTĒRİSİ

1.	Dērziye bir miştērî : " Mene bir kat tik uyğun " Dērzi diyer : " Āduv ne ? " Herif diyer : " Ādim Gün "	5.	Onun adı Gün'üymis , Bunun adı Āy'ıymış , Dērzi , mene bir kat tik , Parasın pêşin sâymış
2.	Bir kat tiker çoh gözel , Herif girer mutazam , Koy dolâsim dostlârim , Gösterib bir bir gezem	6.	Dērzi diyer : " Āduv ne ? " " Āy'dı ādim sorasan " " Ay'a kumaş biçinmez ; Şekil şekle giresen "
3.	Bir yoldâsı görünce , "Bunu kim tiki sene ? " Bir bele kat tikerem , Çoh güzel uyar mene	7.	Ne biçimde biçeyim ? Bir gün yay oğ olisan , Geh te bir tam olisan Ayda bir yoh olisan
4.	Filan dērzi tikipti , Men de girdim istime , Gidersev selam éle Mēnjm eskî dostuma	8.	Yerî gêt men biçemem , Biçimine biçinmez , Sênyv gibi dolamaç , Şerbet ossa içinmez !

ÜSSÜZ KONAĞ

1.	Bir yolcu arvādīynan, Gider gēvūl şādīynan, Bir köyde konağ öli , Ener āğız dādīynan	7.	Buna da rāzi olmaz , Hegbēnjin yāni dolmaz , Bir horiz koy hegbeye , Kır boynını basabas
2.	Ev sehēb̄ı kanşarlar , Allah'tan du ^c e diler Hoş geldüvüz şerefle , Sipir̄ı yēr̄ı sular	8.	Dēd̄ı : "Bēst̄ı bu dalaş " Koydı kazana kalaş , Bir bēz vārdı kāldirdı , Ne kaz kāldı ne de aş !
3.	Adam ēve emr̄_eder , Arvad ocağa gider , Ahşāmçı burğul āsı , Çarçābūğ hāzır ēder	9.	Düştüler konışmağa , Heket düştü iraşa , İran'nan hem Toran'nan , Ne beg kāldı ne ağa
4.	Misāfir kohı ălib , İştahla fikre dālib , Pilavla kaz bışerken , Ortaya burğul gēlib	10.	" Ey misāfir ^c ammuca , Yāşın oluptı neçce ?- Sen konış men de bilim , Çoh oturağ bu gēce "
5.	Gēce misāfir ağa , Gizli girer ocağa , El gēzd̄ırı kazana , Kabkacağ hem tabbahā	11.	" O kaz paşa nakl̄_oldı , Kazāniydan tēz_ oldı , Ekmēğim tāpmışiydim , Onda bu hegbem doldı ! "
6.	Ne görsün ,pirinc biraz , İstjnde böyük bir kaz , Dönd̄eri hegbēsine , Ekmeg_ ile basabas	12.	" Bir horiz Kirmēşān'ı Kēst̄ım ét̄tim aş_ anı , Yēr̄ne te ^c yin_ ét̄ti , Hükmet kalaş paşānı ! "

13. "Gētseğ bizi yadlāsız ,
Yatāgımız katlāsız ,
Hetrivüze düştübce ,
Arħāmımızca yiğlēsiz ! "
14. "Kāhın gideğ bu kere ,
Yol irağ teppedere"
15. "Erkendj sebbeğ ossin ,
Keymeğ yēvün hem kere "
16. " Kōyin , hōriz baynāsin ,
Herkes vāhtin annāsin ,
Kōrini deme vēreg
Koy samavar keynēsin "
17. "Kah yolda baynādirig ,
Baħ ēyyi annādirig ,
Yērissēğ yērimjize ,
Su vērrig dennēdirig "
18. "Arvad gēt kāzāni ,
Öldi sebbeğ azāni ,
Bāħim hōriz baynamaz ,
Arvad aħtar tēz anı ! "
19. Kadın yēmegçin gēdiḥ ,
Yēmeğlēri seyr īedjib ,
Ne kaz kālib ne hōriz ,
"Mīsāfir bize nedjib ? "
20. Kazanda var bir kalaş ,
Dēdji : " Kişi ge olaş ,
Kaz gēttij , ekmeg gēttij ,
Ac kāldığ gēttij beleş "
21. Kişi bāħti kalaşa ,
Gāyet düştü talaşa ,
Adāmin göz ācılığı ,
Mālin vērdi beleş
22. " Ödüm çatlādi mēnīm ,
Gēt girim yēmēnīm ,
Kırındı kemer bēndim ,
Ze cīf öldi imānim ! "
23. Yēmēnisin teker teker
Tavdan dabbānin çeker
" Bizi gēt sökündi ! "
Yēngi yemēnjsin tiker
24. Bir kāldirim yol izi ,
"Tutāydım bir men sizi ! "
Aħtāri bizi tapmaz ,
Coħ yāndirdi bizi bizi.

NİŞİ BELE ?

1.	Te ^c lim terbiye bâsı , Ne bilir bunı nâşı ? Evladlârı yândıran , Nenelérjn atâsı	6.	Her şey vurar üzere , Eteg çeker dizine , Nenêşî göz gêzdîrî , Kim bâhîri kızine ?
2.	Şeytanlârin yoldâsı , Keblere vurar dâsı , Dam <u>_</u> divârı bırahmaz , Ocağ istiñde âşı	7.	Bâhsinlar filan hana , Hayranam bele cana , Nenêşî de bâhîri , O kızine bahana
3.	Sen gördüğüb , o görmez , Saçlârin évde hörmez , Özüb yerden yére çal , O , özün _ı hiç bozmaz	8.	Daha var bu hanlardan , Bir titrek bu canlardan Nenêşî zevk <u>_</u> âlırı , Kızine bahanolardan
4.	Kızını bezedînce , Epêyyî düzedînce , Béle kemer bâgliyib , Boyu uzun bél <u>_</u> ince	9.	Oğlan bunı görünce , Sîne ^c uryan bél ince , O da yoldan çîhîrî , Tâ heddine érinçce
5.	Ezye kîsse , boy yüce , Ne gün arar , ne géce , Sağa sola gêzdîrî , Kizin sâlı ögjce	10.	Dağ dayanmaz bu séle , Ya bazârı terk éle , Arpa samâni kim�n , Bu sözl�r� v�r y�le
11.	Oğlan bele kız bele , Beter olaca�g hele , Y� Rabbi ne olaca�g ? Men d�miy�m sen sele		

NE TEKİM DƏMİŞLER

1. Her şey vahıtında gerek , Ossa ölü tā gerek , Zıre ^c et sabır ister , Mevsiminde ekerek	7. Dəmem ol usta Sinan , Ne pıyada ne minen , Eşittığuy inanma , Gördüğүy yārsın inan
2. Dēmir tāvında gerek , Sıcağ sıcağ dögerek , Duz ekersev ne çiher ? İgid ol sen şeker ek !	8. Eyyi çalış bışesen , Semjz olma şışesen , Eyliḡı başa қahma , Ne ki mehcüb düşesen
3. Kimlik yapar kimlik yiher , Kimlik işler kimlik bahar , Yih̄len divarlärin , O se ^c et tozi çiher	9. Eyyi sat , h̄arab alma , Her geldi söze қanma , Birinnen ^c eciz ossav , ^c Eybin üzüne çalma
4. Be ^c zi kăldırı naçar , Be ^c zi ayırı , sēcer , ^c Ekk̄iller düşününce , Delliler vurar gēçer	10. Eger ölü diriṣj , Yüzlerce yoḥ birisi , Zenginlig aħlaħ bozmaz , Bozar zenginlig h̄ırsı
5. Horız baynamağ ister , Kıllıḡ saynamağ ister , Leb dēmeden leblebi , Diķket annamağ ister	11. Yā Rab öz hürmētjine , Kālmışig himmētjine , Çarasızıg rehem ^c eyle Mehemmmed ümmētjine
6. Ellerçin ayağ lāzım , Binęçin dayağ lāzım , Neççe yatana қārşı , Bir dene oyağ lāzım ,	12. Kazan alluy tēriñnen , Sicāḡının sēriñnen , Haq sahläsìn İslām'ı , Bunnan da beterjinnen .

DÜNYEDEN KİYAMATA

1.	Yaşım gestedi ellinjı , Sıhmedim ya elinjı , Bilmem felek nedeceğ , Menjim teki dellinjı	6.	Hele kâlib filâni , Bunun yohti yalâni , Bir âh çeksem yândıram , Etrëfimde olâni
2.	Felek vurdı dâsiydan , Yândırıcı atâsiydan , O ya rühümü âlı , Göz edende kâsiydan	7.	Hesretle vahit geçirdim , Zehir şerbet içirdim , Haramlari birâhib , Halalları seçirdim
3.	Bilmem felek nedeceğ , Menjî âlib gideceğ , Yâtırıb torpahlarda , Sümüglerejmî dideceğ	8.	Ne ev gördüm ne caba , Ne rast dêdim ne saba , Gel de gir cehenneme , Ge bahim nişi baba ?
4.	Felek hencer çekirji Vurar Şâkir , Bêmîr'i , Sinemî bayar görüb , Cüt koşub gem ekirji	9.	Dünyeden gëttigim ne ? Âhira yëttigim ne ? Bu soruya çekjnmeğ , Menjim de étigim ne ?
5.	Hencer kelbe dâyırı , Menjî yordan âyırı , Nâkûr türbede vurar , Nükûr ise këyirji	10.	Allah bir olduğına , He hâzır olduğına , Îmânım var resûle , Pêğember olduğına
11.	Sele bâhim yâ-haras , Sen burda sözüvü kes , Hepsi Allâh'ın emri , Vêr nefes vêrme nefes		

HAZAMAN KER OLDUV ?

1.	İkki aħbab āheste , Diyerlerd̥i hoş beste , Birinin ḥebéri yoh Biri düşüb̥ti heste	6.	Sorar : " Babav necedi ? " Ahşam olob̥ gēcədi , Ne bissinler oğlānin , İlāni alacādi
2.	Hemen ḥeber ālinca , Sekk̥el uzun big̥ ince , Fidayam aħbābima , Yararam men ölince	7.	"Hestēd̥i bir iş étmez , Evden bazara gétmez , Kulagi ḥağır olub̥ , Meyter cassav eşitmez ! "
3.	Ne olupti ne öli , Bu hemen tutar yöli , Geli bunı sormaǵa , Ayāğı eli döli	8.	"Sele filan gēlipti , Bir armaǵan ālipti , Geliş sənji görmege , Çoh gemlere dālipti "
4.	Kāpi ög̥inde durar , Hemen kāpini vur , Hestenin kurnaz ögli , Zireg bir nükte kurar	9.	Oğlan gəldi babaya , O bigləri kabaya , Dēd̥i : " Yoldāşuv geliş , O burunmış abaya "
5.	Oğlan kāhinca naçar , Hemen kāpını açar , Hoş geldiğ̥i buyruq emmi Adam içeri gēcer	10.	" Koy gəssin bir görüşəg , Onydan bir sorışaq , Neçce gündi sormayıb̥ , Küsmüşiydim bārişaq "

11. Gelib te görüştüler ,
Bañ nece soruştular ,
O havar bu da havar ,
Öpüşib bariştilar
12. " Derde ortağ olagın
Bulaniþ göz bulaguv ,
Bu hazaman ker öldi ?
Senuv hessas kulagiv ! "
13. "Ker olmuyib kulagim ,
Bulanmaz göz bulagim ,
Boynimda ilan olub ,
Hem ayaðda , dolagim "
14. "Oglan der kerdj gelen "
Gelen der : " Nece yalan ?
Mene der , babam kerdj "
Baba der : " cohti kalan ! "
15. "Menim bu kurnaz oglum ,
Ister gemnen boğulim ,
Sanki Sultan Mehmed'am
Bu da oluptu toğlum ! "
16. Konşilar hathavara ,
Gelen çoh dam , divara
Heber vérjin kim ölüb ?
Yükliyeç bir davara .

KĒRRİNİN TĀVUĞI

1.	Bir kērrı ekmeg yapar , Sağ soldan rızkın tapar , Bir tāvugrı vāriymış , Öni da çakkal kapar	7.	Bir tulkü diyer hemen , Bu kērrı nanca yaman , O kıyamet gününde , Dērrüv döldürü saman
2.	Kērrı bıktı yāşınnan , Ekīlı gettī başınnan , Tāvugrı çakkal kāptı , Çagırdı dam bāşınnan	8.	Çakkal bilisen nēder , Sāçın sekkel̄in dider , Kiyamatta ne verim ? Tāvugrı koyar gider
3.	Ki üskeg ayāğı var , Üç yüz direm yāğı var , Yārim batman āğırdı Kēlbjmde coh dāğı var	9.	Tulkü gider yer özün , Eyyice dider özün , Kana kana su içer Mēdede süzer özün
4.	Hemen yāğış yağārdı , Bu yumurta doğārdı , Bilmēdim zālim çakkal , Gēlib bunı bogārdı	10.	Çakkal diyer : " Ey zālim , Nece yēdūv sen mālim ? Koy kērrı sennen āssın , Kurtārim men de kālim "
5.	Ne bilim gara yağar , Bunu bu çakkal boğar , İlim on iki ay , günde , He beş yumurta doğar	11.	" Koy kērrı buna dālsın , İndi yaħāmī sāssin , Kiyamatta koy kērrı , Tāvugrı mennen-āssin "
6.	O dērsj soyinsin , İçine saman dolsın , O kıyamat gününde , El̄im yahāsı ossin	12.	Çakkal dēdij : " Ey geşşāş Gözümnen āħittuż yāş , Hiç Allāh'tan ḫorħmisan , Zālim ġeddār kelb̄i daş ! "

“ECEB MERİHTEN GELİŞSEN ?

1. Bir çakkal , akşam ölü ,
Ahtarı sağı , sōlı ,
Gönder yā-Rabbi gönder ,
Bir şehrə düşer yōlı
2. Rızk ararken şāmına ,
Çıhtı bazar dāmına ,
Bir delikten içērī ,
Düştū tam öz gēmīne
3. Āh boyacı tükēnī
Bura ne ātti mēnī ?
Yēddī reng boyag küpü ,
Ne biter ne tükēnī !
4. Tükende Yeddī küp var ,
Kimi enni kimī dar ,
Küpften küpe yēddī reng
Nece işti hayhavar ?
5. He küpten küpe düştü
İlāhi nece işti ?
Yēddī renge boyanıb ,
Bilmez yāzdı , ya kıştı
6. Tüken sehēbı geldi ,
Kilik kīfīle sāldı ,
Bir şey portlar tükennen ,
Bāhib rēngine dāldı !
7. Çakkal kāstı hem çole ,
Sanki düşüb bir göle ,
Başka çakkal görünce ,
İlāhi bu ne ola ? !
8. Çakķallar hep yığıştı ,
Gēlin bāhin ne işti ?
Çakķala benzemir ;
Bu hēyaldı , ya diştı ?
9. Salāmlığa durdular ,
Hepsī bir bir gördüler ,
" Sen Merih'ten gelişsen ? "
Hepsī birden sordular !
10. Dēdī : " Çin çakķalıyam ,
Misk ēnber baķķalıyam ,
Her tēlī bir reng olan ,
Müneccim sekkēliyem ! "

11. Hepsi itā'et ēdīb ,
Allaha tā'et ēdīb ,
Çakķallārin meclisin ,
Günde üç se'e et ēdīb
12. Başlar h̄utba vērmeğe ,
Türlü sözler dēmeğe ,
Tāptuġvuz riziklāri ,
İndi gedīn yēmeğe
13. Yaz , güz biter kış öli ,
Bir nece yāğış öli ,
Bunun tükü yehēnji ,
Baħ nece bir iş öli
14. Çakallar zaķ zaķ bahar ,
Yāğış tükün̄i yeher ,
Bu bizim çakķaldändi ,
Hepsi yērinn̄en kaħar
15. Hemen bir tülkü geldi ,
Çakķallar yānin aldi :
" Görmüştüyü başkānimiz ,
Bozārib , rēngsiz kāldi ! "
16. Tülkü dēdī : " Bir bāħin ,
Heppiġvüz birden kāħin ,
Bu sizi aldādiri ,
Boynına zincir tāħin ! "
17. " Ne çöllj ne mālıdi
Ne tükü at yālıdi
Sizų kiml̄i bir ċādi
Bu bir çöl çakķalıdi ! "
18. " Bir yirtiġa yamādi ,
Bu rēngi boyamādi ,
Men sizuvçin diyirem
Yohsa mēn̄im nemēdi "
19. Çakķallar hücm ġett̄iler ,
Başkan iste gétt̄iler ,
Başkāni parçalıyib ,
Derd ħefetten bitt̄iler .

İLİMİZ ONKİ AY

1. Girdig birinci aya , Günlerj saya saya , Kış geldi sāvug öldi , Bēlüv koltuğa daya	7. Yeddinci ayda aman , Kēlb ataş gözler duman , Ze'ifi hāk sahlāsin , Gēçirdēğin bir zaman
2. İkinci ay yērıştı , Hele kūvvetli kıştı , Ağasta şubat atar , Bülbül işi çırısti	8. Sekkizinci ay hōsti , Keynēdī kelbijm coştı , Bazar dolar mēveden , Amma nēdjim cēb boştu
3. Aylar oldı üç bugün , Her yérde toydan düğün , Gözeller düğün éder , Kāşı hilāl , üzü gün	9. Ay oldı dokkuz burda , Kāvun kārpuz hem hurdy , Bāğımız bostanımız , Berekettı bu yurdta
4. Girdig aylarda dörde Oturmāvun siz dörde Dağda lala vāltidi , Gözüv äçıb , bah gör de	10. Ayımız girdi ona , Yēmiş yērıştı sona , Ağalar yarpağ töker , Bülbüller kona kona
5. Girdig bēş ay içine , Gēlin gideg biçine , İşliyeg çalışagın , Vaht gēcmēşin hicinc	11. On bir ay sēve sēve , Sāvugdi girdig éve İstimiz kālin tutağ , Son vērjr bu ay mēve
6. Altinci ayda , bağlar , Yiprāsi kūrū dağlar , Bağlara bostanlara , Karēr sular çağlar	12. On ki ay oldı tamam , Çoh hōsti bu ay hamam , Burda bir tapmaca var , Tapānının babası imam !

KURNAZ KĒRRI

1.	Bah bed ahlak kādına , Düşmüştr̄ c̄esk dādına , Koca kērr̄ diyeller , Bu kādının ādına	6.	Her kes oğlānı söger , Kim tifir̄ , kim döger , Hak vériller neneye , Kādını heps̄i öger !
2.	İlān kim̄ın buruṇıb , Bir su kim̄ın duruṇıb , Bir genc oğlan vāriymış , O oğlana vuruṇıb !	7.	Ki cenderme ānında , Hāzır öli yānında , Sağ damārin koymazlar , O oğlānın cānında !
3.	Bu kādın yana yanan , Dolāşı her bir yana , Oğlānı yaḥalarken , Oğlan ilişt̄ gene	8.	Gētt̄iler geze geze , Yer̄işt̄iler merkeze , Bir kumandan oturıb , Benzer kēcelkerkeze
4.	Kādın gezer, gezer de , K̄alabālıg bazarda , Oğlānı bābucıyan , Kellēşin̄ ezer de	9.	Bu, merkez kumandānı , Her vāhit çöld̄ yānı , Bir çomākı var , vursa ; Vurınan çīher cānı
5.	c̄ Elem dēdj̄ : " Vay nene , Bu ne gēlişt̄ sene ? " Dēdj̄ de : " Bu oğlımıdı , İtāc̄et étmez mene	10.	Kumandan Ehmed Ağa , Kellēşj̄ benzer daga , Geh soluṇa baharken , Geh te bir bahar sağa

11. Gēt̄r̄ın o қādını ,
Ālin aǵzıń dādını ,
Kumandan hürmet éder ,
Eşidjnce ădını !
12. " Bıre oǵlan , gel bérı , "
Allınnan ăhti téri ,
" Neneve itāc et ét ,
Çomaǵ yesen serserı ! "
13. Bu nenev yāshı nenev ,
Bir ăǵır bāshı nenev ,
He yiǵlıǵı sēnūvcı ,
Gözléri yāshı nenev ,
14. " Yamāndı ! " Oǵlan dēd̄ı "
Hemen bir çomaǵ yédi ,
"Bu çomaktan yécehsen ,
Bir dēgi ăltı , yéddı ! "
15. Қādın dēd̄ı : " Bah aǵa ,
Çürük adamnan saǵa ,
Neneye reva görmez ,
Bir dellı düşse daǵa
16. " Ah , ah sen vurma mēn̄ı ,
Kölümnan burma mēn̄ı ,
He nenēmdı , he nenem ,
Sen éttuǵ һurma mēn̄ı ! "
17. " Al arhava gēt̄ éve ,
Nenēvü sēve sēve ,
Éve կeder éndırme ,
Bah bēnz̄isen bir dēve "
18. " Bilmem putlı ya sanam ,
Az қaldı yolda yanam ,
Her kes diyer bu nēd̄ı ?
Bu nenēmdı , bu nenem ! "
19. " Vüle , bu yol ne yōldı ?
Bu nenev hardan öldı ,
At özüň қoy gétsin ,
Bu serserı bir yōldı ! "
20. " Hátta cānim yānınca ,
Қādın yēre énjince ,
He diyerem nenēmdı ,
Ehmed Aǵa қālinca ! "

RĒNGSİZ İNEG

1. Bir herif bir canbazdan ,
Bir ineg ister nazdan ,
Kere , sāri olmāsin ,
Hez étmerem beyazdan
2. Alaca da olmāsin ,
Bulaca da olmāsin ,
Açıh toh , boz istemem ,
Çoh koca da olmāsin
3. Canbaz dēdī : " Eyyidī ,
On dinar vēr seyyidi ,
Bir ineg ālim fāhir ,
Bu da vasıl keyidī "
4. Herif : " Ne vāhit gēlīm ?
Hātta inēgi ālīm ,
Bele étme ki , canbaz ,
Bir , ki_gün burda kālīm "
5. Canbaz dēdī : " Çerşembe ,
Yoh "Eli , Cüm'e , Şembe ,
Ehed , Péğember , Sāli ,
Gelme bir tōh yum "embe "
6. " Yērī gēt yahāmi sal ,
Èvçiqin de şey-méy al ,
Dēdīgim günler gelme ,
Nāhsı gün gēldiysev gel ! "
7. O herif bir gün gēldi ,
Kürkünü yére sāldı
" Hāni canbaz inēgim ? "
O gün aħşama kāldı
8. Canbaz dēdī : " Sen dalma ,
Yērī gēt burda kālma ,
Men sene dēmēdim ki ;
Péğember günj gelme "
9. Herif gēldi başka gün ,
İşte burdādī düğün ,
" Hāni canbaz inēgim ?
Hiç görmēdīm bir tükün "
10. Günlērī bir bir sāydi ,
Tekriben bu bir āydi ,
Daha günler kālmayıb ,
Herif va"dinnen cāydi !

11. Herif gëtti şikata ,
Häkim düştü hekete ,
İstersev parāmî al ,
İster dönder zekata !
12. Häkim canbâzı ister ,
"Canbaz , iddi'av göster "
Häkim bâhtı allında ,
Canbâzin var biraz ter
13. Ne şeri'ette belli ,
Ne kânunda var helli ,
Me'nevi ister lâzım ,
Häkimce oldu belli
14. " Yêrî gideg irağa ,
Sen sola , o da sağa ,
Yârin bir ip gêtirin ,
Gêlin o Kırıq dağ'a "
15. Yârin dağa gëttîler ,
Orda bahâg néttîler ,
Kisinq birbirine ,
Sarîb ta bend_ettîler
16. Häkim bir tepme çâldı ,
Dağdan aşşâğı sâldı ,
Yîvarlânîb gëttîler ,
Özî yuhârda kâldı
17. Aşşâgaya gür , gür gür
Dêdiler : " Häkim beg , dur !
Kâbirgâmîz ezîndî ,
Bizi tutsınlar buyur ! "
18. Herif : " Ne reng olsa al "
Canbaz : " Ne gün olsa gel "
" Aramızda fasl_olduğ ,
Häkim beg bes , bizi sal !

AĞLIYAM

1.	Bilmem gülem ağlıyam , Men cigerden dâgliyam , Gezerem gözler görmez , Nece çarha bâgliyam !	5.	Yâ-Rab çâğırram sêñi , Ne boyı var ne êñi , Yerçsin Hiderelyas , Sudan çjhârtsin mënî
2.	Bütün dêrdim yiğindı , Ürégim çoh sihindi , Bir divara dayândım , Divar çöktü yihindi !	6.	Havadan geçen kuşlar , Sözümî séçen kuşlar , Heber vérjn , o yârdı Umrumî biçen , kuşlar
3.	Bilmem bin il , bir ildi , Kélbüm öldi , dirindı , Eljm tuttum bir dala , Dal eljmde kırındı !	7.	Ne ağlásın ne étsin , Saç tellerîn saz étsin , Selâmim teblig édîn , Ne kış étsin , yaz étsin
4.	Düştüm suya , kim âtti ? Bu şânsım nece yâtti ? Kâldım suda , gemide Olduğım gemi bâtti !	8.	Géce ru'ya hulyâsin , Gëzsin şih , evliyâsin , Bitti , tükendî , öldi Rühüne ohi yâsin !
9.	Her-dem ménî yad_étsin , Yâha yırtılı dad_étsin , Bes istyrem Allah'tan , Boynımı azad étsin .		

KOZAĞ

1.	Bir gün bir kozağ taptım , Bu kozağı ne yaptım ? Düşündüm dâşındım da , Kozağdan hısse kaptım	7.	O da vurdı çırçıra , Men kâldım dura dura , Cigidinj çihärtti , Mene gêlince sire
2.	Geldim dêdîm : " Kozagçı , Mêni bilme tozâgçı , Bu pâmbuğrı çihartsav , Eyyi öli uzâgçı "	8.	Gëttim bir âticıya , Sanki mal sâticıya , Dêdîm : " Bu pâmbuğrı at " Derde , derd katıcıya
3.	" Yarı sen , yarı mene İstersev yôhti 'ene ! "	9.	Dêdî : " Men ataram da , Yârsını sataram da ! " Dêdîm : " At këydiyohti , Bu söze yataram da "
4.	O pâmbuğrı çihärtti , Yârsını özü sâtti , Yârsını vêrdi mene , Bu mënjmçın devletti !	10.	Pâmbuğrı âtti pam pam , Zilêdî olduğu dam , Yârsın vêrdi êlême , Zaten olmusti ahşam
5.	Gëttim çırçırçıya da , Yayan gëttim piyada , "Bunun cigidin çihart , 'Umriy ossin ziyada "	11.	Düz gëttim çirihçiye , Destesi buruğçiye , Bunu eger coğ ince , Benzetme sırihçeye
6.	" Yarı sen , yarı mene , İstersev yôhti 'ene ! "	12.	Egirdi neççe dükçe , Bilmirem neççe yükçe , Yârsını hakça buldu , Fazlasi yoh bir tükçe

13. Kāhtüm cülheye gētt̄im ,
Bilmirem orda nētt̄im ,
" Cülhe , bunı bēz işle "
Türlü sözler ēşitt̄im
14. Cülhe de bēz işlēd̄ı ,
Heppidēn téz işlēd̄ı ,
Hatta yārsını vērd̄ı ,
Ürēgimi sişlēd̄ı !
15. Kāhtüm gētt̄im dērziye ,
Kember oldum Ārzi'ya
Göz alā, yanağ lala
Günnen ālıptı ziya
16. "Bunnan bir könek biç , tik "
Cevābım vērd̄ı dim-dik :
"Ne vēr̄isen hakķımı ? "
" Yārsı sene , sözü çig "
17. Bir könek tikt̄ı mene ,
Boya uydı , hem ene ,
Dizimnen de aşşağı ,
Fazla kāldı hem gene !

KAHRAMĀNIN KOYUNI

1. Kahramān'ın koyunu ,
Kim bili bu oyını ,
Kahraman koyun ālı ,
Çopan tutar toyunu
2. Sağı , sōlı çoh gezer ,
Yüz dene koyun düzer ,
Hätta bir çoban tapar ,
Cānının öli bēzar
3. Bunı vērj çopana ,
Koyun gider yabana ,
İl döner görmeg ister ,
Kuvvet vērj dabbana
4. Biraz ālı armağan ,
Şirin , turş , kuri soğan ,
Yērışim çopanıma ,
Yağ , yünү ve kaçtır doğan ?
5. Çopan ādi Kedir'di
Bāhti bir tek çadırdı ,
Bizim çoban hardadı ?
"Buyur ötir hāzırdı "
6. Islamken oldum gāvur ,
İç cayran , sibil sāvur ,
Bir koyun bağınlıpti ,
Boynında var kanķāvur
7. " Bir oğlum vārdır , Hesen
Lāzımdı c̄af édesen ,
Hoş gēldüv kellem̄iste ,
Gene bele gidesen "
8. "Havadan bir kus̄ustı ,
Sence bir böyük suçtu ,
Dokzan koyun ölüpti ,
Yērında kalan koctı ! "
9. " Bir hissab édeğ gene ,
Elde kāldı on dana ,
Bēş tene orda dursun ,
Dördün̄ diyim sene "
10. " Bēşin vērdim kassaba ,
Dördü gelmez hissaba ,
Aslim astārim belli ,
Bahma heseb nesebe "
11. " Elde kāldı bir dene ,
Vērdim bala Hesen'e ,
Valla ne mene vērj ,
Eciz olma , ne sene ! "

HAKİLDİ'YDAN HAKVÉRMEZ

1.	Hakläldi'ydan , Hakvérmez , Eşidinjr göz görmez , Bular harda olursa Şeytan oraya girmez	6.	Hakläldi , hakkın äli , Hakvérmez sānki dālı , Hakvérmez'de bir mankır Hakäldi'nin borc kālı !
2.	Bu kisi ortağ öli , Kimse bilmez bu yöli , Yağ , pirinç , kuri , yaştan Her vähit tüken dolı	7.	Hakläldi yālguz kālı , Gider bir eşseg äli , Biraz hurma , sābun , çit Öli yazı baķkālı
3.	Olıllar tamam baķkal , Can kirlı uzun sekkel , Kisi de şertlēşiller , Men sātim sen de ḥak al	8.	İllerce zaman gəştü , Eyyi hārābi səştü , Gēt gide öz şehrine , Bir gün yükljyjib kösti
4.	Géçer bele bir müddet , Biriş eder çoh hiddet , O biri : " Gel hıssab ét , Bu nēdji hiddet , şiddet ? "	9.	Bu , sēvîne sēvîne , Bah Şehrezur dēvîne , Gēldj mānkırın āssın , Hakvérmez'in evîne
5.	" Hakläldi'yam sen tāni , Filan ! Yağ , pirinç hāni ? " Hakvérmez inkar eder , Hakläldi , araçlāni !	10.	Sordı : " Hākvérmez hāni ? Hakläldi'yam sen tāni , Haķkım var kişüp iste Ya kānimdı , ya kāni !

11. Yalan y erde yi l d  ,
Can cig r n da l d  ,
T z ki   ur y pt rd  ,
E  egin  ba l d 
12. Arvad d d  : " Bahsene ,
Sen  alma bunca  ene ,
E  seg birdi ,   ur ki ,
Bu s rr  sele mene ! "
13. H k ld  diyer : "   y v ,
Kem ll dir diyi y  ,
Men burdan  abal m m  ,
Mene borchl d  ki v  ! "
14. " Daha fazla yi lerem ,
Cig r m  da l ram ,
E  seg  od g  doğarsa ,
Bu   urda ba l ram ! "
15. "G r nm r  H k r mez ,
Bil mem g zl r m  g rm z ,
Sele: b rc m t z v rsin ,
  i  v rd r coh durm z"
16. Arvad d d  : " Ne i  ?
Harda g rd v bu di  ?
Bir bunca daha bekle ,
Yaz g tt  bekle k si "
17. " M n m yo tu bir i sim ,
Ah sam g l j oz k sim ,
 ster al,  ster alma ,
Hi  har pt  diy sim ? "
18. H k ld  fikre d ld  ,
Ah sama nanca k ld  ?
K ahu g tt  bazara ,
Her ne  sterse  ld 
19. Hakv d mez eve g ld  ,
Bu i sten  eber  ld  ,
D d  : " Arvad men  l lem ,
Umr me bu g n k ld  ! "
20. Hile deft r n açar ,
Bir k mil hile s  er ,
D d  : " Arvad men v r mem ,
Ne H k ld  vaz-g  er ! "

21. " Gelmede va^cde öldi ,
Rēngim sarālib sōldı ,
Men girrem zerzēmiye ,
Geldjse sele öldi "
22. " Yiğle bīgazdan kut kut ,
Geh te bir tūfrēgīv ut ,
Zerzēmīnūn kāpisin ,
Daş , çāmurduñ ēyyi tut "
23. Bele bir hile tāptı ,
Arvad da hīsse kāptı ,
O girdj zerzēmiye ,
Bu da kāpını yāptı
24. Hākāldı gēldj hemen ,
Biri birinnen yaman ,
Eşşegine su vērdj ,
Ahura koydı saman
25. Hākāldı sordu : " Hānim
Az kāldı çihsin cānim ,
Görset mene kişivü ,
Ataşsız koyma yānim "
26. " Kişinin "umrū bitti ,
Öldi hākkına gēttı ,
" Zerzēmide göm mēn ,
Borcliyam " , vesyet étti "
27. " İstjmde var alıglar ,
Kebelētmez turbelígler ,
Atarsav bāhr içine ,
Mēni yeller bālıglar "
28. " Hākāldı' yam āh nene
Turbesin göster mene ,
O öldi , men de öllem ,
Koy yatāğın yan yana ! "
29. Arvad tavlar katmāsin ,
Kimse bele yatmāsin ,
" Turbesi zerzēmde ,
Borclilar çiħartmāsin ! "
30. Hākāldı diyer : " Öllem ,
Dērdjim kiye bōllem ,
Aç kāpını men girim ,
Saç sekkēlim yonnam ! "

31. Tepme çaldı kāpiya ,
Yēngi çāmūr yāpiya ,
" Haķvermez , össev öllem
Ortağam men tāpiya ! "
32. Tam uzāndı yānında ,
Kān kālmādı cānında ,
Haķvermez , sīhīntidēn ,
İster össin ānında
33. Gēce öldi kērēldi ,
Vaht bunlara darāldi ,
Haķvermez , sīhīntidēn ,
Üzü gōzü saraldi
34. Haķaldı hīc āldırı ?
Gidiši bēl , bāldırı ,
Haķvermez bāşın ķavzar ,
Haķaldı , baş kāldırı
35. Haķvermez , çatar kāşın ,
Bekler ekmēgjin āşın ,
Bu bāşın ēndirjince ,
O da ēndirjı bāşın
36. Tasādūfen ki hērħiz ,
Biri birinnen yērsız ,
Gel-gele bu hēvüşe
Ēv bulardan oğursız
37. İkki hērħiz duruħblar ,
Biraz para vuruħblar ,
Parānı bölmēg içiñ ,
Zerzēmiye giripler
38. Mumlārin yāndirdilar ,
Parānı ēndiħrdilər ,
Bu mene , bu sene , baħ
Bir birin kāndirdilar
39. Bir manķir fazla kāldı ,
" Eceb bunu kim āldı ?
Ver mene , vermem sene
Araya de ve sāldı !
40. Haķvermez gēldi dile ,
Yoldāşin sīmsiħ ile ,
Kah hākkūva yēriştuv ,
Kālmādı aylar , ile
41. Kisi birden kudurmiş ,
Hay hērħizler , bu durmiş ,
Hērħizler koydi kāsti ,
Kisi hemen oturmış
42. Para yēriñde kāldı ,
Bilmem şeker ya bāldı ,
" Al kömēvü , mānķiruv "
Haķaldı haķkin āldı !

NĀZLI ARVAD

1. Vāriymış , yoḥiymış ,
Bir Erbilli vāriymış ,
Bunun arvādı ölüb ,
Hezin , hulkı dāriymış
2. Coḥ dērjn fikre dālmış ,
Durub yēründe kālmiş ,
Arħadaşları hemen ,
Buna bir arvad ālmış
3. Arvād medħettiler ,
Gēt̄rmegeġe għett̄iġer ,
Bezēdib düzēdnejce ,
Dōnūb ēva yētt̄iġer
4. Herif girdi gerdege ,
Ağayken döndü bege ,
Kerrę segzan yāşında ,
Peppe diyer ekmegie !
5. Herif bir fikre dālib ,
Gözlərin yere sālib ,
Otuz ki dişi düşüb ,
Kalan yēründe kālib
6. Giripti gēcēlīġi ,
Soyipti tepe�līġi ,
Güyā bu āltuňimyış
İşsigler kölgēlīġi
7. Asya ḥān'iymiş ādi ,
Herif dēdij : " Bu nēdij
Kölgēni işşıqlıṛ ? "
Arvad dedi : " Tettēdij ! "
8. Herif görmez sağ sōlı ,
Aħtāri bulmaz yōli ,
Sebbeħ , arvad ne görsün ?
Teppelīġ idrar dōli !
9. Arvad dēdij : " Bu nēdij ?
Aduż Se'cid , se'edij ,
Utan iħtijar oldu
Herif dēdij " E'edji ! "
10. " Kime ēdju men dādi ?
Bilmixrem nēdij ādi ,
Mēn im kim lu nazdara ,
Ettixriṁiśsin sen cādi !
11. " İdrar dōldurdju börküm ,
Çil amanat höriġim ,
Hissimlērūv annat sen ,
Eceb kime görüküm ? "
12. " Hiç kimseden sen hürkme ,
Āltun tiksev börküme ,
Kime görüksev görük ,
Hebes mene görükme ! "

TEMBEL EHMED

1.	Vârmış bir tembel Ehm̄ed , Ohıyanaya yüz rehmet , Bir içim su içmeğe Buna gâlirmış zehmet !	6.	Geljn bir fikre dalağ , Buna bir arvad alağ , Mekkâr , nâzlı , kuvvetli , Uzun boylu şor balağ
2.	Dam kölḡesinde yatar , Kilâv kırşagın atar , Dertli ona rast_étse , Derdine yüz derd katar	7.	Var bir dul arvad hemen , İti , dilli , çoh yaman , " Mēnî vērjin özüne , Ahtarmâvun bir zaman "
3.	Yerde düşüb ip kimin , Kârnı şısih küp kimin . Kol ayaqlar yan yana , On kazan aş yib kimin !	8.	Mēnî vērjin özüne , Gözüm tikim gözüne , Bele çabug öli ki , At yêrîşmez tozına
4.	Yâgmurda mērzip ahar , Ancağ yêrînnen kahar , On çâgir , on birinde Gözlêrj sene bahar	9.	Çâgirdilar Ehm̄ed'i , O, yêrînnen kahmâdî , Sene bir arvad bulağ , Geçirdisen zehmêtî
5.	Ne bir pis cismi de var , Amma bir çoh hismî var , Hiç birisi sévmez özün , Çunkü tembel ismî var	10.	Arvad - marvad men almam , Her bir söze men kanmam , Teket yôh bir iş êdîm , Özüm beleye salmam

11. Tor kuruş_b ēndirdiler ,
Ehmēd'i ḫandırdılar ,
Odsuz , néftsiz , ağaşsız ,
Ataşsız yāndırdılar !
12. Ehmed arvādī āldı ,
Nece bir kefe dāldı ,
Arvad dōndū tāvusa ,
Hatta bir , ki gün kāldı
13. Arvad ki gün kālinca ,
Boyu uzūn bēl ince ,
Naz_ ile gözijn süzer ,
Meme benzer turūnca
14. Döndü dēd̄j : " Ey kişi ,
Yaz gēld̄ düşün kişi ,
Düşün -dāşın , hāzır ol ,
Özüve bul bir işi ! "
15. Ehmed dēd̄j : " Ne işi ?
Ne yaz billem ne kişi ,
Çöllerde bin hayvan var ,
Hem erkēgd̄ , hem dişi "
16. " Sen erkegsen men kērr̄ ,
Hiç bilmem öte-bēr̄ ,
Kārinça zehre yiğer ,
Kar ossa , dönme gēr̄ "
17. " Avçıdan av kāpmışam ,
Amma nece yāpmışam ,
Gel gideg bu ḥamama ,
Sene bir iş tāpmışam "
18. " Deh̄il ya Onki İmam ,
Yēr̄ı bulağ bir ḥamam ,
Ehmēd , külhan yāndırsın ,
İsimiz öli tamam ! "
19. Tuttular ḥamam yōlun ,
Ehmēd görmez sağ , sōlun ,
Yēr̄ıştı ḥamāmcıya ,
Fendine bāh bu yōlun
20. " Sen ḥamāmcı men kērr̄ ,
Gēt̄irmişsem bu ēri ,
Gēceler işlet özün ,
Vér mene sebbehl̄eri "
21. " Eyyi dēgi duruşı ,
Çabuğ ossa yēr̄ışı ,
Her gün mennen alasan ,
Gēcēlīğ beş kuruşı "
22. " Dēv kārmez bunun gözün ,
Ceyranlar yihmez tozın ,
Bēş olmاسın , dōrt ossın ,
Sebbeh mene vēr̄_özün "

23. " Bu kureken , men gēljin ,
Gēttjm sāglıgdan kālin ,
Sebbeh erkennen hemen ,
Vēr ēlige sen ēljin "
24. Külhana ataş sālin ,
Baş_açcığ ayag yālin ,
Erkennen arvad hemen
Çekti Ehmed'jn eljin
25. Gēldj benne yānina ,
Ataş düştj cānina ,
Azcığ buni işlet sen ,
Girme tuflim kānina
26. Gündēlīg on kuruştj ,
Ehmed , üzü bürüştj ,
"Ehmed , buyur gidēğin "
Ayağlāri duruştj
27. " Buyur gēdjin sāglıgdan ,
Çoh bili bennēlıhten ,
Ahşamlar ēlige vēr ,
Özün̄ gündēlīgden "
28. " Kuşiydim tora ēndjim ,
Bir mekkāre ināndim
Külhanın bennēlige
Gēce gündüz men yāndim "
29. " Aman Allāh'ım aman ,
Aman , arvad ne yaman !
Gēce gündüz ēzıldı̄m ,
Uzun müddet bir zaman "
30. Bunun vārmış yoldāşı ,
Gördj çatıldı kāsı ,
" Ah , Ehmed bu ne hāldi ?
Tōktj gözünnen yāsı
31. " Diyērdjyv men gāmışam ,
Bağ diyesen kēmışem ,
Bu uzun aylar gēstj ,
Hele ev görmēmışem "
32. " İliştjim Fatma hana
Gēce düştüm külhana ,
Gündüzler yırğat işi ,
Nece kiydjm bu cana ! "
33. " Ey cānim , boşa özün ,
Bir tombuz çal kır gözün ,
Tekle gētsin yola vur ,
Halas éle sen özün !
34. Bir aşoldum coşim ki ,
Bir ekmēğj hoş yim ki ,
Ah , ki elim boş öli ,
Öni bir boşiyim ki !

ÇOPAN YÉMİNDİ

1. Topal koyunla köppeg ,
Tüklərə beyaz ipeg ,
Gideller yayılmaga
Vafalıyla sütü phek
2. Köppeg dədə koyuna ,
Koyun bahtı boyına ,
" Gədərem su içmeğə ,
Aldanma sen oyına ! "
3. Otlardan yēye yēye ,
Koyun endi dereye ,
Bir tulkü çıqtı hemen ,
Geldilər bir araya
4. Tulkü kurdı bir oyın ,
Haykırdı : " Bire koyun !
Bu mülk babəmin məli ,
Dur gətme tutum toyun "
5. Koyun dədə derede :
" İkimiz bir arada ,
Şahad gətə sen gel yē ,
Hem süt yē hem kere de "
6. Tulkü dədə : " Eyyi , ne var !
Neçə şahad dəsev var "
Tulkü gəttə dağlara ,
Dere teppe گار կավար
گار կավا
7. Tulkü bir kurtı təpti ,
Bir éyyi hile yāptı ,
" Gel sen and iç , bir av var , "
Kurtı bir teməh կāptı
8. Kurttan tulkü gəlince ,
Köppeg báhsı alınca ,
Girdə tikan ältına ,
Koyuna annadınca
9. Kurtan tulkü yəriştə ,
Uzahtan yēməndi işti ,
Koyun dədə : " Kəbl olmaz
Bu yēmənd mence hiçti ! "
10. " Yēmənd iç bir de gene ,
Bu köməli tikene ,
Allah ھاک_ىستىنەدی
Mene vərj , ye sene ? "

11. Köppegin müşildisin ,
Tikānin hışıldisin ,
Tulkü gördi tikānda ,
Gözünün işıldisin !
12. " Ye odi , ye o dēğ̫ ,
Tulküyem dağlar bēğ̫ ,
Babāmin erāzisi ,
"Ekl̫im çāştı bu dēğ̫ ! "
13. Tulkü dēd̫ : " Eyyi bah ! "
Kurt dēd̫ : " Ey kurrimsağ ,
Kocav , babāvun mülkü ,
Ey kellēsi boş ķabağ ! "
14. Kurt bāhtı her ki yana ,
Diş bātirim bir ķana ,
Kór kórına el bāstı ,
Köppeg olan tikana !
Köppeg kāptı bğāzin ,
Bāşı girdi siyana !
15. " Dēd̫im sene gel gētme ,
Yalannan yēm̫ind étme ,
Tulkü firlādı ķāştı ,
Eyyi bah niyēt̫ime
16. Tulkü oyını ķurdı ,
Nişi hiç orda durdı !
Ne kurta nesib oldu ,
Ne öz ēl̫ne girdi !

IŞTAH DERMÈNİ

1.	Iştahsızın birisi , Béynj beşer irisi , Bir bēgirj vāriymış , Ölülerin dirisi	6.	^c Ereb diyer : " Bugün de " Yēmeğ görer ögünde , Her günde üçer vāhit , Fazl kālı, tōkjn de
2.	Miner bēgirjin hemen , Kāldırı arpa saman , Dur Bağdad odi gēldim , Iştah dermēn aman	7.	Yolçiyam kahacağam , Hepsin indi yēceğem , Yolum hele uzāğdı , Bağdad'a gideceğem
3.	Yēr̄si Hevice'ye , Gāh ener yēr̄i yaya Gel gele bir çādīra Bēgirjin yaya yaya	8.	İstemez hiç dēmēğj , Gētirdjler yēmēğj , Doğkuz tas yōğurd ile , Girmi yēddj ekmēğj
4.	Bu yol uzağ bir yoldı , Orda misāfir oldu , Gēljb yōğurdla ekmeg , Yib içib kārnı doldı	9.	Bir bir ekmēğj biçer , Yēdīğce yōğurd içer , ^c Ereb bunı görünce , ^c Eklj bāşınnan uchar
5.	Yolçı diyer bu yēmeg , Bir tas yōğurd üç ekmeg , Neçce vāhit , neçce gün , Kālı misāfir dēmeg	10.	Hepsinj yēdī iştj , Kārnı teppece şıştj , ^c Ereb görünce çasar , Ya-Rabbi nece iştj ?

11. " Ereb buna dayanmaz ,
" Korhıram désem kanmaz ,
Sele döndügүүгүн ;
Ocägim sönse yanmaz "
12. " Yolçiyam dög h̄armānı ,
Geljincem dart yarmānı ,
Gidim Bağdad'a , dönüm
Ālim iştah dermən̄ı ! "
13. " Erebem yāndı içim ,
Sen gēlince men köçüm ,
Evvelden halas ēd̄ım ,
Dēvem , koyunım , gec̄im ! "
14. " Yolçı , dinne sözüm ,
Yoldan kesmem gözüm ,
Istahıv ossa yésen ,
Çadırımı özüm ! "

AVRUPA'YA GİDEN KÖYLİ

1.	Bir gün köylünün biri , Ölmüşken oldu dırıj , Çift , ekinci çohlāştı , Hayvanlar hürda , irri	6.	Yib içince yémegj , Luzum étmez démegj , Uşaq çağdan yiğdğıj , Hep sarf éttj emegj
2.	Yoh_jdi hem kādını , Āldı şehr ādını , Cümle var_yohun satar , Bula düñye dādını	7.	Hardādi gēce_ķondı , Masrifim bire_ondı , Men burda başa çihmem , Bu gün bu gēce , sondı
3.	Bin_ältun cébe ķoydı , Ne şenlig , nece tōydı , Girdj şehr girişi , Köylü girişin sōydı	8.	Odası üçüncü kat , Garson dēdj : " Burda yat " Köylü dēdj : " Hardādi , Öküz , koyun , merkeb , at ? "
4.	Sarı , yeşil , ălinca , Lenden ădin ălinca , Özümj yérışturm , Hátta param ķalınca	9.	İçerden kurluyordı , Bulāşmış duriyordu , Edeb bilmez hardādi ! Garsonı soriyordı
5.	Lenden'e yérışince , Vucud ze'if , bél_ince , Öğrenmiş ayran ekmeg , Bugda , keşkeg , pirince	10.	Dolāntırdı gözünj , Kimdj dinner sözünj Bir ǵazata bulunca , Temiz_éttj özünj !

11. Pencereden ataram ,
Dērdjme derd ḫataram ,
Hara düşerse düşsün ,
Onnan sora yataram
12. Biraz ġeme dālinca ,
Pencereden sālinca ,
Hava , ēlinnen ālı ;
Tam kümbete çālinca !
13. Kümbet beyaz , sarāldı
Dünye ona darāldı ,
Düşünüb dāşınmahtan ,
Gözü ögi kerērdi
14. Ḳelbij ġāyet bulāştı ,
Sağa , sola dolāştı ,
El olaşmaz kümbete ,
Ona garson olaştı
15. Köylü dēdj : "Dehilem
Gel bu kümbēti silem ,
Sene vērrem on āltun ,
Bir sen , bir de men bilem !
16. Köylü kesmez gözünü ,
Çāşirtmisti özünü ,
" Éle Allāh ēşkine "
Garson késər sözünü
17. Köylükken şehre düştüv ,
Kuşiyduv gōge uştuv
Men vērjem on bēş āltun
Kümbete nece sıştuv ? !

AC KURT

1. Bir kurt , ferk éder daǵda ,
Bir at y  yini baǵda ,
Bele semm  z , kaz kim  n ,
S  nki k  z  r  b yaǵda
2. Acken oldu toh indi ,
Firlar , oldu o   indi ,
At karda   vesyet   le ,
Hi   am  nuv yo   indi
3. At diyer   ci , toh   ,
c Ümr  m  n   zi   oh   ,
N  limda y  z  l  di
Bes mene   ni o   !
5. Kurt   t  r   diz jste ,
Dinn  d  j   söz jste ,
At , bir c  t tepme vurar ,
Ba  s k  t  ba m  z jste !
5. Kurt b  y  nm  sken ,   ahar ,
Diliyden g  z  n ye  er ,
  kki k  y  n ferk   d  b
De  ve   deller , bahar !
6. " R  z  k oldu mene   het ,
Ne   sembe var , ne e  hed ,
K  y  n , sizi y  ce  g  em ! "
" Sulh   le y   de reh  et "
7. Kurt de  veye   t  ndi ,
Tam ortaya   t  ldi ,
K  y  nlar bir   t  sta ,
Kurt co  klara   t  ldi !
8. Kurt g  z   sti k  y  n yo   ,
  ci , Allah   der toh ,
Bir g  c  j   g  rd   hemen ,
Koy az ossin , n  d  j   oh ?
9. " Ey g  c  j   , d  nd  j   b  s  m ,
  abalama kard  s  m ,
Bu g  n  j hi   g  rm  d  m ,
Bu   umre g  rd   y  s  m "
10. G  c  j diyer : " Ne su  c  m ?
K  b  ldi g  ge u  c  m ,
M  n  j y  sev ne   li ?
T  k , d  rr  j   k  r     c  im "

11. " Dağ istiñde bāğırim ,
Üç dört tene çägirrim ,
Hätta yé toh olasan ,
Kaçmağa çoh ägirim "
12. Gëçi kurtı aldatti ,
Özün̄ köye ätti ,
Kurt bekler gëci gelmez ,
Dërdjne bin derd kätti !
13. Yayılırdı bir kuzu ,
O yana döndü üzü ,
Kurt yérüstü kuzuya ,
" Hiç uzatma sen sözü ! "
14. Kuzu dëdij : " Ne sōzüm ,
Bir hokşa olmam özüm
Etjm eccej yeyinmez ,
Olmasa biraz duzum ! "
15. Kurt dëdij : " Duz nerede ?
Ävum äldim derede ,
Olursam köy ağası ,
Yerem pëndir kere de "
16. Kuzu diyer : " Nederem ?
Sēnүçjin and éderem ,
Biraz duz alib gellem ,
İndi köye giderem "
17. Kuzu gëtti gelmədi ,
Kurtun sabri kalmadı ,
Acınnan öldi hilâl ,
Gene ävun almadi !
18. Kurt gezer dâgi , dâşı ,
Acdan ägiri bâsı ,
Bir tâziya rast gëli ,
Gözden ähidi yâşı
19. "Tâzi kardaş , dur bele ,
Dêrdjm diyim sen sele ,
Acam sënji yeceğem ,
Sen hâlima rehmâle ! "
20. Hemen konışır tâzi ,
" Sënji edjm men râzi ,
Bir kaç dene yığını ,
Çalarsam dumbulbâzi ! "
21. " Sen duruþsan yânımda ,
Et bulunmaz cânımda ,
Bir kaç dene yé toh ol ,
Arvad , erkeg , hânım da "
22. Kurti édjince riza ,
İş gëldi dumbulbaza ,
Tâzi gëtti de gelmez ,
İsimiz kâldı saza

23. Kurt düştü öz väyina ,
Saz tambura , nayına ,
Uzahta sığır gördi ,
Endi köyin çayına
24. " Dur sığır hemen gëtme ,
Hiç bu yan o yan étme ,
Mënji çoh aldattılar ,
Mene çok , tepme atma ! "
25. " Kurt kardeş nédeceğsen ,
"Eceb mënji yéceğsen ?
Çok tepme vurram sene ,
Sen naçar kaçacağsan ! "
26. " Bir ip vârdı boynımda ,
Dehşet vârdı oynımda ,
Üçün bağla boynuva ,
Bulunışan köynümde "
27. " Hevl édersem çara yoh ,
Onca yé olısan toh ,
Bâğırsam para étmez ,
Dinneme , dişlérüv soh ! "
28. Sığır kurdı bir oyın ,
Bir ipte ikki boyun ,
Sürükler köye keder ,
Köylüler tutar toyın
29. Kurt çevrildi lellüge
Câni döndü hellüge ,
Ezdîler ağaşlardan ,
Attılar bir küllüge !
30. Kaldı bir gün bir gëce ,
"Eceb ölmëdji nece ?
Hatta "ecel gelmesse ,
Hiç bahmaz toha aca !
31. Çıhtı bir dağ bâşına ,
Bah gözünün yâşına ,
Başladi sazlamaga ,
Ne gëlmışse bâşına
32. " Gëttüv bâhtüv bir at ,
Yé yenaşasında yat ,
Neyive dêmîr bayat "
33. " Babav kâtipti , nenev ?
Köppeg olunın kurtı "
34. " Gëttüv bâhtüv ki köyun ,
Yé kâssın kuri boyun
Neyive oyin moyin "

35.	"Babav sulhçiydi , nenev Köppeg oğlunın kurtı "	40.	" Géttuv bāhtuv bir tāzi , Yé de olırsın rāzi , Nēdisen dumbulbāzi "
36.	"" Géttuv bāhtuv bir gēçi , Yé kāssin kurrı kıcı , Nēdjsen kiyi , üçü "	41.	" Babav rākkāsti , nenev Kōppeg oğlunın kurtı "
37.	" Babav kohādi nenev ? Kōppeg oğlunın kurtı "	42.	" Herkim görse sigırı , Konım konşı çigırı , Bir köy ora yiğını "
38.	" Géttuv bāhtuv bir kuzu , Yé kāssin kuri gözü , Nēdisen duzu , müzi "	43.	" Babav kurtarı nenev ? Kōppeg oğlunın kurtı "
39.	" Babav duzdan yer , nenev ? Köppeg oğlunın kurtı "	44.	Dağ isten özün atar , Daşlara lēşin katar , Derede ölü yatar
45. Babav ḋaf ossın nenev ? Köppeg oğlunın kurtı .			

GİRİMİ DÖRT KĀNUN

1.	Bu torpağ hep bizimdi , Babam yolu izimdi , Can vērmeğ yurdı oğrica İşte bu gün lüzumdi	6.	Oh çibipti yayınınna , Yıldız olmaz ayınınna , Vérindı hukükümüz Sevrəmizin pâyınınna
2.	Gözümnen yası silim , Dostum duşmânım bilim , Girmi dört kānun günü Āçıldı mənim dilim	7.	Başarmağ kâldı bize , Hem oğlana hem kîze , Kârannıg geceleri , Döndereğ biz gündüze
3.	Bülbül kondı dâlinə , Bâhti konca hâlinə , Bağ güler bağvâniydan , Bah ağzının bâlinə	8.	Küçük bôyûg bir_olag , İpjin üçün biz bulağ , Duşman bize gülməsin , Vérirse bize kulağ
4.	Sağaldı yaraları , Soyıptı kereleñi , Bir uçuşu bir öter , O oyın havaları	9.	İbret_al geçmiş günnen , Kór düğün düğünñnen Ayağ at gêri ortalma , Sen sevre bölüginnen
5.	Ağlarsa yad ağlásın Siyahları bağılásın Iraç halkı bir_oldı Yad cigérin dağılásın	10.	Aldırma sôlı , sâğı , Düşün kardaş irâğı , Aldanma el sözüne , Yurdûy ältün bulâğı
		11.	Yurdû parlatmağ lâzım , Sen dëme neme lâzım , Bu oğurda şehid ol , Sênj térihe yâzım

YURDA DÖNERKEN

1. İrāk'ı dört dolandım , Geme kehre bulandım , Kerkük kimin sehr olmaz , Torpāgına inandım 2. Kerkük aslan yuvāsı , Sérjin eser havāsı , Tescil olan türküler , Hestelērin devası 3. Musalla , Çay , Pıryādi , Çukur'ın güzel adı , Sini-zerf öyniyağın , Kór edeg hāyın yādı 4. Begler'den İmam Kēşim , Yerlindedi havāsim , Yurduma yan bahānin , Köskine ayağ bāsim ! 5. Hamam , Meydan , Ağālıg , Koynımda ipeg yāgliğ , Çalışağ yurd oğrica , Hak vərsin bize sāgliğ	6. Ehjihüsēn yoliste , Yol kēstjim āste āste , Bağ ektjm bağ biçērdjim , Gül vērdj destē destē 7. Bulağ'ta Ağabāğı , Gēttj bizlērin çāğı , Avcılärin meydāni , Hasar'dan Şörca dāğı 8. Kel'e , Tışın , Blava Kol aştum girdim ēve , Hemdōssin bir de döndüm , Yurduma séve séve 9. Şātırlı'da medrese , Milla girērdj derse , Bağcāsı , gem dāğıdı , Kim ona bir gün girse 10. Sārikehye'den Hasa , Kim mene kulağ asa ? Geriblig köz , atāsti , Annāttim emnen hasa 11. Almas , Teppe bāşında , Kere ältün dāşında , " Bēzirgen " yurda döndü , Olmuşken kırh yāşında

HALKİMİZ

1.	Bu millet bir millētti , Ne maşa ne alattı , Düz yoli tuttuğiyçin ; Baş gözü salamattı	6.	Biziğ Hasā'nın dāşı , Azdı bizlerde nāşı , Hāyının o mon gözü , Bize bahsa kamāşı
2.	Sağ varken , sola sapmaz , Hāhın lukmāsin kapmaz , Asāslıdı ezelden ; Külüste bina yapmaz !	7.	Ay dolānib , yāridi Gün bātipti sāridi , Bu dünye , elem bili , Türkman , Kerkük ēridi !
3.	Bāgları yūvāsına , Dilinin şivēsine , Duşmānin hesret édib , Kerküg'ün havāsına	8.	O yan āydi , Bu yan gün , o yan āydi , Ölmiyēydim göreydīm , Bu millet oyanāydi !
4.	Bize diyen yabāńçı , Çohtan çekirji sāncı , Dilimnen sened ālin ; O kervāńçı biz hāńçı !	9.	Gözellērēn nāzı var , Eşiklērēn sāzı var , Etrēfim ac kurt ālib ; Ardimca bir tāzı var !
5.	Biz kumuğ yad silinti , Biz comerdiğ o pinti , Néftimjin késkin kōhsı , Yādı bele kudurttı	10.	Ay döner yuldūziydan , Koyun meler kuzuydan , Rákibim kārşim ālib , O kerēlmış üziyden

11. Silinmez bizim izler ,
Vatan pervağı bizler ,
Rakıbler karşımızda ,
Dil çalar titrer dizler
12. Bu aylar nece aydı ,
Gecem ah , günüm vaydı ,
Üzü kerelmiş felek ,
Bunu da umur saydı !
13. Kerküğ'ün dagi dası ,
Hiç durmaz ahar yası ,
Terehlérin boyica ,
Beləsiz kalmaz başı
14. Bu Kerkük fener fener ,
Dası torpağı yanar ,
Bir huyunu begenmem ,
Şirin dile téz kanar !
15. Ne yazdı ne bahardı ,
Ne duşmandı ne yarlı ,
Bir güne men düşmüsem ,
Etrefim hay-havardı
16. Bézirgen , béstik yazma ,
İgneyden kuyuyı kazma ,
Ne ah kâlib ne üreg ,
Sen de yengisten ezme !

DERE BEĞİ

1. Köylerde ağa vārdı ,
Fircun kimn yanışardı ,
Sözünnen yan cihenj ,
Köctirirdi kavardı !
2. Kimn azarlardı ,
Var yohun bazarlardı ,
Sözüne söz katanın
Curnalın yazarlardı
3. Elde vārdı fermāni ,
Arpa bugda h̄armāni ,
Sıçan oynagi kimn ,
Bulunmāzdi dermēnj
4. Evj h̄erhiz yatagi ,
Yüz bin idi patagi ,
Evjne bırahmazdi ,
Armagansız konagi !
5. Ekinci , il on jiki ay ,
Durmadan diyerdi ay ,
Çalışır ev ushaftan ,
Yedjiḡ ekmekten çay
6. Ağa yerdı bārını ,
Hayvāsını , nārını ,
Ekinciye vērmēzdj ,
Yüzde birin kārını
7. Harman vahtları ağa ,
Konag gidērdj baǵa ,
Kurārdi mey meclisin ,
Hiç bahmazdi iraǵa
8. Elde vārdı çomakj ,
Toplārdı yüngi yāgi ,
Çopānına vērixdj ,
Déveden bir kūlāgi
9. Ağānının gōzük vārdı ,
Ambar bugda dolārdı ,
Emeg vēren ekinci ,
Saç sekkeljin yonārdı
10. Açıldı bāgli gözler
Kırıldj o pük kozlar ,
Daha kulağ eşitmez ,
O yalan-palan sözler
11. Dere begler yoḥoldı ,
Ac kārınlar toḥoldı ,
Bükülmüş ēgrj beller ,
Sānki iti oḥoldı

REHMETLINİN ÖĞLİ

1.	İller gestedi biz uzag , Siz ohevun biz yazag , İmam Ehmed öginnen , Sarayın için gezeğ	5.	Men yaħħlaştim mēzjne , Aldirmādīm sözjue , Kalmādī sabır mende , Gözüm tiktim gözüne
2.	Günaydın bēgim sene , Hālim olmuş çoh fena , Uzağ yoldan gēlmışem , Avrakım bitir mene	6.	" Cüt telefon yānūvda Kānimnan var kānūvda , Kēlbüvde yoħsa reħmet , Damar yoħtu cānūvda ? "
3.	Beg başın kaldırmādī , Sözüme aldırmādī , Reħmētlinin ardinnan , Ocāğın yandırmādī	7.	Yanagħlāri kizārdi , Reng reng oldi bozārdi , Eşidin musulmanlar , Bu nece iş güzārdi
4.	Diyer : " Olmaz kardāşim , Koyma işimde çāşim , Yēter artig uzatma Ağartma mēnjam bāşim "	8.	Salāmī yāzdīm size , Cevābın yāzin bize Vücdānlı olan bir er , Dārılmaz doğru söze

MEZLUM İLE ZĀLIM

1.	Cādikār dili ustūra , Elüvden gēdīm hara ? Hiç ḫorḥīsan Allah'tan , Būhtēn̄i üzü kere	5.	Güllerde tēkt̄ , konca , Düz ḫaħar boyda yonca , Pek sütüm ḥalal luğmam , Gōzüb kór étsin ögee
2.	Çağırram İmam ḨAbbas , Zālimin nefes̄ın kes , Miskine zulm ēdēn̄in , Ēvîne düşsün yüz yas !	6.	Kimseye vafav yohti , Dilüv zehirli ohti , Sēnūv kimin bir ilān , Bu dūnyede hiç yohti!
3.	Göge gözüm kāldırram , Yüce dāğı yāndırram , Miskinem kimsəsizem Şāhı tahttan ēndırrem	7.	Givenme sağ soluva , Āltun tahan koluva , Sēn̄i bir gün gözl̄ri , Sona ḫonmaz gölüve
4.	Nētmisiyyidim men sene , Mēn̄i itt̄uv bir yana , Cigērūv parçalānsın , Ēlem sennen usana	8.	Ağasta kora bışer , Yuldūzuv suya düşer , Sendēk̄ bu kin hesed , Kālı ḫārn̄uva şiser
9.	Bēş vāhit namaz kıllem , Yāşı gözümnen silem , Mazlumlārin haqqını , Tanrı alacağ billem !		

NENƏNİN BİR TEK KIZI

1.	Hənim yuğudan қahar , Pencereden bir bahar , Ogce tähim vurıptı , Üzünnən kirşan aħar	6.	Ağacı bağvan eker , Dögmə nı dingçi döger , Uşağ çağdan kızını , Nene ögrətsin meger
2.	Kapānıb odasına , Dälipți havāsına , Fikrın , zikrın vəripti , Her şeyin modasına !	7.	Öğretmeg nece öli , Size öğredim yöli , El işte pervez olan , Neneye қanat öli
* 3.	Keymeg , kebab , kuşbəsi , İştahsız döner bāşı , Naz dəmeden nazlāni Bu cāhil ēekli nāşı	8.	İşi öğret kızive , Ayağ bāssın izive , İhtiyārlıq çägүvda Kuvvet ossın dizüve
4.	Ķabul günj ne zaman , Düzənj ķoşar hemen , Nesihet étsev ona , Bāğırı diyer : "aman ! "	9.	Ķızıv ere varanda , Dör başında duranda , Bāşına ķahılmasın , Házır lükma buranda
5.	Suç bilisiz kimindı ? Mēnjin dinnevün indi , İnanmazsav sözüme , Gētū işim yēmjindı	10.	Ona öğret yolunu , Bissin sağdan sölünü , Tikiş , biçiş , el işi , Dümdüz éder kolunu
11.	Öğretmegde var zehmet , Onda bilin var hikmet , Bēzirgen de zätüva , Véreçeg yüz bin rehmet		

“EREFĀTLIĞ”

1. “Erefatın biridi ,
Ölüllerin hērıldı ,
Bışirrem pilav , yarpağ
Nanca bāşım dirridi
2. Ki batman phirinc āldı ,
Bir kuzu yere çāldı ,
Bir yük bamya tamata ,
Doğrändi , bışmeg kāldi
3. Kazanlar ocağ iste ,
Kim şegirtti kim usta ,
Payländi “erefātlığ ,
Zenginnen yāhūn dosta
4. Bu dēdī yāğı çohü ,
O dēdī duzu çohü ,
O dēdī et bışmiyib
Kāldi kablarda çohü
5. Hēr nece bele öli ,
Eşittüyü sāğı , sōlı
Gideğ şer“e dānişağ
Ögrētsjin doğru yöli
6. Gizli hēr yērין tutar ,
At şata bālıg utar ,
Yurdūvda yoħsūllar var ,
Ac yatar , öni kurtar
7. Odi bayram gēlirji ,
“Elem neler ālırı ,
Yētjime baha baha
Dul kādınılar dālırı
8. Siniğ gēvlı güldürün ,
Göz yāslärin sildürün ,
İşte bu doğru yoldı ,
Bilmeyene bildirün !

DOMNA

1.	Méz_iste topländilar , Pul düzüb davrandilar , Sanki bir milli iştı , Biğ buruğ güvəndiler	7.	Gün olāsti baş_iste , Yuḥular bu , méz_iste , Diyer : " Meydāndı ḳardaş , Menem domnada usta ! "
2.	" Mēn̄i yaz girmi sayı ," " Öni yaz on beş sayı ," Duşəş kimdəd̄ı baylar , Çay gēt̄ı Hesen dāyi	8.	Domnacı lēv̄ın lēv̄ın , Çohlar var satar ēv̄in , Kim oynar luķum_iste ? Oturanlar siz yēv̄un
3.	Pullar masānı döger , Utuzan boynın eger , Çaylor günnüğ çāyiysa , Çayçı kelb̄inde söger	9.	"Effēri"m baylar size , Gece ḳātūn gündüze , Boş vāḥtūvuz ḥoldür̄ün , Pulları düzə düzə
4.	Ne söz bili ne ḥeket , Bir rast oħṛ bir bayat , Domnası düz gelende , Bāğırı: "baylar ḳapat"	10.	Rehmet ēyyi ölliye , Ēyyi baḥ sağ soluva Bēş uşahtan bir nene , Göz tikiþler yoluya
5.	Ādūv ḳoyılışan ustad , Ēv uşāğū éder dad , Olubsan külħanbēgi Haḳ söze boynu uzat	11.	Men demem sen oynamam , Sözüm ḥarab aynama , Navaħt ḥorizi kiml̄ Her vāḥit sen baynama
6.	Dārılmavuñ sözümnen , Bahālisiz gözümnen , Sizi bu ḥalda gördüm Ezıldım men özümnen	12.	Çālış durma kahraman Duşmana vérme aman Yad sizi yātmış görse Oħ atar , dağlar yaman

KONŞI KIZI

1.	Gözel kız karşı damnan , Hiç utanmaz adamnan , Bir teli̇ste bezən̄ıb , Yēngi gēl̄ib hamamnan	7.	" Bēst̄ı nenem nenēsi , Sensen gev̄lǖm havāsı , Oh̄umahtan kór_oldı , Gözlərübün kerēsi "
2.	Günde yüz _ elli çi̇her , Güler genclere bahar , Korharam bir gün ölı , Dāmin , divārin yi̇her	8.	Kız getti̇ imti̇hene , Pēcēsin ātti yana , Āhurında rāsib oldı̄ , Ağl̄ırı yana yana
3.	Nenēsi bilmez öni , Çoh bilen gözü monı , Arhadaş sen dur bekle , Ne oli bunun sonu	9.	Kız yi̇gler nenēsiyden , Mōsikē havāsiydan , Ahşāmçı , dama çi̇hti , Üzüñün kerēsiyden
4.	End̄ı̄ Damnan aşşāğı , Bekl̄ir̄ı̄ el uşāğı , Tendüre bül̄üz_üsten , Bağlar ältün kurşağı	10.	Dam_iste bir dolāsti , Kaş , göz_ett̄ı̄ selēşt̄ı̄ , Bu utanmaz yanında , Nāmus, haya belēsti
5.	Nene diyer : En kızım , İşimiz çohu bizim , Damlar kuşu olsan , Dērdüve nece dözüm ? "	11.	Mennen sorarsav nişı , Doğru diyerem işi , Öz bāşına kalan kız , Diliyden ister kişi
6.	Diyer : " Nene oh̄uram , İmtihennen korhıram , Ebdilhelim dērsin̄ı , Damāğıma sohıram "	12.	Bunu yazdım men size , Nesi̇het ossın size Ekl̄üb başı̄va dönder , Yaķışmaz bu iş bize

BABALĀRIN BORCI

1.	Düşün évlad babānı , Hayātūvu yapānı , Sayavdan sayalānsın , Girsin çüha ḡabani	5.	Adam oldūv sen bugün , Edildi sene düğün , Babāvūn borcın öde , Yaşā́sin rehet ki gün
2.	Başārdı nece sēn̄j , Ezıldi şirin cānı , Sēn̄j heste görende , Tökērdi gözden kānı	6.	Emēḡi boş gētmēsin , Elüvdən of etmesin , Hesüt kötǖ kimseler , Koy mıraza yētmēsin
3.	Sebbeh erken kahārdı , Gözlərүve bahārdı , Hesretle bir ki öpüs , Yanāğuya taħārdı	7.	Nenēvūn nēyin yāzim , Onlara tā̄et lāzim , Sözünnen yan çiħēn̄j , Lēyiħti bāşin ēz̄im
4.	Kārnūvı ac koymāzdı , Girmesēydüb girmezdi , Öğünde dolaşandav , O boyuvdan doymazdı	8.	Dokkuz ay dokkuz gece , Sēn̄j daşārdı nece , Sütüv sen ḥalal ēle , Démēsiler bah bice !

BİZİM OĞLAN

1.	Oğlan yéngi kāhiri , Dam dıvara bāhiri , İstırı arvad assın , Bilmez nōlı āhiri ,	5.	Nene diyer : " Ki gózüm , Harab annama sözüm , Arvad vāhtuğ gēlmijib , Kurbanam sene özüm "
2.	Diyer : " Nene ölürem , Günnen güne söljoram , Hepsı arvad eşkinnen , Mektebden téz gēlrem "	6.	" Al kitābıv ēlüve , Zehir katma bāluva , Son pişmānlığ el vērmez , "Elem güler hāluya "
3.	"Biğim tērliyib mēnjim , Dolānı keyner kānim , Baba_igid olmuşsam , Koyma ēzilsin cānim "	7.	" Bekleme baba mālin , Aylığıvdan al gēljin , Çohlārı bu düşünce , Köyüpti ayağ yālin
4.	" Gēce yuhum gēlmirı , Damāgım ders ālmırı , Babāmın mülk_emlakı , Nişi mene kālmırı ? "	8.	Aç gözlerüv bah öge , Adım at döge döge , Bu millet sēni bekler , Sen kāldır bāşın göge !

DİŞİ ERKEG

- Yazaram asta asta ,
Geh horyat geh te beste ,
Söz var ürəgi deler ,
Yazılıtı yazılm dosta
- Arvatlar ,çəlin dize ,
Erkegler benzer kızı !
Bu gündə əhər zaman ,
İplig səlində üzə !
- Kız kimlən düzən vərir
Yayħāni yola yērīr ,
Elləri cəblərləndə ,
Baş burar selam vērīr
- Emrikî kömleg girer ,
Yollar başında durar ,
Birinci meጀrfət̄ ,
Yanāğına āl vurur !
5. Adın kōyib zampara ,
Koynında yoħ bēs para ,
Şerēfjne and ēdib
Eljin vurmaz işkāra
6. Gehte bir kārnı tohti ,
Cēbında filis yōħtu ,
Bunun kimlən nā-necib
Emsālı bugün çohtu
7. Kusurı yoħti boy da ,
Bezēnji oynar toyda ,
Gün gēlə bāşın ālı ,
Üzü kālmayıb köyde
8. Elēmjn kāpsin çalma ,
Heyālūv hāmdı dalma
Bah elem ne gündədi ,
Ayağ at gērī kälma
9. Zerer çiħer mayadan ,
Nāmus gēlī hayadan ,
Aslı nā-merd olānn ,
Yel ne görer keyyeden

MEZLUM

1. Kızın kışmēt̄ kāhti ,
Barmağa üzük tāhti ,
Bu teli c̄sizin sōni ,
Bāhin ne olacāhti ?
2. Kız gēld̄ ēve gēl̄in ,
Görd̄ adāmin hālin ,
Bir k̄sse kömleg gir̄ib ,
Baş_aççıḡ ayağ̄ yālin
3. Koynında yoḥ bēs para ,
El̄ düşüp̄ti dara ,
İllerce cafa çect̄i ,
Bu teli c̄siz bē-çara
4. Dör, h̄ezne , kere direk
Gēl̄in , işinde zirek
Yâgsız yēmeḡ yēmehten
Ne āh kāldı ne üreg
5. Ēvde yoḥ kış zehrēsi ,
Burğul , mērcümeḡ şorbāsi ,
Yaz günj̄ kāvūn , kārpuz ,
Kışte bazar helvēsj̄
6. Bu h̄ala gēl̄in kāndı ,
Ne ağlādı ne yāndı ,
Bir gün gēli güleceğ̄ ,
Kocāsına aldāndı
7. Bir iş buldı tūl̄inḡi ,
Hurdalānmış sūmūgi ,
Aradan ki_j̄l gēst̄i ,
Çocık birdi öldi , ki !
8. Yoḥlığı çect̄i kērr̄i ,
Hiç bilmez nēder yāri ,
Gözlēdi bu bāgin ,
Belki olacağ̄ bāri
9. Āltı çocık babāsı ,
Para öldi havāsı ,
Ēvj̄ne h̄or bahārmış ,
Bu Allāh'in belēsj̄
10. Aradan iller gēst̄i ,
Gizlj̄ce , görün nétti ,
Toplādī ki_bin dinar ,
Mükemməl bir ēv ētt̄i
11. Kanatlāndı kārinça ,
Meğrurlādī yēt̄m̄ce ,
Arvādin begēnm̄j̄ri ,
Bed asıl nā-kes beçe !
12. Üzü turş ēve girer ,
Kābi- kacāğı kırar ,
Arvādının sözüne ,
Burnın dudāḡin büzer

13. *Ēskī* günün unuttı ,
Para öni kudurttı ,
Düşünmez kerrisini
Nece *“ümri*n çürüttil
14. Évde ekmeğ yapmágın ,
Téştte aspaḥ yummágın ,
Atásız kuri évde
Hesir̄iste yatmágın
15. Dyer : " Çohālib mālim ,
Bir tivvist arvad ālim ,
Minicop ezye girsin ,
Hayattan bir dad ālim
16. Āhrında arvad āldı
Kēfe safaya dāldı ,
Āltı çocık nenəşin ,
Mehkemelere sāldı !

KABUL

1.	Dēd̄j : " Yılmaz babası , Sensen gevlǖm havāsı , Bēş dinar sen v̄er mene , Bu gün kabul şı̄rāsı ! "	7.	Mēvede hıssab yōhti , Alma , armuttan çoh̄tu , Koy yesin misāfirlar , Hānimin gözü tohti
2.	Bu söze adam dāldı , Ki elden başa çaldı , Kabul c̄umrūm bitirdi , Hiç bilmem bu ne hāldi	8.	Hānim söyle bašlādi , Eşiden alkışladı , Sözün̄ saçma bilen , Dudāğını dişlēdi
3.	Adāmı sāldı yola , Yēsiri de bir kola , Gēt̄ird̄ler istēgin , Kutular dola dola	9.	Bāhīn hānimlar nētti , Birbirine göz_ett̄i , Hepsi birden sordular : " Dil , sümügd̄ ya étti ? "
4.	Sēet āltı olunca , Kondirdı başa konca , Bir tēl̄iste bezēnd̄i Misāfirlar gēlince	10.	Cünkǖ konuşsan bayan , Kırırdı böyǖg yalan , Gird̄iḡi çekēt̄in̄ Şam'nan gēt̄irmiş filan
5.	Bir yannan horın sēs̄i , Bir yannan uşaq sēs̄i , Her dekkede bir çalar , Telefonin cerēsi	11.	Seten eteg el̄işi , Bu hānimlar girişi , Bu modēl kondiraydan Çoh̄ gözeld̄i yēr̄isi
6.	Mēz ist̄ine bir göz_at , Bu işe kālisan mat , O milviyye kêke bah̄ , Şekerlemeyden kat kat	12.	Bu büglüz hardan , sorin ? Kumāşın éyyi görün Bu , çārşida bulunmaz , Bin özövüzi yorun

13. Bir türlü dili durmaz ,
Özünü hiç bir bozmaz ,
Bir girişin , bir évin ,
Medhētmehten yorunmaz
14. Nece ere varmāğın ,
Bin dinar yol almāğın ,
Yētmış dinar nişānlıǵ ,
Tāhım inci kolbāğın
15. Kārnımda heket çohti ,
Mēnji dinniyen yohti ,
Koy diyiller Bēzirgen ,
Her yēre burnın sohti ,

CANBAZ NENE ve BABALARA

1. Oğlan yēngi çihipti ,
Dişin dişe sıhipti ,
Kārnını teng bāglıyb
Yumurtanı kırıptı !
2. Kız almağ kırar bēli ,
Bēs yüz dinārdı yōlı ,
Kēbında bin cēn dinar ,
Ağ öli sāçın tēli
3. Nişānlıg bir müşkile ,
Onda olnamaz hile ,
Sırğa , üzük bılēzīg
Diyini dilden dile
4. Yüz türümbēl sireyden ,
Kirelēnji kreyden ,
Küreken eglencēj ,
Girmi sāndık bireyden
5. Niķabe'den yüz āldı ,
Yüz de ruhun'nan āldı ,
Bēs yüzün nuksānlığı ,
Silfe zevāce kāldı !
6. Bu para tonķal para ,
Yohti bu ḥala cara ,
Hiç bir kimse düşünmez ,
Üzün döndərsin hara ?
7. Alış vērjış sağlāndı ,
Borclar kista bağlāndı ,
Yēngeyden sağıdıcıların
Bıǵazlārı yaǵlāndı
8. Balāyın vurdı yola ,
Men olum ona köle ,
Borcların ēljinnen ,
Gizlēnji saǵdan sola
9. Sāfi aylığı kırhtı ,
Sılfeler evin yihtı ,
Cēbında girmi dinar ,
Muḥāsib yānının çihtı
10. Üç dinar yaǵ parāsı ,
Ki dinar kondirāsı ,
On bēs dinar āltı yüz
Dērziyeden ev kirēsı
11. Hānim da aylig āldı ,
Bir düşündj , bir dāldı ,
Neneye on bēs dinar ,
Eljinde on bēs kāldı
12. Üçe böldj kālānı ,
Size démem yalānı ,
Gesseleyden sellece ,
Bir de kābul talānı !

13. Başlādı borç_ualmaga ,
Kâğıdlara yazmağa ,
Mes^cud günün āh oftan ,
Geceleri_ı dalmaga
14. Kardaşlar , bu ne hāldi ?
Ekli_üvüz_ı kim çaldı ?
Bir Sorun Bēzirgen'nen
Bu zehirdi ye bāldı ?
15. Bu hālı yāzdım size ,
İnanmāvun boş söze ,
Bu cedet çoh fenādi ,
Rehm_ülēvün genc kīze
16. Mala temeh̄ etmēvün ,
Ham_ı heyala gētmēvün ,
Son pişmānlığ el vērmez ,
Kızıvuz_ı satmāvün !

“ECCİ BİR GÖRÜNÜŞ

1. Sebbeh öldi hér öldi ,
Bâhün kardaşlar nöldi ?
Ellî adam yüz arvad
Kâzı kâpsına doldı
2. Arvad yurtar yaħāsin ,
Diyer çektiṁ cafāsin ,
Uç_ildi emeg vērdim ,
Bir sürmēdīm safāsin
3. Alma , satma kül_oldum ,
Ğem yémehten kül_oldum ,
“Elem kēfte safada ,
Mensem dirj dul_oldum
4. Bir yannan kēyin kızı ,
Yāndırıb køyib bizi ,
Kēyin nene olmasa ,
Yayılı kurttan kuzu
5. Er girmış zubun ceket ,
Eljinde lokis peket ,
Diyer arvad boşaram ,
Ne söz bili ne héket
6. Adam arvâdin boşar ,
Döner evjne koşar ,
Evjnj boş görünce ,
Yaş töker kelbden çoşar
7. Kül sāvûrdı bâşına ,
Su töküldi aşina ,
Dâğıldı kurulmuş év
Kâldı yâlguz bâşına
8. Buna kim kızın vêrî ,
Ferk_étmez şerden hêri ,
Elî varmaz iş kâra ,
Çayħanalârdı yêri
9. Selēdîn bu kērrîni ,
Sâçı aġ reng sâdiri .
Yēlürmiş yoħsulliħtan ,
Gelîn yirj bârmi
10. Yarvâlı diyer : " Kâzı ,
Sen kelem çal men râzi ,
Oğlumnan aylig bağıla ,
Aldırma çohstan , āzi "
11. Oğlumın hoştı hâli ,
Zengindî çohtı mâli ,
Mēnijmcin hesir almaz ,
Öz evjî dolı hâli !
12. Neneyem süt vêrmişem ,
Al soyıb gög girmışem ,
İhtiyârlig çâğımda ,
Mehkemedede durmuşam

13.	Ey neneler , babalar , Bigi burma կօկալուն , Siz arvad boşamāvun , Baştan ցիրետ շաբալուն	15.	Talağa and étmēvün , Համ հեյալա gétmēvün , Son pişmānlığ el vérmez , Հօշ գնչ gidertmēvün
14.	‘Elem, kızın atmayılb , Կան yērne sātmayılb , Gétt̄i o ēsk̄i günler , Gözler bağlı kālmayılb	16.	İlk arvad bir koncādı , Yēngi կահան yoncādı , Dul կօկայա varan կիզ Öz ürēgin sancādı

ZAMAN

1.	Bügün zamana döndü , Güzgülü lampa söndü , Şem'edanlar yérine , Niyon işsigler kondı	7.	Ne kervan , ne kervānçı Ne sâyış var , ne hānçı Cift hayvanlar yérine , Mekine var cütkarçı !
2.	Yihildı dâyincaglar , Söndü hisli çiraqlar , Kıyyığ , tezek yérine , İşler gāzlı tabbahalar	8.	Su dēgirmānı durdı , Temehkār boynuń burdı , Otomātik sammuń , Avadan éttı yurdı
3.	Kalmadı kilım kęce , Umürler gëtti hiçe , Cift c̄abalar yérine , Hānimıclar girmez pēce	9.	Ne mankala ne maşa , Pêştemal örtme başa , İncanalar bâşında , Gëtti c̄umrûv beleşe
4.	Tumlândı siyan ārhı , Atıldı kuyuyı çärhı , Evlerde buz dolabı , Kırıldı küpün kārhı	10.	Hörjglérin saçbāğı , Ne himyan , ne bēlbāğı , Yağlıqlar kâgid öldi , Nâylondı su çanağı
5.	Ne cülhe var ne bēzi , Ne tēndır var ne tozi , Gönortālığ ardınnan , Yēvün almaydan mozi	11.	Ne kēndjı var , ne c̄ambar Döşenjib évler kumbar , Tahtrevanlar yérine , Marsidislerden Hambar
6.	Çahma zubuń mav sıhme , Al boyağ göze sıhme , Dermēnçiler eljinnen , Sakın öz évüy yiħme	12.	Bu bağlar o bağılārdı , Gülçjn , bülbül ağlārdı , Gözü kórmış avçı , Cigerlēri dağlārdı

13. Mendeki mende kāldı ,
Felek istime zāldı ,
Sırfadāki kārnımda ,
Bēlimdēki o şāldı
14. Bu hālīma ķanaram ,
İçerimde yanaram ,
Tāvusın tükü kimn̄ ,
Bir şisib , bir enerem
15. Bırāhın özüm bilim ,
Göz yāşım hüsküt silim ,
Üzərımde yorğan yoh ,
Altımda ēsk̄ kilim
16. Kimn̄ kime hērij var ,
Sözlərimin yēri var ,
Ohı kardaş yāzımı ,
Hem zeber , hem zérj var .

KÉYİN NENE

1.	Dérdjim éşitsin millet , Olub kärnimda cillet , Kéyi nene elinnen , Çohlari çeker zillet	7.	Yaduva sal o günü , Yapıldığı düğünj , Pembe hérir küllede , Girdüv çahma zubunu
2.	İlk günler séve séve , Bu gün bénzir dëve , Dédi-kodı elinnen Oğlan gëlmiri éve	8.	Hamam döşegüb tikme , Gözüvü yere tikme , Men ohiyim sen dinne , Eski defteri bükme
3.	Sen gëtirdüv , sen alduv Sen oynadüv , sen çaldüv Toyun üç günü bitti , Kaş çattuv durduv daldüv	9.	El ayag hinnelerdüv , Gözlérüv surmelerdüv , Kaşlaruv bir téljiste Hörigiv turmelerdüv
4.	Başlädüv söz démege , Al yeşil egirmege , Bu iki yüngül başı , Gëtirdüv ağirmağa	10.	Altun hiccl kazmali , Burnuv piruze hizmeli , Altun boyun bağı isten , Inci , yakut düzmeli
5.	Çara yohti bu hala , Mih çahilipti nala , " At kâsti torba düştü " Béz diyilipti şala !	11.	Fir'avn hükmü surerdüv , Tävus kimin gezerdüv , Gülden ağır bir söze , Dudağ büzübü küserdüv
6.	Ne kırılıb ne tökülib , Sénuv gözüv sökülib , Sen de coh devran surdüv , Bugün bélüb bükülüb	12.	Konum , konşı , akraba , Sennen görmüşti ceba , Kimine kat kat biçtuv , Kimine vêrdüv caba

13. Ne mey iştuv ne şarab ,
Huyuv olub coh harab ,
Sözlərəvün dengiyem ,
Ne duşmansan , ne ahbab
14. Bülbül kimlən sāynisan ,
Horiz kimlən bāynisan ,
Bilmirəm ne sebebden ,
Gēlñüvdən kēynißen
15. Bāşuň bir dilüv neçce ,
Sen alduň sēce sēce ,
Dilüvden ḫan ḫohırı ,
Bir düşün bāşı kēçe
16. Bilmem sennen ne géttj ,
Gēlñüy sene néttj ,
Şirin imşaǵ dilüvü ,
Kim bele sümüǵ_ étti ?
17. Sen istersev hāk yōlı ,
Aldırma sāğı , sōlı
Ona cekkił diyeller ,
Sağlātsın ēgrı kōlı
18. Gençlərin cekli kēmdj ,
Meğrurdı bēyni hāmdi ,
Degme hālı gevlüne
Kirılı çünkü cāmdi
19. Sen özüvü áğır tut ,
Bir ki ḫeket nōlı , ut !
Hoş dile her kēs ḫanar ,
Yēd̄ırseler balamurt
20. Év gülsün uşag gülsün ,
Yiğliyen , gözün silsin ,
Her şey éyl̄ihten hoşti ,
Bilmiyen bunı bilsin .

YĘNGİ MODEL ERKEĞ

1. Ağzında cıgarası ,
Altında şamarası ,
Tâhīb vinos gözligi ,
Ayna kimin çehrəsi
2. Kéşke devama gëssin ,
"Elém̄ yola sâssin ,
Étsin aylığın halal
Gëtsin këfine dâlsin
3. El̄imde "arzaħālim ,
Koy gëssin diyim hâlim ,
Yohsulam iş ist̄rem ,
Evliyem yoħti mäl̄im
4. Beklemeħten yoruldım ,
Ne dēd̄im ne soruldım ,
Yārin sebbeħ erkennen ,
Ara yérde göründüm
5. Se"et onda gēldjier ,
Bir , ki ceres cāldilar ,
Béş alti misafiri ,
İçerjye ăldilar
6. İcild̄ı pipsikola
Misafir düşmez yola ,
Mēniyse sāncı çeker ,
Gēzirem sağa , sola
7. Kāpicı kurban sene ,
Ceb̄imde yoħ bir "ene ,
Koy girjm içeriye ,
Kāğıdı vér̄im ona
8. Dēd̄i : " Dāyi dur hele ,
Bāsimma açma bele ,
Mēn̄ işimnen ķavar ,
Bāsimma çala çala ! "
9. Vücdan görmedim onda ,
Kalmâdi çara mende ,
Kāpiya çigin vurdim ,
İçeri girdim sonda
10. Beg mēn̄ baştan süzd̄i ,
Burnın dudāğın büzd̄i ,
Dēd̄i : " Vér "arzaħālūv "
Ses̄innen bildim k̄izdi !
11. Dēd̄i : " Herif iş yoħti ,
Bizde "arzaħal cōħti "
Sánki bir iti piċaq ,
Mēn̄im kelbijme sóħti
12. "Sözү́ дoгruđi dēd̄im ,
Men ēve nece gēldim ?
Ki ķeleм çal kâġida ,
Arvādīm iķna"ēd̄im"

13. Yātmışyken oyāndı ,
Güldj , mēze dayāndı ,
İşte bizim arvatlar ,
Kelbe kōrhı koyāndı
14. Dēdj : "Etme endiše ,
Yazaram sēn̄ işe ,
Kimizde arvad dērdj ,
Dönmişig biz kēmīše "
15. " Bahma mēnj̄m boyıma ,
Gel ķulaǵ vēr toyıma ,
Arvad mēn̄j vuranda ,
Aldırmaz āh oyıma!"
16. Gēvlümde , dēd̄ım , adam
Alasan mēnj̄m ķadam ,
Sene erkeg diyersem ,
Dilimi kēss̄jn Hudam !

RĀKİ

1.	Meyıştim dolı dolı , Tanımam sağı sōlı , Şeytan boynuñ kırılsın , Ögrëttuv eğri yöli	6.	Rākı ziyan gētirü , Sēnji borca bātiri , Binlerce kahramanlar , Bugün yérde yātiri !
2.	Bir iştım dädin bildim , Ki iştım ağızım sildim , Ne söz tuttum ne həket , İndi ziyānın bildim !	7.	Démédiler iç bele , Çohlığı ciger dele , Can sâhlîg , pâtişâhlîg , Giderse gelmez ele !
3.	Men billem mene nöldi , Gülüm çiçegim sôldı , Bülbüller hürker mennen , Dört yānim bugün çöldi	8.	Bu yoldan gēçen öldi , Ekînjî biçen öldi , Kül badalar başına , Her gelen içen öldi !
4.	Çohlärin evjin yîhîb , Düz yoldan egrî çîhîb , Râkîblêrî güldürîb , Dostun üregin sihîb	9.	Aslan sütü dubara , Îçse köskj kabara , Mecliste vêr çâgırı , Yârınçı yoh bêş para !
5.	Gel kardeş doğru yola , Bir düşün ahrûv nola ? Sen kimlin évlâdışen ? Kedrûv bil olma köle !	10.	Esid bu çâmur bâşı , Elljeden çohtu yâsı , Girdîgî lenge ceket , Tekeşerdî kalâsı

11. O birsi bāsı bellı ,
Ne cekkıldı ne dellı ,
Gün olı ekmeg tapmaz
Meceşiyse yüz ellı
12. İçende cekli kalmaz ,
Laf atar həket almaz ,
Olı bir " Ebucāsim "
Elın piçağdan salmaz!
13. Binlerce var sāyılmaz ,
Bu kitaba yazılmaz ,
Ölümün hərci iken ,
Türbe ona kāzılmaz
14. Men dēmem sen terkēle ,
Sen özüv doğru sele ,
İçen , sebbeh erkennen ,
Bāşın kāldıra bile ?
15. celeme bahma gözüm ,
Kurbanam sene özüm ,
İçgi sene yaramaz ,
Kulağ vēr dinne sōzüm
16. Şarab içme Teze'den
Olma meclis bezeden ,
İnanma bed yoldaşa ,
Dēse de yē mezeden
17. Sene uymaz bu işler ,
Yaz gider gēl kışler ,
Yarının düşünmijyen ,
Elın, dudāğın dişler !
18. Sözüm kısseden kēşim ,
Millet ēşitsin sēşim ,
cErek hārāmdı içmem ,
Kurcan gēt̄ el bāsim

HEBİB NECCĀR'IN TANRI'SI

1.	Hebib adlı bir neccar , Göce gündüz hulkı dar , Diyer : " Ey güzel Allah , Mennen teliçsiz kim var ! "	6.	Dēdi : " Arvad köy bizi , Kırınsın şeytan dizi , Biz harda , altın harda ? Rehmətliñin öz kızı "
2.	Bir gün dēdi : "Men nēdjm , Bir iş kalmādi édjm , Tophiyim var yoğumı , Uzağ bir şehrə gedim "	7.	Arvad yērinen kahar , Fānis kāldırı bahar , Kuyyidan su yērne Doluptı Altın coşar
3.	Durmaz ağlar kērış , Kösk döger gün sārisi , Etme bizi mahācir , Ey Hebib'in Tanrı'sı	8.	Dēdj : " Adam bēstī kah , Bu vērgiye sen bir bah , Bu işe bir hal édeğ , Ne konşı bilsin , ne hah ! "
4.	Zaman gēştı aradan , Helve bıştı , koradan , Endjirdi rehmētjinj , Yēr , gögi yaradan	9.	Göce sayağ kāldılar , Düşündüler dāldılar , İlk ögee bir koç kurban , Alılı yere çāldılar
5.	Arvad gördi bir dişi , Dēdj : " Kah bähim kişi , Kuyyidan altın coşar , Eklim kesmez bu işi "	10.	Paşa bildi bu işi , Ağardı ottuz dişi , Çağırıldı Hebib'i , Dēdj : " Eşid ey kişi ! "

11. Uç gün mühlet var sene ,
Baş kälđir gét bir yana ,
Evdéki ḥaltunları ,
Dēğisme şirin cana "
12. Ne dindi, ne selësti ,
Döndü éve olästi ,
Dëđi : " Arvad hâzırılan "
Kelef elde bulästi
13. Arvâdi çästu durdı ,
Vah_ettj üye vurdı ,
Adam bize ne giyret ,
Birahah yada yurdı ?
14. Koy tökülsin känimiz ,
Parçalansın yänimiz ,
Babämizin mülküne ,
Kurban ossin cänimiz
15. Bu işte var bir hikmet ,
Yazılan olur kışmet ,
Allimdäki bozılmaz ,
Kimseden bilmem minnet
16. Gözümnen ahan sular ,
Zâlumu kana bular ,
"Eleme "ibret öli ,
Her gelen ona güler
17. Paşa tahtının düştü ,
Tâci başının uştu ,
Zâlim cezâsin buldu ,
Rûhî çîhmeden şîstî
18. Bu yazını olıyan ,
Sen Tanrı'ya dur , dayan
Hâkkin polat pencesi
Zâlimin gözün oyar !

YĘDDİ GÜNÜ

1.	Bir bilséyduv ne ḥaldan , Kéymégi yéđim baldan , Béş yüz dinar yol vérdim , Bélim bağlädim şaldan	7.	Bir kolbağ ḫeşe ḫannan , Bir üzük Fatma ḫan'nan , Ne bāşuyuz ağirdım , Topländi Ḫebeb , Şam'nan
2.	Yéddi gün öldi tamam , Azannan kízdı ḫamam , Hepsi öz ettigimdi , Korhımnan bir söz dəmem	8.	Para géstü hıssaba , Yázıldı bir kitaba , Filan ḫan gelməmişti , Yarın bāhsin c̄itebe
3.	Koptı kıyamat günü , Ne tøyı , ne dügüñj Dört gözjyden békliři , Kéyin nene bu günü	9.	Yüz beş dinar kízgilden , Bin helhele bir dilden , Yüz ellı oğlan evi , Bir tähüm gümüş güldan
4.	Bir yannan kazan coşar , Ortada yéngé koşar , Bir yannan çay, samavar , Bu ḫılı gören çasar !	10.	Paralar öldi ältün , Bezendı bizim hātun , Baştan dırnağa kimin , Bir incidi bir ältün !
5.	Yémehten vaz-gēçildi , Çaydan kahve içildi , Bir al yéşil namâzlıg Ortalığa tikildi !	11.	Ēgrı öti konış düz , Bahar gëttı geldi güz , Girdim bu borc altına , Hardan vêreg bunı biz ?
6.	On dinar kız nenesi , Yarım dinar hebesi , Nenem de on beş dinar , Bir lere de c̄etesi	12.	Dogânçın mäzi , lëplig , Gelincen kâşlı üzük , Eşe kolbağ gëtirdi , Biz aparağ bîlezig

13. Bu ^cumür bele bitti ,
Hoşlğı ^évümnen itti ,
Hayat kedri bilmiyen ,
Gör bah bizlere netti !
14. Démem ^hel'et getirme
Utanlı göz yâtırma ,
Ucuzdan bir şey bitsin
Hâhı borca bâtırma
15. Konşı , konşıya bahti ,
Évlérı yihen hâhti ,
Kim bilmezse koy sôrsun ,
Altun modêli kâhti
16. Ohur yazarsan bayan ,
Sensen ürêgim oyan ,
Sennen umid beklerken ,
Aramâduv , durduv yan

GĒLİNLE KĒYİN NENĒNİN DĒDÎ-KODULĀRI

1. Gēlin gideğ saraya , Toplanağ bir araya , Birisinin üzü güler Beşi bātib kereye	6. Sözünü kēstj gēlin , Annātti dēdī hālin , Kēbīn halal , can azad , Çağırıldı yaħam sālin
2. Gēlin soraḡ bu kızden , Pēçesj yāndı üzden , " Bācim , hērdj gēlibsen " Bura gēldüb ne üzden ?	7. Gēlin soraḡ ērinnən , O kīrh günüğ yārinnan , Öni biz utantrāḡ , El ċelēmj̄n ārinnan
3. " Séve séve āldilar , Dēf dümbeleg çaldilar , Kīrh günün gēliniyem , Cigērimj̄ deldiler ! "	8. Yaħlāştim biraz ona , Hayāsiz gōzü mona , Dēdjm̄ kardaş yāzihtı , Arvad sennen boşana
4. " Kārşidākj̄ o duran , Kuyruğlı biğin buran , Nenēsj̄nnen ders ālib O zālim arvad vuran "	9. Dēdī : " Yaħāmī sālin , İstemem dūnye mālin , Koyin düşüm çöllere , Baş aċċiġ ayağ yālin "
5. " Mēn̄im kimsem olsayıdī , Bu hālimi görseydī , Mēn̄im kimlən yēt̄min , Haġi hukukin alsayıdī "	10. " Gūnüğ mene il olub , Bilmem mene ne olub , O günnen evl̄ oldum , Kēlb̄im hefetten dolub "

11. " Āh ürēgim kalmādī ,
Felek rūhūm almādī ,
Dēdīm , nene istemem ,
O yaħāmī salmādī !
12. " Ītt̄ilər mēn̄i pişman ,
C̄eleme oldūm duşman ,
İçerūm küle dōnūb
Görmēvūn mēn̄i şışman "
13. "Kifīrdī ēve gēlīm ,
Elīmde bir şey ălim ,
Küpārdi kıyamātī
Bizimnen , nenem zālim "
14. " Doyer oğlūm ēlüy tut ,
Sen tēkiydüv oldūv cüt ,
Var yohūv daşa çalma ,
Eşiyv çakķal , özüv kurt "
15. Kulağ vēr̄in azana ,
Bu yāzını yazana ,
Kēynūv yoħħarab adam ,
Düssün keyner kazana !
16. Nenev sēn̄i başārdı ,
Gēce bēlūv kaşārdı ,
Çohlig sēn̄uv üzüvden ,
İş ēlinde çasārdı
17. Uzūn gēce yatmāzdı ,
Toy dügüne gētmēzdī ,
Sēn̄u v bir tek bāhişu ,
Dünyelere satmāzdı
18. Koy bunı burda koyaġ ,
Aġ gireġ kere soyag ,
Bu dēdī-ķodūları ,
Keseğ kōkūnnen oyaġ !

TEMEH ÉTTİLER MALA KIZI VÉRDİLER LALA

1.	Dêve girdi yoncaya , Karğa қondı қoncaya , Kız on dört қoca yétmış , Gel bah bu eglenceye !	7.	Babav diyer vérmişem , Zengindi men séçmişem , Kızım düssün hoş güne , Mäl emlakjın görmüşem
2.	Қoca , bu nece iştı , Bu gerçekçi ye diştı ? Bu iş sene yaramaz , Yohsa işüv çırıştı !	8.	Kızın , bahtın áctılar , Şirin şerbet iştıler , Babānın sözü üste Cahāzını séctüler
3.	Al ayna bah üzüve ; O titreyen dizüve . Ne boyat aǵ sekkélüb , Ne sürme çek gözüve !	9.	Yeddi gün , yeddi gëce , Yapıldız toy eglence , Gēljin bâgrını ézdj , Kocásını görünce
4.	Gēljin sarardı söldi , Gözléri yaşla doldı , Nene özün parçalar , Diyer : " Kızım ne öldi ? "	10.	Çar-nacar öldi gēljin , Gördi kocānın mählin , Dam ağlar , divar ağlar , Gördüler kızın hālin
5.	Genc kız çätti kāşını , Tükettı göz yāşını , Me' sumam çarasızam , Göge tiki bāşını	11.	Ay , öldi kere günler , Kim gelī kızı dinner ? Kocānın bāşı üste , Bir ağlar , bir de inler
6.	Kızım sésüv қaldırma , Günüp hoştu aldırma , İste nenēvü dinne Her gelene қaldırma	12.	Bir gün göbeg hesbtəsi , Bir gün çjhmez nefes , Onca şorba yémehten , Kaldı kuri կefesi

13. Yāndı dermen almahtan ,
Bāsı kahmaz yatahtan ,
Kalmādī mülk_ emlākī ,
Gēçer gūnī āh vahtan
14. Erd bir mum kimn ,
Hurdalndı kum kimn ,
Gün gettihce sarldı ,
Geln de , bir gl kimn
15. Kim temeh tse mala ,
Kızın vr bir lala ,
Son pimnlg el vrmmez ,
Düşün kalma budala !

SUŞAK ÇĀVUŞI

1.	Démēvün sözüm sertti , Mēn̄j seleden dērtti , Arvad kāpida durub Bu nece felekētti	7.	Birsi diyer filan kız , Boyu uzun köskj düz , Filānin oğlı olub , Filan doğuptu ēkiz
2.	Suşakta bilmem ne var , Sen insansan ya davar ? Kohlısan siyan arhı , Oluşsan bir cenevar !	8.	Sağ soldādi gözləri , Batman batman sözlerı , Az kālib ēndīrsiler , Gögdēki yulduzları !
3.	Bu kāpida bir kērrı , Kömlēgi soğan zarı , Oturub yol bāşında , Sanki yoh işi kārı	9.	Yārim bābuc Gülcuzer , Günde yüz kāpi gezer , Bāşı bir , dili bēştı , Halķın arāsin bozar
4.	O bir kāpida Fatma , Tēsiyden tavlar katma , Yol geçene söz çalar , Göz sürme , kāşıçı chatma	10.	Yüngül baş yüngül ayağı , Suşakta ezme boyag , Gir éve sen hānim ol , Duşmānin gözün oyağı
5.	Kārşı évde bir kādīn , İstemem diyim adın , Bir türlü dili durmaz , Kāçırıcı ağız dādīn	11.	Aba düşüb çigine , Yüngi sarar igine , Geybet , bühten , uydurma Hepsı kālmış bu güne !
6.	Bir bahin eşe hana , Yolda kurub çayhana , Döşenibler yērlerde , Çoh yāzılı oturana	12.	Baş aççıg ayağı yālin , Perdeden cihib gēlin , Biği burma erkekler , Sözümnen ibret alın !

13. Neneler ögüt vērj ,
Kızına dēmez hērj ,
Et yānib ocağ üsté ;
Gir éve , kızım yērj
14. Kızım kaç , kazan coştı ,
Kız bāhtı kazan boştu ,
Bu çāmur baş kişinin ,
Kim bili gēvli hōsti ?
15. Kız kimnen iş ālışı ,
O, neneye dānışı
Nene kāpılar gezer ,
Olub sukaç çāvuşı !
16. Haya çātlıyib üzden ,
Kömleg kīsālib dizden ,
Bu hāllara göz yuman ,
Kōrōssin ikki gözden
17. Sağ solun el_uşağı ,
Kırar daştan imşağı ,
Edib kervan sarayı ,
Bahar baştan aşşağı
18. Gēljin tutağ el ele ,
Vāhit erkendj hele ,
Évde gül , évde oyna ,
İstersev çek helhele
19. "Elēmjn al_vērjnı ,
Hiç demezler hērjnı ,
Günde bir kitab ölü ,
Yazsam zeber zērjnı !
20. Bu millet ne millētj ,
Dili , hepsin birlēttj ,
Ohı ata sözüñj ,
Her biri bir hikmētj
21. Neneye bahı kızın al ,
Kinara bahı bēzjn al ,
Gidersev bēzirgene ,
Astāriydan üzün al
22. Mēnjm dērdim ellidj ,
Oh degene bellidi ,
Düz dēsem , haç konuşsam ,
"Elem diyer dellidj !
23. "Ummüs yērj yan-be-yan ,
"Ezzav ohur bir meyan ,
Eglenceden döneller ,
Fal tutar bizim bayan
24. İş kālılışa fälçıya ,
Olaşag kervānçıya ,
Yaham yırtım , dad_ēdjm ,
Duhtordan dermēnçiye

DİNĀRIN SÖZÜ

1.	Ne dilim var , ne gözüm , Her kěsten üstt̄ sözüm , Mēn̄ nenem öğretmiş , Halkın arásın bozım !	6.	Yohsul diyer aḥ dinar , Zengin diyer bah dinar , Bēsigdēk̄ç̄ çocukların , Baǵırıllar vah dinar
2.	Elden ele gezerem , Cānimnan men bēzaram , Soǵınnam қoltıglara , Polat kelbi ezerem	7.	Gevüllerin āhiyam , Meliklerin şāhiyam , Söz həket öğrēd̄ırem , Damāgsız bir dāhiyem
3.	Kardāsı , kardāşınınan Yoldāsı yoldaşınınan , Āyırıb duşman éder , Ekl̄ın allam başınınan	8.	Ellerin fermāniyam , Dertlerin dermēniyem , Gevüller ne isterse , Men onun һarmāniyam
4.	Aǵlādırıram güldirrem , Bilmiyene bildirrem , Atlinı yayan éder , Yayanları mindirrem !	9.	Mēn̄ yohsullar söger , Çolım - çocığın döger Dizlerin tek̄etiym , Zenginler mēn̄ öger
5.	Bu dünyeye һalқ olāńı , Ardımcı һalқ dolāńı , Men olmazsam alınmaz , Şehreyç̄ ip қulāńı	10.	Kim̄ var kol kıldırı , Kim̄ var göz endir̄ı , Temeh̄kârin çohı var , Yolumda góร yändırı !

11. Biri yolları keser ,
Ötēk̄ı boynın asar ,
Çohlārı var , h̄ayātin ,
Etmiş mēn̄imçin ̄hasar
12. Halalam doğru işte ,
Gem ̄keh̄ir ollam dişte ,
Mēn̄ arayan bular ,
Ne cinem , ne f̄ırışte !
13. Ne gücem , ne köcerem
Söz ̄hek̄eti sécerem ,
Sēr̄innem ilan gibi ,
Cébden cébe kaçaram
14. Yēşil menem al menem ,
Mazlum menem , zāl menem ,
Ne dersev uyaram ,
Zehir menem bal menem
15. Parāyi perelēsin ,
Yüz yérden Yaralānsın ,
Her kim mēn̄ hebs _ éder ,
El üzü ̄kerelēnsin
16. Soy_ādım dūnye mālı ,
Size anlādım hālı ,
^Ekl̄ı bāşında olan
Bir vēr̄j bir de ālı
17. Mēn̄ gömme yēr altta ,
Baş gözüm k̄irer balta ,
Ne f̄atihev ̄oh̄unu ,
Ollam boynuva ̄halta
18. Bēzirgenle gülēşt̄im ,
K̄ol boynına dolāşt̄im ,
İstēd̄ı tutsun mēn̄ ,
Hindistan'a olāşt̄im !

KUMĀRÇI

1.	Kumārçiyam ustayam , Dermēnsiz bir hesteyem , Mēz_üste oynar güler , Oyin bitse yastayam	6.	Kem cekl̄ime güldüler , Gözel fetva bulduclar , Oyina toba yoḥmīş , Var yoḥumı āldilar
2.	Uzun gēceler yatmam , Çohlig evüme getmem , Āyin ilk hēftesinde Koynimda para tapmam	7.	Olmışam bir mashara , Baş_ālim gidim hara ? On bēş il hestesiym , Dērdime yoḥ bir çara !
3.	Men oynaram mal ardi , Gün gider gelmez ardi , ‘Eleme şans dost olub , Mene negbetliğ yārdi	8.	Ağ cigērim oyuna , Kim dērdime dayana ? On kısrāğ atlisiydim , Kālmışam men yayana !
4.	Bir gēce ēve gēttim , And iştim toba ét̄im , Ki gün gēşt̄i aradan Düşündüm dēd̄im nēttim	9.	Dērtliyem dermēniyem , Bembeyaz ağ sāçliyam , Dört hamam sehēbiyken , Men bugün külhānçiyam !
5.	Topländi arħadaşlar , Kumar kelbim̄i ohşar ; Mēnijm̄çin bir yol kurun , Ey vafālı kardaşlar	10.	Hālimnan cibret ālin , Ne duloldum , ne gēlin , Egr̄i yoli tutmāvun , Kālisiz ayag yālin !

MEĞRUR HESİSLERİN SONI

1.	Mēnjim babam bellidi , Geliri yüz ellidi Her gelenle konışmaz , Halktan vāyi dellidi	7.	Babam beg ,nenem hānim , Daha neyden güvēnjim ? Konşum zengin olmazsā , Yohlıhtan sihar cānım !
2.	Babāmız yüce dāğdı , Kēlbj polattan sāğdı , Ocağızada nenēmj , Her zaman üzü āğdı !	8.	Givenme hal vāhtūva , İsfenc sisem tāhtūva , Siyah perde çekili , Bu parlıyan bāhtūva !
3.	Bağ bağçamız bārlıdi , Babam nenem vārlıdi , Bu devran nece dönse , Zengin olan kārlıdi	9.	Bināsı kül ,yērī kül , Babav aslan nenev fil , Kārinça gözün oyar . Sen bu sözüm doğru bil
4.	Biz biziğ , şalan kimdi ? Karnımız kat kat pimdik , Kesrimiz ,girişimiz , En son çi̇hen biçimdi	10.	Gel gideğ mezārlığa , Bāri bitmiş nārlığa , Çohlārı sēnūv gibi , Güvēñirdi vārlığa !
5.	Kimse bize gelmēsin , Hal vāhtumız sormāsin , Korhāriг göz nefesten , Yer yurdumız görmēsin	11.	Bah bügün nece yātib Mālin emlākjn ātib , Sāğında Nākür , Nükür Solunda duruğ kātib
6.	Yohşul gözler acı öli , Cēbj boş kisste köli , Bize həsütlüг éder Görse évümjz dolı	12.	Āçmişlar kitābını , Göreller hıssabını , İgneden sapa kimin , Edeller hıssabını

13. Yağlı luğma burmığın ,
Kef safanı sürmegığın ,
Yoğsulların üzere ,
Köppeg kimin hürmegığın
14. Namazı kılmemegığın ,
Orıcı tutmamığın ,
Mâlinin emlakının ,
Zekâtın vîrmemegığın
15. Eşidin arhadaşlar ,
Kelbi doli çim daşlar ,
Hesis zengin cezâsı ,
İlk öfce hardan başlar ?
16. İlk öfce mazar sihar ,
Beşer , şeklinnen çiher ,
Gözünnen su yerine ,
Arh gibi kanlar ahar !
17. Sora bağlısı eli ,
Çarpaz bağlısı dâli ,
Yândırıllar altında ,
Toplanan dünyeye mali
18. Yerî daş , üstü atas
Diyer : " Yândım arhadaş , "
Tendir kimin halavalar ,
O diyince ahi yavaş !
19. Zar ağlar diyer yândım ,
Kör şaytana aldândım ,
Tanrı'nın huzurunda ,
Men özümnen utândım
20. Birâhîn bir de gediim ,
Görün men orda nedim ?
Servetimin hepsiñi
Hér ile heyrat edim
21. İş işten geçmiş ola ,
Zincir tâhildi kola ,
Üzüste sürüklendi ,
Gider bir gelmez yola
22. Bêzirgen , gir araya
Duhtor bul bu yaraya ,
Bu elem yoldan çihmisi ,
Gözün tikmiş paraya !

23. Tanrı buyurmuş :

«وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا»

ey kişi

«إِنَّكَ لَنْ تَخْرُقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا»

sonra ayagıv ilişi !

(1) "Böbürlenerek yer üzerinde yüreme ! Çünkü sen ne yeri delebilir ve ne de boyca dağlara ulaşabilirsın ! (el-İsrâ' süresi , 37. âyet)

56

LĒYLE

(Kifri Ağzı)

1. Ülle , ülle
Lēyle balam leyle
Lēyle körpenem leyle
2. nene Konāğımsan konāğım balam
Çırąğda yanar yāğım
Ona hér gün diyeller balam
Sen olasan konāğım
3. Lēyle balam lēyle
Lēyle körpenem lēyle
4. nene Gül ēktjm gül olasan balam
Suvarram gögeresen
Çöldēki ceyran tēkjn balam
Meyliy mene salasan
5. Lēyle balam lēyle
Lēyle oğlum lēyle , kizjm lēyle
6. nene Apārdı Teter mēñj balam
Korharam satar mēñj
Koyar sopan dāşına balam
Köy-be-köy atar mēñj

7. Lēyle k̄izjm lēyle
Lēyle oglum lēyle
8. nene İraqlāri , iraqlāri ,
Çeşm̄im̄in çiraqlāri ,
Gétt̄ler gelm̄ed̄iler , Allah
Çihm̄ed̄i ciğablāri
9. Lēyle balam lēyle
Lēyle babam lēyle
10. nene Güne düştüm ,
Kölgeden güne düştüm ,
Duşmana vérin heber balam
Déd̄iği güne düştüm
11. Lēyle balam lēyle ,
Lēyle körpenem lēyle
12. Nene Seherden sada gēli balam
Zulm̄ı çoh dada gēli
Bir ölǖm bir áyrlı̄g balam
İkkisi yada gēli
13. Lēyle nenem lēyle
Lēyle babam lēyle

14. nene Felékin dadēlinnen , balam
Hiç olmam şadēlinnen
Kurünsin hak divānı oğlum
Men édim dadēlinnen
15. Léyle balam léyle
Léyle körpenem léyle
16. nene Dağlara sëptim ékjin balam
Gidértim élimdékin ,
Ne gävur ne musulman oğlum
Olmäsin mënjm tékin !
17. Léyle balam léyle ,
Léyle babam léyle
18. nene Felékin bir günj var balam
Köskümde dügünj var
Düşme felek torına oğlum
Ālib satmag günj var
19. Léyle oğlum léyle
Léyle körpenem léyle
20. nene Felékin çärhi dönsün balam
Dolānsin ārhi dönsün ,
Āgzayı koy āgzıma balam
Zivana talhi dönsün

21. Lēyle balam lēyle
Lēyle babam lēyle
Allam , allam , allam
Leylēyizjin ḫadāsin
Allam cānimā sallam
22. nene Neneden olmasāydim balam
Dünyeye gelmesēydim
Bu dört gūnnüg cūmürçin oğlum .
Bu beleye ḫalmasāydim
23. Lēyle oğlum lēyle
Lēyle kīzim lēyle
24. nene Kīyme mene balam
Çekēlij , kīyme mene ,
Zālim felek coh kīyib balam
Gel sen de kīyme mene !
25. Lēyle balam lēyle
Nenem lēyle, oğlum lēyle
Allam lēley ḫadāsin
Allam cānimā sallam
26. nene Bülbülü şahṭa vurar balam
Ne yaman valṭta vurar ,
Yētimi ḥuda'm vurub vay Allah
Utanmaz ḥahṭa vurar !

27. Lēyle oğlum lēyle
Lēyle körpenem lēyle
28. nene Kan atlāsin balam
Çek hencer kan atlānsin
Izräyil alma rühüm
Yāvrūm var ḫanatlānsin
29. Lēyle balam lēyle
Lēyle özüm lēyle
Lēyle ēvüm leyle
30. nene Bu yola sēn̄j balam
Sallam bu yola sēn̄j ,
Yarvarllam Şah Merden'e
Ātsin bu ḫola sēn̄j balam
31. Lēyleye ḫurban ollam balam
Lēyle körpenem lēyle
32. nene Derd_ekerem balam
Dērdim çoh derd_ekerem ,
Koşmişam ḡem cütünү vay Allah
Sürdügce derd_ekerem
33. Lēyle balam lēyle
Lēyle ağam lēyle

34. Ay derd̄ım balam
Kora dērd̄ım ay dērd̄ım
Korhıram ölüüm gēd̄ım balam
Apparam góra dērd̄ım
35. Lēyle nenem lēyle
Lēyle babam lēyle
36. nene Қah gideğ baş Kifri'ye balam
Suyu sārḥoş Kifri'ye ,
Sen dērtl̄ı men yarālı oğlum
Tökēğin yaş , Kifri'ye
37. Lēyle oğlum lēyle
Lēyle k̄ızım lēyle
38. nene Bāğıy vērene kāssin felek
Gülȳ derene kāssin
Odi baş āldim gētt̄im balam
Hēri gelene kāssin
39. Lēyle ki gözüm lēyle
Lēyle körpenem lēyle
40. nene Yara mende balam
Derd sende , yara mende ,
Kiyamat hēşr olunca balam
İşler bu yara mende

41. Lēyle nenem lēyle ,
Lēyle babam lēyle
42. nene Öz günümé balam
Düşmüsem öz günümé ,
Felek ēl̄ime düşşün balam
Salaram öz günümé
43. Lēyle oğlum lēyle ,
Lēyle kızım lēyle
44. nene Günj̄ var balam
Āçılmaž dügünj̄ var
Bügûne çoh şukr_ossın balam
Bunnan beter günj̄ var !
45. Lēyle balam lēyle
Lēyle babam lēyle
46. nene Özüm , özüm balam
Diyerem özüm özüm ,
İştirem bir yēt̄im rizgar ēd̄im
Çağırram özüm özüm
47. Lēyle oğlum lēyle ,
Lēyle körpenem lēyle

48. nene Sarıldım kēmīş ōldum balam
Gene derde tuş ōldum
Sehēbsızlıg ēl̄innen hey-havar Allah
Çöllerde bavğuş ōldum
49. Lēyle bācim lēyle
Lēyle nenem lēyle
50. nene Meyli , sen balam
Canā sāldıy meyli , sen
Sen sēvdiy , sen begēndiy oğlum
Sen öziy gilēylisen ? !
51. Lēyle ki gözüm lēyle ,
Lēyle birdenem lēyle
52. nene Ğeribliḡ yaman öli balam
Sāvrulı saman öli ,
Ğeribliḡin beçizlēri oğlum
Gider bir zaman öli
53. Lēyle babam lēyle
Lēyle balam lēyle ,
54. nene Şirin şirin balam
Doldu yarama irin ,
Baş koyim diziyize ,
Can vērjim şirin şirin .

MANZUM ATA SÖZÜ ve DEYİMLER

— A —

- 1- Attan ēndi , eşsege mindi
2. Acıg gēl̄i üz sarālı ,
Acıg gider üz ķereli
3. Acı işletme , tohı terpetme
4. Açma ķutunu , eşitme kōtünj
5. Adam ondi , dokkuzı dondı
6. Aduv nēdī Gerebet ,
Işuv nēdī gēlib gēt
7. Adım adım yol öli ,
Damla damla göl öli
8. Asılı dad , hesirde yat
9. Ağır ayag sir basar ,
Yüngül ayag poğ basar
10. Alçağ yérde yatma sēl ālı ,
Üskeg yérde yatma yēl ālı !
11. Aldığuv ebdes ,
Korhittiguv kolbaçaya degmez
12. Allah , kōzı vérı dişsize ,
Pilavu vérı istâhsıza
13. Allah kerimdi
Kuyyısı derindî

14- Allah'a , olmağ istersev cāsi ,
Ye mütevelli ol , ye vāsi

15- Alış oğlı vēriştī ,
Dünye kēriş kēriştī

16- Alış vēriş miskaldāndı ,
Dostlıq kıntardāndı

- B -

17- Bāblı bābıydan ,
Çemçe kābıydan

18- Badamça badam olmaz ,
Yētjmce adam olmaz !

19- Bir peştemālı var kırmızı ,
Hem nenēşî bağlar hem kızı

20- Bir çulüm var ataram ,
Harda gēlmış yataram

21- Bir köyin ağası Salman ossın ,
O köyde ne harman ossın ?

22- Bire degmez,
Bini begenmez!

23- Biri yer biri bahar ,
Kiyamat onda kopar

24. Böyük , su töker ,
Küçük ayağ sürter .

- Ç -

- 25- Çakkal var baş küpârdı ,
Kurtun adı yamandı!

- D -

- 26- Daş degene ,
Yol gidene meçlîmdi!
- 27- Devletlinin düsgünü ,
Yazlığ girer kiş günü !
- 28- Divarı nem ,
Adâmi gem , ezer
- 29- Dégirmâncı dirri olayı ,
Unu bele irri olayı!
- 30- Dellije yêl vêr ,
Eljine bêl vêr
- 31- Dêdjm adam ol ,
Démêdim , çadam ol
- 32- Dişüv ägîrsa çek kurtın ,
Konşiv kötüyse köç kurtın!
- 33- Dil usbtâsı , iş hestesi
- 34- Dil kësig baş salamat ,
Dil uzun baş melamat!
35. Déve irâgına ,
Kêtür dırnâgına , bahar

- E -

- 36- Ekmeg yāpındı , Heyder tāpındı
37- Ekmēgi yoḥ yemeğe ,
Attan gider sıçmaga!
38- Ele düşenēd̄ı , yoḥsa yakışanādı ?
39- El̄inde tas apārdı ,
Ev̄ine yas apārdı
40- El̄ım vurdım üzüme ,
Özüm et̄tim özüme
41- Ev̄ dērd̄ı , dēv dērd̄ı
42- Éyl̄ige kārṣı éyl̄iḡ , her igidin kāridı ,
Kötiliğe kārṣı éyl̄iḡ , merd igidin kāridı

- G -

- 43- Geld̄ı parānın tuci ,
Kāldı adāmın bici!
44- Gelennen yoldaş ,
Gidennen kardeş
45- Gel̄in yüz_ıl yaṣadı ,
Yēngi bēl̄in ķuṣadı
46. Görmēmiş görd̄ı gümüş ,
Öldi ķudurmiş
47. Göz görmez , üz utanmaz

- 48-   Gülme konuşuya , geliş bâşuya!
- 49-   Güvenme bu vârlığa ,
Elüp düşer dârlığa!
- 50-   Getti oğ kimin ,
Döndü poğ kimin!
- 51-   Geç can vâyında ,
Çassab pim vâyında!
- 52-   Giden, bağdan gider
Bağvannan ne gider?

- H -

- 53-   Haydan gelen huya gider,
Su parası suya gider !
- 54-   Her kuyuyı , içilmez suyu !
- 55-   Her gün vurma dolmaya ,
Beke bir gün olmaya!
- 56-   Hem ziyaret , hem ticarat

- İ -

- 57-   İpligine bah , bêzjin al,
Nenêşjne bah kızını al !
- 58-   İsid mënjmçin , ölüm senuvçin !

59- İlden aydan bir namaz ,
O da Haqqá yaramaz !

60- İnanma sīh dostuva ,
Saman doldurı postuva !

- K -

61- Kār ķudurttı , mayanı yēdırttı

62- Kerēvuz , vāhti gēlì göreriz

63- Kór gözden yaş ,
Milla ēvınnen aş !

64- Kór ne istırı ? Ki göz ,
Biri ēgrı biri düz !

65- Kórın tutuşı , kērrin vurişı !

66- Köy köppeksiz gördi ,
Ēli ağaşsız gördi !

67- Kārpuzı yen kurtıldı ,
Kābuğın yen tutıldı !

68- Kārnı ķuruldar , istı pārıldar !

69- Kārinça ķedērince

70- Kaz ķazdan , baz bazdan !
Kéçel tāvug , topal hōrizdan !

- 71- Kâlıptı öz başına ,
Örtüpþ bez başına

72- Kaldır samâni , gêlî zamâni

73- Kurban olum tesbih sene ,
Kimse güman étmez mene!

74- Katrannan olmaz şeker ,
Olsa da cinsine çeker!

75. Kurt bizden irâg ossin ,
Yêðigi kuyruq ossin

76. Kurt kârnının çihtî ,
Çaþkal kârnâna düstû!

77- Kurttan yer , koynunna şiven éder!

78- Konþi gel dögişegin ,
Dalda köy bârisagin

79- Konşının dili şîşib ,
Kavgâsi bize düþüb!

80- Konşima şer ossin ,
Hérim içinde ossin

81- Kuuyyi derindî , suyu sérindî

82- Léyle bilisen , nişin yâtmisan ?

- 82 Lévi-Bilison, *minimizing* 2

- M -

- 83- Mal sehēb̄ı , mülk sehēb̄ı
Hānı bunun ilk behēbi ?
- 84- Miskinin āhi ,
Tahttan ēndırı şāhı !
- 85- Milla millādı ,
Üzüm̄l̄ zālhimiydan yer ,
Diyer gülle güllēd̄ı !
- 86- Miri mālı denizdi ,
Her kim yēmez döngüzd̄ı !

- N -

- 87- Nāhırda inēgim yoh ,
Nāhırçıydan hıssābım coh !
- 88- Nenēl̄ı kız belli kız ,
Nenēsiz kız , delli kız
- 89- Nenem ellere vērsin ,
Babam ellerden ässin !
- 90- Ne işim işt̄ı , ne ēlim boştu !
- 91- Ne bahārdı ne güz ,
Hardan geld̄ı bu nērgiz ?
- 92- Ne fekj̄ır ol bāsin ,
Ne yāvuz ol āsin !
93. Ne sögütte bar ,
Ne ķehpede car !

- 94- Ne ^ceçⁱ ol, t^üf^rilesen ,
Ne şirin ol, yilinesen !

- O -

- 95- Oğlan yalan kız yalan ,
^cUmr^üme düşt^ü talan !
- 96- Oğlunu sünet édⁱr^j ,
Konşiya minnet édⁱr^j !
- 97- Olanda şāpur-şupur
Olmiyan da Hāk^k'a şükür

- Ö -

- 98- Öz^ü suçlı , öz^ü güçlü
- 99- Ölüm var vurar gécer
Ölüm var deler gécer

- S -

- 100- Sen ağa , men ağa ,
İnegléri kim sağa ?
- 101- Sögme çul babāmı ,
Sögmiyim beg babāvū !
- 102- Sēçe sēçe düşt^ü hiçe !
- 103- Sof^üdi soğan yémez ,
El^üne düşse kābuğın koymaz !

- § -

- 104- Şohum ağānin , tohūm aġānin ,
Gēlī gelmez , poħum aġānin !
- 105- Şaytana dēdiler : " İmānūv salamat ossin
Dēdi : " Bir dōe ētmēdūvüz ,
Allah yānında kabul ossin "
- 106- Şik şik ēden nalçādi ,
İş bitiren akçādi

- U -

- 107- Uşāğım yoh , etēgim poħ !
- 108- Ucuzdzi cillētī var ,
Bahādī hikmētī var !

- Ü -

- 109- Üz vērme cēlī'ye ,
Sığar ipeg hāliya
- 110- Üzlün̄in üzün tutallar ,
Üssüz̄ kōskjn̄nen iteller

- V -

- 111- Var ēv̄ kerem ēv̄ !
Yoh ēv̄ veran ēv̄
- 112- Vurarsav öldür , yēdirtsev doydur ,
- 113- Vēr kırh̄ı , çekme kōrh̄ı !

- 114- Vér niyaz , al miraz
- 115- Vérmésin me^cbud ,
Néylésin Mehmed?
- 116- Vérirse , el gëtirı yél gëtirı , sél gëtirı ,
Alırsa , el aparı , yél aparı , sél aparı !

- Y -

- 117- Yaz divara , kāssın bahara !
- 118- Yağdan yarma kāvuṣtı ,
Arada soğan bürüṣtı !
- 119- Yağdan yağlırı , soğannan dāğlırı !
- 120- Yeddj il kāldı uşaqsız ,
Bir oğlan doğdu daşsagsız !
- 121- Yuṣuntu sābun olmaz ,
Çirkinti hātun olmaz !
- 122- Ye bu dērdi çekmeli ,
Ye bu köyden köçmeli !

- Z -

- 123- Zengin kąḥar işine ,
Yohṣul bahar dişine .

DİZİN

A

^c aba	(Ar. ^c abā')	kadınlara özgü çarşaf
^c a.		10/8, 45/12, 52/11
^c a.+ni (^c abāni)		37/1
^c a.+ya		11/9
^c a.+lar		44/3
^c Abbas	(k.a.)	Abbas
^c A.	(imam ^c A)	32/2
ac	aç	
a.	ķarınlar	30/11
a.	ķurt	26,29/9
a.	ķal-	7/20
a.	ķoy-	37/4
a.	ol-	55/6
a.	yat-	34/6
ā.+ı		26/3, 26/8, 57/3
a.+a		26/30
a.+dan		26/18
ā.+innan		26/17
a.+am		26/19
a.+ken		26/2
āchığ	achık	
ā.+ı (göz_ā.)		7/21
āciğ	acı, kahir, gam	
ā.		57/2
ac-	açmak	
a.-aram	5/27	
a.-ar		5/18, 5/26, 5/38, 5/43, 11/5, 20/20
ā.-tim (kol_āştım)		28/8
ā.-tilar		51/8
a.-mışlar		55/12
a. !		20/30, 38/8
ā.-ıb		14/4
a.-ma!		46/8, 57/4
a.-a bil-		5/30
aççığ	açık ; bk. açılı	
a. (baş_a.)		22/24, 40/2, 50/9, 52/12
açılı	açık renkli; bk. aççığ	
a.		16/2

açıl-		açılmak
	ā.-dī	5/34, 27/2, 30/10
	ā.-ib	14/4
	ā.-maz	56/44
	a.-mādī	5/29
ad		ad, isim
	ā.+im	6/1, 6/6
	ā.+im (soy_a.)	53/16
	ā.+uv	6/1, 6/6, 21/9, 35/5, 57/25
	ā.+ın	25/4, 39/5, 52/5
	ā.+ını	5/11, 25/2
	ā.+ına	5/16, 15/1
	a.+lı	48/1
adam		(İb. ādem) adam, insan, kişi
	a.	7/3, 11/5, 18/31, 37/5, 41/2, 43/1, 43/6, 46/16, 48/8, 48/13, 57/5
	a.+ın (adāmin)	7/21, 40/2, 57/43
	a.+ı (adāmı)	41/3, 57/28
	a.+nan	15/15
adım		adım
	a.	38/8, 57/7
cādi		(Ar. cādī) bayağı, sıradan 13/17
caf		(Ar. cāfv) af 19/7
	cā. et-	26/45
	cā. ol-	
ağ		ak, beyaz
	a.	42/2, 43/9, 50/18, 51/3, 54/8, 54/9, 55/2, 55/2
	a.+dı	
ağa		ağa
	a.	7/5, 7/9, 15/10, 15/15, 15/20, 30/1, 30/6
	a.+nın (ağānī.n)	30/9, 57/104
	a.+m	56/33
	a.+sı (ağāsı)	26/15, 57/21
	a.+yken	21/4
Ağabāğı		(y.a.) Ağabāğı
	A.	28/7
ağaç		ağaç
	a.	4/1
	a. + ı (ağācı)	33/6

a. + ta (ağasta)	14/2, 32/8
a. + lar (ağaçlar)	14/10
a. + lardan (ağaşlardan)	26/29
Ağalıǵ	(y.a.) Ağalıǵ (Kerkük'te bir mahalle)
a.	28/5
ağar -	ağarmak
a. - dı (ağärdı)	48/10
ağart -	ağartmak
a. - ma!	31/4
ağır	ağır, ağırbaşlı, şahsiyetli
a. ayaǵ	57/9
a. bāşlı	15/13
a. tut-	45/19
a. (kürläǵı ā.)	11/7
a. bir söz	45/11
a. + im (kaçmaǵa ā.)	26/1
a. + dı	12/3
ağır-	ağırmak, acımak
a. - ı	5/27, 26/18
a. - sa	57/32
a. - maǵa	45/4
ağırt -	ağırtmak, acıtmak
a. - im	49/7
ağız	ağız
ā. döadi	7/1, 52/5
a. + im (ağzım)	47/2
ā. + ıma (āǵzıma)	56/20
a. + ı (ağzı)	3/23, 5/13
a. + inin (ağzının)	27/3
ā. + inı (ağzını)	5/25
ā. + iyı (āǵziyi)	56/20
a. + in (ağzin)	5/13, 5/18, 15/11
a. + inda (ağzında)	46/1
ağla -	ağlamak; bk. yiǵle-
a. - rı (ağlırı)	36/8
a. - r	5/12, 48/3, 51/10, 51/11, 55/19
a. - dı (ağlādı)	40/6

a. - sıń (ağlāsin)	17/7, 27/5
a. - Yam (ağlıyam)	17, 17/1
a. - rdı (ağlärđı)	44/12
a. - rsa	27/5
ağlat -	ağlatmak
a. - ıram (ağlādiram)	53/4
āh	ah; krş. ah
ā.	5/19, 10/6, 13/3, 20/28, 22/30, 22/34, 29/12, 29/16, 40/4, 50/11, 51/13.
ā. + i	5/37, 57/84
ā. + iyam	53/7
āh	ah; krş. āh
ā.	15/16, 42/13, 46/15, 53/6
ā. vahtan "ah vah ile"	51/13
ah -	akmak
a. - ar	2/2, 22/4, 29/13, 33/1, 55/16
ā. - ti	15/12
a. - an	48/16
aħbab	(Ar. eħbāb), aħbap, dost, tanıdık
a.	11/1, 45/13
a. + īma (aħbābīma)	11/2
āheste	(Far.) yavaş; bk. āște
a.	11/1
āħħit -	akıtmak
ā. - i (āħħidi)	26/18
ā. - tħuvċ	12/12
āħir	(Ar. āħir) son, nihāyet, ākibet
ā.	39/2
ā. + a yet -	10/19
ā. + da	36/8, 40/16
ā. + ȝv (āħrūv)	47/5
ā. + i	38/1
ahlak	(Ar. aħlāk) ahlak
a.	9/10, 15/1
ahşam	akşam
a.	11/6, 13/1, 18/10, 20/17
a. + a	5/6, 16/7, 20/18
a. + lar	22/27

ahşamçı	akşama doğru
a.	7/3, 36/9
ahtar -	aramak
a. - irı (ahtarırı)	5/42
a. - i (ahtarı)	7/24, 13/1, 21/8
a. !	7/18
a. - māvūn	22/7
āhūr	(Far. āhūr) ahır
ā.	20/11, 20/12
ā. + a	20/24
ā. + da	20/14
ajdaha	(Far. ejderha, ejdehā) ejderha)
a. ilan	5/19
akça	akçe, para
a. + dı (akçadı)	57/106
akraba	(Ar. akrubā') akrabalar
a.	45/12
al	al, koyu kırmızı
a.	39/4, 43/12, 44/6, 45/4, 49/5, 53/14
al -	almak
ā. - irı	8/8, 34/7
a. - lam	3/24, 53/3, 56/21, 56/25
ā. - ı	5/18, 10/2, 19/1, 19/4, 20/6, 20/7, 25/12, 39/7, 53/16, 57/10
ā. - dım	26/15, 56/38
ā. - duv	45/3, 45/15
ā. - dı	3/19, 13/15, 20/18, 20/19, 20/39, 20/42, 22/12, 25/2, 34/2, 40/16, 42/5, 42/11
ā. - dılar	3/9, 5/7, 46/5, 50/3, 54/6
ā. - müş	21/2
ā. - ib "almış"	5/17, 7/4, 29/9, 29/10, 50/4
ā. - ipti "almıştır"	11/8, 18/15
a. - acağ	32/9
a. - !	15/17, 16/6, 16/11, 16/18, 20/3, 20/17, 20/42, 27/9, 38/6, 38/7, 51/3, 52/21, 57/ 57, 57/114
ā. - im	16/3, 16', 24/12, 40/15, 50/13, 54/7
a. - asan	22/21, 46/16

a. - ağı "alalım"	22/6
ā. - īn	15/11, 29/4, 52/12, 54/10
ā. - īb	10/3, 26/6, 48/9, 56/18
ā. - īnca	11/2, 23/8, 25/4
a. - dığuv	57/11
ā. - īrsa	57/116
a. - sāydi	50/5
ā. - mīri "almıyor"	38/4
a. - mam	22/10
a. - maz	43/11, 47/12
a. - mādī	26/17, 50/11
a. - ma!	9/9, 20/17, 56/28
a. - masav	5/24
a. - mah	42/2
a. - mahtan	51/13
a. - māğın	41/14
a. - maga	42/13
a. - ma satma	43/3
ala	ela
a.	18/4
alaca	alaca
a.	16/12
a. + di (alacādī)	11/16
alat	(Ar. āle) ālet
a. + ti	29/1
alçağ	alçak, çukur
a.	57/10
aldan -	aldanmak
a. - dīm (aldāndīm)	55/19
a. - dī (aldāndī)	40/6
a. - ma !	23/2, 27/10
a. - mag	5/8
aldat -	aldatmak
a. - īrī (aldādīrī)	13/56
a. - ti (aldātti)	26/12
a. - tılar (aldattılar)	26/24

aldir -		aldırmak
ā. - ı		20/34
a. - mādīm		31/5
a. - mādī		46/15
a. - ma !		27/10, 43/10, 45/17, 51/6
a. - maz		46/15
ālığ		adak, murat, istek
ā. - + lar		20/27
alın		alın
a. + ımdākī (allımdāmī)		48/15
a. + ujących (allüğv)		9/12
a. + inda (allında)		12/6
a. + innan (allınnan)		15/12
alın -		alınmak
a. - maz		53/5
ālış		alış
a. - vēriş		42/7, 57/15, 57/16
ālış -		alışmak, öğrenmek
ā. - ı		52/15
alkışla -		alkışlamak
a. - dı (alkışlādī)		41/8
Allah		(Ar.) Allah; bk. Huda, Rab, Tanrı
A.		10/10, 23/10, 26/8, 48/1, 56/8, 56/26, 56/32, 56/48, 57/12, 57/13, 57/105
A. + in (Allāhın)		10/1, 1 40/9
A. + a		13/11, 57/14
A. + tan		7/12, 12/12, 17/9, 32/1
A. + im (Allāhim)		22/29
alma		elma
a.		41/7
a. + ydan		44/5
Almas		(y.a.) Almas (Kerkük'te bir semt)
A.		28/11
alt		alt
a. + ta (yér_a.)		53/17
a. + timda		44/15

a. + ina	22/8, 49/11
a. + inda	46/1, 55/17
altı	altı (6)
ā.	15/14, 40/9, 40/16, 41/4, 42/10, 46/5
altıncı	altıncı
a.	14/6
áltun	altın
ā.	2/2, 21/12, 25/3, 25/15, 25/17, 27/10, 28/11, 32/7, 36/4, 45/10, 48/5, 48/6, 48/7, 49/10, 49/15.
ā. + ları	48/11
ā. + ıymış	21/6
al_v̄r	alış veriş
a. + ḥn̄	52/19
camama	(Ar. ^c amāme) hocaların ve yaşlıların giydiği baş takesi.
c.a.	3/5
aman	(Ar. emān) yardım, fırsat
a.	14/7, 22/29, 24/2, 33/4, 35/12
a. + ȳv (amānuv)	26/2
amanat	(Ar. emāne) emanet
a.	21/11
cambar	(Ar. ^c ambār) ambar
c.a.	30/9, 44/11
amma	(Ar. ammā) amma, lakin, fakat
a.	14/8, 22/5, 22/17
ammuca	amca; bk. ^c emm̄j
c.a.	7/10
ana	ana; bk. nene
a.	2/3
ancağ	ancak
a.	22/4
and	and, yemin
a. iç -	1/4, 23/7, 54/4
a. ét -	26/16, 39/5, 43/15
ān	(Ar.) derhai, hemen
a. + inda	15/7, 20/32

ani	onu; bk. o	
a.		7/12, 7/18
anna -	anlamak	
a. - d̄im (annād̄im)		53/16
a. - s̄in (annās̄in)		7/16
a. - ma !		38/5
a. - mağ		9/5
annāt -	anlatmak	
a. - ırıg (annādırıg)		7/17
a. - t̄im		28/10
a. - t̄ı		50/6
a. !		21/11
a. - inca (annādinca)		23/8
apar -	götürmek	
a. - ram		56/34
a. - ı (apārı)		57/116
a. - d̄ı (apārdı)		56/6, 57/39
a. !		5/3
a. - ağı		49/12
c̄ar	(Ar. c̄ar.) nāmus, haya	
c̄a.		57/93
c̄a. + innan		50/4
ara	ara	
a. yérde		46/4
a. + ya		20/39, 55/22
a. + ya (bir a.)		23/3, 50/1
a. + da		57/118
a. + da (bir a.)		23/5
a. + dan		5/26, 40/7, 40/10, 48/4, 54/4
a. + mızda		16/18
a. + s̄in (arāsin)		52/9, 53/1
ara -	aramak	
a. - r		8/5
a. - rken		13/2
a. - yan		53/12
a. - mādūv		49/16

araçlān -		ayrılmak	
a. - i		20/5	
ard		ard, arka, peş ; bk. arḥa	
a. + imca		29/9, 53/5	
a. + i		54/3	
a. + innan		31/3, 44/5	
arḥ		ark	
a.		55/16	
a. - i		44/4, 52/2, 56/20	
arḥa		arka, sırt; bk. ard	
a. + va		15/17	
a. + mızca (arḥāmızca)		7/13	
arḥadaş		arkadaş	
a.		5/23, 36/3, 55/18	
a. + ları		21/2	
a. + lar		54/5, 55/15	
armağān		(Far.) hediye	
a.		11/8, 19/4	
a. + siz (armağānsız)		30/4	
armut		armut	
a. + tan		41/7	
arpa		arpa	
a.		8/10, 24/2, 30/3	
artığ		artık (yemek artığı)	
a.		31/4	
arvad		(Ar. ^c avret) avrat, kadın; bk. arvat	
a.		3/24, 5/2, 5/3, 5/12, 5/16, 5/18, 7/3, 7/18, 20/12, 20/16, 20/19, 20/20, 20/23, 20/29, 21, 21/2, 21/7, 21/8, 21/9, 22/6, 22/7, 22/9, 22/12, 22/13, 22/24, 22/29, 26/21, 38/1, 38/2, 38/5, 40/15, 40/16, 43/1, 43/2, 43/5, 43/13, 43/16, 46/14, 40/15, 48/5, 48/ 6, 48/7, 48/12, 50/4, 50/8, 52/1	
a. (a. marvad)		22/10	
a. + in (arvādīn)		5/9, 5/16, 5/21, 40/11, 43/6	
a. + i (arvādī)		5/1, 5/16, 5/21, 40/11, 43/6	
a. + im (arvādim)		46/12	
a. + ıynan (arvādīynan)		7/1	
a. + inin (arvādīnin)		40/12	

arvat	(Ar. ^c avret) avrat, kadın; bk. arvad	
a. + lar	39/2, 46/13	
^c arzaḥal	(Ar. Far. ^c arż-i ḥāl) dilekçe	
^c a.	46/11	
^c a. + im (^c arzaḥālim)	46/3	
^c a. + үv (^c arzaḥāluv)	46/10	
Ārzi	(k.a.), Arzu	
Ā. + ya	18/15	
as -	asmak	
a. - ar	53/11	
ā. - īn	57/92	
a. - sīn	12/10, 12/11, 20/9, 38/1, 57/89	
a. - a	28/10	
asas	(Ar. esās) esas, temel	
a. + līdī	29/2	
^c āsī	(Ar. ^c āsī) āsī	
^c ā.	57/14	
asıl	(Ar. aşlı) asıl; bk. asıl	
a.	40/11	
a. + i	57/8	
asl	(Ar. aşlı) asıl; bk. asıl	
a. + i	39/9	
a. + im	19/10	
aslā	(Ar. aşlā) asla	
a.	1/3	
aslan	aslan	
a.	28/2, 47/9, 55/9	
aspab	(Ar. eṣvāb) elbise, çamaşır	
a.	40/14	
asta	(Far. āheste) yavaş; bk. āheste	
a. asta	39/1	
astar	(Far. āster) astar	
a. + im (astārim)	19/10	
a. + iydan (astāriydan)	52/21	
Asya	(k.a.) Asiyə	
A. ḥan	21/7	

aş	aş, yemek	
a.	7/8, 7/12, 22/3, 22/34, 57/63	
ā. + īn	20/35	
ā. + ī	7/3, 8/2	
ā. + īna	43/4	
aşşāğı	aşağı	
a.	16/16, 18/17, 36 ¹ , 52/17	
a. + ya (aşşāğaya)	16/17	
at	at	
a.	13/17, 22/8, 25/8, 26/1, 26/2, 26/3, 26/4, 26/32, 45/5.	
a. + tan	57/1, 57/37	
a. + lını	57/1, 57/37	
a. + lisiydim	54/8	
at -	atmak	
a. - aram	18/9, 25/11, 57/20	
a. - ar	14/2, 22/2, 26/44, 35/12, 47/12, 56/6	
ā. - tı	13/3, 17/4, 18/10, 26/12, 36/8	
a. - tilar	26/29	
ā. - ıb	55/11	
a. !	15/19, 18/8, 18/9, 27/9, 34/6, 38/8, 39/8, 41/6.	
a. - sıñ	56/30	
a. - arsav	20/27	
a. - ma !	26/24	
a. - mıyıl	43/14	
a. - mağa	3/16	
ata	ata, baba	
a.	52/20	
a. + nı	2/3	
ataş	ateş	
a.	5/41, 14/7, 22/24, 22/25, 55/18	
a. + ti (atāştı)	28/10	
a. + ī (atāşı)	8/1	
a. + iydan (atāşıydan)	10/2	
a. + siz	20/25, 22/11, 40/14	

āticı		aticı	
ā. + ya		18/8	
atıl -		atılmak	
ā. - dı		26/7, 44/4	
ātiş		vuruş	
ā. + ta		26/7	
atlān -		atlanmak	
a. - ı		5/43	
a. - sıñ		56/28	
av		av	
a.		22/17, 23/7	
ā. + um		26/15	
ā. + un (avuni)		26/17	
avadan		(Far. ābādān), mamur	
a.		44/8	
avçı		avcı	
a.		44/12	
a. + dan		22/17	
a. + lärin		28/17	
avrāk		(Ar. evrāk'), evrak	
a. + im		31/2	
Avrupa		(y.a.) Avrupa	
A. + ya		25	
ay		ay !	
a.		30/5, 56/34	
ay		ay	
a.		12/5, 14, 14/2, 14/5, 14/8, 14/9, 14/11, 14/12, 29/7, 29/10, 30/5, 37/8, 51/11	
ā. + dı "aydır"		6/6, 16/10, 29/8, 29/12	
ā. + in		42/8, 54/2	
a. + a		6/6, 14/1	
a. + da		14/6, 14/7	
a. + dan		57/59	
a. + imiz		14/10	
a. + iymiş		6/5	
a. + innan		27/6	
a. + lar		14/3, 20/4, 22/31, 29/12	
a. + lardan		14/4	

ayag̫		ayak	
a.			9/6, 22/24, 27/9, 28/4, 33/8, 38/7, 39/8, 40/2, 45/9, 50/9, 52/10, 52/12, 54/10, 57/9, 57/24
a. + da			11/13
a. + uvwxyz (ayāğuvwxyz)			55/23
a. + i (ayāğı)			11/3, 12/3
a. + lar			22/3
a. + lāri			22/26
ayır -		ayırmak	
ā. - i			9/4, 10/5
a. - ib			53/3
aylığ		aylık	
a.			42/11, 43/10
a. + i			42/9
a. + in			46/2
a. + üydan			38/7
ayna		(Far. āyīne), ayna	
a.			46/1, 51/3
ayna -		anlamak	
a. - ma			35/11
ayran		ayran	
āyrlılığ		ayrlılık	
a.			56/12
az		az	
a.			3/13, 15/18, 20/25, 26/8, 52/8
a. + di			29/6
a. + i			26/3, 43/10
azcığ		azcık	
a.			22/25
azad		(Far. āzād), kurtuluş	
a.			17/9, 50/6
a. + i (azādi)			5/19
azan		(Ar. ezān), ezan	
a. + a			50/15
a. + nan			49/2
a. + i			7/18
azarla -		azarlamak, terslemek	
a. - rdı (azarlārdı)			30/2

B

bāb	(Far. bāb), denk, uygun	
b. + iydan		57/17
b. + h		57/17
baba	baba	
b.		10/8, 11/14, 38/3, 38/7
b. + nın (babānın)		51/8
b. + ya		11/9
b. + m		11/14, 27/1, 55/1, 55/3, 55/7, 56/9, 56/13, 56/17, 56/21, 56/35, 56/41, 56/45, 56/53, 57/89
b. + mın (babāvun)		23/13, 37/5
b. + mı (babāmı)		57/101
b. + v		11/6, 26/33, 26/35, 26/37, 26/39, 26/41, 26/43, 26/45, 51/7, 55/9
b. + vuñ (babāvun)		23/13, 37/5
b. + vuñ (bəb'vuñ)		57/101
b. + ni (babāni)		37/1
b. + sı (babāsı)		14/12, 40/9, 41/1
b. + mız (babāmız)		55/2
b. + mızın (babāmızın)		48/14
b. + lar		43/13
b. + lärin		37
b. + lara		42
bābūç	(Far. pā - pūş), papuç	
b.		52/9
b. + iynan		15/4
bāci	kız kardeş, bacı	
b. + m		50/2, 56/49
bada	(Far. bāde) bade, içki	
b. + lar		47/8
badam	(Far. bādām/) badem	
b.		57/18

badamça	(Far. bādemçe) küçük badem
b.	57/18
bağ	(Far. bāğ) bağ, bahçe
b.	27/3, 28/6, 55/3
b. + in (bāğın)	40/8
b. + a	30/7
b. + da	26/1
b. + dan	57/52
b. + iy (bāğıy)	56/38
b. +ımız (bāğımız)	14/9
b. + lar	14/6, 44/12
b. + lara	14/6
b. + lārdı	44/12
bağ	bağ, sargı
b. (boyun b.)	45/10
b. + uv (boyun b.)	4/3
b. + lədī (bāğlıdı)	29/3
b. + lı (bāğlı)	30/10, 43/14
b. + liyam bāğliyam	17/1
bağça	(Far. bāğçe) bahçe
b. +ımız (bağçamız)	55/3
b. + sı (bağçası)	29/9
Bağdad	(y.a.) Bağdād, Bağdat)
B.	24/2
B. + a (Bağdad'a)	24/7, 24/12
bağır	bağıր
b. + inı (bāğrını)	51/9
bāğır -	bağırmak
b. - ı	5/27, 33/4, 35/4
b. - ıllar	53/6
b. - sam	26/27
b. + im "bağırayım"	26/11
bağışla -	baişlamak
b. ! (bāğışla)	5/32
bagla -	bağlamak
b. - ram	20/14
b. - r	5/12, 36/4, 57/19

b. - dım (bağlādīm)	49/1
b. - dı (bağlādī)	20/11
b. !	26/26, 43/10
b. - sıñ (bağlāsın)	27/5
b. - yılı (bāğlayıb)	3/1, 8/4, 42/1
bağlan -	bağlanmak
b. - ı (bağlānī)	55/17
b. - dı (bağlāndī)	42/7
b. - iptı (bağlāniptı)	19/6
bağvan	(Far. bāğbān) bahçevan
b.	33/6
b. + iydan (bağvāniydan)	27/3
b. + nan	57/52
bah -	bakmak
b. - ırı (bāḥırī)	8/6, 8/7, 38/1
b. - ar	9/3, 13/14, 15/10, 22/4, 26/5, 33/1, 48/7, 52/17, 57/23, 57/35, 57/123.
b. - tüyü (bāḥtūv)	26/32, 26/34, 26/36, 26/38, 26/40
b. - ti (bāḥti)	7/21, 16/12, 19/5, 23/2, 23/14, 27/3, 49/15, 52/14
b. - im (bāḥim)	7/18, 10/8, 10/11, 48/5
b. !	3/3, 3/15, 7/17, 11/11, 13/13, 14/4, 15/1, 15/15, 15/17, 20/9, 20/38, 22/31, 23/13, 23/15, 26/31, 27/3, 35/10, 37/8, 38/8, 39/ 8, 41/6, 48/8, 49/13, 51/1, 51/3, 52/21, 53/ 6, 55/11, 57/57.
b. - sıñ ! (bāḥsın)	49/8
b. - in ! (bāḥin)	1/5, 13/8, 13/16, 40/1, 41/9, 43/1, 52/6
b. - sene	20/12
b. - sa	29/6
b. - ağ	16/15
b. - sınlar (bāḥsınlar)	8/7
b. - a baḥa	34/7
b. - ıb	13/6
b. - arken	15/10
b. - ānin	28/4
b. - ana	8/7
b. - anlardan	8/8
b. - maz	26/30

b. - ma !	19/10, 46/15, 47/15
b. - māzd	30/7
b. - ārdı	37/3
b. - ārmış	40/9
bahā	(Far.) değer, kıymet
b. + dı	57/108
b. + lisiz	35/6
bahar	(Far.) bahar
b.	49/11
b. + dı (bahārdı)	29/15, 57/91
b. + a	57/117
bāhiş	bakış
b. + үv	50/17
bāhr	(Ar.) deniz
b.	20/27
bāhs	(Ar.) bahis
b. + j	23/8
baht	(Far. beht) baht; bk. tāli ^c
b.	5/9
b. + in	51/8
b. + үva	55/8
bağaya	(Ar. bekāyā) kalıntılar, gizli
b.	3/12
bağkal	(Ar. bekkāl) bakkal
b.	20/3
b. + i	20/7
b. + iyam	13/10
bal	bal
b.	5/2, 5/5, 5/8, 42/8, 53/14
b. + dan	49/1
b. + dı (bälди)	20/42, 42/14
b. + i (bäli)	5/9
b. + үva (bälüva)	38/6
b. + ina (bälina)	
bala	çocuk, yavru, bk. çocık
b.	19/11

b. + m	56/1, 56/2, 56/3, 56/4, 56/5, 56/6, 56/8, 56/9, 56/10, 56/11, 56/12, 56/14, 56/15, 56/16, 56/17, 56/18, 56/20, 56/21, 56/22, 56/24, 56/24, 56/25, 56/26, 56/28, 56/29, 56/30, 56/31, 36/32, 56/33, 56/34, 56/36, 56/38, 56/40, 56/42, 56/44, 56/45, 56/46, 56/48, 56/50, 56/53, 56/54.
balağ	paça (pantalon veya şalvar paçası)
b.	22/6
balamurt	çok acı bitki
b.	45/19
baldır	baldır
b. + ı	20/34
bälíg	balık
b.	34/6
b. + lar	20/27
balta	balta
b	53/17
bamya	bamya
b	34/2
bar	(Far. bár) meyve
b.	57/93
b. + ı (bárı)	40/8, 55/10
b. + inı (bárını)	30/6, 43/9
b. + lıdı	55/3
barış -	barışmak
b. - tılar	11/11
b. - ağ	11/10
b. - áğın	57/78
barmağ	parmak
b. + a	40/1
bas -	başmak
b. - ar	57/9
b. - tu (bástı)	23/14
b. - sıñ (bassın)	33/8
b. - in (básin)	57/92
b. - im (básım)	28/4, 47/18

basabas	dopdolu
b.	7/6, 7/7
baş	baş
b.	5/30, 29/1, 53/17, 57/34
b. Kifri	56/36
b. kâtib	26/4
b. aççığ	
b. iste "baş üstüne"	35/7
b. eg -	1/3, 1/5
b. sar -	3/1
b. çîhart -	5/34
b. kâldır -	20/34, 48/11
b. ķupart -	57/25
b. al -	54/7, 56/38
b. bur -	56/54
b. (yüngül b.)	52/10
b. (çamur b.)	52/14
b. + i (bâşı)	47/10, 47/11, 52/9
b. + a	41/4, 44/9
b. + a (başa ķah -)	9/8
b. + a (başa çih -)	25/7
b. + a (başa çal -)	41/2
b. + ta	3/5
b. + tan	43/13, 46/10, 49/10, 52/17
b. + ım (bâşım)	5/22, 5/32, 26/9, 31/4, 34/1
b. + ıma (bâşımıma)	46/8
b. + ıv (bâşıv)	45/15
b. + ıva (bâşıva)	36/12, 57/48
b. + i (bâlşı)	3/10, 8/1, 23/14, 26/18, 29/13, 33/3, 45/4, 45/15, 51/11, 51/13
b. + ın (bâşın)	20/34, 20/35, 31/3, 37/7, 38/8, 39/7, 47/14
b. + ıni (bâşını)	51/5
b. + ına (bâşına)	5/9, 26/31, 33/9, 36/11, 43/7, 47/8, 57/71
b. + ındı (bâşında)	1/2, 28/11, 33/9, 39/4, 44/9, 52/3, 5
b. + ınnan (bâşınnan)	12/2, 24/9, 48/17, 53/3
b. + ıvuz (bâşıvuz)	49/7
b. + lı (başlı)	15/13

başar -	başarmak	
b. - dı (başardı)		37/2, 50/16
b. - mağ		27/7
başka	başka	
b.		13/7, 16/9
başkan	başkan	
b.		13/19
b. + ı (başkānı)		13/19
b. +ımız (başkānimız)		13/15
başla -	başlamak	
b. - r		3/4, 3/16, 3/18, 13/12, 55/15
b. - duv (başlāduv)		45/4
b. - dı (başlādı)		26/1, 41/8, 42/13
bat -	batmak	
b. - ti		17/4
b. - ıb		50/1
b. - ipti		29/7
bātūr -	batırmak	
b. - ı "batırır"		47/6
b. - dilar		3/6
b. - ma !		49/14
b. - im		23/14
batman	batman, tartı ölçüsü = 15 kg. = 10 hokka.	
b.		12/3, 34/2, 52/8
bavḡuş	baykuş	
b..		56/48
bay	bay	
b. + lar		35/2, 35/4, 35/9
bayan	bayan	
b.		41/10, 49/16, 52/23
bayar	ekilmemiş tarla, bayar	
b.		10/4
bayat	bayat, müsikîde bir mağam	
b.		35/4
bayat	bayat	
b.		26/32
bāyın -	bayılmak	
b. - müşken		26/5

bayna -	ötmek	
b. - san (bāynısan)	45/14	
b. - ma !	35/11	
b. - sīn (baynāsın)	7/16	
b. - maz	7/18	
b. - mag̫	9/5	
baynat -	öttürmek	
b. - ırıg̫ (baynādırıg̫)	7/17	
bayram	bayram	
b.	34/7	
baz	(Far. bāz) av kuş, şahin	
b.	57/70	
b. + dan	57/70	
bā ^c z	(Ar.) bazı, başkaları; bā ^c żz	
b.	9/4	
bā ^c żz	(Ar. ba ^c ż) bazı; bk. bā ^c z	
b. + lēr̫	56/52	
bazar	(Far. bāzār) pazar, karşılı; bk. çārs̫	
b.	13/2, 14/8, 40/5	
b. + i (bazāri)	8/10	
b. + a	11/7, 20/18	
b. + da	15/4	
bazarla -	pazarlamak	
b. - rd̫ (bazarlārd̫)	30/2	
bē - çara	(Far. bī - çāre), çaresiz	
b.	40/3	
beçe	(Far. beççe) yavru	
b.	40/3	
bed	(Far.) kötü, çirkin	
b.	5/9, 15/1, 40/11, 47/16	
beg	bey	
b.	7/9, 16/17, 16/18, 31/3, 46/10, 55/7,	
b. + e	57/101	
b. + im (bēgim)	21/4	
b. + i (bēgi)	31/2	
b. + ler	30, 35/5	
b. + lerden	30/11	
	28/4	

begen -	begenmek	
b. - diy (begēndiy)	56/50	
b. - mem	29/14	
b. - mez	57/22	
b. - miri	40/11	
bēgir	(Far.) beygir	
b. + in	24/2, 24/3	
b. + i	24/1	
beke	belki; bk. belki	
b.	57/55	
Békir	(k.a.) Bekir	
B. + i	10/4	
bekle -	beklemek	
b. - ri (bekliri)	36/4, 49/3	
b. - r	5/25, 20/35, 26/12, 38/8	
b. !	20/16, 36/3	
b. - rken	49/16	
b. - me !	38/7	
b. - mehten	46/4	
bēl	bel, sırt	
b.	3/1, 8/4, 8/9, 20/34, 22/13, 25/5	
b. + j (bēli)	42/12	
b. + e	8/4	
b. + dēki	44/13	
b. + jm (bēljim)	49/1	
b. + ime (bēljime)	5/11	
b. + üv (bēlüv)	14/1, 45/6, 50/16	
b. + jn (bēlin)	57/45	
b. + jne (bēljine)	5/21	
b. + jnnen (bēljinnen)	5/21	
b. + ler	30/11	
bēl	kürek	
b.	57/30	
bēlbağ	kumaştan kemer	
b. + i (bēlbāğı)	44/10	
bele	(Ar. belā [‘]), belā	
b.	44/8	

b. + ye	3/3, 22/10, 56/22
b. + s̄j̄ (bellēs̄j̄)	40/9
b. + siz (belēs̄j̄z)	29/13
bele	böyle
b.	3/21, 6/3, 8, 8/7, 8/11, 16/4, 19/7, 20/4, 20/23, 20/29, 22/8, 26/1, 26/19, 29/5, 34/ 5, 45/16, 47/7, 49/13, 57/29
beleş	bedave, beleş
b.	7/20
b. + e	7/21, 44/9
b. + t̄j̄ (beleşt̄j̄)	36/10
belki	belki; bk. beke
b.	5/38, 40/8
belli	belli
b.	16/13, 19/10, 47/11, 57/88
b. + di	52/22, 55/1
bembeyaz	bembeyaz
b.	54/9
bend	(Far.) bend, bağ
b.	16/15
b. + jm̄	7/22
benne	(Ar. bennā') yapı yapan usta
b.	22/25
bennēlh̄	ustalık; bk. bennēlh̄
b. + e	22/28
bennēlh̄	ustalık; bk. bennēlh̄
b. + ten	22/27
benze -	benzemek
b. + īsen (bēnzīsen)	15/17
b. + īr̄i (bēnzīr̄i)	45/2
b. - r̄	15/8, 15/10, 22/13, 39/2
b. - m̄j̄r̄i (benzēm̄j̄r̄i)	13/8
benzet -	benzetmek
b. - me !	18/11
bereket	(Ar.) bereket
b. + t̄j̄	14/9

bēri		beri, yakın	
	b.	15/12	
	b. (öte - b.)	22/16	
bes		(Far.) kāfi yeter	
	b.	16/18, 17/9, 21/12, 26/34	
	b. + t̄j̄ (bēst̄j̄)	5/11, 7/8, 29/16, 36/7, 48/8	
beslen -		beslenmek	
	b. - d̄yv (beslēnd̄yv)	4/3	
	b. - j̄pt̄j̄ (beslēnj̄pt̄j̄)	4/6	
beste		(Far.) beste	
	b.	11/1, 39/1	
bēş	b.	bēş (5)	
	b. + j̄n (bēşin)	3/14, 12/5, 14/5, 19/9, 22/22, 32/9, 35/10,	
	b. + i (bēşī)	39/5, 40/3, 41/1, 42/2, 42/5, 46/5, 47/9,	
	b. + ti (bēşti)	49/1, 49/9	
		19/10	
beşer	b.	50/1	
bēşig	b. + dēki	52/9	
beter	b.	(Ar.) insan	
	b. + j̄nnen (betērj̄nnen)	24/1, 55/16	
beyaz	b.	bēşik	
	b. + dan	53/6	
bēyin	b. + j̄ (beynj̄)	(Far.) beter, kötü	
bēz	b.	8/11, 56/44	
	b. + j̄n (bēzjn)	9/12	
	b. + j̄ (bēzi)	(Ar. beyāż) beyaz, ak	
	b. + j̄nj̄ (bēzjn̄j̄)	25/13, 23/1	
bēzar	b.	16/1	
bezen -		beyin	
	b. - j̄ (bezēn̄j̄)	24/1, 45/18	
	b. - d̄j̄ (bezēnd̄j̄)	(Ar. bezz), bez	
	b. - j̄b̄ (bezēnj̄b̄)	7/8, 18/13, 13/14, 45/5, 47/71	
		52/21	
		44/5	
		57/57	
		(Far. bī-zār) usanmak	
		19/2	
		süslenmek, krş. düzen -	
		39/7	
		41/4, 49/10	
		36/1	

bezet -	süslemek	
b. - en (bezeden)	47/16	
b. - ib (bezēdib)	21/3	
Bēzirgen	(k.a.) Bezirgen ; şair Nāsih'in mahlası	
B.	28/11, 29/16, 33/11, 41/15, 55/22	
B. + le	53/18	
B. + nen	42/14	
bēzirgen	(Far. bezirgān) bezirgen	
b. + e	52/21	
Bılava	(y.a.) Kerkük'ün bir köyü	
B.	28/8	
bibi	büyük anne; krş. hēbe	
b. + vnen	4/5	
bibisu	kumru	
b.	4, 4/1	
bic	piç	
b. + i	57/43	
b. + e	37/8	
biç -	biçmek	
b. - er	24/9	
b. - t̄v	45/12	
b. - ērdim	28/6	
b. !	18/16	
b. - ēyim	6/7	
b. - en	17/6, 47/8	
b. - emem	6/8	
biçim	biçim, şekil	
b. + d̄l	55/4	
b. + de	6/7	
b. + ine	6/8	
biçin	hasat	
b. + e	14/5	
biçin -	biçilmek	
b. - mez	6/6, 6/8	
biçış	biçış, biçim	
b.	33/10	
bīğ	büyük	
b.	3/19, 11/2, 35/1	
b. + i	43/13, 52/15	
b. + in	50/4	

b. + im	38/3
b. + үv	5/6
b. + lēri	11/9
bıǵaz	boǵaz
b. + dan	20/22
b. + i (bıǵāzi)	5/13
b. + in (bıǵāzin)	23/14
b. + lāri	42/7
bıќ -	bıќmak, usanmak
b. + tu	12/2
bil -	bilmek
b. - lem	5/30, 22/15, 32/9, 47/3
b. - isen	12/8, 57/82
b. - i	2/5, 22/27, 29/7, 35/4, 43/5, 52/14, 19/1
b. - ir	8/1
b. - isiz	33/5
b. - dim	46/10, 47/2
b. - di	48/10
b. - !	47/5, 55/9
b. - sin (bissin) "bilsin"	33/10
b. - sinler (bissinler)	11/6
b. - sin	45/20, 48/8
b. - in	33/11
b. - em	25/15
b. - im	7/10, 12/5, 27/2, 44/15
b. - en	36/3, 41/8
b. - sēyduv	49/1
b. - mirem	18/12, 18/13, 21/10, 45/14
b. - mem	4/3, 4/4, 10/1, 10/3, 15/18, 17/1, 17/3, 20/15, 20/42, 22/16, 41/2, 42/16, 48/15, 50/10, 52/2
b. - mez	5/39, 13/5, 20/2, 25/9, 36/3, 38/1, 40/8
b. - me	18/2
b. - e	47/14
b. - mēdim	12/4
b. + miyen	45/20, 49/13
b. + meyene	34/8, 53/4
b. - mezse	49/15

bildir -	bildirmek
b. - rem	53/4
b. - ğın	34/8
bile	dahi, bile
b.	5/2
bileg	bileg
b. + in	5/12
bilézig	bilezik
b.	42/3, 49/12
bin	bin (1000)
b.	2/5, 17/3, 22/15, 25/3, 26/12, 30/4, 33/11, 40/10, 41/12, 41/14, 42/2, 49/9
b.	57/22
bina	(Ar. binā') bina, yapı
b.	29/2
b. + çın (binēçın)	9/6
b. + sı (bināsı)	55/9
bir	bir (1)
b.	1/5, 3/1, 3/3, 3/5, 3/7, 3/9, 3/12, 3/14, 3/19, 3/21, 4/2, 4/5, 4/6, 5/1, 5/2, 5/3, 5/5, 5/9, 5/13, 5/17, 5/19, 5/20, 5/26, 5/33, 5/36, 6/1, 6/2, 6/3, 6/5, 6/7, 7/1, 7/6, 7/7, 7/8, 7/12, 7/20, 7/24, 8/8, 9/6, 10/6, 10/10, 11/4, 11/7, 11/8, 11/10, 11/16, 12/1, 12/7, 13/1, 13/2, 13/6, 13/7, 13/9, 13/10, 13/13, 13/15, 13/16, 13/17, 13/18, 14/7, 14/2, 15/2, 15/3, 15/8, 15/9, 15/10, 15/13, 15/14, 15/15, 15/17, 15/19, 16/1, 16/3, 16/4, 16/5, 16/7, 16/9, 16/10, 16/14, 16/16, 17/2, 17/3, 18/1, 18/8, 18/12, 18/16, 18/17, 19/2, 19/5, 19/6, 19/7, 19/8, 19/9, 19/11, 20/4, 20/6, 20/7, 20/8, 20/16, 20/17, 20/20, 20/22, 20/23, 20/38, 20/39, 21/1, 21/2, 21/5, 22/1, 22/5, 22/6, 22/7, 22/9, 22/10, 22/12, 22/14, 22/17, 22/18, 22/28, 22/29, 22/33, 22/34, 23/3, 23/4, 25/5, 23/7, 23/10, 23/14, 24/1, 24/3, 24/4, 24/4, 24/5, 24/9, 25/1, 25/10, 25/15, 26/1, 26/4, 256/7, 26/8, 26/13, 26/14, 26/18, 26/20, 26/21, 26/26, 26/28, 26/29, 26/30, 26/31, 26/32, 26/36, 26/38, 26/40, 26/42,

		27/4, 27/5, 27/8, 28/8, 28/9, 29/1, 29/9, 29/14, 29/15, 30/8, 31/8, 32/4, 32/6, 32/7, 33, 33/1, 34/2, 35/1, 35/4, 35/10, 36/1, 36/2, 36/10, 37/3, 39/6, 40/2, 40/6, 40/7, 40/10, 40/15, 41/3, 41/4, 41/5, 41/6, 41/13, 42/3, 42/6, 42/11, 42/12, 42/14, 43, 43/2, 43/4, 43/16, 44/14, 45/9, 45/11, 45/15, 45/19, 46/5, 48/8, 48/9, 48/11, 48/15, 49/1, 49/2, 49/4, 49/5, 49/6, 49/7, 49/8, 49/9, 49/10, 49/14, 50/1, 50/13, 50/17, 51/11, 51/12, 51/14, 51/15, 52/2, 52/3, 52/4, 52/5, 52/6, 52/9, 52/19, 52/20, 52/23, 53/17, 53/16, 54/1, 54/4, 54/5, 54/7, 55/20, 55/21, 56/12, 56/18, 56/46, 56/52, 57/19, 57/20, 57/21, 57/55, 57/59, 57/105, 57/120
b. + di		20/12, 34/1, 40/7
b. + e degmez		57/22
b. + e ondi		25/7
b. + den "aniden"		13/9, 13/16, 20/41, 41/9
b. + i		11/1, 20/4, 20/36, 25/1, 52/20, 53/11, 57/23.
b. + inin		11/1
b. + ine (bir b.)		16/15, 41/9
b. + innen		9/9, 20/24, 20/36
b. + in (bir b.)		20/38, 30/6
b. + isi		9/10, 24/1
b. + si		20/4, 22/5, 47/11, 52/7
b. + sinin		50/1
birah -	bırakmak	
b. - in ! (birähin)		44/15, 55/20
b. - ah		43/13
b. - ib		10/7
b. - maz		8/2
b. - mäzdı		30/4
biraz	azıcık, biraz	
b.		5/28, 7/6, 16/12, 19/14, 20/7, 20/37, 25/12, 26/14, 26/16, 50/8
bire	bira	
b. + yden (bira ile)		42/4
bire	bire	
b.		15/12, 23/4

birinci		birinci	
b.		14/1, 39/4	
birlet -		birleştirmek	
b. - <i>tj</i> (birletti)		52/20	
bış -		pişmek	
b. - er		32/8	
b. - <i>tj</i>		48/4	
b. - esen		9/8	
b. - erken		7/4	
b. - miyib		34/4	
b. - meg		34/2	
bışır -		pişirmek	
b. - rem		34/1	
bit -		bitmek	
b. - er		13/3, 13/13	
b. - <i>tj</i>		17/8, 20/25, 45/3, 49/13	
b. - <i>tjler</i>		13/19	
b. - miş		55/10	
b. - sin !		49/14	
b. - se		54/1	
b. - mēgi		3/14	
bitir -		bitirmek	
b. - di		41/2	
b. !		31/2	
b. - en		57/106	
biz		biz	
b.		2/3, 27/7, 27/8, 29/4, 29/5, 31/1, 46/14, 48/6, 49/11, 49/12, 50/7, 55/4.	
b. + i		7/13, 7/24, 16/17, 16/18, 43/4, 48/3, 48/6	
b. + e		5/38, 7/19, 27/7, 27/8, 28/5, 29/4, 29/6, 31/8, 36/12, 48/13, 55/5, 55/6, 57/79	
b. + de		46/11	
b. + den		57/75	
b. + im		13/14, 19/5, 29/11, 36/5, 38, 46/13, 49/10, 52/23	
b. + imnen		50/13	
b. + imdi		27/1	
b. + ler		29/11	
b. + lērgin		28/7	

b. + lere	49/13
b. + lerde	29/6
b. + iğ	29/6, 55/4
biz	bîz
b.	7/24
b. + i	7/23, 7/24
borc	borç
b.	20/6, 42/13, 49/11
b. + i	37
b. + a	47/6, 49/14
b. + um	20/15
b. + in	37/5
b. + lar	42/7
b. + lärin	42/8
b. + liyam	20/26
b. + lidi	20/13
b. + llilar	20/29
boğ -	boğmak
b. - ar	12/5
b. - árdı	12/4
boğul -	boğulmak
b. - im	11/15
bostan	(Far. būstān) bostan
b. + ımız (boştānimız)	14/9
b. + lara	14/6
boş	boş
b.	3/7, 22/34, 23/13, 35/9, 37/6, 42/15, 43/6, 55/6
b. + ti	14/8, 52/4, 57/90
boşa -	boşamak
b. - ram	43/5
b. - r	43/6
b. !	22/33
b. - yım (boşiyım)	22/34
b. - māvun	43/13
boşan -	boşanmak
b. - a	50/8
boy	boy
b.	8/5, 39/7
b. + a	18/17

b. + da	32/5
b. + ıma	46/15
b. + uvdan	37/4
b. + ı	8/4, 17/5, 22/13, 52/7
b. + ina	23/2
b. + ıca	29/13
b. + ılı	22/6
boyag̤	boya
b.	13/3, 44/6, 52/10
boyama	boyama
b. - dı (boyamādı)	13/18
boyan -	boyanmak
b. - ıb (boyānıb)	13/5
boyat -	boyatmak
b. - !	51/3
boyag̤çı	boyacı
b.	13/3
boyun	boyun
b.	4/3, 26/28, 26/34, 45/10
b. + imı (boynımı)	17/9
b. + imda (boynimda)	11/13, 26/26
b. + ıv (boynıv)	35/5, 47/1
b. + ıva (boynıva)	26/26, 53/17
b. + ina (boynına)	5/23, 5/24, 13/16, 53/18
b. + in (boynın)	3/24, 35/3, 44/8, 53/11
b. + inı (boynını)	7/7
b. + inda (boynında)	5/26, 19/6
b. + innan (boynınnan)	5/34
boz	boz, boz renk
b.	16/2
boz -	bozmak
b. - ar	9/10, 52/9
b. - im	53/1
b. - maz	8/3, 9/10, 41/13
bozar -	bozarmak
b. - dı (bozārdı)	31/7
b. - ıb (bozārıb)	13/15
bozil -	bozulmak
b. - maz	48/15

böl -		bölmek	
b. - lem			20/30
b. - d̄j (böld̄j)			42/12
b. - meg			20/37
bölḡ		böyük	
b. + innen			27/9
börk		takke ; krş. kilav	
b. + ı			1/2
b. + üm			21/11
b. + üme			21/12
böyḡ		büyük	
b.			7/6, 19/8, 27/8, 41/10, 57/24
bu	b.	bu	*61, 2/3, 2/5, 3/3, 3/14, 3/15, 4/3, 4/5, 4/6, 5/4, 5/11, 5/16, 5/19, 5/21, 5/28, 5/29, 7/8, 7/10, 7/11, 7/11, 8/8, 8/10, 10/9, 11/3, 11/11, 11/12, 11/15, 12/4, 12/5, 12/7, 13/7, 13/8, 13/14, 13/16, 13/17, 13/18, 14/9, 14/11, 14/12, 15/1, 15/3, 15/5, 15/9, 15/13, 15/14, 15/18, 15/19, 16/3, 16/10, 17/4, 18/1, 18/2, 18/4, 18/8, 18/9, 19/1, 20/2, 20/4, 20/9, 20/12, 20/14, 20/16, 20/19, 20/23, 20/35, 20/36, 20/38, 20/41, 21/6, 21/7, 21/9, 22/17, 22/19, 22/20, 22/23, 22/30, 22/31, 22/32, 23/4, 23/9, 23/10, 24/4, 24/5, 24/6, 25/7, 25/15, 26/9, 26/24, 27/1, 27/11, 29/1, 29/7, 29/8, 29/12, 29/14, 31/7, 32/6, 32/8, 33/3, 34/4, 34/8, 35/6, 35/7, 36/10, 36/12, 38/7, 38/8, 39/2, 40/1, 40/3, 40/6, 40/8, 40/9, 41/1, 41/2, 41/6, 41/11, 41/12, 42/6, 42/14, 42/15, 43/9, 44/12, 44/14, 45/2, 45/4, 45/5, 47/8, 47/10, 47/13, 47/17, 48/5, 48/8, 48/10, 48/15, 48/18, 49/3, 49/4, 49/11, 49/13, 50/2, 50/5, 50/15, 50/18, 51/1, 51/2, 52/1, 52/3, 52/11, 52/14, 52/16, 52/20, 53/5, 55/8, 55/9, 55/22, 56/22, 56/30, 56/40, 57/49, 57/91, 57/122 3/10, 5/1, 6(5, 10/6, 13/13, 18/5, 21/1, 22/22, 22/30, 36/3, 39/6, 57/83
bunun			3/12, 3/19, 5/32, 5/41, 6/3, 8/1, 8/9, 11/3, 12/4, 12/5, 18/11, 18/13, 19/3, 20/39, 22/25, 24/9, 29/12, 36/12, 45/20, 49/11, 50/18
buni			5/8, 7/7, 12/11, 21/2, 22/1, 22/6, 24/11, 43/8
buna			

bunnan		9/12, 18/16, 56/44
bular		20/1
bulara		20/33
bulardan		20/36
budala	budala	
b.		51/15
buğda	buğday	
b.		25/5, 30/3, 30/9
bul -	bulmak	
b. - ar		53/12
b. - dı		18/12, 40/7, 48/17
b. - dular		54/6
b. - ağ		22/9, 22/18, 27/8
b. - a		25/2
b. !		22/14, 55/22
b. - ıncı		25/10
b. - maz		21/8
bulal -	bulamak, batırmak	
b. - r		48/16
bulaca	b	
b. (alaca b.)		
Bülag		(y.a.) Kerkük'ün bir mahallesi
B. + ta		28/7
bulağ		bulak, pınar, kaynak
b. + ı (bulağı)		27/10
b. + im (bulığım)		11/13
b. + ıv (bulığın)		11/12
bulan -	bulanmak, duruluğunu yitirmek	
b. - dim (bulandım)		28/1
b. - ıb (bulanıb)		11/12
b. - maz		11/13
buluş -	bulaşmak	
b. - ti (bulasti)		25/14, 48/12
b. - müş (bulamış)		25/9
bulun -	bulunmak	
b. - ısan		26/26
b. - maz		26/21, 41/12

b. - māzdı	30/3
bunca	bu kadar
b.	20/12, 20/16
bur -	burmak
b. - ar	39/3
b. - dı	44/8
b. - ȝb	35/1
b. - an	50/4
b. - anda	33/9
b. - ma !	5/6, 15/16
b. - māğın	55/13
bura	bura, burası
b.	13/3, 50/2
b. + da (burda)	10/11, 14/9, 14/12, 16/4, 16/8, 25/7, 25/8, 50/18
b. + dādı (burdādi)	16/9
b. + dan burdan	20/13
burgül	burgul
b.	7/3, 7/4, 40/5
urma	urma, burulmuş
b. (bigi b.)	43/13, 52/12
buruğçı	çırığı buran kimse
b. + ye	18/11
burın	burun
b. + ȝv (burnuȝv)	45/10
b. + in (burnın)	40/12, 41/15, 46/10
b. + inı (burını)	3/8
burun -	burunmak
b. - miş	11/9
b. - iþ	15/2
buyur -	buyurmak
b.	16/17, 19/5, 22/26, 22/27
b. - miş	55/23
b. - un (buyrun)	11/5
buzdolabı	buzdolabı ; bk. sellece
b.	44/4
bügün	bugün
b.	14/3, 37/5, 39/6, 44/1,, 45/6, 47/3, 47/6, 54/9, 55/11
b. + e	56/44

bühten	(Ar. bühtan) yalan iftira
b.	52/11
bühtençi	iftiracı
b.	32/1
bük -	bükmek, katlamak
b.	45/8
bükül -	bükülmek
b.	30/11
b. - müş	45/6
b. - üb	
bülbül	(Hint. bulbul) bülbül
b.	14/2, 27/3, 44/12, 45/14
b. + ü	56/26
b. + ler	14/10, 47/3
bülüz	bulüz
b.	36/4, 41/12
bürüş -	buruşmak
b.	22/26, 57/118
bütün	bütün
b.	17/2
büz -	büzmek
b. - er	40/12
b. - dı	46/10
b. - üb	45/11

C

cādī	(Far. cādū) büyür
c.	21/10
cādikar	(Far. cādū - ger) büyücü
c.	32/1
cafa	(Ar. cefā'), eziyyet
c. çek -	40/3
c. + sıñ (cefəsin)	43/2
cahaz	(Ar.) çeyiz
c. + inı (cehāzını)	51/8
cāhil	(Ar.) cahil
c.	33/3

camadâni	erkeklerin başlarına takke üzerinden sardıkları zemini beyaz, deseni siyah uzunca sarık.
c.	1/2
cam	(Far. cam) cam
c. + dî	45/18
can	(Far. cân) can
c.	5/14, 20/3, 20/11, 27/1, 47/7, 50/6, 56/54, 57/51
c. + a	8/7, 22/32, 48/11, 56/50
c. + ım (cânim)	3/18, 15/20, 20/25, 22/33, 38/3, 55/7.
c. + ima (cânimâ)	56/21, 56/25
c. + imda (cânimda)	26/21
c. + imnan (cânimnan)	53/2
c. + ıv (cânv)	5/19
c. + ıvdâ (cânuvda)	31/6
c. + ı (câni)	15/9, 26/29, 37/2
c. + ina (câniña)	5/31, 5/41, 22/25
c. + inda (cânidâ)	15/7, 20/32
c. + innan (canınınna bêz-)	19/2
c. + lardan	8/8
canbaz	(Far. cân-baz) canbaz
c.	16/3, 16/4, 16/5, 16/7, 16/8, 16/9, 16/12, 16/18, 42
c. + in (canbâzin)	16/12
c. + ı (canbâzi)	16/12
c. + dan	16/1
cay -	caymak, vaz geçmek
c. - dî (câydi)	16/10
cêb	(Ar. cib) cep
c.	14/8
c. + j	55/6
c. + e	25/3, 53/13
c. + den	53/13
c. + jmde	46/6
c. + jnde	39/6, 42/9
c. + lérjinde	39/3
ceba	çaba, gayret, iyilik
c.	45/12
cehennem	(Ar.) cehennem
c. + e	10/8

cenderme	(Far.) jandarma
c.	15/7
cenevar	(Far. cān - āver) canavar
c.	52/2
ceres	(Ar.) zil
c.	46/5
ci. + j (cerēsj)	41/5
cevab	(Ar.) cevap; bk. ciğab
c.	3/21
c. + im (cevābim)	18/16
c. + in (cevābin)	31/8
ceyran	ceylan, maral
c.	56/4
c. + lar	22/22
cezā	(Ar. cezā') ceza
c. + si (cesāsī)	55/15
c. + sin	48/17
ciğab	(Ar. cevab) cevap; cevab
c. + lāri	56/8
ciğara	sigara
c. + si (ciğarāsı)	46/1
cift	(Far.) tarlayı ekine hazırlamak
c.	25/1, 44/3, 44/7
ciger	ciger
c.	47/7
c. + den	17/1
c. + jm (cigērjm)	54/8
c. + jmj (cigērjmj)	20/14, 50/3
c. + üv (cigērüyv)	32/4
c. + in (cigērin)	20/11, 27/5
c. + lērj	44/12
cin	(Ar. cinn), cin
c. + i (cinni)	3/9
c. + em	53/12
cinni	(Ar. cinni) cin tāifesine mensup
c. + ler	3/4, 3/13, 3/17
cins	(Ar.) cins, soy
c. + ine	57/74

cism	(Ar.) cism
c. + i	22/5
coş	boynuz
c.	26/24, 26/25
c. + lara	26/7
comerd	(Far. cūmerd) cōmert
c. + ğ	29/5
coş -	çoşmak
c.	3/7
c. - ar	43/6, 48/5, 48/7, 49/4
c. - tu	14/8, 52/14
curnäl	(Fara.) jurnal
c. + in	30/2
cülhe	(Far. cūlāh) çulha
c.	18/13, 18/14, 44/5
c. + ye	18/13
cüm ^c e	(Ar. cum ^c a) cuma
c.	3/18, 16/5
cümle	(Ar.) bütün
c.	25/2
cüt	çift; bk. cift
c.	10/4, 26/4, 31/6, 50/14
c. + ünү	56/32
cüter	cifter
c.	5/13
cütkärçi	çiftçi
c.	44/7

Ç

cabala -	hareket etmek
ç. - r	43/3
ç. - man	20/30
ç. - ma !	26/9
cabug	çabuk
ç.	22/8
çadir	(Far.) çadır
ç. + a	24/3

	ç. + dı	19/5
	ç. + imı	24/14
çağ		çağ, zaman
	ç. + dan	25/6, 33/6
	ç. + imda (çāğımda)	43/12
	ç. + ɯv	33/8
	ç. + i (çāğı)	28/7
çāğır -		çāğırmak; bk. cığır -
	ç. - ram	17/5, 32/2, 56/46
	ç. - i	5/27, 47/9
	ç. - dı	12/2, 50/6
	ç. - dılar	22/9
	ç. !	22/4
	ç. - im	26/11
çāğırt -		çāğırtmak
	ç. - irdı	48/10
çağla -		çağlamak
	ç. - r	14/6
çahma		renkli ipliklerle işlenmiş basma
	ç.	44/6, 45/7
çahıl		çakılmak
	ç. - ipti	45/5
çakkal		çakal
	ç.	12/1, 12/2, 12/4, 12/5, 12/8, 12/10, 12/12, 13/1, 13/7, 50/14, 57/25, 57/76
	ç. + a	13/8
	ç. + dāndı	13/14
	ç. + iyam (çakķāliyam)	13/10
	ç. + idı (çakķālıdı)	13/17
	ç. + lar	13/18, 13/14, 13/15, 13/19
	ç. + lārin	13/11
çal -		çalmak, aşırmak
	ç. - dı	42/14
çal -		vurmak, dövmek, sokmak
	ç. - aram	5/33
	ç. - ar	41/5
	ç. - ar (dil ç.)	29/1
	ç. - ar (söz ç.)	52/4
	ç. - dɯv (çāldɯv)	45/3

ç. - di (çāldı)	16/16, 20/31, 34/2, 41/2
ç. - dilar (çāldılar)	3/9, 46/5, 48/9, 50/3
ç. !	8/3, 22/33
ç. ! (ķelem ç.)	43/10, 46/12
ç. - in (çālin)	39/2
ç. - sav (çassav)	11/7
ç. - a çala	46/8
ç. - inca (çālmca)	25/12
c. - ma ! (çene ç.)	9/9, 20/12, 39/8, 50/14
ç. - arsav	26/20
çaldır -	çaldırmak
ç. - ma !	51/6
çalış -	çalışmak
ç. - ir	30/5
ç. - !	9/8, 35/12
ç. - ağ	28/5
ç. - ağıñ	14/5
çāmur	çamur
ç.	20/31, 47/10, 52/14
ç. + dan	20/22
çanağ	çanak
ç. + i (çanāḡı)	44/10
çar - çābug	çarçabuk
ç.	7/3
çar - naçar	zoraki, ister - istemez
ç.	51/10
çara	► (Far. çāre) çāre
ç.	26/27, 45/5, 46/9, 54/7
ç. + sızam	51/5
ç. + sızığ	9/11
çarh	(Far.) çark
ç. + a	17/1
ç. + i (cārhı)	44/4, 56/20
çapraz	çapraz
ç.	55/17
çārsı	(Far. çārsū) çarşı: bk. bazar
ç. + da	41/12
ças -	şaşmak
ç. - ar	24/10, 49/4

ç. - tu (çäşti)	23/12, 48/13
ç. - ārdı	50/16
ç. - īm	31/4
çaşirt -	şaşırmak
ç. - müşti (çäşirtmişti)	25/16
ç. - īnca (çşirdinca)	3/2
çat -	çatmak
ç. - ar	20/35
ç. - tūv (çättūv)	45/3
ç. - tu (çätti)	51/5
çattal	çattal, bozuk çıkan ses
ç.	5/13
çatıl -	çatılmak
ç. - dī	22/30, 26/7
çatla -	çatlamak
ç. - dī (çatladı)	7/22
ç. - yīb (çäthiyib)	52/16
çävüş	çavuş
ç. + i	52, 52/15
çay	çay (içilen çay)
ç.	30/5, 35/2, 49/4
ç. + dan	49/5
ç. + īysa (çäyîsa)	35/3
ç. + lar	35/3
çay	(y.a.) Kerkük'ün bir mahallesi
ç.	28/3
çay	çay, büyük arḥ
ç. + īna (çäyîna)	26/23
çayçi	çayçı, kahveci
ç.	35/3
çayhana	çayevi, kahve
ç.	52/6
ç. + lārdı	43/8
çehre	(Far.) yüz, surat
ç. + si (çehrësi)	46/1
çek -	çekmek
ç. - īri çekirj	10/4, 29/4
ç. - er	5/19, 7/23, 8/6, 45/1, 46/6, 57/74.
ç. - īm çektīm	43/2

ç. - ti (çekti)	5/37, 22/24, 40/3, 40/8
ç. !	51/3, 52/18, 56/24, 56/28, 57/32
ç. - sem	10/6
ç. - meli	57/122
ç. - mez	1/3
ç. - me !	2/2, 57/113
çeket	(Fran.) çeket
ç.	43/5, 47/10
ç. + jn̥ (çeketinj)	41/10
çekil -	çekilmek
ç. - j	55/8
çekin -	çekilmek
ç. - meğ	10/9
çemçe	kepçe
ç.	57/17
çene	çene
ç. cal -	20/12
çerşembe	(Far. çehär - şembe) çarşamba
ç.	3/4, 3/17, 16/5
çesm	(Far.) göz
ç. + jm̥jn	56/8
çevir -	yönelmek
ç. - d̥ (üz ç.)	5/40
çevrjl -	çevrilmek
ç. - d̥	26/29
çiçeg	çiçek
ç. + im (çiçegim)	47/3
çig	çığ, pişmemiş
ç.	18/6
çigit	çigit, pamuk çegirdeği
ç. + in (çigidin)	18/5
ç. + jn̥ (çigidinj)	18/7
çigin	çığın, omuz
ç.	46/9
ç. + e	52/11
ç. + inde (çigninde)	1/1, 1/2
çigir -	çağırmak; bk. cāğır -
ç. - l	26/42

çih -	çıkmak	
ç. - <u>ırı</u>		8/9
ç. - er		9/2, 9/3, 15/9, 36/2, 39/9, 55/16
ç. - <u>tı</u>		13/2, 23/3, 26/31, 26/9, 42/9, 57/6
ç. - <u>ıbı</u> "çıkmış"		47/4, 52/12
ç. - <u>ıptı</u> "çıkmıştır"		27/6, 42/1
ç. - miş		55/22
ç. - <u>sın</u> !		20/25
ç. - en		55/4
ç. - <u>enin</u>		37/7
ç. - <u>enı</u>		30/1
ç. - meden		48/17
ç. - mem		25/7
ç. - mez		51/12
ç. - <u>mədi</u>		56/8
çihar -	çıkartmak	
ç. - <u>ti</u> (çiharttı)		18/4, 18/7
ç. !		18/5
ç. - <u>sın</u> ! (çihärtsın)		17/5
ç. - <u>ın</u> ! (çihärdin)		3/8
ç. - sav		18/2
ç. - māsin		20/29
çil	çil, sarımsı	
ç.		21/21
çim	çok sert	
çin	(y.a.) Çin	
ç.		13/10
çırağ	(Far. çerâğ) kandil, ışık, nur	
ç. + <u>i</u> (çırağı)		2/4
ç. + da		56/2
ç. + lar		44/2
c. + lāri		56/8
çırçır	çırçır, pamuğu çekirdeğinden ayırmaya yarayan alet.	
ç. + a		18/7
çırçırcı	çırçırcı	
c. + ya		18/5

çirihçi		çirkilikçi	
	ç. + ye		18/11
çiriş		alayımsı olarak kullanılır, çürük, berbat	
*	ç. + ti (işi ç.)		14/2, 51/2
çirkinti		görmemiş, kendini bilmeyen kimse	
	ç.		57/121
çit		bir çeşit kumaş	
	ç.		20/7
çopan		(Far. şübân) çoban	
	ç.		19/1, 19/2, 19/5, 23
	ç. + a		19/3
	ç. + ima (çopānima)		19/4
	ç. + ina (çopānina)		30/8
çocık		çocuk; bk. bala, uşağı	
	ç.		40/7, 40/9, 40/16
	ç. + lar		53/6
çoh		cök	
	ç.		3/2, 3/13, 5/1, 5/28, 6/2, 6/3, 7/10, 7/24, 11/8, 11/16, 12/3, 14/12, 16/2, 17/2, 18/11, 19/2, 20/4, 20/15, 21/2, 22/5, 22/7, 22/27, 26/8, 26/11, 26/24, 31/2, 36/3, 41/11, 42/15, 45/6, 45/13, 52/6, 56/12, 56/24, 56/32, 56/44, 57/87. 11/14, 34/4, 36/5, 39/6, 41/7, 41/15, 43/11, 46/11, 47/10.
	ç. + ti		29/4, 43/10.
	ç. + tan		26/3, 53/10
	ç. + i		35/8
	ç. + lar		38/7, 45/1, 53/11, 55/10
	ç. + lärı		47/4
	ç. + lärin		
çohal -		çoğalmak	
	ç. - ib (çohālib)		40/15
çohlaş -		çok olmak	
	ç. - ti (çohlāştı)		25/1
çohlıg		çokluk	
	ç.		50/16, 54/2
	ç. + i		47/7
çolim - çocig		çolum - çocuk	
	ç. + in		53/9

çomak	çomak
ç.	15/12, 15/14
ç. + tan	15/14
ç. + ı (çomāķı)	15/9, 30/8
çök -	çökmek
ç. - t̄j	17/2
Çukur	(y.a.) Kerkük'ün bir mahallesi
ç. + ıñ	28/3
çöl	çöl
ç.	13/17
ç. + d̄j	15/9, 47/3
ç. + deki	56/4
ç. + e	13/7
ç. + lere	50/9
ç. + lerde	22/15, 56/48
ç. + l̄j "yabanî"	13/17
çul	(Ar. cüll) çul
ç. + um	57/20
çüha	çuha, yün kumaş
ç.	37/1
çünkü	(Far. çünkü) çünkü
ç.	22/5, 41/10, 45/18
çürük	çürük
ç.	15/15
cürüt -	cürütmek
ç. - t̄j	40/13

D

da	da, dahi; bk. de, te
d.	3/4, 5/9, 7/7, 8/9, 9/12, 11/11, 11/15, 12/1, 16/2, 16/3, 16/14, 18/1, 18/5, 18/7, 18/9, 20/23, 20/35, 26/21, 29/12, 33/8, 33/11, 39/7, 42/11, 57/59, 57/74, 57/97
dabban	topuk
d. + a	19/3
d. + ıñ (dabbānin)	7/23
dad	(Far. dād) imdat, yardım, feryat
d.	17/9, 35/5, 52/24, 56/14

d. + i (dādi)	21/10
d. + a	56/12
dad	tat, lezzet
d.	40/15
d. + ıynan (dādıynan)	7/1
d. + in (dādın)	47/2, 52/5
d. + ıni (dādını)	15/11
d. + ina	5/16, 15/1
dad -	tatmak
d. !	57/8
dadan -	tatlanmak
d. - māğçın	5/16
dag	dağ
d.	5/7, 8/10, 26/11, 26/31, 26/44
d. + di (dāğdi)	55/2
d. + i (dāğı)	26/18, 28/7, 29/13, 32/3
d. + a	15/10, 15/15, 16/14, 16/15
d. + da	14/4, 26/1
d. + dan	16/16
d. + lar	14/6
d. + lara	23/6, 56/16
dag	(Far. dāğ) dağ, yara
d. + i (dāğı)	12/3
dāğıl -	dağılmak
d. - di	43/7
dāğıt -	dağıtmak
d. - i (dāğıdı)	28/9
dağıla -	dağlamak
d. - ri (dāğılırı)	57/119
d. - r	35/12
d. - Yam (dāğıliyam)	17/1
d. - di (dağıldı)	20/11
d. - sıń	27/5
d. - rdı	44/12
dağılan -	dağılanmak
d. - i (dağılnı)	55/17
daha	daha
d.	5/33, 8/8, 16/10, 20/14, 20/16, 30/10, 55/7

dâhi		(Ar. dâhî) dâhi
	d. + yem	53/7
dal		dal
	d.	4/3, 17/3
	d. + a	17/3
	d. + ı (dâlı)	4/1
	d. + ina (dâlinâ)	27/3
dal		sırt
	d. + ı (dâlı)	55/17
dal -		dalmak, derin düşünmek
	d. - ırı (dâliri)	34/7
	d. - ı (dâlı)	20/6
	d. - duv (dâlduv)	45/3
	d. - di (dâldı)	13/6, 20/18, 22/12, 40/16, 41/2, 42/11
	d. - ağ	22/6
	d. - dılar (dâldılar)	5/7, 48/9
	d. - müş (dâlmış)	21/2
	d. - ıb (dâlib)	5/17, 7/4, 21/5
	d. ipti (dâlipti)	11/8, 33/2
	d. - sin (dâlsin)	12/11, 46/2
	d. - inca (dâlinca)	25/12
	d. - ma !	16/8, 39/8
	d. - mağa	42/13
dalaş -		dolaşmak; bk. dolaş -
	d.	7/8
dalda		barınacak yer, gölgeli yer
	d.	57/78
dallal		(Ar. dellâl) tellal
	d. + lar	5/27
dam		dam
	d.	8/2, 11/6, 212/2, 18/10, 22/2, 36/10, 38/1, 51/10
	d. + nan "dam ile"	36/1, 36/4
	d. + a	36/9
	d. + in (dâmin)	36/2
	d. + ina (dâmına)	13/2
	d. + lar	36/5
damad		(Far. dâmâd) damat; bk. küreken
	d.	5/39, 5/40, 5/42
	d. + a	5/39
	d. + in	5/38

damag	(Ar. dimağ) dimağ
d. + a	36/6
d. + im (damāğım)	38/4
d. + siz (damāgsız)	53/7
damar	damar
d.	31/6
d. + in (damārin)	15/7
damla	damla
d.	57/7
dan	güce getmek
d. + ina (d. gēt -)	5/41
dana	tane; bk. dene, tene
d.	19/9
dāniş -	danışmak, sormak
d. - i	52/15
d. - ağ	34/5
dar	dar
d.	13/4, 48/1
d. + iydi (dāriydi)	5/1
d. + ıymış (dāriymış)	21/1
d. + a (d. düş -)	40/3
daral -	daralmak
d. - dı (darälди)	20/33, 25/13
dāril -	darılmak
d. - maz	31/8
d. - mavun	35/6
darlığ	darlık
d. + a (dārlığa)	57/49
dart -	değirmenle ezmek
d. !	24/12
daş	taş
d.	2/2, 12/12, 20/22, 55/18, 57/26
d. + i (dāşı)	8/2, 26/18
d. + a	50/14
d. + tan	52/17
d. + i	5/22, 29/6, 29/13, 29/14
d. + iydan (dāşıydan)	10/2
d. + ina (dāşına)	56/6
d. + inda (dāşında)	28/11

d. + lar	55/15
d. + lara	26/44
daşar -	taşırmak
d. - dı	37/8
dāşın -	düşünmek
d. - dīm	18/1, 25/13
d. !	22/14
daşşaq	taşak
d. + siz (daşşaāğsız)	57/120
davar	davar, koyun - sığır gibi hayvanlar
d.	52/2
d. + a	11/16
davran -	davranmak
d. - dīlər	35/1
daya -	dayamak
d. !	14/1
dayağ	destek, dayanağ
d.	9/9
dayan -	dayanmak, yaslanmak
d. - dīn (dayāndım)	17/2
d. - dı (dayāndı)	46/13
d. !	48/18
d. - a	54/8
d. - maz	8/10, 24/11
dayı	dayı
d.	35/2, 46/8
dāyım	(Ar. dā‘im) dayım
d.	2/4
dayıncağ	eski evlerde büyük odaların girişinde karşılıklı yarımetre yüksekliğinde ve bir metre uzunlığında, sırt ve kolu ona yaslatarak oturmaya elverişli olarak yapılan küçük duvar.
d. + lar	44/2
de	de, dahi; bk. da, te
d.	2/1, 4/6, 5/17, 6/4, 7/8, 7/10, 8/7, 10/8, 10/9, 12/10, 14/4, 15/4, 15/5, 16/6, 18/14, 18/17, 20/3, 20/28, 22/5, 23/5, 23/10, 24/6, 25/15, 26/6, 26/15, 26/40, 28/8, 29/16, 39/6, 41/3, 42/5, 42/12, 45/6, 47/16, 49/6, 50/13, 51/11, 51/14, 53/16, 55/20, 56/24, 57/91

dē -	demek, söylemek
d. - yirem (diyirem)	13/8
d. - yerem (diyerem)	15/20, 36/11, 56/46
d. - r	11/14
d. - yer (diyer)	3/4, 3/17, 3/21, 5/18, 5/20, 5/30, 6/1, 6/6, 12/7, 12/10, 15/18, 20/13, 20/30, 21/4, 24/5, 24/6, 26/3, 26/10, 26/16, 31/4, 33/4, 35/7, 36/5, 36/6, 38/2, 38/5, 40/15, 3/2, 43/5, 43/10, 48/1, 50/14, 51/4, 51/7, 52/7, 52/22, 53/6, 55/18, 55/19, 57/85.
d. - yeller (diyeller)	5/16, 15/1, 45/17, 56/2
d. - yiller (diyiller)	41/15
d. - d̄jm (dēd̄jm)	10/8, 18/2, 18/8, 18/9, 23/15, 46/4, 46/12, 46/16, 50/8, 50/11, 54/4, 57/31.
d. - d̄j (dēd̄j)	3/12, 3/15, 5/5, 5/29, 5/32, 5/33, 5/36, 5/42, 7/8, 7/20, 11/9, 12/12, 13/10, 13/16, 154/5, 15/14, 15/15, 16/3, 16/5, 16/8, 18/9, 20/12, 20/16, 20/19, 20/20, 21/7, 21/9, 22/14, 22/15, 23/2, 23/5, 23/6, 23/9, 23/13, 25/8, 25/15, 26/14, 26/15, 34/4, 41/1, 46/8, 46/10, 46/10, 46/11, 46/14, 48/2, 48/5, 48/6, 48/8, 48/10, 48/12, 50/6, 50/9, 57/105.
d. - īler (dēd̄îler)	16/17, 57/105
d. - müşler	9
d. - yim (diyim)	19/9, 26/19, 46/3, 52/5
d. - yesem (diyesen)	22/31
d. - sem	24/11, 52/22
d. - sev	23/6
d. - se	47/16
d. - yince (diyince)	3/19, 55/18
d. - yen (diyen)	29/4
d. - d̄j̄im (dēd̄j̄im)	16/6
d. - d̄j̄i (dēd̄j̄i)	56/10
d. - yerdüv (diyerdüv)	22/31
d. - yerd̄j (diyererd̄j)	30/5
d. - yerlerd̄j (diyerlerd̄j)	11/1
d. - yermiş (diyermiş)	3/24
d. - yersem (diyersem)	46/16
d. - rsev (dersev)	53/14
d. - miyim (dēmiyim)	8/11
d. - mem	9/7, 35/11, 42/12, 47/14, 49/2, 49/14

d. - mez	52/13
d. - mezler	52/19
d. - mēdim	16/8, 57/31
d. - mēdiler	47/7
d. - me !	5/29, 27/11
d. - mēvün	52/1
d. - mēşiler	37/8
d. - meden	9/5, 33/3
d. - mge	3/18, 13/12, 45/4
dēdj - kodī	dedi - kodı
d.	45/2, 50, 50/18
dēf	(Ar. deff) def
d.	3/15, 50/3
defter	(Ar.) defter
d. + i (deftēri)	45/8
d. + jn (deftērjn)	20/20
deg -	değmek, dokunmak
d. - er	1/5, 3/24
d. - ene	52/22, 57/26
d. - mez	1/3, 57/11, 57/22
d. - me !	
dēgi	değil
d.	2/4
dēgirman	degirmen
d. + i (dēgirmāni)	44/8
dēgirmāncı	degirmençi
d.	57/29
dēgis -	değişmek
d. - me !	48/11
dehil	(Ar.) yalvarma, siğınma ifadesi verir
d.	22/18
d. + em	25/15
dehet	(Ar.) dehet
d.	26/26
dekke	(Ar. dekiķe) dakika
d. + de	41/5
del -	delmek
d. - e "deler"	47/7
d. - er	39/1, 57/99
d. - diler	50/3

delli		deli	
d.		15/15, 47/11, 57/88	
d. + di		55/1, 52/22	
d. + ni		10/1	
d. + ye		57/30	
d. + ler		9/4	
dellik		delik	
d. + ten		13/2	
dem		dem	
d. + e (vér-)		7/16	
démeg		meğer	
d.		24/5	
démir		demir	
d.		9/2, 26/32	
dene		tane; bk. dana, tene	
d.		3/5, 9/6, 19/2, 19/1, 26/20, 26/21	
deng		deng, eşit	
d. + iyem		45/13	
deniz		deniz	
d. + di		57/86	
dennet -		yem vèrmek	
d. - irig (dennëdirig)		7/17	
der -		dermek, toplamak	
d. - ene		56/38	
derd		(Far.) dert, gam ; bk. dert	
d.		13/19, 18/8, 22/2, 25/11, 26/12, 56/32,	
		56/40.	
d. + tı (dërttı)		52/1	
d. + e		11/12, 18/8, 56/48	
d. + jı (dërdjı)		1/3, 57/122	
d. + jm (dërdjm)		17/2, 26/19, 45/1, 52/22, 56/32, 56/34	
d. + jmı (dërdjmı)		20/30	
d. + jme (ërdjime)		25/11, 54/7, 54/8	
d. + üve (dërdüve)		36/5	
d. + jı (dërdjı)		46/14, 57/41	
d. + jne (dërdine)		22/2, 26/12	
d. + lérın (dertlérın)		53/8	
dere		dere	
d.		7/14, 23/6, 30, 30/11	
d. + de		26/15, 26/44, 23/5	
d. + ye		23/3	

derjin	derin	
d.	21/2	
d. + di	57/13, 57/81	
dermen	(Far. dermān) derman, ilaç	
d.	51/13	
d. + j̄ (dermēnj̄)	30/3, 24/2 24, 24/12	
d. + iyem (dermēniyem)	53/8	
d. + siz (dermēnsiz)	54/1	
dermēnçi	ilaç yapan kimse	
d. + ye	52/24	
d. + yem	54/9	
d. + ler	44/6	
ders	(Ar.) ders	
d.	50/4, 32/4	
d. + e	28/9	
d. + jn̄j̄	36/6	
dert	(Far. derd) dert; bk. derd	
d. + li	22/2, 56/36	
d. + liyem	54/9	
dērzi	(Far.) terzi	
d.	6, 6/1, 6/4, 6/5, 6/6	
d. + yden "teri ile"	42/10	
d. + ye	6/1, 18/15	
dērri	deri	
d.	26/10	
d. + v (dērijv)	12/7	
d. + s̄j̄ (dērjs̄j̄)	12/6	
deste	(Far.) deste, demet, kabza, sap	
d.	28/6	
d. + si (destesi)	18/11	
dēv	(Far. dīv) dev	
d.	22/2, 57/41	
d. + e	15/17, 45/2	
d. + jne	20/9	
deva	(Ar. devā') ilaç	
d. + s̄i (devās̄i)	28/2	
devam	(Ar. devām) devam	
d.	46/2	

déve	deve	
d.		51/1, 57/35
d. + den		30/8
* d. + m		24/13
de ^c ve	(Ar. de ^c vā) döğüş, kavga; bk. döğış	
- d.		20/39, 26/5
d. + ye		26/7
devlet	(Ar.) devlet, baht açıklığı	
d. + j		18/4
d. + linin		57/27
devran	(Ar. devrān) devran, devir	
d.		45/6, 55/3
did -	yolmak, parçalamak	
d. - er		12/8, 12/9
d. - eceğ		10/3
dikket	(Ar.) dikkat	
d.		9/5
dil	dil	
d.		29/11, 41/9, 57/33, 57/34
d. + i		2/5
d. + e		20/40, 29/14, 42/3, 45/19
d. + den		42/3, 49/9
d. + im		27/2, 53/1
d. + imi		46/16
d. + imnen		29/4
d. + üv		32/6, 45/15
d. + üvü		45/16
d. + üvdən		45/15
d. + i		4/6, 32/1, 41/13, 52/5, 52/9, 52/20, 57/79
d. + iyden		26/5, 36/11
d. + inin		29/3
d. + innen		5/21
d. + li		22/7
dile -	dilemek	
d. - r		7/2
dim - dik	dimdik	
d.		18/16
din	(Ar. dīn) din	
d. + ini		1/5

din -		dinmek	
	d. - di		48/12
dinar		(Ar. dīnār)	dinar, Irak'ta kullanılan para
	d.		16/3, 40/10, 41/1, 41/14, 42/2, 42/9, 42/10, 42/11, 49/1, 49/6, 49/69, 53/6
	d. + dī (dinārdı)		42/2
	d. + in (dinārin)		53
dingçi		dingçi, değiirmenci	
	d.		33/6
dinne -		dinlemek	
	d. - r		25/10, 51/11
	d. !		5/22, 24/14, 45/8, 47/15, 51/6
	d. - vün (dinnəvün)		33/5
	d. - dığlı (dinnədığlı)		26/4
	d. - yen (dinniyen)		41/15
	d. - me !		26/27
direk		direk	
	d.		40/4
direm		(Ar. dirhem)	dirhem
	d.		12/3
diriñ -		dirilmek	
	d. - dı		17/3
dirseg		dirsek	
	d. - iyden (dirsəgiyden)		1/4
dirri		diri	
	d.		25/1, 43/3, 57/29
	d. + sı (dirisi)		9/10, 24/1
diskin -		irkilmek, aniden ürkmek	
	d. !		4/4
diş		diş	
	d.		23/14
	d. + e		42/1
	d. + üv		57/32
	d. + i		21/5, 48/10
	d. + in		42/1
	d. + ine		57/123
	d. + lərüv		26/27
	d. + size		57/12

diş	düş, rüya	
d. + t̄	13/8, 51/2	
d. + te	53/12	
d. + i	5/4, 5/5, 20/16, 48/5	
dişi	dişi, kadın	
d.	5/5, 22/15, 39	
dişle -	dişlemek, ısrırmak	
d. - r	47/17	
d. - d̄ (dişlēd̄)	41/8	
divan	(Ar. dīvān) divan, meclis	
d. + i (divāni)	56/14	
divar	(Far. dīvār) duvar	
d.	17/2, 51/10	
d. + a	11/16, 17/2, 38/1, 57/117	
d. + ī (divāri)	8/2, 57/28	
d. + īn (divārin)	36/2	
d. + lārin	9/3	
diyar	(Ar.) ülke	
d.	4/3	
diyiş	deyiş, söyleyiş	
d. + im	20/17	
d. + üv	20/13	
diyil -	söylemek	
d. - ipt̄	45/5	
diyin -	söylemek	
d. - i	42/3	
diz	diz	
d.	26/4	
d. + e	39/2	
d. + den	52/16	
d. + immen	18/17	
d. + üve	33/8, 51/3	
d. + i	48/6	
d. + ine	8/6	
d. + iyize	56/54	
d. + ler	29/11	
d. + lērin	53/9	
dirnağ	tırnak	
d. + a	49/10	
d. + ina (dirnāgına)	57/35	

doğ -	doğmak	
d. - ar		12/5
d. - du		57/120
d. - üpti		52/7
d. - an		19/4
d. - änçin "doğan için"		49/12
d. - ārdı		12/4
d. - arsa		20/14
doğran -	doğranmak	
d. - dı (doğrāndı)		34/2
doğru	doğru	
d.		31/8, 34/5, 34/8, 36/11, 47/5, 47/14, 55/9
d. + dı		46/12
d. + sıń		3/11
dokzan	doksan (90)	
d.		19/8
dokkuz	dokuz (9)	
d.		37/8, 14/9, 24/8
d. + i		57/5
dol -	dolmak	
d. - ar		14/8
d. - dı		7/11, 24/4, 43/1, 51/4, 56/54
d. - üb "dolmuş"		50/10
d. - üpti "dolmuştur"		48/7
d. - a dola		41/3
d. - ardı		30/9
d. - maz		7/7
dolağ	atkı	
d. + im (dolāğım)		11/13
dolamac	dolamaç	
d.		6/8
dolan -	dolanmak	
d. - ı (dolānı)		53/5, 38/3
d. - dim (dolāndım)		28/1
d. - sıń (dolāsın)		56/20
d. - a		5/32
d. - ib (dolānıb)		29/7
dolantır -	dolandırmak	
d. - dı		25/10

dolaş -	dolaşmak	
d. - ı (dolāşı)	15/3	
d. - tm (dolāştım)	53/18	
d. - tı (dolāştı)	25/14, 36/10	
d. - im (dolāşim)	6/2	
d. - andav "dolaşırken"	37/4	
doldur -	doldurmak	
d. - ı	12/7, 57/60	
d. - duv	21/11	
d. - sıń	12/6	
d. - im	5/3	
doli	dolu	
d.	11/3, 20/2, 43/11, 47/1, 55/6, 55/15	
dolma	dolma, bir çeşit yemek	
d. + ya	57/55	
domna	domino	
d.	35	
d. + da	35/7	
d. + sı (domnāsı)	35/4	
domnāçı	domino oynayan	
d.	35/8	
don	don, kilot	
d. + dı	57/5	
dost	(Far. düst) dost	
d.	54/3	
d. + a	34/3, 39/1	
d. + um	27/2	
d. + ıma	6/4	
d. + ıñ	47/4	
d. + ıva	57/60	
d. + ısan	4/1	
d. + lar	2/1	
d. + lärím	6/2	
dostlıg	dostluk	
d.	57/16	
doy -	doymak	
d. - māzdı	37/4	
doydur -	doyurmak	
d. !	57/112	

dü ^e	(Ar. du ^{cā'}) dua
d.	7/2, 57/105
dög -	dövmek
d. - er	15/6, 33/6, 35/3, 48/3, 53/9
d. !	24/12
d. - e döge	38/8
d. - mez	1/4
dögiş -	dövüşmek, kavga etmek
d. - eğin "dövüşelim"	57/78
dögme	dögme
d. + nj (dögmenj)	33/6
dön -	dönmek
d. - er	19/3, 29/10, 33/3, 43/6
d. - eller	52/23
d. - dum	28/8
d. - dü (döndü)	3/10, 3/12, 5/14, 21/4, 22/12, 22/14, 26/9, 26/13, 26/29, 28/11, 44/1, 48/12, 57/50
d. - mişig	46/14
d. - üb (dönüb) "dönmüs"	50/12
d. - se	55/3
d. - üm	24/12
d. - sün	56/20
d. - üb (dönüb)	5/25, 5/32, 21/3
d. - dügüb	24/11
d. - erken	28
d. - me !	22/16
dönder -	döndermek
d. !	16/11, 36/12
d. - j (dönderi)	7/6
d. - sjn (döndersjn)	42/6
d. - eg	27/7
döngüz	domuz
d. + dj	57/86
dör	eski evlerde en büyük odanın iç kısmı dayıncaklar arkası.
d.	33/9, 40/4
d. + de (dörde)	14/4

dört	dört (4)
d.	22/22, 26/11, 27, 27/2, 28/1, 47/3, 51/1, 54/9, 56/22
d. + ü (dördü)	19/10
d. + ün̄ (dördün̄)	19/9
döşeg	döşek
d. + üv (döşegüv)	45/8
dösen -	döşenmek, uzanmak
d. - j̄b (döşenj̄b)	44/11
d. - j̄bler (döşenj̄bLER)	52/6
döz -	tahammületmek
d. - üm	36/5
dubara	(Far. dū-bāre) düble
d.	47/9
dudağ	dudak
d.	45/11
d. + m (dudağın)	40/12, 46/10, 47/17
d. + inı (durdağını)	41/8
duh̄tor	doktor
d.	55/22
d. + dan "doktor ile"	52/24
dul	dul
d.	22/7, 34/7, 43/3, 43/16, 54/10
duman	duman
d.	14/7
dumbulbaz	bir çeşit küçük davul
d. + i (dumbulbāzı)	22/20, 26/40
dur -	durmak
d. - ar	11/4, 39/4
d. - duv	45/3, 49/16
d. - d̄l	23/16, 44/8, 48/13
d. - dułar	13/9
d. - müşam	43/12
d. - übsan "durmuşsun"	26/21
d. - üb "durmuş"	5/39, 21/2
d. - üblar (durmuşlar)	20/37
d. - müş	20/41
d. !	16/17, 23/4, 24/2, 26/19, 26/24, 36/3, 46/8, 48/18
d. - sun !	19/9
d. - a dura	18/7

d. <u>ub</u>	52/1
d. - <u>unca</u>	3/19
d. - <u>an</u>	50/4
d. - <u>anda</u>	33/9
d. - <u>madan</u>	30/5
d. - <u>iyordı</u>	25/9
d. - <u>maz</u>	3/23, 20/15, 29/13, 41/13, 48/3, 52/5
d. - <u>mādī</u>	5/22
d. - <u>ma !</u>	5/6, 35/12
durūn -	durulmak, temizlenmek
d. - <u>ib</u>	15/2
duruş	takılmak, gerilemek
d. - <u>tj</u>	22/26
duşes	(Far. dū - şeş) düšeş
d.	35/2
duşman	(Far. düşmān) düşman
d.	2/1, 3/21, 27/8, 50/12, 53/3
d. + <u>san</u>	45/13
d. + <u>di</u> (duşmāndı)	29/15
d. + <u>a</u>	10, 35/12
d. + <u>im</u> (duşmānim)	3/18, 27/2
d. + <u>in</u> (duşmānin)	29/3, 52/10
duy -	duymak, işitmek
d. - <u>maz</u>	4/5
duz	tuz
d.	9/2, 26/15, 26/16
d. + <u>dan</u> "tuz ile"	26/39
d. + <u>üm</u>	26/14
d. + <u>i</u> <u>mızı</u>	26/38
düğün	düğün; krş. toy
d.	14/3, 16/9, 37/5
d. + <u>e</u>	50/17
d. + <u>j</u>	45/7, 49/3
d. + <u>iymjş</u>	3/4
düğün	düğüm
d.	27/9
d. + <u>j</u>	56/18, 56/44
d. + <u>ünnen</u>	27/9

dükçe	yumak, çile
d.	18/12
dümbeleg	darbuka
d.	50/3
dümdüz	dümdüz
d.	3/9, 33/10
dünen	dün
d.	5/4
dünkj	dünkü
d.	3/22
dünye	(Ar. dünyā) dünya
d.	25/2, 25/13, 29/7, 50/9, 53/5, 53/16, 55/17, 57/15
d. + ye	1/5, 56/22
d. + de	2/5, 32/6
d. + den	10, 10/9
d. + lere	50/17
düş -	düşmek
d. - er	13/1, 32/8, 57/49
d. - tüm	17/4, 22/32, 56/10
d. - tüv	25/17
d. - tü	5/16, 7/9, 7/21, 13/2, 13/5, 16/11, 22/25, 26/23, 45/5, 48/17, 57/76, 57/95, 57/102
d. - tüler	7/9
d. - müşem	29/15, 56/42
d. - müştir	15/1
d. - üþ "düşmüþ"	13/7, 21/5, 22/3, 57/79
d. - üptj "düşmüþtür"	11/1, 40/3
d. - sün	25/11, 32/2, 50/15, 51/7, 56/42
d. - se	15/15, 57/103
d. - üm	50/9
d. - esen	9/8
d. - üþ	5/41, 52/11
d. - tühce	7/13
d. - erse	25/11
d. - enëdi	57/38
d. - mez	46/6
d. - me !	56/18
düşgün	yoksul
d. + ü	57/27

düşün -	düşünmek	
d. - düm	18/1, 54/4	
d. - dî	42/11	
d. - düler	48/9	
d. !	22/14, 27/10, 37/1, 45/15, 47/5, 51/5	
d. - üþ	25/13	
d. - ünce	9/4	
d. - mez	40/13, 42/6	
d. - miyen	47/7	
düz	düz	
d.	29/1, 32/5, 47/4, 52/7, 52/22, 57/64	
d. (gel-)	35/4	
d. (gêt-)	18/11	
d. (konuş-)	49/11	
d. (ol-)	3/24	
düz-	dizmek	
d. - er	19/2	
d. - mēlî	45/10	
d. - e düz	35/9	
d. - üþ	35/1	
düzen-	süslenmek ; krş. bezenmek	
d. - j (düzenj)	33/4	
d.	39/3	
düzet-	düzeltmek	
d. - jince (düzedula)	8/4, 21/3	
düzgün	düzgün	
d.	3/10	
düzlen-	düzelmek	
d. - düv (düzlendüv)	3/11	

E

ebdes	(Far. āb - dest) ebdest
e.	57/11
Ëbdilhelim	(k.a.) Abdulhalim
Ë.	36/6
ebucâsim	(Ar. ebū cāsim), kabadayı
e.	47/12

c̄eceb		(Ar. c̄aceb) acep, tuḥaf
c̄e.		5/17, 13, 20/39, 21/11, 26/25, 26/30
c̄ecel	c̄e.	(Ar. ecel) ecel
c̄e.		26/30
c̄ēciz	c̄e.	(Ar. c̄āciz) āciz, gücsüz, zavallı
c̄e.		9/9, 19/11
c̄ecc̄i	c̄e.	aci
c̄e.		26/14, 43, 57/94
edeb	e.	(Ar.) tuvalet, yüznumara
e.		25/9
c̄edet	c̄e.	(Ar. c̄ādet) ādet, huy
c̄e.		42/15
ēdil-	ē. - di	yapılmak
		37/5
c̄e c̄ēdi	c̄e.	çocuk dilinde "bok" anlamına gelir
c̄e.		21/9
c̄effērim	c̄e.	(Far. āferin) aferin
c̄e.		35/9
eg -	e. - er	eğmek
	e. - mez	1/5, 3/24, 33/b, 35/3
eger	e.	1/3
		(Far.) eğer
		9/10
ēgir -	e. - di	eğirmek
	e. !	18/12
c̄gir-	e. - meğe	18/11
		boşuna çene çalmak
		45/4
eğlence	e.	eğlence
	e. + ye	51/9
	e. + den	51/1
	e. + s̄j (eğlences̄i)	52/23
		42/4
ēğri	e.	eğri
		30/11, 45/17, 47/1, 47/4, 49/11, 54/10, 57/64
eħed		(Ar.) pazar günü
e.		16/5, 26/6
Eħiħüsēn		(y.a.) Kerkük'ün bir semti
E.		28/6

Eḥmed	(k.a.) Ahmet
E.	15/10, 15/20, 22, 22/1, 22/12, 22/15, 22/18, 22/19, 22/26, 22/30, 31/1
E. + in	22/24
E. + i	22/9, 22/11
ek -	ekmek, dikmek
ē. - īrī	10/4
e. - erem	56/32
ek - t̄m	28/6, 56/4
e. !	9/2
e. - erek	9/1
ēkj̄n	ekin
ē.	56/16
ē. + ī	25/1, 47/8
ēkj̄nc̄	ekinci, çiftçi
ē.	30/5, 30/9
ē + ye	30/6
ēkj̄z	ikiz
ē.	57/7
ēkl̄l	(Ar. ḥakıl) akıl
ēe. + īm (ēk̄l̄im)	48/5
ēe. + īme (ēk̄l̄ime)	54/6
ēe. + üv (ēk̄l̄üv)	36/12
ēe. + ī (ēk̄l̄i)	12/2, 24/9, 33/3, 45/18, 47/12, 53/16
ēe. + īn (ēk̄l̄in)	53/3
ēe. + üvüz̄ (ēk̄l̄üvüz̄)	42/14
ēk̄k̄l̄	(Ar. ḥakıl) ākil
ēe.	45/17
ēe. + d̄l̄	47/11
ēe. + ler	9/4
ekmeg	ekmek
e.	7/17, 7/20, 12/1, 24/4, 24/5, 40/14, 47/11, 57/36
e. + ten (ekmekten) "ekmek ile"	30/5
e. + ī (ekm̄eḡi)	5/2, 22/34, 24/8, 24/9, 57/37
e. + e	21/4
e. + īm (ekm̄eḡim)	7/11
e. + īn (ekm̄eḡin)	20/35

el		el
e.		7/5, 23/14, 25/14, 33/7, 47/18
e. ayag		45/9
e. ele		52/18
e. işi		33/10, 41/11
e. üzü		53/15
e. vér-		38/6, 42/16, 43/15, 51/15
ē. + ī		11/3, 40/3, 43/8, 55/16, 57/66
e. + e		47/7, 52/18, 53/2, 57/38
e. + de		19/9, 19/11, 30/3, 30/8, 48/12
e. + den		41/2, 53/2
ē + jm		12/6, 17/3, 22/34, 57/40, 57/90
ē + jmdékin		56/16
ē + iy		56/24
ē. + üv		50/14, 57/49
ē + üve		38/6
ē + üvdén		32/1, 37/6
ē . īn		22/3, 22/24, 39/5, 47/12, 47/17
ē. + īnj		10/1
ē. + īnc		5/17, 23/16, 57/30, 57/103
ē. + īnde		42/11, 43/5, 50/16, 57/39
ē. + īnnen		5/2, 5/21, 25/12, 42/8, 44/6, 45/1, 45/2, 56/14, 56/48.
e. + lérçin "eller için"		9/6
e. + lérjn		53/8
e. + lérj		39/3
el	yabancı, el	
e.		27/10, 36/4, 50/7, 52/17, 57/116
e. + lere		57/89
e. + lerden		57/89
él	hısim, akraba	
ē. + īme		5/11
élé-	éylemek ; bk. éyle-	
é !		5/30, 6/4, 8/10, 22/33, 25/16, 26/2, 26/6, 26/19, 37/8, 47/14.
ēlçi	elçi	
ē.		5/36

^c elem	(Ar. ^c ālem) topluluk
^c e.	15/5, 29/7, 32/4, 34/7, 38/6, 39/8, 43/3, 43/14, 52/22, 55/22.
^c e. + ^c in (^c elēm̤in)	39/8, 50/7, 52/19
^c e. + ^c i (^c elēm̤i)	46/2
^c e. + e	47/15, 48/16, 50/12, 54/3
^c El̤i	(k.a.) ALi
^c eli	57/09
^c e.	perşembe günü
elli	elli (50)
e.	36/2, 43/1, 47/11, 49/9
e. + di̤ "ellidir"	52/22, 55/1
e. + ni̤	10/1
e. + den	47/10
^c em	(Ar. ^c ām) halk, topluluk
e. + nen "halkla"	28/10
^c embe	Hindistan menşeli bir çeşit turşu
^c e.	16/5
emeg	emek
e.	30/9, 43/2
e. + i̤ (emēgi)	25/6, 37/6
emel	(Ar.) arzu, istek
e. + i̤ (emēli)	4/6
emin	(Ar. emin) saf, temiz gönüllü
e.	4/4
emlāk	(Ar.) emlak
e. + i̤	38/4, 51/13
e. + in	51/7, 55/11
e. + inin	55/14
emr	(Ar.) buyruğ, emir
e.	5/39, 7/3
e. + i̤ (emri)	10/11
Emriki	Amerika'ya özgü
E.	39/4
emsāl	(Ar.) misaller, benzeyenler
e. + i	39/6
^c emm̤i	(Ar. ^c amm) amca
^c e	11/5

en		en	
	e. son		55/4
en		en (boy'un ziddi)	
*	e. + ni		13/4
	e. + e		18/7
cén		nakit para	
	cé		42/2
en-		inmek	
	e. - nem		5/10
	e. - erem		44/14
	e. - er		7/1, 24/3
	ē - d̥im		22/28
	ē. - d̥i		23/3, 26/23, 36/4, 57/1
	e. !		36/5
	e. - s̥in		5/8
	ē. - īnce		15/20
	e. - mesem		5/10
	e. - meg		5/18
cember		(Ar. ^c anber) anber, güzel koku	
	cē.		13/10
ēndir -		indirmek	
	ē. - rem		32/3
	ē. - ī		20/35, 53/10, 57/84
	ē. - d̥i		48/4
	ē. - d̥iler		20/38, 22/11
	ē. - siler		52/8
	ē. - īnce		20/35
	ē . - mē		15/17
endişe		(Far. endişe) endişe	
	e.		46/14
cene		(Ar. ^c āne) eskiden, Irak'ta kullanılan bir para birimi.	
	cē		18/3, 18/6, 47/7
ep̥eyyi		epeyi, pek çok	
	e.		8/4
er		er, yiğit, koca	
	e.		31/8, 43/5
	ē. + īd̥i		29/7
	ē. + ī		22/20
	e. + e		33/9, 41/14
	ē. + innen		50/7

er-		ermek, ulaşmak
ē. - dʒ	3/5	
ē. - jn̥ce	8/9	
Erbil	(y.a.) Irak'ın kuzeyinde bir il merkezi	
E. + li	21/1	
Erreb	(Ar. Ḡarab) Arap	
Ē	24/6, 24/9, 24/10, 24/11	
Ē. + em	24/13	
Ererefat	(Ar. Ḡarafāt) Ḡarife	
Ēe. + in (Ererefātin)	34/1	
Ererefâthîg	ḡarife gününe özgü ve yoksullara dağıtılan yemek ve para.	
Ēe.	34, 34/3	
Erī-	erimek	
ē. - r	14/6	
ē. - dʒ	51/14	
erkek	erkek	
e.	26/11, 39, 46, 46/16	
e. + em	5/5	
e. + sen	22/16	
e. + dʒ "erkekdir"	22/15	
e. + ler	39/2, 52/12	
erken	erken	
e.	37/3	
e. + dʒ "erkendir"	7/15, 52/18	
e. + nen	22/23, 22/24, 46/4, 47/14	
eser	(Ar.) eser	
e.	28/2	
eskî	eski	
ē.	6/4, 40/13, 43/14, 44/15, 45/8	
ē. + den	3/11	
ēş	ēş	
ē. + üv	50/14	
Ēşe	(Ar. Āiṣe) Ayşe	
Ē.	49/7, 49/12, 52/6	
ēşit -	işitmek, duymak	
ē. - tʃm	18/13	
ē. - tüv	34/5	
ē. - tɻ	5/43	
ē. ! (ēşid)	47/10, 48/10	

é. + sjn	45/1, 47/18
é. + jn (éşidjn)	31/7, 55/15
é. + jnce (éşidjnce)	15/11
é. + en (éşiden)	41/8
é. + tıgıt	9/7
é. + mez	11/7, 30/10
éşidjn -	işitilmek
é. - jr-	20/1
esek	(Ar. cısk) aşk
ce.	15/1
ce. + jnnen	38/2
cəşlək	(Ar. cəşlik) aşık
cē. + lərın	29/9
cəşret	(Ar. cəşire) aşret, oymak
cē. + jme (cəşrətjme)	5/11
eşseg	eşek
e.	20/7, 20/12, 20/14
e. + e	57/1
e. + inj (eşsəginj)	20/11
e. + imie (eşegine)	20/24
ét	et
é.	26/21, 34/4, 52/13
é. + jm	26/14
ét-	etmek
é. - jrj (édırj)	57/96
é. - erem (éderem)	3/15, 5/33, 26/16
é. - er (éder)	5/5, 7/3, 14/3, 15/11, 20/4, 20/5, 26/1, 26/8, 33/10, 35/5, 53/3, 53/3, 53/15, 55/6, 57/77
é. - eller (édeller)	26/5, 55/12
é. - tjm	3/14, 7/12, 54/4, 57/40
é. - tıv	5/20, 15/16
é. - tı	5/15, 5/35, 5/39, 7/12, 20/26, 25/6, 25/10, 36/10, 40/10, 41/9, 44/8, 45/16, 48/13.
é. - tıler	13/19, 16/15, 21/3, 50/12, 51.
é. ib (édib) "etmiş"	39/5
é. - miş	53/11
é. !	15/12, 20/4
é. - sin (yad é.)	17/7, 17/9, 32/5, 46/2
é. - jn	17/7
é. - jm	21/10, 22/10, 24/13, 26/20, 46/12, 48/2, 52/24, 55/20, 56/46.

é. - esen	(éedesen)	19/7
é. - eg̊	(édeğ)	19/9, 28/3
é. - sev		33/4
é. - se		22/2, 51/5
é. - ıb̊ (é.dıb̊)		7/19, 13/11, 26/5, 29/3, 52/17
é. - ende (édende)		10/2
é. - en (éden)		57/106
é. - énjin (édénjin)		32/2
é. - tıǵım		10/9
é. - tıǵımdı		49/2
é. - mişti		3/13
é. - ersem (édersem)		26/27
é. - merem		16/1
é. - mérıǵ		2/3, 2/5
é. - mēdūvüz		57/105
é. - mez		11/7, 15/5, 20/27, 25/6, 26/27, 43/8, 57/73
é. - me!		16/4, 23/15, 26/24, 46/14, 48/3.
é. - mēsin		37/6
é. - mēvün		42/16, 43/15
é. - mehten (medh̊ é.)		41/13
eteg	etek	
e.		8/6, 41/11
e. + im (etégim)		57/107
ete	hala	
e. + sı (étesi)		49/6
etref	(Ar. aṭrāf)	çevre
e. + jm (etréfim)		29/9, 29/15
e. + jmde (etréfjmde)		10/6
ettir-	ettirmek	
e. - mişsin		21/10
év	ev	
é.		6/2, 10/8, 20/36, /22/31, 30/5, 35/5, 40/10,
		42/10, 43/7, 45/20, 57/41.
é. + e		7/3, 14/11, 15/17, 20/19, 21/3, 28/8, 40/2,
		40/12, 45/2, 46/12, 48/12, 50/13, 52/10,
		52/13, 52/18.
é. + de		8/3, 40/5, 40/14, 52/5, 52/18.
é. + dēk̊j		48/11
é. + den		11/7
é. + üm		56/29
é. + üme		54/2

é. + ümnən	49/13
é. + üv	44/6
é. - üvcin (evin için)	16/6
é. + j	30/4, 43/11, 49/9, 57/111
é. + jn	35/8, 41/3, 42/9, 47/4
é. + jni	43/6
é. + jne	5/14, 5/25, 20/9, 30/4, 32/2, 40/9, 43/6, 57/39
é. + jnnen	57/63
é. + ümjz	55/6
é. + lərj	49/15
é. + ler	44/11
é. + lerde	44/4
évlad	(Ar. evlād) evlat, oğul
e.	37/1
e. + īsen (evlādīsan)	47/5
e. + lāri	8/1
évli	evli
e.	50/10
e. + yem	46/3
evliya	(Ar. evliyā') veli, erenler
e. + sin (evliyāsin)	17/8
evvel	(Ar.) evvel, önce
e + den	24/13
ey	ey (seslenme edati)
e.	3/21, 7/10, 12/10, 12/12, 22/14, 22/33, 23/ 13, 26/9, 43/13, 48/1, 48/3, 48/10, 54/5, 55/23.
eyib	(Ar. ^c ayb) ayip
^c e. + in (^c eybin)	9/9
éyle-	eylemek, yapmak; bk. éle-
é. - düv (eylēdüv)	3/7
é. - vüñ (eylēvüñ)	42/15
éylig	iyilik ; bk. éylīh
é.	3/7, 57/42
é. ét-	5/20
é. + j	9/8
é. + e	57/42
é. + üv	5/23
éylīh	iyilik ; bk. éylīg
é. + ten	45/20

éyyi		iyi	
é.			4/1, 5/15, 5/23, 5/24, 7/17, 9/8, 9/9, 20/8, 22/21, 23/6, 23/7, 35/10
é.	bah-		23/13, 23/15, 35/10
é.	gör-		41/12
é.	ol-		18/2
é.	tut-		20/22
é. + dī			16/3
éyyice		iyice	
é.			12/9
ez-		ezmek	
e. - erem			53/2
e. - er			15/4, 57/28
é. - dī			5/22, 51/9
é. - dīler			26/29
é. - jm			37/7
e. - me !			
ezel		(Ar.) ezel	
e.			29/2
ézjl -		ezilmek; bk. ézin-	
é. - dīm			22/29, 35/6
é. - dī			37/2
é. - sīn			38/3
ézin-		ezilmek ; bk. ézjlmek	
é. - dī			16/17
ézye		entari	
é.			8/5, 40/15
ézzav		(k.a.) Aziz	
é.			52/23

F

fāhir		(Ar.) iyi, güzel	
f.			16/3
fal		(Ar. fāl) fal	
f.			52/23
falçı		falcon	
f. + ya (falconya)			52/24
fānis		(Ar. fānūs), gazla yanın fitilli lampa.	
f.			48/7

fasl		(Ar.) bölünme, anlaşma
f. ol-		16/18
Fatihe		(Ar.) Kur'ān-ı Kerim'in ilk süresi
F. + v		53/17
Fatma		(k.a.) Fatma
F.		22/32, 49/7, 52/4
fazla		(Ar. fažla) fazla
f.		20/30, 20/14, 18/17, 24/6
f. + sı (fazlāsı)		18/12
fekir		(Ar. fekir) budala, fekir
f.		57/92
felek		(Ar.) felek
f.		10/1, 10/2, 10/3, 10/4, 29/12, 44/13, 50/11, 56/18, 56/24, 56/38, 56/42
f. + in (felēkin)		56/14, 56/18, 56/20
feleket		(Ar. felāket) felāket
f + t̤ (felekēt̤)		52/1
fena		(Ar. fenā') fena, kötü
f.		31/2
f. + d̤ (fenād̤)		42/15
fend		(Far.) hile, oyun
f. + īne		22/19
fener		(Yun.) fener
f.		29/14
ferk		(Ar. fark) fark
f. ēt-		26/1, 26/5, 43/8
ferman		(Far.) ferman, buyruk, emir
f. + ı (fermāni)		30/3
f. + iyam (fermāniyam)		53/8
fetva		(Ar.) fetvā
f.		54/16
fida		(Ar. fedā') fedā
f. + yam		11/2
f. + yığ (fidāyığ)		2/1
fikr		(Ar.) fikir
f. + e		5/17, 7/4, 20/18, 21/2, 21/4, 22/6
f. + īn		33/2
fil		(Ar.) fil
f.		55/9

filan		(Ar. fulan) felan
f.		6/4, 8/7, 11/8, 20/5, 41/10, 49/8, 52/7
f + in	(filānnīn)	52/7
f. + i	(filāni)	10/6
filis		Irak'ta kullanılan paranın en küçük birimi.
f.		39/6
fırışte		(Far. feriște) cin
f.		53/12
fırla-		fırlamak
f. - r ol-		26/2
f. - di	(fırlādi)	23/15
Fir'un		(Ar. fir'avn) Firavun
F.		30/1, 45/11
fişka		fiske
f.		5/22
fitil		(Ar. fetîl) fitil
f.		2/4
fizzeḥ		çok kuvvetli acıklı çığlık (kadınlara özgü)
f.		5/13

G

gah		(Far. gāh) bazen; bk. geh
g.		24/3
gāmîş		(Ar. cāmūş) camiz
g. + am		22/31
garson		(Ing.) garson
g.		25/8, 25/14, 25/16
g. + i		25/9
gâvur		(Ar. kâfir) gavur, hiristyan
g.		19/6, 56/16
gêce		gece
g.		3/12, 3/15, 3/16, 5/4, 7/5, 7/10, 8/5, 17/8, 20/33, 22/20, 22/32, 25/7, 26/30, 37/8, 38/ 4, 35/9, 48/9, 50/16, 50/17, 51/9, 54/4+
g. gündüz		22/28, 22/29, 48/1
g. + dîj (gêcêdîj)		11/6
g. + nîj (gêcênjî)		3/1, 3/2
g. + m		29/12

g. + ler		54/2
g. + lərj̥		27/7, 42/13
gēcēlīg̥	gecelik	
g.		22/21
g. + l̥		21/6
gēç -	geçmek	
g. - er		5/26, 9/4, 11/5, 20/4, 20/20, 51/13, 57/99
g. - ērl̥g̥		2/5
g. - t̥j̥ (gēşt̥j̥)		5/15, 10/1, 20/8, 22/31, 31/1, 40/7, 40/10, 48/4, 49/8, 54/4.
g. - en		17/6, 47/8
g. - ene		52/4
g. - miş		27/9, 55/21
g. - mēşin		14/5
gēçi	keçi	
g.		26/8, 26/9, 26/10, 26/12, 26/36, 57/51.
g. + m		24/13
gēçil -	geçilmek	
g. - d̥j̥		49/5
gēçirt -	geçirmek	
g. - ısen (gēçirdişen)		22/9
g. - ım (gēçirdim)		10/7
g. - eğin (gēçirdéğin)		14/7
geh	(Far.)	bazen; bk. gah
g.		5/13, 6/17, 15/10, 20/22, 39/1, 39/6
gel -	gelmek	
g. - irem (gēlirem)		38/2
g. - ırı (gēliri)		34/7
g. - lem		26/16
g. - j̥ (gēlij̥)		3/2, 3/3, 11/3, 20/17, 26/18, 39/7, 39/9, 40/6, 47/17, 51/11, 56/12, 57/2, 57/48, 57/62, 57/72, 57/104.
g. - d̥im (gēldim)		5/32, 5/36, 18/2, 24/2
g. - düv (gēldüv)		11/5, 19/7, 50/2
g. - d̥j̥ (gēldi)		3/23, 5/14, 5/19, 5/31, 5/41, 9/9, 11/9, 13/6, 13/15, 14/1, 16/7, 16/9, 20/9, 20/24, 20/40, 22/14, 22/25, 40/2, 49/11, 57/43, 57/91.
g. - düvüz (gēldüvüz)		7/2
g. - d̥j̥ler (gēldj̥ler)		23/3, 46/5
g. - mişem (gēlmışem)		31/2

g. - müş (gēlmış)	57/20
g. - iþsen "gelmişsin"	13/13/9, 50/2
g. - jib "gelmiş"	3/18, 7/4, 11/8, 36/1
g. ipti "gelmiştir"	11/8, 15/5
g. - jm (gēlim)	16/4, 50/13
g. ! "ge"	7/20, 10/8, 57/78
g. ! "gel"	10/8, 15/12, 16/6, 16/18, 20/4, 20/36, 22/17, 23/5, 23/7, 23/15, 24/3, 25/15, 46/15, 47/5, 51/1, 55/10, 56/24
g. - sjn (gēssjn)	11/10, 46/2, 46/3
g. - jn	13/8, 14/5, 16/14, 22/6, 50/1, 50/2, 50/7, 52/18
g. - e gele	20/36, 24/3
g. - jib (gēlib)	11/9, 11/11, 12/4, 24/4, 57/6
g. - ende	35/4
g. - jncem (gēlincem)	24/12
g. - jnce (gēlnce)	18/7, 23/8, 24/13, 41/4
g. - en	11/16, 11/14, 47/8, 48/16, 57/53
g. - ene	55/1
g. - ene	51/6, 56/38
g. - ennen	57/44
g. - diysev (gēldiysev)	16/6
g. - djsce (gēldisce)	20/21
g. - jrmış	22/1
g. - müşse (gēlmüşse)	26/31
g. - mjrı (gēlmırı)	38/4, 45/2
g. - mez	3/16, 5/2, 19/10, 26/12, 47/7, 54/3, 55/21, 57/104.
g. mēdi	5/40, 26/17
g. - mēdiler	56/18
g. - mijib (gēlmijib)	38/5
g. - me!	16/5, 16/6, 16/8
g. - mēşin	55/5
g. - mēmiştı	49/8
g. - mesev	5/24
g. - meseydjm	56/22
g. - meğe	20/21
gēlin	gelin
g.	22/23, 38/7, 40/2, 40/4, 40/6, 43/9, 50/6, 51/4, 51/9, 51/10, 51/14, 52/12, 54/10, 57/45.

	g. + le "gēlin ile"	50
	g. + çin (gēlinçin) "gelin için"	49/12
	g. + üv (gēlinüv)	45/16
	g. + üvdən (gēlinüvder)	45/14
	g. + iyem (gēliniyem)	50/3
gelir	gelir	
	g. + i	55/1
gemi	gemi	
	g.	17/4
	g. + de	17/4
genc	genç	
	g.	3/10, 15/2, 42/15, 51/5
	g. + ler	2/1
	g. + lərjən	45/18
	g. + lere	36/2
gene	gene, yine	
	g.	5/20, 15/3, 18/17, 19/7, 19/9, 23/10, 26/17, 56/48
gerçek	gerçek	
	g. + t̄ı (gerçekti)	51/2
	g. + se	5/6
gerdeg	gerdek	
	g. + e	21/4
gerden	(Far.) göğüsle boyun arası	
	g. + in (gerdēnjin)	5/37
Gerebet	(k.a) Gerebet	
	G.	57/6
gerek	gerek	
	g.	9/1, 9/2
gēri	arka, geri	
	g.	22/16, 27/9, 39/8
gēt-gide	gitgide	
	g.	20/8
gēt-	gitmek	
	g. - irem (gēdijrem)	23/2
	g. - erem (giderem)	3/15, 5/33, 26/16
	g. - er (gider)	1/3, 3/16, 7/1, 7/3, 12/8, 12/9, 20/7, 47/17, 54/3, 55/21, 56/52, 57/2, 57/37, 57/52, 57/53
	g. - eller (gideller)	23/1
	g. - t̄ım	3/12, 18/5, 18/8, 18/11, 18/13, 18/15, 22/23, 54/4, 56/38.

g. - <i>tuv</i>	26/32, 26/34, 26/36, 26/38, 26/40.
g. - <i>tj</i>	5/17, 5/25, 5/41, 7/20, 12/2, 16/11, 20/16, 20/18, 20/26, 23/6, 26/17, 28/7, 36/8, 43/14, 44/3, 44/9, 45/16, 19/11, 57/50
g. - <i>tjler</i>	5/28, 13/19, 15/8, 16/15, 16/16, 21/3, 56/8
g. - <i>ecegem</i> (<i>gidecegem</i>)	24/7
g. - <i>eceg</i> (<i>gideceg</i>)	10/3
g. !	6/8, 15/17, 16/6, 16/8, 20/8, 48/11
g. - <i>sin</i> !	15/19, 22/33, 46/2
g. - <i>jn</i> ! (<i>gedjn</i>)	13/12, 22/27
g. - <i>jm</i> (<i>gedjm</i>) "gideyim"	32/1, 46/12, 48/2, 55/20, 56/34
g. - <i>im</i> (<i>gidim</i>) "gideyim"	24/12, 54/7
g. - <i>esen</i> (<i>gidesen</i>)	19/7
g. - <i>eg</i> (<i>gideg</i>)	5/6, 7/14, 14/5, 16/14, 22/17, 34/5, 50/1, 55/10, 56/36.
g. - <i>egjn</i> (<i>gidegjn</i>)	22/26
g. - <i>tjhee</i>	3/24, 51/14
g. - <i>ib</i> (<i>gedib</i>)	7/19
g. - <i>en</i> (<i>giden</i>)	25, 57/52
g. - <i>ene</i> (<i>gidene</i>)	57/26
g. - <i>ennen</i> (<i>gidennen</i>)	57/44
g. - <i>tigjm</i>	10/9
g. - <i>erdj</i> (<i>giderdj</i>)	30/7
g. - <i>mjstj</i>	3/13
g. - <i>ersev</i> (<i>gidersev</i>)	6/4, 52/21
g. - <i>erse</i> (<i>giderse</i>)	47/7
g. - <i>erseg</i> (<i>giderseg</i>)	7/13
g. - <i>mem</i>	54/2
g. - <i>mez</i>	3/16, 11/7
g. - <i>me!</i>	23/4, 23/15, 24/26
g. - <i>meyvn</i>	42/16, 43/15
g. - <i>mesin</i>	37/6
g. - <i>meszdj</i>	50/17
g. - <i>meg</i>	3/1
gētjr-	getirmek
g. - <i>l</i>	47/6, 57/116
g. - <i>duy</i>	45/3, 45/4
g. - <i>dj</i>	5/9, 49/12
g. - <i>djler</i>	3/6, 24/8, 41/3

g. - müşem	22/20
g. - müş	41/10
g. ! (gëtli)	7/18, 7/22, 7/23, 23/5, 33/5, 35/2, 47/18
g. - lı!	15/11, 16/14
g. - me!	49/14
g. - meğe	21/3
gëvül	gönül, kalp; bk. gönüll
g.	7/1
g. + üm (gëvlüm)	36/7, 41/1
g. + ümde (gëvlümde)	46/16
g. + üne (gëvlüne)	45/18
g. + lı (gëvli)	34/8, 52/4
g. + ler (gëvüller)	53/8
g. + lérjin (gëvüllérjin)	53/7
gez-	gezmek
g. - erem	17/1, 53/2
g. - irem (gëzirem)	46/6
g. - er	15/4, 19/2, 26/18, 52/9, 52/15
g. - ib (gëzib) "gezmiş"	5/42
g. - em "gezeyim"	6/7
g. - sin (gëzsin)	17/8
g. - eg	31/1
g. - e geze	15/8
g. - erdüv	45/11
gëzdir -	gezdirmek
g. - i	7/5, 8/5, 8/6
gibi	gibi
g.	6/8, 53/13, 55/10, 55/16
gidert-	gidertmek, elden çıkarmak, yok etmek.
g. - tı̄m	56/16
g. - mēvün	43/15
gidiş-	kaşınmak
g. - i	20/34
gidişat	gidişat
g. + i	5/1
gileyle -	sitem etmek
g. - sen (giléylişen)	4/4, 56/50
gir-	1) girmek
g. - rem	20/21
g. - er	3/3, 7/5, 40/12

g. - esen	6/6
g. - d̄im	3/13, 28/8, 46/9, 49/11
g. - d̄ı	3/5, 14/10, 20/23, 21/4, 23/8, 23/14, 23/16, 26/9, 51/1
g. - d̄ıg	14/1, 14/4, 14/5, 14/11
g. - ībler "girmişler"	20/37
g. !	10/8, 52/10, 52/13, 55/22
g. - se	28/9
g. - īm	20/30, 46/7
g. - erd̄ı	28/9
g. - mez	20/1
g. - me!	22/25
2) giymek	
g. - er	6/2, 39/4, 57/27
g. - d̄im	6/4
g. - d̄üv	45/7
g. - d̄ı	25/3
g. - m̄ışem	43/12
g. - m̄ış	43/5
g. - īb "giymiş"	40/2
g. - īpt̄ı "giymiştir"	21/6
g. - īm "giyeyim"	7/22
g. - eğ	50/18
g. - sin	37/1, 40/15
g. - īb	4/4
g. - d̄ığı	41/10, 47/10
g. - mez	44/3
g. - mēzd̄ı	37/4
g. - mesēyd̄ıv	37/4
giriş	giysi
g. + i	25/3, 41/11
g. + in	25/3, 41/3
g. + imiz	55/4
girit -	giydirmek
g. - īn (giridīn)	3/8
girmi	yirmi (20)
g.	24/8, 27, 27/2, 35/2, 42/4, 42/9.
gizli	gizli
g.	7/5, 34/6
g. + ce (gizlice)	40/10

gizlēn -		gizlenmek
g. - ī		42/8
góर		(Far. gūr) mezar
g.		53/10
g. + a		56/34
góbeg		göbek
g.		51/12
góğ		gök, gök yüzü
g.		4/4, 43/12
g. + i		48/4
g. + e		25/17, 26/10, 32/3, 38/8, 51/5
g. + dēkj		52/8
góger-		yeşermek
g. - esen		56/4
gół		göl
g. + e		13/7
g. + üve		32/7
góṁ-		gömmek
g. !		20/26
g. - me !		53/17
gónder-		gondermek
g. - dī (góndērdī)		5/37
g. !		5/38, 13/1
góñül		gönül, kalp; bk. gēvül
g. + üvü (gónlüvü)		3/7
góṛ-		görmek
g. - er		24/6, 29/9
g. - ērīz		57/62
g. - eller		55/12
g. - düm		10/8, 35/6
g. - düv		20/16
g. - dī		22/30, 23/11, 26/8, 26/23, 40/2, 48/5, 51/10, 57/46, 57/66
g. - düler		13/9, 51/10
g. - müşem		51/7
g. - übsen "górmüşsün"		5/4
g. !		14/4, 49/13
g. - sün!		7/6, 21/8
g. - ün!		40/10, 41/12, 55/20
g. - üm "góreyim"		5/23

g. - sem "görürsem"	5/33
g. - se "görürse"	5/33
g. - ende	37/2
g. - ünce	3/2, 3/10, 5/41, 6/3, 13/7, 24/9, 24/10, 43/6, 51/9
g. - üb	10/4
g. - en	49/4
g. - düğün	8/3, 9/7
g. - müştəv	13/15
g. - müşti	45/12
g. - eydüm	29/8
g. - səydi	50/5
g. - mez	8/3, 15/15, 17/1, 20/15, 20/1, 21/8, 22/19, 57/57
g. - mədəm	16/9, 26/9, 46/9
g. - məsin	55/5
g. - məvən	50/12
g. - məmışem	22/31
g. - məmış	57/46
g. - meğ	19/3
g. - meğe	11/8
görset -	göstermek ; bk. göster-
g. !	20/25
görük-	gözükme
g. l	1/2
g. !	21/12
g. - sev	21/12
g. - üm	21/11
g. - me!	21/12
görün-	görünmek
g. - dım	46/4
g. - mir	20/15
görünüş	görünüş
g.	43
görüş	görüş
g. + lü (kısse g.)	2/4
görüş-	görüşmek
g. - tler	11/11
g. - eg	11/10

göster -	göstermek; bk. görset-
g. !	16/12, 20/28
g. - <i>jb</i> (göstəri <i>jb</i>)	6/2
göya	(Far. <i>gūyā</i>) sözde
g.	21/6
göz	1) göz
g.	11/12, 11/13, 18/15, 20/1, 34/8, 44/12, 44/15, 51/5, 52/4, 57/47, 57/64
g. <i>aclığ</i>	7/21
g. nefes	55/5
g. aç-	26/8
g. at-	41/6
g. ēndjır-	53/10
g. ēt-	10/2, 36/10, 41/9
g. gēzdir-	8/6
g. tik-	5/35, 35/10
g. yātir-	49/14
g. yum-	52/16
g. + ü (gōzü)	25/13, 26/38
g. + e	1/2, 44/6
g. + de	5/22
g. + den	26/18, 37/2, 52/16, 57/63.
g. + üm	5/30, 22/8, 31/5, 32/3, 38/5, 47/15, 53/1, 53/17, 56/39, 56/51.
g. + üm ₁ (gōzüm ₁)	24/14
g. + ümnen (gōzümnen)	12/12, 27/2, 32/9, 35/6, 48/16.
g. + üv (gōzüv)	14/4, 32/5, 45/6
g. + üvü (gōzüvü)	45/8
g. + üve (gōzüve)	51/3
g. + ü (gōzü)	20/33, 29/1, 29/6, 36/3, 41/7, 50/8
g. + iyden "gözü ile"	49/3
g. + ünün	23/11, 26/31
g. + ün (gōzün)	22/13, 22/22, 22/33, 26/5, 45/20, 48/18, 52/10, 55/9, 55/22.
g. + üne	5/35, 22/8, 31/5
g. + ün ₁	25/10, 25/16
g. + ünnen	22/30, 55/16
g. + ler	2/4, 14/7, 17/1, 30/10, 43/14, 55/6.
g. + lərim	20/15

g. + lērūv	38/8, 45/9
g. + lērūvün	36/7
g. + lērūve	37/3
g. + lēri	15/13, 22/4, 51/4, 52/8
g. + lērin	21/5
g. + ü (gōzü)	30/9
gözel	güzel
g.	4/2, 4/6, 6/2, 28/3, 36/1, 48/1, 54/6.
g. + dī (gözeldi)	41/11
g. + ler	14/3
g. + lērin	29/9
gözle-	gözlemek
g. - rī (gözliri)	32/7
g. - diğī (gözlendiği)	40/8
gözlīğ	gözlük
g. + l	46/1
güt	güç, zor
g. + em	53/13
g. + li	57/98
gül	(Far. gul) gül
g.	28/6, 51/14, 56/4
g. + çin "gül için"	44/12
g. + den	45/11
g. + üm	47/3
g. + ü	56/38
g. + lerde	32/5
gül-	gülmek
g. - er	27/3, 36/2, 38/6, 48/16, 50/1, 54/1
g. - dī	46/13
g. - düler	54/6
g. - eceğ	40/6
g. !	52/18
g. - sün !	45/20
g. - em "güleyim"	17/1
g. - me !	57/48
g. - mēsin	27/8
guldān	(Far. guldān) çiçek saksısı
g.	49/9

güldür -	güldürmek
g. - rem "güldürürüm"	53/4
g. - <i>jb</i>	47/4
g. - <i>jn</i>	34/8
güleş-	güreşmek
g. - <i>tjm</i>	53/18
Gül <u>e</u> zər	(k.a.) Gülüzar
g.	52/9
gülle	gülle, misket
g.	57/85
g. + <i>dj</i> (güllədi)	57/85
güman	(Far. <i>gümān</i>) şüphe
g.	57/73
gümüş	gümüş
g.	2/2, 49/9, 57/46
gün	güneş
g.	6/1, 14/3, 29/7, 29/8, 35/7, 48/3, 51/14
g. + e	56/10
g. + nen	18/15
g. + üymiş	6/5
gün	gün
g.	3/21, 8/5, 16/6, 16/18, 16/9, 22/21, 24/5, 47/11, 39/7, 54/3, 56/2, 57/55
(bu g.)	20/19, 24/6, 25/7, 27/1, 41/1, 44/1, 45/2, 45/2, 45/6, 47/3, 47/6, 55/11.
(bir g.)	3/1, 6/7, 16/7, 18/1, 20/8, 32/7, 36/2, 40/6, 48/2, 48/2, 51/12, 57/55.
(o g.)	16/7
(bir g.)	26/30, 28/9
(ki g.)	16/4, 22/12, 22/13, 37/5, 54/4.
(üç g.)	48/11
(beş [5]g.)	
3/14	
(yèddi [7]g.)	49, 49/2, 51/9
(on [10] g.)	3/15, 5/26
g. + <i>dj</i> "gündür"	11/10, 39/2
g. + <i>j</i>	4/2, 26/9, 40/5, 43/15, 45/7, 49/3, 56/44.
g. + e	29/15, 38/2, 51/7, 52/11, 56/10.
g. + de	12/5, 13/11, 24/6, 36/2, 52/9, 52/19.
g. + <i>dədəj</i>	39/8
g. + nen	27/9, 38/2, 50/10.

g. + üm	29/12, 50/10
g. + üme	56/42
g. + üv	51/6
g. + ğ	16/8, 24/11, 27/2, 33/4, 45/3, 49/3, 51/13, 57/27.
g. + ün	40/13, 42/13, 50/3
g. + ünde	12/6
g. + üymüş	3/14
g. + ler	5/15, 16/6, 16/10, 43/14, 45/2, 51/11
g. + leri	14/1, 16/10
günaydın	günaydın
g.	31/2
gündelik	gündelik, yevmiye
g.	22/26
g. + den	22/27
gündüz	gündüz
g. (gece g.)	22/28, 22/29, 48/1
g. + e	27/7, 35/9
g. + ler	22/32
günümüz	günlik
g.	35/3, 50/7, 56/22
günortalık	ögle yemeği
g.	44/5
gür	yüksekten düşme sesi
g.	16/17
güven-	güvenmek
g. - diler (güvəndiler)	35/1
g. - jm (güvənjm)	35/1
g. - irdi (güvənirdi)	55/10
g. - me !	32/7, 55/8, 57/49
güz	güz
g.	13/13, 49/11, 57/91
güzgüz	ayna; bk. ayna
g. + lü	44/1

G

gar	hızla koşmak
g. kav-	23/6
gara	(Ar. gāre) ansızın basmak
g.	12/5

gāyet	(Ar.) gayet
g.	5/41, 7/21, 25/14
gazata	gazete
g.	25/10
gāz	gaz
g. + Iı	44/2
geddār	(Ar.) gaddar
g.	12/2
gem	(Ar. ġamm) gam
g.	3/23, 10/4, 28/9, 43/3, 53/12, 56/32, 57/28
g. + e	25/12, 28/1
g. + nen	11/15
g. + ğne (ġēmīne)	13/2
g. + lere	11/8
geriblig	(ġarīb Ar.) gurbetlik
g.	28/10, 56/52
g. + in	56/52
gesselle	(Ar. ġessāle) çamaşır makinası
g. + yden	42/12
ġeşşāş	(Ar.) hileci
g.	12/12
geybet	(Ar.) dedi kodu
g.	52/11
giryet	(Ar. ġire) gayret, kendine yedirmemek
g.	48/13

H, H, H

ħah	(Ar. ḥałk) halk, yabancı, bk. ḥałk
ħ.	48/8
ħ. + tu (ħāhti)	49/15
ħ. + in (ħāħin)	29/2
ħ. + i (ħāħi)	49/14
ħ. + ta	56/26
ħ. + ina (ħāħina)	4/2
Haķ	(Ar. Haqq) Tanrı, Allah
ħ. + in (Haqqin)	5/21
ħ. + a (Haqqā)	3/21, 5/32, 57/59, 57/97
ħ. + ina (Haqqina)	20/26

hak		(Ar. <i>ħakk</i>) hak
h.		1/3, 9/12, 14/7, 15/6, 20/3, 23/10, 28/5, 35/5, 45/17, 50/5, 52/22, 56/14.
h. + in (hakkın)		48/18
h. + a (hakkा)		1/5
h. + im (ħakkim)		20/10
h. + ұva (hakkұva)		20/40
h. + in (ħakkin)		20/6, 20/42
h. + inı (ħakkını)		32/9
h. + ca		18/12
Haқaldı	(k.a.)	Haқ aldi
H.		20/5, 20/6, 20/7, 20/13, 20/18, 20/20, 20/24, 20/25, 20/30, 20/34, 20/42
H. + ydan "Haқaldı ile"		20, 20/1
H. + yam		20/5, 20/10, 20/28
H. + nın		20/6
haқim	(Ar.)	hakim
h.		16/11, 16/12, 16/16, 16/7, 16/18.
h. + ce		16/13
Haқvérmez	(k.a.)	Hakvermez
H.		20, 20/1, 20/5, 20/6, 20/10, 20/15, 20/19, 20/31, 20/32, 20/33, 20/34, 20/35, 20/40
H. + īn		20/9
H. + de		20/6
hal	(Ar. <i>ħal</i>)	hal, durum
h. vāħtұva		55/8
h. vāħtumız		55/5
h. vāħti		5/1
h. + dı (ħaldi)		22/30, 41/2, 42/14
h. + i (ħali)		42/15, 49/4, 53/16
h. + a		40/6, 42/6, 45/5
h. + da		35/6
h. + dan		49/1
h. + im (ħälim)		31/2, 46/3
h. + ima (ħälima)		26/19, 44/14
h. + imı (ħälimi)		50/5
h. + imnan (ħälimnan)		54/10
h. + ұva (ħälұva)		38/6
h. + i (ħali)		43/11
h. + in (ħalin)		40/2, 50/6, 51/10

ḥ.	+ ina (ḥālinā)	27/3
ḥ.	+ lara	52/16
ḥal		(Ar. ḥell) çāre, çözüm ; bk. ḥel
ḥ.		48/8
ḥalal		(Ar. ḥelāl) halal
ḥ.		32/5, 37/8, 46/2, 50/6
ḥ. + am		53/12
ḥ. + lāri		10/7
ḥalas		(Ar. ḥalāṣ) kurtulma
ḥ.		22/33, 24/13
halav		alev
ḥ. + lar		55/18
ḥālī		ḥalı, seccāde
ḥ.		43/11
ḥ. + ya		57/109
ḥālī		(Ar. ḥālī) boş
ḥ.		45/18
ḥalk		(Ar.) halk, bk. ḥaḥ
ḥ.		53/5
ḥ. + in		52/9, 53/1
ḥ. + i		27/5
ḥ. + tan		55/1
ḥ. + imız		29
ḥalta		kalın ip
ḥ.		53/17
ḥam		(Ar. ḥām) yetişmemiş, olgunlaşmamış
ḥ.		42/16, 43/15
ḥ. + dı (ḥāmdi)		39/8, 45/18
ḥamam		(Ar. ḥemmām) hamam
ḥ.		3/2, 14/12, 22/18, 22/19, 28/5, 45/8, 49/2,
ḥ. + a		54/9.
ḥ. + nan		3/1, 3/5, 3/12, 3/16, 22/17
ḥamāmcı		36/1
ḥ.		hamamcı
ḥ. + ya		22/20
hambar		22/19
ḥ.		(İng.) bir araba markası
han		44/11
ḥ.		hanım; bk; ḥānim, ḥatun
ḥ. + a		49/8
		8/7, 22/32, 52/6

h.+ nan	49/7
h. + lardan	8/8
h. + iymiş (hāniymış)	21/7
hānçı	hancı
h.	29/4, 44/7
hāni	hani, nerede?
h.	16/7, 16/9, 20/5, 20/10, 57/83
hānim	hanım; bk. han, hatun
h.	3/18, 20/25, 26/21, 33/1, 41/8, 42/11, 52/10, 55/7.
h. + in	41/7
h. + lar	41/9, 41/11, 44/3
hara	nereye?
h.	25/11, 32/1, 42/6, 54/7
hārab	(Ar. ḥarāb) harap, kötü
h. + tu (harāptı)	20/17.
h. + i (harābi)	20/8
hāram	(Ar. ḥarām) haram
h. + di (harāmdi)	47/18
h. + lāri	10/7
hāras	(Ar. ḥares) bekçi
h.	10/11
harda	nerde; bk. nerede
h.	20/1, 20/16, 48/6, 57/20
h. + di (hardādī)	19/5, 25/7, 25/8, 25/9
h. + dan	15/19, 41/12, 49/11, 55/15, 57/91
hārman	(Far. harmen) harman
h.	30/7
h. + i (harmāni)	24/12
h. + iyam (harmāniyam)	53/8
hās	(Ar. ḥāṣ) seçkin
h. + a	28/10
Hasa	Hasa Çayı (Kerkük'ün ortasından geçer)
H.	28/10
H. + nin (Hasā'nın)	29/6
hāsar	(Ar. ḥesār) hasar
h.	53/11
Hasar	(Ar. ḥisār) Kerkük'te bir semt adı
H. + dan	28/7
hātun	hatun; bk. han, hānim
h.	49/10, 57/121

ħätta	(Ar. ḥettā) hatta	
h.	3/8, 5/24, 15/20, 16/4, 18/14, 19/2, 22/12, 25/4, 26/11, 26/30	
hava	(Ar. hevā') hava	
h.	25/12	
h. + dan	17/6, 19/8	
h. + sı (havāsı)	28/2, 40/9	
h. + sına (havāsına)	29/3	
h. + lārı	27/4	
havar	bağırıp çağırma	
h.	11/11	
h. (hat. h.)	5/12	
h. (hay h.)	13/4, 56/48	
h. + dı (hay h.)	29/15	
h. + a (hat h.)	11/6	
havas	(Ar. heves) heves	
h. + im (havāsim)	28/4	
h. + i (havāsı)	36/7, 41/1	
h. + ina (havāsına)	33/2	
h. + iydan (havāsiydan)	36/9	
h. + lārı	27/4	
hay !	ey (ünlem edati)	
h.	20/41	
hay-huy	boş, kıymetsiz	
h. + dan h. + a	57/53	
ħaya	(Ar. ḥeyā') haya	
ħ.	52/16	
ħ. + dan	39/9	
ħ. + siz (ħayāsız)	50/8	
ħayat	(Ar. ḥeyat) hayat	
ħ.	49/13	
ħ. + tan	40/15	
ħ. + ɻvu (ħayātuvu)	37/1	
ħ. + in (ħayātin)	53/11	
hayħir-	haykirmak	
h. - di	23/4	
ħayin	(Ar. hā'in) hayin	
ħ.	28/3	
ħ. + in	29/6	

hayran	(Ar. ḥayrān)	hayran
h. + am		8/7
hayva		ayva
h. + sıni (hayvāsını)		30/6
hayvan	(Ar. ḥayvān)	hayvan
h.		22/15
h. + lar		25/1, 44/7
hazaman		ne zaman?
h.		11., 11/12
ḥāzır	(Ar. ḥāzir)	hazır
h.		7/3, 10/10, 15/7, 22/14, 33/9
h. + dı		19/5
ḥazırlan-		hazırlanmak
h. !		48/12
he		evet, davamlı
h.		10/10, 12/5, 13/5, 15/13, 15/16, 15/20, 21/12
ḥebe		büyük anne
h.		49/6
ḥeber	(Ar. ḥabar)	habar
h.		5/25, 11/2, 11/16, 17/6, 20/19, 56/10
h. + ī (hebērī)		11/1
Hebib	(k.a.)	Habip
H.		48, 48/1
H. + in		48/3
H. + i		48/10
ḥebs	(Ar. ḥabs)	hapis
h.		53/15
ḥed	(Ar. ḥadd)	had
h. + ine (ḥeddine)		8/9
ḥefet		gam, kahir, keder
h.		3/23
h. + ten		13/9, 50/10
ḥeftə	(Far. hafte)	hafta
h. + sinde (ḥeftesinde)		54/2
h. + ler		5/15
hegbe		heybe
h. + nın (hegbənın)		7/7
h. + ye		7/7
h. + m		7/11

heket		konusma	
h.		7/9, 35/4, 41/15, 45/19, 47/2, 47/12, 53/7	
h. + i (hekēti)		53/13	
h. + e		16/11	
hel		(Ar. ḥell) çözüm	
h. + i (hellī)		16/13	
hele		(Ar. hālā) hele	
h.		8/11, 10/6, 14/2, 24/7, 46/8, 52/18	
Heleb	H.	(y.a.) Halep	
H.		5/42, 49/7	
hel ^c et	h	(Ar. ḥil ^c e) hediye, armağan	
h		49/14	
heley		halay	
h.		3/2, 3/3	
h. + e		3/3, 3/13	
helhele		Kadınlara özgü, düğün ve sünnetlerde, dili ağızda hızla döndürerek çıkarılan ses, zılgıt	
h.		49/9, 52/18	
hellüg		çelik çomak oyunundaki çelik	
h. + e		26/29	
helvē		(Ar. helvā) helva	
h.		48/4	
h. + sī (helvēsi)		40/5	
hem		(Far.) hem	
h.		2/1, 2/3, 3/10, 5/42, 7/5, 7/9, 11/13, 13/7, 14/9, 18/17, 22/15, 23/5, 25/2, 27/7, 44/ 16, 57/19, 57/56.	
hemd	h.	(Ar. ḥam̄d) hamd, şükür	
h.		28/8	
hemen		(Far. hemān) hemen	
h.		3/3, 3/4, 3/13, 3/22, 5/36, 11/2, 11/3, 11/4, 11/5, 12/4, 12/7, 13/15, 15/14, 20/24, 20/ 41, 21/2, 22/7, 22/23, 22/24, 23/3, 26/8, 26/20, 26/24, 24/2, 33/4.	
hemis		(Ar.) perşembe günü	
h.		3/4, 3/17	
hencer	h.	(Ar.) hançer	
h.		10/4, 10/5, 56/28	
henüz		(Far. henüz) henüz	
h.		3/4, 3/17	

hep		hep, bütün	
	h.		5/27, 13/8, 25/6, 27/1
	h. + <i>j</i> (heppi)		3/19
	h. + den (heppiden)		18/14
	h. <i>sı</i>		3/20, 10/11, 13/9, 13/11, 13/14, 15/6, 38/2, 41/9, 49/2, 52/11
	h. + <i>sın</i>		5/2, 24/7, 52/20
	h. + <i>sını</i>		24/10, 55/20
	h. + <i>ımız</i> (heppimiz)		5/38
	h. + <i>ıvuz</i> (heppivuz)		13/16
hér		(Ar. hayr) hayr	
	h.		34/5, 34/6, 43/1, 55/20, 56/2
	h. + <i>dı</i> (hérdi)		50/2
	h. + <i>ıdi</i>		34/1
	h. + <i>j</i> (héri)		43/8, 44/16, 52/13
	h. + <i>jm</i>		57/80
	h. + <i>j</i> (héri)		56/38
	h. + <i>ını</i>		52/19
her		(Far.) her	
	h.		1/3, 1/4, 2/5, 5/17, 5/22, 5/27, 7/16, 8/6, 8/6, 9/1, 9/9, 13/10, 14/3, 15/3, 15/6, 15/9, 15/18, 17/9, 20/2, 20/13, 22/10, 22/21, 23/14, 24/6, 33/2, 35/11, 41/5, 41/15, 45/19, 45/20, 47/8, 48/16, 51/6, 52/20, 53/11, 53/15, 55/1, 55/2, 57/42, 57/54, 57/55, 57/86, 26/42
	h. kim		26/42
hérç		(Ar. harc) harç	
	h. + <i>j</i>		47/13
her-dem		(Far.) her zaman, devamlı	
	h.		17/9
hérhız		hırsız	
	h.		20/36, 20/37, 30/4
	h. + ler		20/41
herif		herif	
	h.		5/3, 5/5, 5/14, 5/19, 5/27, 5/30, 5/32, 6/1, 6/2, 16/1, 16/4, 16/7, 16/9, 16/10, 16/11, 16/18, 21/4, 21/5, 21/7, 21/8, 21/9, 46/11, 5/28
herir	h. + i	(Ar. harır) ipek	
	h.		45/7

heseb		(Ar.) Soysop
h.		19/10
hesed		(Ar.) kıskanma
h.		32/8
Hesen		(k.a.) Hasan
H.		19/7
H. + e		19/11
hesır		(Ar. ḥaṣīr) hasır
h.		40/14, 43/11
h. + de		57/8
hetic		(Ar. ḥeṣīs) cimri
h.		55/15
h. + lērīn		55
hesret		(Ar. ḥasret) hasret
h.		29/3
h. + le		10/7, 37/3
hessas		(Ar. ḥassās) hassas
h		11/12
heste		(Far. haste) hasta
h.		11/1, 37/2
h. + yem		54/1
h. + dı (hestēdı)		11/7
h. + nın (hestēnın)		11/4
h. + sı (hestēsı)		51/12, 57/33
h. + sıyem (hestēsiyem)		54/7
h. + lērīn		28/2
hesüt		(Ar. ḥesūd) çok kıskanç
h.		37/6
hesütlük		kıskançlık
h.		55/6
heşr		(Ar.) mahşer günü
h.		56/40
hētir		(Ar. ḥāṭir) yad, akıl
h. + ıvuze (hētrıvuze)		7/13
Hevice		(y.a.) Kerkük'ün bir ilçesi
H. + ye		24/3
hevıl		(Ar. havl) çaba gösterme
h.		26/27
hēvüs		(Ar. ḥavṣ) avlu

h. + e	20/36
heyal	(Ar.) hayal
h. + dı (heyāldı)	13/8
h. + a	42/16, 43/15
h. + ıv (heyālıv)	39/8
Heyder	(k.a.) Haydar
H.	57/36
heyrat	(Ar. ḥeyrāt) hayrat
h.	55/20
hez	haz, hoşlanmak
h. et-	16/1
hezin	(Ar. ḥazīn) çok üzgün
h.	21/1
hezne	(Ar. ḥeziṇe) eski evlerde içiçe yapılan ve depo olarak kullanılan oda.
h.	40/4
hicıl	ayağ bileğine bilezik gibi geçen ve kadınlara özgü altın veya gümüş halka, halhal
h.	45/10
hiç	(Far. hiç) hiç
h.	1/4, 4/5, 5/6, 5/20, 5/38, 8/3, 12/12, 16/9, 20/17, 20/34, 21/12, 22/5, 22/16, 23/16, 24/8, 26/2, 26/9, 26/13, 26/24, 26/30, 29/ 13, 30/7, 32/1, 32/6, 36/1, 40/8, 41/2, 41/ 13, 42/6, 52/19, 56/14, 57/102.
h. + ti	23/9
h. + e	44/3
h. + ine	14/5
Hidirelyas	(k.a.) Hidirelyaz
H.	17/5
hıddet	(Ar.) hıddet
h.	20/4
hikmet	(Ar.) hikmet
h.	33/11, 48/15
h. + ti (hikētti)	52/20
h. + ı (hikmēti)	57/108
hilal	(Ar. hilāl) hilal
h.	14/3, 26/17
hile	(Ar. ḥile) hile
h.	5/3, 5/6, 5/10, 20/20, 20/23, 23/27, 42/3

himyan	(Far. hemyān) kadınlara özgü bele bağlanan püsküllü düz ve kalın kumaş.
h.	44/10
himmet	(Ar.) himmet
h. + īne (himmētine)	9/11
Hindistan	(y.a.) Hindistan
H. + a	53/8
hinnele-	kına yakmak
h. - rdüv	45/9
his	is
h. + li	44/2
ħirs	(Ar. ħiṛṣ) hirs, tutku
ħ. + li	9/10
ħissab	(Ar. ħisāb) hesap
ħ.	19/9, 20/4, 41/7
ħ. + a	19/10, 49/8
ħ. + īm (ħissābim)	57/87
ħ. + īm (ħissābin)	55/12
ħisse	(Ar. ħiṣṣa) hisse, pay
ħ.	18/1, 20/23
ħissem	(Ar.) hisim akraba
ħ. + ī (ħismi)	22/5
ħ. + lērūv	21/11
ħışilda-	ħışıldamak
ħ. - sīn (ħışıldısın)	23/11
ħizme	burun deliğine geçen, kadınlara özgü altın veya gümüş halka veya takı
ħ. + īj (ħizmēli)	45/10
ħokka	okka (1.28 kg.)
ħ.	26/14
ħor	(Far. ħōr) ilgisiz, değerlez
ħ. bah-	40/9
horin	korna sesi
h.	41/5
ħoriz	(Far. ħorōs) horoz
ħ.	40/9
horin	korna sesi
ħoriz	(Far. ħorōs) horoz
ħ.	7/7, 7/12, 7/16, 7/18, 7/19, 9/5, 45/14.
ħ. + dan "horoz ile"	57/70
ħ. + i	35/11
ħoryat	hoyrat
	39/1

hoş	(Far. hūş)	hoş
h.	3/7, 11/1, 43/15, 45/19, 51/7	
h. gel-	7/2, 11/5, 19/7	
h. + san	4/2	
h. + tu	14/8, 14/12, 43/11, 45/20, 51/6, 52/14.	
hoşlíg	hoşluk	
h.	49/13	
hör-	örmek	
h. - üm	5/23	
h. - mez	8/3	
höríg	örgü (saç örgüsü)	
h. + jm	21/11	
h. + jv	45/9	
h. + lērīn	44/10	
Huda	(Far. Hudā) Tanrı	
H. + m	46/16, 56/26	
hukuk	(Ar. hukūk) haklar	
h. + in	50/5	
h. + imız (hukükümüz)	27/6	
hulk	(Ar.) huy, tabiat	
h. + i	21/1, 48/1	
hulya	(Ar.) hulyā	
h. + sī (hulyāsı)	17/8	
hurda	(Far. ḥurde) hurda, ufak	
h.	25/1, 14/9	
hurdalan-	hurdalanmak, parçalanmak	
h. - dī	51/14	
h. - müş (hurdalānmış)	40/7	
hurma	(Far.) hurma	
h.	15/16, 20/7	
hut	dirdir	
h. hut	5/22	
hutba	(Ar.) hutba	
h.	13/12	
huy	(Far. ḥū, ḥūy) huy	
h. + uv	45/13	
h. + i	5/9	
h. + ünī	29/14	
huzur	(Ar. hużūr) huzur, nezd, yan, kat	
h. + inda	55/19	

hücm	(Ar. hucūm)	hüküm
h. ét-		13/19
hükmet	(Ar. ḥukūmet)	hükumet
ḥ.		7/12
hüküm	(Ar. ḥukm)	hüküm
ḥ. + j (ḥükmj)		45/11
hürk-		ürkmek
h. - er		47/3
h. !		1/1
h. - me!		21/12
hürmeg		havlamak
h. + ḫn (hürmēğin)		55/15
hürmet	(Ar. ḥurmet)	hürmet
ḥ.		15/11
ḥ. + ḫne (ḥürmētine)		9/11
hüsüt	(Ar. sukūt)	sessizce
h.		44/15

I

ışilda-		ışıldamak, parıldamak
1. - sıń (ışıldısın)		23/11
ıstah	(Ar. iṣtihā')	ıstah
1.		24, 24/2, 24/12
1. + la		7/4
1. + ḫv (ıstāhv)		24/14
1. + siz (ıstāhsız)		33/3
1. + sizin (ıstāhsızın birisi)		24/1
1. + siza (ıstāhsıza)		57/12
ıIzräyl	(Ar. ıIzrā'il)	Izräyl
ıI.		56/28

İ

i-		imek, olmak
i. - di		25/2, 30/4
i. - se		10/5
cibret	(Ar.) ibret	27/9, 48/16, 52/12, 54/10
iç	iç	
i. + im		24/13
i. + in (sarayın i.)		31/1
i. + ine		5/7, 12/6, 14/5, 20/27
i. + inde		57/80
iç-	içmek	
i. - er		12/9
i. - tı̄m (iştı̄m)		47/1, 47/2, 54/4
i. - tı̄v (iştı̄v)		45/13
i. - tı̄ (iştı̄)		5/15, 23/9, 24/10
i. - tı̄ler (iştı̄ler)		51/8
i. - ib̄ "içmiş"		1/4
i. !		19/6, 23/7, 23/10, 47/7
i. - im "içeyim"		33/5
i. - se		47/9
i. - ib̄		24/4
i. - ince		25/6
i. - en		47/8, 47/4
i. - ende		47/12
i. - mem		47/18
i. - me		47/16
i. - meğe		22/1, 23/2
içeri	içeri	
i.		11/5, 13/2, 46/9
i. + ye		46/5, 46/7
i. + den (içerden)		25/9
i. + m		50/12
i. + mde		44/14
içgi	içki	
i.		47/15
içil-	içilmek; bk. için-	
i. - dı̄		46/6
i. - mez		57/54

içim		içim, yudum
i.	22/1	
için		için
i.	20/37	
için-		içilmek; bk. içil-
i. - mez	6/8	
içir-		içirmek
i. - dğm	10/7	
idara		(Ar. idāre) idare
i.	5/5	
idrar		(Ar. idrār) idrar
i.	21/8, 21/11	
iddi ^c a		(Arm. iddi ^c ā) iddi ^c a, delil
i. + v	16/12	
ig		ığ
i. + ine	52/11	
igid		yığıt
i.	9/2, 38/3	
i. + īn	57/42	
igne		ığne
i. + yden "igne ile"	29/16	
i. + den	55/12	
ihtiyar		(Ar. iḥtīyār) ihtiyar
i.	21/9	
ihtiyārlıg		ihtiyarlık, yaşlılık
i.	33/8, 43/12	
ikinci		ikinci
i.	14/2	
ıknc ^c		(Ar. iķnā ^c) iknā
i.	46/12	
ikki		iki (2) ; bk. ki
i.	11/1, 12/5, 20/37, 26/5, 26/38, 30/5, 52/16.	
i. + mżz	23/5	
i. + si	56/12	
il		yl
i.	17/3, 19/3, 30/5, 40/7, 50/10, 54/7, 57/45, 57/120.	
i. + dğ	17/3, 43/2	
i. + i	2/5	
i. + den	57/59	
i. + im	12/5	

i. + imz	14
i. + ler	40/10, 31/1
i. + lerce	20/8, 40/3
ilāhi	(Ar. ilāhī) ilāhi
i.	13/5, 13/7
ilan	yılan
i.	5/19, 5/20, 5/26, 5/29, 5/33, 5/37, 5/38, 5/ 41, 5/43, 11/13, 15/2, 32/6, 53/13.
i. + in (ilānin)	5/34
i. + i (ilāni)	5/38, 11/6
i. + a	5/32
i. + nan	5/25
ile	ile (bağlama edati)
i.	3/7, 5/28, 6, 7/6, 20/40, 22/13, 24/8, 32, 55/20.
cillet	(Ar.) illet, hastalık
cīl	45/1
cīl. + i (cillēti)	57/108
iliş-	ilişmek, takılmak
i. - j̄	55/23
i. - t̄m	22/32
i. - t̄x	15/3
ilk	ilk
i.	43/16, 45/2, 48/9, 54/2, 55/15, 55/16, 57/ 83.
imam	(Ar. imām) imam
i.	14/12
i. Abbas	32/2
i. Eḥmed	31/1
i. (Onki İ.)	22/18
İmam Kəsim	(y.a.) Kerkük'ün bir semti
i.	28/4
İman	(Ar. īmān) iman
i. + im (imānim)	7/22, 10/10
i. + үv (imānүv)	57/105
imsağ	yumuşak
i.	45/16
i. + i (imsāğı)	52/17
imtiḥen	(Ar. imtihān) imtihan
i. + e	36/8
i. + nen	36/6

inan-		inanmak	
	i. - dım (ināndım)	22/28, 28/1	
	i. - !	9/7.	
	i. - mazsav	33/5	
	i. - ma!	9/7, 47/16, 57/60	
	i. - māvūn	42/15	
incana		pişmiş çamurdan yapılan dibiyle kenarı arasında ufak deliği olan ve içinde çamaşır yıkanan leğen.	
	i. + lar	44/9	
ince	i.	ince	
		3/2, 3/19, 8/4, 8/9, 11/2, 18/11, 22/13, 41/14, 45/10	
inci	i. + di	inci	49/10
indi	i.	şimdi	
		5/8, 12/11, 13/12, 24/7, 26/2, 26/16, 33/5, 47/2	
ineg	i.	inek	
	i. + i (inēgi)	16, 16/1, 16/3	
	i. + im (inēgim)	16/4	
	i. + lēri	16/7, 16/9, 57/87	
inkar	i.	(Ar. inkār) inkar	
		20/5	
inle-	i. - r	inlemek	
		51/11	
insan	i. + san	(Ar. insān) insan	
		52/2	
inşalla	i.	(Ar. in şāal-Lāh) inşallah	
		5/30	
ip	i.	ip	
	i. + īn	5/7, 16/14, 22/3, 26/26, 53/5	
	i. + ī	5/17, 27/8	
	i. + te	5/11, 5/12, 5/18, 5/19	
ipeg	i.	ipek	
		26/28	
iplig	i.	iplik	
		23/1, 28/5, 57/109	
	i. + ine	39/2	
		57/57	

irag̫	i.	irak	7/14, 57/75
	i. + i (irāg̫i)		2/4, 27/10
	i. + a		7/9, 16/14, 30/7
	i. + lna (irāg̫ina)		57/35
	i. + lāri		56/8
c̫irak̫	(y.a.)	Irak	
	c̫i		2/4, 2/5, 27/5
	c̫i. + i		28/1
	c̫i. + ta		2/2
iran	(y.a.)	Iran	
	i.		5/36, 5/37
	i. + a		5/40
	i. + nan		6/9
iri	iri; bk. irri		
	i. + si		24/1
irin	irin		
	i.		56/54
irri	iri; bk. irj̫		
	i.		25/1, 57/29
isfenc	(Ar.) sünger		
	i.		55/8
isit-	sitmak		
	i. ! (isid)		57/58
islam	(Ar. islām) islam		
	i. + i (islāmi)		9/12
	i. + ken		19/6
isim	(Ar. ism) isim		
	i. + j̫ (ismj̫)		22/5
ist	üst; bk. üst		
	i. + e		13/9, 20/10, 26/4, 28/6, 34/3, 35/1, 35/8, 36/10
	i. + e (baş_ i.)		35/7
	i. + e (bir tēl_ i.)		36/1, 41/4, 45/9
	i. + e (kellem i.)		19/7
	i. + en "üstünden"		26/44, 45/10
	i. + jm̫e		6/4, 44/13
	i. + jm̫de		20/27
	i. + j̫		57/68
	i. + j̫ne		3, 3/23, 41/6

i.	- jnēd̄ı (hak_ı.)	23/10
i.	+ jnde	4/3, 7/6, 8/2, 26/11
i.	+ jm̄ız	14/11
iste-		istemek
i.	- rı (istırı)	38/1, 57/64
i.	- rem (istrem)	17/9, 46/3, 56/46
i.	- sen (istisen)	4/1, 4/5
i.	- r	3/1, 5/8, 9/1, 9/5, 11/15, 16/1, 16/11, 16/12, 16/13, 19/3, 20/17, 20/32, 36/11.
i.	i, rı (istēd̄ı)	53/18
i.	- rsev	16/11, 18/3, 18/6, 45/17, 52/18, 57/14
i.	- rse	20/18, 53/8
i.	- mem	16/2, 50/9, 50/11, 52/5
i.	- mez	5/2, 24/8
istik		istik
i.	+ in (istēgin)	41/3
iş		iş
i.		5/2, 11/7, 13/3, 22/10, 22/17, 31/7, 36/12, 39/5, 40/7, 43/8, 46/3, 46/11, 48/2, 50/16, 52/15, 52/24, 55/21, 57/33, 57/106.
i.	+ tı	13/4, 13/5, 13/8, 24/10, 35/1, 51/2, 57/90,
i.	+ i	5/4, 20/16, 22/14, 22/15, 33/8, 36/11, 48/5, 48/10.
i.	+ e	41/6, 46/14, 48/8
i.	+ te	33/7, 48/15
i.	+ ten	20/19, 55/21
i.	+ i	14/2, 20/15, 22/32, 33/10, 41/11, 52/3
i.	+ im	20/17, 57/90
i.	+ imde	31/4
i.	+ imnen	46/8
i.	+ üv	20/13, 51/2, 57/6
i.	+ ine	57/123
i.	+ inde	40/4
i.	+ imiz	22/18, 36/5
i.	+ ler	9/3, 44/2, 47/17, 56/40
işgüzar		işgüzar
i.	+ dı	31/7
isle-		işlemek
i.	- dı (islēd̄ı)	18/14
i.	!	18/13
i.	- yeg (ışliyeg)	14/6

İşlet-	işletmek
i. !	22/20, 22/25
i. - me!	57/3
işigle-	aydınlatmak
i. - r	21/6, 44/1
işte	işte
i.	16/9, 27/1, 34/8, 46/13, 51/6
it-	yitmek, kayb olmak
i. - tı	49/13
it-	itmek
i. - eller	57/110
i. - tıv	32/4
i. - tıler	5/28
itā ^c et	(Ar. itā ^c et) itāat
i	13/11, 15/5, 15/12
īteb	(Ar. ītāb) sitem
ī. + e	49/8
iti	keskin
i.	5/21, 22/7, 30/11, 46/11
iz	iz
i. + i	7/24
i. + imdı	27/1
i. + ive	33/8
i. = ler	29/11

K

kāğıd	(Far. kāğız) kağıt
k.	44/10
k. + i	46/7
k. + a	46/12
k. + lara	42/13
kalaş	(Far.) iplikle çok sık dokunan yerli erkek ayakkabı
k.	7/8, 7/12, 7/20
k. + a	7/21
k. + i (kalāşı)	47/10
kāmil	(Ar.) kāmil, kusursuz
k.	20/20

kānun		(Ar. kānūn) Ocak ayı
k.		27, 27/2
kâr		(Far.) kâr, kazanç, iş
k.		57/61
k. + a		39/5, 43/8
k. + i (kâri)		52/3
k. + i dî (kâridî)		57/42
k. + imî (kârimî)		30/6
k. + îdî (kârlîdî)		55/3
kârh		yıpranmış, eskiyen su testileri için kullanılan sıfat.
k.		44/4
kâtib		(Ar. kâtib)
k.		55/11
k. + ti (katipti)		26/33
k. + a		26/4
kebab		(Far.) kebap
k.		33/3
kêbîn		(Far. kâbin) nikah
k.		50/6
k. + de		42/2
kêçe		keçe
k.		44/3, 45/15
kêçel		kel
k		57/70
kêçelkerkez		keçelkerkez (bir kuş adı)
k. + e		15/8
kêf		(Ar. keyf) keyif, sevinç
k.		5/15, 55/13
k. + e		22/12, 40/16
k. + te		43/3
k. + ten		5/27
k. + īne (kêfîne)		46/2
k. + īnnen (kêfînnen)		3/15, 5/14
kêflen-		keyiflenmek, sevinmek
k. - ī (kêlēnî)		3/2
kék		pasta
k. + e		41/6

kelef		(Far. kelāf, kelāfe) yorgan veya doku ipliğinin bir karış boyundaki katlanması.
k.	48/12	
kelle	(Far.) baş, kelle	
k. + m	19/7	
k. + sı̄ (kellesi)	15/10, 23/13	
k. + sı̄n̄j (kellēsın̄j)	15/4	
kem	(Far.) az	
k.	54/6	
k. + d̄ı̄	45/18	
kemal	(Ar. kemāl) olgunluk	
k. , lıdır (kemällidir)	20/13	
kemer	(Far.) kemer	
k.	7/22, 8/4	
kēndj	eskiden çamurla yapılan ve içine yiyecek konulan nesne.	
k.	44/11	
ker	(Far.) sağır, kulakları duymayan kimse	
k.	11, 11/12, 11/13	
k. + d̄ı̄ (kērdj)	11/14	
k. + r̄ın̄	57/65	
kere	tereyağı	
k.	7/15, 23/5, 26/15	
kere	(Ar. kerre) dafa, kere	
k.	7/14	
kerem	(Ar.) cōmertlik	
k.	57/111	
kerēvuz	madanoza benzer bitki	
k.	57/62	
kerim	(Ar. kerīm) Tanrı sıfatlarından biri.	
k. + d̄ı̄	57/13	
Kerkük	(y.a.) Kerkük	
K.	2/2, 2/4, 4/2, 28/1, 28/2, 29/7, 29/14	
K. + ǖn̄ (Kerkügün̄)	29/3, 29/13	
K. + l̄ǖ	2/1	
K. + l̄ǖyiḡ	2/1	
K. + l̄iler	4/1	
kervan	(Far. kārbān) kervan	
k.	44/7, 52/17	

kervânçı	kervancı
k.	29/4, 44/7
k. + ya	52/24
kês	(Far. kes) kimse
k. (her k.)	2/5, 7/16, 15/6, 15/18, 45/19
k. + <u>ı</u> (her k.)	1/4
k. + ten (her k.)	53/1
kes-	kesmek
k.- er	25/16, 53/11
k. - <u>t</u> ı́m (késtı́m)	7/12, 28/6
k. - <u>t</u> ı́ (késtı́)	50/6
k. !	32/2
k. - <u>j</u> m (kësim)	47/18
k. - <u>s</u> jın (këssı́n)	5/21, 46/16
k. - e <small>ğ</small>	50/18
k. - mem	24/14
k. - mez	25/16, 48/5
kësig	kesik
k.	57/34
këshe	(Far. kâşki) keşke
k.	46/2
keşkeg	buğday ve etin haşlanmasıyla oluşan yemek.
k.	25/5
ki	(Far.) ki
k.	9/8, 16/4, 16/8, 22/8, 22/34.
ki	iki (2); bk. ikki
k.	3/9, 3/14, 12/3, 14, 14/12, 15/7, 16/4, 20/ 11, 20/12, 20/36, 22/12, 22/13, 23/14, 26/ 34, 34/2, 37/3, 37/5, 38/5, 40/7, 40/10, 41/ 2, 42/10, 45/4, 45/19, 46/5, 46/12, 47/2, 54/4, 56/39, 56/21, 57/64
k. + yi	26/36
k. + ye	3/1, 20/30
k. + mizde	46/14
k. + si	20/2, 20/3, 20/41
k. + sinj	16/15
kifır	(Ar. kufır) küfür
k. + dı́	50/13
Kifrı́	(y.a.) Kifri (Kerkük'ün bir ilçesi)
K. + ye	56/36

kilāv		(Far. külāh) takke
	k.	22/2
kilik		anahtar, kilit
	k.	13/6
kilim		(Far.) kilim
	k.	44/3, 44/15
kim		kim
	k.	6/3, 5/8, 5/26, 5/35, 8/6, 11/16, 15/6, 17/4, 19/1, 20/39, 28/9, 28/10, 34/3, 35/8, 42/ 14, 43/8, 45/16, 48/1, 49/15, 51/11, 51/15, 52/14, 53/15, 54/8, 57/86, 57/100.
	k. + d̄ı	5/34, 25/10, 55/4
	k. + īn	5/10, 44/16, 47/5
	k. + īnd̄ı	33/5
	k. + ī	9/3, 13/4, 53/10
	k. + e	21/10, 21/11, 21/12, 44/16
	k. + dēd̄ı	35/2
	k. + nen	4/4, 52/15
	k. + īn̄ı	30/2
	k. + nen	4/4, 52/15
	k. + īne	45/12
kimin		1) gibi
	k.	8/10, 13/17, 15/2, 21/10, 22/3, 26/1, 28/1, 30/1, 30/3, 32/6, 35/11, 39/3, 39/6, 44/14, 45/11, 45/14, 46/1, 50/5, 51/14, 55/13, 55/ 18, 57/50.
	k.	2) kadar
kimse		49/10, 55/12
	k.	kimse
	k. + ye	4/5, 20/2, 20/29, 42/6, 55/5, 57/73
	k. + den	32/6
	k. + m	21/12, 48/15
	k. + ler	50/5
	k. + sizem (kimsesizem)	37/6
kin		32/3
	k.	kin
	k.	32/8
kinar		(Far. kenār) kenar
	k. + a	52/21
kir		kir
	k. + l̄ı	20/3

kire		(Ar. <i>kirāi</i> , <i>kirāye</i>) kira
	k. + yden	42/4
	k. + <i>sī</i> (<i>kirēsi</i>)	42/10
kirelen-		kirelenmek
	k. - <i>j</i> (<i>kirelēnī</i>)	42/4
Kirmesān		(y.a.) Kermenşah (İran'ın bir ili)
	K. + 1	7/12
kirşan		kadınların yüzlerine sürdükleri evlerde yapılan bir çeşit yerel pudra.
	k.	33/1
kişi		kişi, koca, eş
	k.	5/4, 5/6, 5/11, 7/20, 6/21, 22/14, 36/11, 48/5, 48/10, 55/23.
	k. + nin	52/14
	k. + im	20/17
	k. + imin	20/26
	k. + <i>üv</i>	20/10, 20/13
	k. + <i>üvü</i>	20/25
kitab		(Ar. <i>kitāb</i>) kitap
	k.	52/19
	k. + a	4/13, 49/8
	k. + <i>uv</i> (<i>kitābuv</i>)	38/6
	k. + <i>imı</i> (<i>kitābımı</i>)	55/12
kóha		(Far. <i>kedħudā</i>) kahya
	k. + <i>dī</i> (<i>kóħādī</i>)	26/37
kór		(Far. <i>kūr</i>) kör
	k.	5/9, 23/14, 27/9, 28/3, 32/5, 36/7, 44/12, 52/16, 55/19, 57/63, 57/64.
	k. + <i>ma</i>	57/65
	k. + <i>ma</i> (<i>kóri k.</i>)	23/14
köç-		köçmek
	k. - erem	53/13
	k. - <i>tj</i> (<i>köştü</i>)	20/8
	k. !	57/32
	k. <i>üm</i>	24/13
	k. - <i>meli</i>	57/122
köctir-		köctirmek
	k. - <i>irdi</i>	30/1
kök		kök
	k. + <i>ünnen</i> (<i>kökünnen</i>)	50/18

köle		köle	
	k.		42/8, 47/5
kölge		gölge	
	k. + ni (kölgēni)		21/7
	k. + den		56/10
	k. + sinde (kölgēsinde)		22/2
kölgelik		gölgelik	
	k. + i		21/6
köme		yığın, küme	
	k. + vu (kömēvu)		20/42
	k. + li (kömēli)		23/10
kömleg		gömek; bk. könek	
	k.		39/4, 40/2, 52/16
	k. + j (kömlēgi)		52/3
könek		gömlek; bk. kömleg	
	k.		18/16, 18/17
köppeg		köpek	
	k.		23/1, 23/2, 23/8, 23/11, 23/14, 23/33, 26/
			35, 26/37, 26/39, 26/41, 26/43, 26/45, 55/
			13
			57/66
	k. + siz	yavrucağım	
körpenem			56/1, 56/3, 56/11, 56/15, 56/19, 56/27, 56/
	k.		31, 56/39, 56/47.
kösk		göğüs	
	k.		48/3
	k. + ümde		56/18
	k. + j		47/9, 52/7
	k. + jne		28/4
	k. + jnnen		57/110
kötü		kötü	
	k.		37/6
	k. + nj (kötünj)		57/4
	k. + yse		57/32
kötülg		kötülük	
	k. + e		57/42
köy		(Far. kūy) köy	
	k.		26/15, 26/42, 56/6
	k. + un		26/23, 57/21
	k. + l		57/66
	k. + e		26/12, 26/16, 26/28

k. + de	7/1, 39/7, 57/21
k. + den	57/122
k. + lerde	30/1
k. + l̄ı	25, 25/3, 25/8, 25/15, 25/16
k. + l̄ının	25/1
k. + l̄iler	26/28
k. + l̄yken	25/17
köy, be-köy	köyden köye
k.	56/6
köz	köz
k.	28/10
kumbar	kilim, hasır
k.	44/11
küçük	küçük, ufkak
k.	4/6, 27/8, 57/24
kül	kül
k.	5/31, 29/2, 43/3, 43/7, 47/8, 55/9.
k. + e	50/12
külliğk	külliğk, çöplük
k. + e (külliğe)	5/43, 26/29
külhan	(Far. külhen, külhān) hamam ocağı
k.	22/18, 35/5
k. + a	22/24, 22/32
k. + nnan	22/28
külhançı	hamam ocağını yakan kimse
k. + yam	54/9
külle	(Ar. kille) görülmemek ve sineklerden korunmak için karyolaların biraz yüksekçe çevrelerini ince kumaşla çevirmek.
k. + de	45/7
kümbet	kümbet, kubbe
k.	25/13
k. + j (kümbētj)	25/15
k. + e (kümbete)	25/12, 25/14, 25/17
küp	pişmiş çamurdan yapılan huni biçiminde, tahta veya demir sehpa üzerinde oturtulan ve içinde suyu serin tutmak, depo olarak da kullanılan nesne.
k.	13/4, 22/3
k. + ün	44/4

k. + ı	13/3
k. + e	13/4, 13/5
k. + ten	13/4, 13/5
kürk	kürk
k.	1/1
k. + ünү	16/7
küreken	(Mog.) damad
k.	22/23, 42/4
küs-	küsmek
k. + ti	3/23
k. + ērdüv	45/11
k. + müşiydim	11/10
küskin	küskün
k. + sen	4/4

K

ķab	kap
ķ. kacag̫	7/5
ķ. + larda	34/4
ķ. + i ķacāğı	40/12
ķ. + iydan	57/17
ķaba	kalın, kaba
ķ.	3/2
ķ. + ya (biglériķ)	11/9
ķabağ	kabak
ķ.	23/13
ķabar-	kabarmak
ķ. - a	4/9
ķabil	(Ar.) kabil
ķ. + di	26/10
ķabırğa	kaburga
ķ. + mız (ķabırğamız)	16/17
ķabūğ	kabuk
ķ. + in	57/67, 57/103
ķabol	(Ar. ķabül) kabul
ķ.	33/4, 41, 41/2, 42/12, 57/105
ķać	kaç
ķ. dene	26/20, 26/21
ķ. + tur	19/4

kaç-	kaçmak	
k. - aram		53/13
k. - ar		5/8, 5/26, 5/38, 5/43
k. - ti (kāştı)		13/7, 20/41, 23/15, 45/5
k. - acağsan		26/25
k. !		52/14
k. - mağ		5/26
k. - mağa		5/26
kaçır-	kaçırmak	
k. - dı (kāçırdı)		52/5
ķada	(Ar. kažā')	kada
k. + am		46/16
k. + sin (ķadāsin)		56/21, 56/25
ķadın	kadın	
k.		7/19, 15/3, 15/4, 15/15, 15/20, 52/5
k. + in (ķadīnīn)		15/1
k. + i (ķadīnī)		15/6, 15/11
k. + a (ķadīna)		15/1
k. + a (ķadīnī)		25/2
k. + lar (ķadīnlar)		34/7
ķah-	kalkmak	
k. - irı (kāħırı)		38/1
k. - ar		13/14, 22/4, 26/5, 32/5, 33/1, 48/7, 57/123
k. - tım (kāħtum)		18/13, 18/15
k. - ti (ķahti)		5/17, 20/18, 40/1, 49/15
k. - acağam		24/7
k. !		7/17, 20/40, 48/5, 56/36
k. - in! (kāħin)		7/14, 13/16
k. - inca (kāħinca)		11/5
k. - an		43/16
k. - ārdı		37/3
k. - ma !		9/8
k. - mādī		22/9
k. - maz		51/13
ķahıl-	kakılmak	
k. - māsın (başa k.)		33/9
Ķahraman	(k.a.) Kahraman	
K.		19/11
k. + in	(Ķahramān'ın)	19, 19/1

kahraman	(Far.) kahraman, yiğit
k.	35/12, 47/6
kal-	kalmak
k. - isan (kâlisan)	41/6
k. - ı (kâlı)	20/6, 20/7, 24/5, 32/8
k. - ısız (kâlisiz)	54/10
k. - dim (kâldim)	17/4, 18/7
k. - dı (kâldı)	5/8, 5/29, 7/8, 7/9, 13/15, 15/18, 16/7, 16/16, 18/17, 19/9, 19/11, 20/18, 20/19, 20/25, 20/39, 20/42, 22/12, 26/30, 27/7, 34/2, 34/4, 40/4, 42/5, 42/11, 43/7, 44/13, 51/12, 57/43, 57/120.
k. - iğ (kâldığ)	7/20
k. - ıb (kâldıb)	5/38
k. - dilar	5/7, 48/9
k. - müşam	54/8
k. - müş	3/13, 21/2, 52/11
k. - ıbsan (kâlibsan)	5/18
k. - ıb (kâlib)	5/17, 7/19, 10/6, 21/5, 56/38, 57/117
k. - ipti (kâlipti)	57/71
k. - müşig (kâlmışig)	9/11
k. - im (kâlim)	12/10, 16/4
k. - sin (kâssin)	26/34, 26/36, 26/38, 56/38, 57/117
k. - in (kâlin)	22/23
k. - inca (kâlinca)	15/20, 11/14, 19/8, 21/5, 36/11, 55/4
k. - an	5/29, 11/14, 19/8, 21/5, 36/11, 55/4
k. - ani (kâlani)	42/12
k. - ıbsa (kâlibsa)	5/29, 52/24
k. - miri (kâlmiri)	38/4
k. - ma!	16/8, 27/9, 39/8, 51/15
k. - maz	29/13, 47/12
k. - mâdî	20/32, 20/40, 26/17, 31/5, 44/3, 46/9, 48/2, 50/11, 51/13.
k. - müyib (kâlmayıb)	16/10, 39/7, 43/14
k. - masâydim	56/22
kalabâlıg	kalabalık
k.	15/4
kâldır-	kaldırmak
k. - ram	32/3
k. - ı	9/4
k. - dı	7/8

k. !	38/8, 48/11, 57/72
k. - ma !	51/6
k. - mādi	31/3
k. - a bil-	97/14
kaldırırm	kaldırırm
k.	7/24
kālin	kalın
k.	14/11
kamara	oto
k.	46/1
kamaş-	kamaşmak
k. - i (kamāşı)	29/6
kamat	(Ar. kāmet) dik durma
k. + a (dur-)	5/39
kambur	kambur
k.	3, 3/1, 3/4, 3/5, 3/10, 3/22, 3/23,
k. + i	3, 3/6, 3/22
k. + im	3/8, 3/9, 3/22
kan	kan
k.	3/6, 20/32, 43/14, 45/15, 56/28
k. + i (kāni)	20/10, 37/2
k. + a	23/14, 48/16
k. + im (kānim)	38/3
k. + imdi (kānimidi)	20/10
k. + imu (kānimī)	5/40
k. + imnan (kānimnan)	31/6
k. + үvda (kānūvda)	31/6
k. + ina (kānīna)	22/25
k. + imiz (kānimiz)	48/14
k. + lar	55/16
kān-	kanmak, doymak
k. - a kana	12/9
kān-	kanmak, kāni olmak
k. - aram	44/14
k. - ar	29/14, 45/19
k. - di (kāndi)	40/6
k. - nam	5/10
k. - mam	22/10
k. - maz	24/11
k. - ma	9/9

kanat	kanat
k.	33/7
kanatlan-	kanatlanmak
k. - di (kanatländi)	40/11
k. - sin	56/28
kendir-	kandırmak
k. - dilar (kāndirdilar)	20/38, 22/11
kanķāvur	cingirak
k.	19/6
kanşarla-	karşılamak
k. - r	7/2
kānun	(Ar. kānūn) kanun, yasa
k. + da	16/13
kap-	kapmak
k. - ar	12/1
k. - tim (kāptim)	18/1
k. - ti (kāpti)	12/2, 20/23, 23/7, 23/14
k. - müşam (kāpmışam)	22/17
k. - maz	29/2
kapan-	kapanmak
k. - ılı (kapanılı)	33/2
ķapat-	kapatmak
k. !	35/4
ķapi	kapı
k.	11/4, 52/9
k. + ni	11/4, 11/5, 20/23, 20/30
k. + ya	20/31, 46/9
k. + da	52/1, 52/3, 52/4
k. + sin	20/22
k. + sin (ķapsin)	39/8
k. + sına (kāpsına)	43/1
k. + lar	52/15
ķapıcı	odacı
k.	46/7
ķar	kar
k.	14/6, 22/16
ķarānnig	karanlık
k.	27/7
ķardaş	kardeş
k.	26/2, 26/19, 26/25, 27/10, 35/7, 44/16, 47/5, 50/8, 57/44

ķ. + im (ķardāsum)	5/22, 26/9, 31/4
ķ. + ımsan (ķardāşımsan)	3/11
ķ. + i (ķardāşı)	53/3
ķ. + innan (ķardāşınnan)	53/3
ķ. + lar	42/14, 43/1, 54/5
ķarǵa	karga
ķ.	51/1
ķarın	karın
ķ. + imda (ķarnımda)	41/5, 44/13, 45/1
ķ. + ıvı (ķarnıvı)	37/4
ķ. + ıvda (ķarnıvda)	32/8
ķ. + i (ķarnı)	5/27, 22/3, 24/4, 24/10, 39/6, 57/68
ķ. + ıni (ķarnını)	42/1
ķ. + ina (ķarnına)	57/76
ķ. + innan (ķarnınnan)	57/76
ķ. + imız (ķarnımız)	55/4
ķ. + lar	30/11
ķarınça	karınca
ķ.	22/16, 40/11, 55/9, 57/69
ķarış-	karişmak
ķ. - ib	5/31
ķarpuz	karpuz
ķ.	14/9, 40/5
ķ. + i	57/67
ķarşı	karşı
ķ. (ķarşı)	9/6, 36/1, 52/5, 57/42
ķ. + däki	50/4
ķ. + m (ķarşım)	29/10
ķ. + mızda (ķarşımızda)	29/10
ķassab	(Ar. қassâb) kasap
ķ.	57/51
ķ. + a	19/10
ķaş	kaş
ķ.	36/10, 45/3
ķ. + i (ķaşı)	14/3, 22/30, 52/4
ķ. + iydan (ķaşıydan)	10/2
ķ. + in (ķaşın)	20/35
ķ. + ıni (ķaşımı)	51/5
ķ. + lärıv	45/9
ķ. + li (ķaşlı)	49/12

kaşa-		kaşımak	
	ķ. - rdı (ķaşārdı)		50/16
ķat	ķ.	elbise, takım	6/1, 6/2, 6/3, 6/5
ķat	ķ.	kat	25/8, 41/6, 45/12, 55/4
ķat-		katmak	
	ķ. - aram		25/11
	ķ. - ar		22/2, 26/44
	ķ. - ti (ķatti)		26/12
	ķ. - in (ķatin)		35/9
	ķ. - ānin		30/2
	ķ. - ma-		38/6
ķatıcı	ķ. + ya (ķatıcıya)	katicı	
ķatın-	ķ. - dı	katılmak	26/7
ķatla-	ķ. - siz (ķatłasız)	katlamak	7/13
ķatma	ķ.	yünden eğrilenmiş iplik	
	ķ. + sıñ (ķatmāsin)		52/4
ķatran	ķ.	(Ar. қaṭrān) katran	20/29
			57/74
ķav-		kavmak	
	ķ. - ar		23/6, 46/8
	ķ. - ārdı		30/1
ķavğa	ķ. + sıñ (ķavğası)	kavga, dögüş	
			57/79
ķavuñ	ķ.	kavun	
			14/9, 40/5
ķavuş-	ķ. - ti	kovuşmak	
			57/118
ķavza-	ķ. - r	kaldırmak	
			20/34
ķaz	ķ.	kaz	
	ķ. + dan		7/4, 7/6, 7/8, 7/9, 7/10, 7/20, 57/70, 57/70
ķaz-	ķ.- ar		57/70
		kazmak	
			3/4, 3/17

k. - ma !	29/16
k. - mālı	45/10
ķaza	(Ar. қаҗā') kaza
k. + di (ķazādi)	5/19
ķazan	kazan, tencere
k.	22/3, 49/4, 52/14
k. + i (ķazāni)	7/18
k. + a	7/5, 7/8, 50/15
k. + da	7/20
k. + iydan "kazan ile"	7/10
k. + lar	34/3
ķazan-	kazanmak
k. !	9/12
ķāzi	(Ar. kāzī) kadı
k.	43/1, 43/10
ķāzil-	kazılmak
k. - maz	47/13
ķebļ	(Ar. қабūl) k abul
k. ēt-	20/27, 23/9
ķeder	(Ar.) kadar, miktar
k.	15/17, 26/28
k. + īnce	57/69
Ķēdīr	(k.a.) Kadir
K. + di	19/5
ķedr	(Ar.) kıymet, değer
k. + üv	47/5
k. + ī	49/13
ķefes	(Ar. қағаş) kafes
k. + ī (ķefēsi)	51/12
ķehet	(Ar. қаһаṭ) kıt
k.	26/6
ķehīr	(Ar. қаһр) kahir, gam
k.	3/23, 53/12
k. + ī (ķehīti)	2/2
k. + e (ķehre)	28/1
ķehpe	kahpe
k. + de	57/93
ķehve	(Ar. қаһва) kahve
k.	49/5

kelb	(Ar. қалб) kalp, yürek
ķ.	14/7
ķ. + į	53/2
ķ. + e	46/13
ķ. + den	43/6
ķ. + īm	14/8, 17/3, 50/10
ķ. + īmī	54/5
ķ. + īme	46/11
ķ. + īmde	12/3
ķ. + īvde	31/6
ķ. + ī	12/12, 25/14, 55/2, 55/115
ķ. + īnde	35/3
ķ. + lere	8/2
ķelem	(Ar.) қalem
ķ.	43/10, 46/12
Ķember	(k.a.) Kamber
Ķ.	18/15
ķemis	kamış
ķ.	56/48
ķ. + e	46/14
ķ. + em	22/31
ķere	kara, siyah
ķ.	2/2, 16/1, 28/11, 32/1, 40/4, 50/18, 51/11
ķ. + dī (ķerēdī)	4/3
ķ. + ye	50/1
ķ. + sī (ķerēsī)	36/7
ķ. + sīyden (ķerēsiyden)	36/9
ķ. + lēri	27/4
ķerel-	karar-
ķ. - ī (kerēli)	57/2
ķ. - dī (ķereldī)	20/33
ķ. - miş (ķerelmiş)	29/10, 29/12
ķerelen-	karalanmak
ķ. - sin (ķerelēsin)	53/15
ķerer-	kararmak
ķ. - dī (ķererdi)	25/13
ķerrī	karı, kadın
ķ.	12/1, 12/2, 12/7, 12/10, 12/11, 15/15, 21/4, 22/16, 22/20, 40/8, 52/3

kērīş	ķ. + nūn	12
	ķ. + nū	43/9
	ķ. + sū	48/3
	ķ. + sūnū	40/13
kērīş		kariş
	ķ.	57/15
	ķ. + tū	57/15
kēsr		(Ar. қаşr) köşk
	ķ. + īmż	55/4
kētūr		katır
	ķ.	57/35
kēydiyoh		önemli değildir, boş ver, olur
	ķ. + tu	18/9
kēyid		(Ar. қayd) kayıt, bağ
	ķ. + ı	16/3
kēyin		kayın
	ķ.	43/4, 45, 45/1, 49/3, 50
	ķ. + üv	50/15
kēyir-		kayırmak
	ķ. - ı	10/5
kēymeg		kaymak
	ķ.	5/2, 5/8, 7/15, 33/3
	ķ. + ı	49/1
kēyne-		kaynamak
	ķ. - sen (kēyniṣen)	45/14
	ķ. - r	38/3, 50/15
	ķ. - dū (kēynēdī)	14/8
	ķ. - sin (kēynēsin)	7/16
kēyye		kaya
	ķ. + den	39/9
kic		bacak
	ķ. + ım	26/10
	ķ. + ı	26/36
kifil		(Ar. қıfl) kilit
	ķ. + e	13/6
kıl-		kılmak, yapmak
	ķ. - em (kıllem)	32/9
	ķ. - ene	5/32
	ķ. - memēğin	55/14

küleç	kılıç
k. + ı	5/21
küllig	sarı tüy üzerinde siyah benekli güvercin büyülüğünde çöl kuşu (kürgiliğ da denir)
k.	9/5
küntar	(Ar. қынтар) kantar (50 kg. civarında)
k. + dändı	57/16
kü-	kırmak
k. - ar	40/12, 42/2, 52/17, 53/17
k. !	7/7, 22/33
k. - ırdı	41/10
k. - mez	22/22
kıran	eski madeni para = 25 filis (1 dinar = 1000 filis)
k. + a	5/40
Küriğdag	(y.a.) Kerkük'ün yakınında bir dağ adı.
K. + a	16/4
kırıl-	kırılmak
k. - ı	45/18
k. - di	30/10, 44/4
k. - sıñ	47/1
k. - ib	45/6
kırin-	kırılmak
k. - di	7/22, 17/3
k. - sıñ	48/6
kırıb	kırk (40)
k.	28/11, 50/3, 50/7
k. + ı	42/9
k. + ı	57/113
kırıb-	kırkmak
k. - ipti	42/1
kırmızı	kırmızı
k.	57/19
kısal-	kısaltmak
k. - ib (kısaltılıb)	52/16
kısmet	(Ar.) kısmet
k.	48/15
k. + ı	40/1
kısrak	kısrak
k.	54/8

kıst		(Ar.) taksit
	k. + a	42/7
kısse		kısa
	k.	2/4, 8/5, 40/2, 55/6
	k. + den	47/18
kış		kış
	k.	13/13, 14/1, 17/7, 40/5, 57/27
	k. + t̄	13/5, 14/2
	k. + i	5/5, 20/16, 22/14, 22/15
	k. + te	40/5
	k. + ler	47/17
kıy-		kıymak
	k. - d̄im	22/32
	k. - j̄b	56/24
	k. - mez	4/5
	k. - me !	56/24
kıyatamat		(Ar. kıyāmet) kıyāmet
	k.	12/6, 12/7, 49/3, 56/40, 57/23
	k. + i (kıyatamati)	50/13
	k. + a	10
	k. + ta	12/8, 12/11
kıyyiḡ		koyun, keçi, ceylan, deve, ... dışkısı
	k.	44/2
kız		kız
	k.	5/34, 8/11, 36/1, 36/8, 36/9, 36/11, 39/3, 40/2, 42/2, 43/16, 49/6, 49/9, 51/1, 51/5, 52/7, 52/14, 52/15, 57/88, 57/95 5/24, 5/31, 40/1, 43/8, 43/14, 51/8, 51/10. 5/35, 51, 51/11, 57/19.
	k. + m	27/7, 39/2, 42/15
	k. + i	50/2
	k. + e	36/5, 51/4, 51/6, 51/7, 52/13, 52/14, 56/5, 36/7, 56/23, 56/37, 56/43
	k. + im	33/9
	k. + üv	33/8
	k. + üve	33, 36, 43/4, 48/6
	k. + i	5/23, 5/26, 5/37
	k. + imm	8/5, 51/15, 52/21
	k. + in	8/4, 57/57
	k. + inı	8/6, 8/7, 8/8, 52/13
	k. + ine	42/16
	k. + ivüzü	

kız-		kızmak	
	k. - di		46/10, 49/2
kızar-		kızarmak	
	k. - di (kızardı)		31/7
	k. - ib (kızarıb)		26/1
kızgil		kızgil	
	k. + den		49/9
koca		koca	
	k.		51/1, 51/2
	k. + nın (kocanın)		51/10, 51/11
	k. + ya		43/16
	k. + sıni (kocasını)		51/9
	k. + sına (kocasına)		40/6
	k. + lar		43/13
koca		yaşlı, ihtiyar; büyük baba, dede	
	k.		15/1, 16/2
	k. + v		23/13
koç		koç	
	k.		48/9
	k. + ti		19/8
ködиг		sipa	
	k.		20/14
köh-		kokmak	
	k. - iri		45/15
	k. - ti		34/4
köhi		koku	
	k.		7/4
	k. + si		29/5
köhla-		koklamak	
	k. - san (köhlisan)		52/2
kol		kol	
	k.		5/24, 22/3, 28/8, 53/18, 53/10
	k. + i (köli)		45/17
	k. + a		55/21
	k. + imnan		15/16
	k. + ıva		32/7
	k. + i (köli)		55/6
	k. + in		5/12
	k. + inı		33/10
kol		taraf, bölge	
	k. + a		41/3, 56/30

kolbag	kadınların, omuzla dirsek ortasında taktikleri altın bilezik.
k.	49/7, 49/12
k. + in (kolbagının)	41/14
kolbağa	kurbağa
k. + ya	57/11
koltrig	koltuk
k. + a	14/1
k. + lara	53/2
kon-	konmak
k. - di	25/7, 27/3, 44/1, 51/1
k. - a kona	14/10
k. - maz	32/7
konag	konuk, misafir
k.	7, 7/1, 30/7
k. + i (konagi)	30/4
k. + im (konagim)	56/2
k. + ımsan (konagımsan)	56/2
konca	gonca
k.	27/3, 32/5, 41/4
k. + di (koncadi)	43/16
k. + ya	51/1
kondir-	kondurmak
k. - di	41/4
kondira	kondura
k. + ydan	41/11
k. + si (kondirasi)	42/10
konşı	komşu
k.	36, 48/8, 49/15, 57/78
k. (konum k)	26/42, 45/12
k. + nin	57/79
k. + ya	49/15, 57/96
k. + m	55/7
k. + ma	57/80
k. + v	57/32
k. + va (konşuya)	57/48
k. + lar	11/16
konış-	konuşmak
k. - ir	26/20
k. - ısan	4/2

ķ. !	7/10, 49/11
ķ. - sam	52/22
ķ. - an	41/10
ķ. - maz	55/1
ķ. - mağa	7/9
ķop-	ķopmak
ķ. - ar	57/23
ķ. - ti	49/3
ķora	olgunlaşmamış meyve
ķ.	32/8, 56/34
ķ. + dan	48/4
ķorħ-	korkmak
ķ. + iram	24/11, 56/34
ķ. + aram	36/2, 56/6
ķ. + āriġ	55/5
ķ. + misan	12/12, 32/1
ķorħi	korkmak
ķ. (ķorħi)	3/19, 46/13, 57/113
ķ. + mnan	49/2
ķorħit-	korkutmak
ķ. - tiġiġv	57/11
ķori	demlik
ķ. + ni	7/16
ķoş-	koşmak
ķ. - ar	33/4, 43/6, 49/4
ķoş-	tarlayı sürmek için hayvanları çifte koşmak.
ķ. - müşam	56/32
ķ. - 舅舅	10/4
ķoy-	koymak
ķ. - ar	5/8, 12/8, 56/6
ķ. - dı	7/8, 20/24, 20/41, 25/3
ķoydular	3, 3/9, 3/22
ķ. - ibsan	35/5
ķ. - ib (kōyib)	39/5
ķ. - ipti (kōyipti)	38/7
ķ. !	6/2, 7/7, 7/16, 11/10, 12/11, 15/19, 20/28, 26/8, 37/6, 41/7, 41/15, 46/3, 46/7, 48/6, 48/14, 49/15, 50/18, 56/20, 57/78.

ķ. - ım	56/54
ķ. - in !	7/16, 50/9
ķ. - aǵ	50/18
ķ. - āndı	46/13
ķ. - ma	20/25, 31/4, 38/3
ķ. - maz	57/103
ķ. - mazlar	15/7
ķ. - māzdı	37/4
koyun	koyun
ķ.	19/1, 19/2, 19/3, 19/6, 19/8, 23/2, 23/3, 23/4, 23/5, 23/8, 23/9, 25/8, 26/5, 26/6, 26/8, 26/34, 29/10
ķ. + la	23/1
ķ. + a	23/2
ķ. + ım	24/13
ķ. + ı	19, 19/1
ķ. + lar	
koyun	koyun, göğüs
ķ. + ımda (koynimda)	26/26, 28/5, 54/2
ķ. + inda (koynında)	39/5, 40/3
ķ. + innan (koyinnnan)	5/34
kozaǵ	kozak
ķ.	18, 18/1
ķ. + ı (kozagi)	18/1
ķ. + dan	18/1
kozāǵçı	kozakçı
ķ.	18/2
koz	(Ar. cōz) ceviz
ķ.	30/10
kücäǵ	kucak
ķ. + innan (kücäginnnan)	5/34
kudur-	kudurmak
ķ. - mis	20/41, 57/46
kudurt-	kudurtmak
ķ. - ti	29/5, 40/13, 57/61
kul	kul, köle
ķ.	43/3, 57/101
ķ. + uv	5/6
külaǵ	kulak
ķ.	27/8, 30/10, 46/15, 47/15, 28/10, 50/15

ķ. + im	(ķulāgim)	11/13
ķ. + iv	(ķulāğıv)	11/12
ķ. + i	(ķulağı)	11/7, 30/8
ķulan		kolan, uzunluğu bir metreyi geçmeyen ip.
ķ. + i	(ķulāni)	53/5
ķum		kum
ķ.		51/14
ķ. + ug		29/5
ķumandan		kumandan
ķ.		15/8, 15/10, 15/11
ķ. + i	(ķumandāni)	15/9
ķumar		(Ar. kimār) kumar
ķ.		54/5
ķumārçı		kumarbaz
ķ.		54
ķ. + yam		54/1
ķumaş		(Ar. ķimāş) kumaş
ķ.		6/6
ķ. + n	(ķumāşın)	41/12
ķupar-		kuparmak
ķ. - dı	(ķupārdı)	50/13, 57/25
ķur-		kurmak
ķ. - ar		11/4
ķ. - dı		23/4, 23/16, 26/28
ķ. - ub	"kurmiş"	52/6
ķ. - ün !		54/5
ķ. - ub		22/11
ķ. - ārdı		30/7
ķ. - ma !		5/6, 5/10
Ķur'an		(Ar Kur'ān) Kur'an-ı Kerim
Ķ		47/18
ķurban		(Ar. ķurbān) kurban
ķ.		46/7, 48/9, 48/14, 56/31, 57/73
ķ. + am		38/5, 47/15
ķ. + ყv	(ķurbānყv)	5/4
ķuri		kuру, zaif
ķ.		14/6, 19/4, 20/2, 26/10, 26/34, 26/38,
ķ. + r	(ķurrır)	40/14, 51/12
		5/13

küri-		kurumak	
k. - ni		3/8	
kurla-		kurlamak, ses taklidi kelime	
k. - yordı (kurltıyordı)		25/9	
kurnaz		kurnaz	
k.		11/4, 11/15, 15	
kürriimsağ		bed dua sözü	
k.		23/13	
kürşag		kuşak, kemer	
k. + i (kürşağı)		36/4	
k. + in (kürşağıın)		22/2	
kurul-		kurulmak; bk. kurun-	
k. - müş		43/7	
kurulda-		kuruldamak	
k. - r		57/68	
kurun-		kurulmak; bk. kurul-	
k. - sın		56/14	
kuruş		(Ar.) kuruş	
k. + tu		22/26	
k. + i		22/21	
kurt		kurt	
k		23/13, 23/14, 26/1, 26/4, 26/5, 26/7, 26/8, 26/12, 26/13, 26/15, 26/18, 26/22, 26/25, 26/29, 29/9, 50/14, 57/75, 57/76.	
k. + үn		26/17, 57/25	
k. + i		23/7, 26/12, 26/33, 26/35, 26/37, 26/39, 26/41, 26/43, 26/45.	
k. + a		23/16	
k. + tan		23/8, 23/9, 43/4, 57/77	
kurtar-		kurtarmak	
k. ol-		5/21	
k. - i (kurtarı)		26/43	
k. !		34/6	
k. - im (kurtarım)		12/10	
kurtıl-		kurtulmak	
k. - di		57/67	
k. - ib		5/42	
kurtin-		kurtulmak	
k. !		57/32	

kusur		(Ar. kusur) eksiklik
	k. + i	39/7
kus		kuş
	k.	4/5, 19/8
	k. + san	4/2
	k. + iydim	22/28
	k. + iyduv	25/17
	k. + u	4/1, 36/5
	k. + lar	17/6
kuşa-		kuşamak, bir işe davranışmak
	k. - di (kuşadı)	57/45
kuşbaşı		kuşbaşı
	k.	33/3
kut		yutkunma
	k. kut	20/22
kuti		(Ar.) kutu
	k. + ni (kutunu)	57/4
	k. + lar (kutular)	41/3
kuvvet		(Ar.) kuvvet
	k.	19/3, 33/8
	k. + li	14/2, 22/6
küyruğ		kuyruk
	k.	57/75
	k. + li	50/4
kuyuyı		kuyu
	k	5/5, 5/9, 5/25, 29/16, 44/4, 57/34, 57/81
	k. + nin	5/7, 5/13, 5/18
	k. + ni	5/20
	k. + ya (küyya)	5/8
	k. + ya	5/10, 5/17
	k. + dan	48/5, 48/7
	k. + si	57/13
kuzı		kuzu
	k.	26/13, 26/14, 26/16, 26/17, 26/38, 34/2, 43/4, 47/12.
	k. + ydan "kuzu ile"	29/10
	k. + ya	26/13

L

laf	(Far. lāf)	laf
1. at-		47/12
lal	(Far. lāl)	dilsiz
1. + a		51, 51/15
lala	(Far. lāle)	läle
I.		14/4, 18/15
lampa	(Ing.)	lamba
I.		44/1
layık	(Ar. lā'iķ)	layık
1. + ti		37/7
lazı̄m	(Ar.)	lazım, gereklî
1.		3/7, 9/6, 16/13, 27/11, 37/7
1. + dı̄		5/8, 19/7
leb	(Far.)	dudak
I.		9/5
leblebi		leblebi
I.		9/5
lellüg		salıncak
I.		26/29
Lenden	(y.a.)	Londra
L.		25/4
L. + e		25/5
lenge		Çok az kullanılmış Avrupadan idhal edilen ve ucuza satılan giyilecek elbiseler.
I.		47/10
lēplig.		çini parçasına benzeyen ve bir lira büyülüğünde 1-5 yaşları arası çocukların nazardan korur diye omuz veya göğüslerine takılır.
I.		49/12
lére	(Ít. liret)	altın para
I.		49/6
lëş	(Far. lāše)	leş
1. + jn (lëşjn)		26/44
lëvñ	(Ar. levn)	çeşit, renk
I. lëvñ		35/8
I. + e		5/14

lokis	lüks (bir sigara markası)
l.	43/5
luğma	(Ar.) loğma
l.	33/9, 55/13
l. + m	32/5
l + sıñ (luğmäsìn)	29/2
luğum	lokum
l.	35/8
luzum	(Ar. luzüm) luzum
l.	25/6
l. + dı	27/1
lëyle	ninni
l.	56, 56/1, 56/3, 56/5, 56/7, 56/9, 56/11, 56/ 13, 56/15, 56/17, 56/19, 56/21, 56/23, 56/ 25, 56/27, 56/29, 56/31, 56/33, 56/35, 56/ 37, 56/39, 56/41, 56/43, 56/45, 56/47, 56/ 49, 56/51, 56/53, 56/82.

M

mahācir	(Ar. muhācir) göçmen
m.	48/3
Māhi	(k.a.) Mahi
M.	5/37
mal	(Ar. māl) mal
m.	18/8, 51/7, 54/3, 57/38
m. + a	51, 51/15, 42/16
m. + lim (mālim)	12/10, 40/15, 46/3
m. + i (māli)	23/4, 43/11, 53/16, 55/17, 57/87
m. + in (mālin)	7/21, 38/7, 50/9, 51/10, 55/11
m. + innan (mālinnan)	55/14
mālı	evcil
m. + dı	13/7
manğala	(Ar. minkele) mangal
m.	44/9
mankır	mangır
m.	20/6, 20/39
m. + in (mānkırın)	20/9
m. + ȝv (mānkırıȝv)	20/42
marsidis	mersedes (araba markası)
m. + lerden	44/11

masa	masa
m. + ni (masāni)	35/3
maşhara	(Ar.) maskara
m.	54/7
masrif	(Ar. maşraf) masraf
m. + im	25/7
maşa	maşa
m.	29/1, 44/9
mat	mat
m.	41/6
mav	bir çeşit ipek kumaş
m.	44/6
maya	(Far. māye) maya
m. + ni (mayāni)	57/61
m. + dan	39/9
mazar	(Ar. mezār) mazar
m.	55/16
mazarlığ	mezarlık
m. + a (mazārlığa)	55/10
mäzi	cocukları nazardan korur diye göğüs veya omuzlarına takılan ağaç parçası.
m.	49/12
mazlum	(Ar. mazählüm) mazlum
m.	32, 40, 53/14
m. + a	1/3
m. + lärin	32/9
me ^c bud	(Ar. me ^c būd) Tanrı
m.	57/15
meclis	(Ar.) meclis, toplantı
m.	47/16
m. + in	13/11
m. + te	47/9
me ^c de	(Ar. me ^c ide) mide
m. + de	12/9
medh	(Ar.) övgü
m.	41/13
medrese	(Ar.) mektep, okul
m.	28/9
me ^c es	(Ar. ma ^c āṣ) maaş
m. + iyse	47/11

meger		(Far.) meger
m.		3/24, 33/6
meğrur		(Ar. meğrûr) gururlu
m.		55
m. + dî		45/18
meğrurla-		gururlu olmak
m. - dî (meğrurlâdî)		40/11
meğcurb		(Ar. meğcûb) utangaç
m.		9/8
Mehemmed		(k.a.) Hz. Muhammed
M.		9/11
mehkeme		(Ar. mahkeme) mahkeme
m. + de		43/12
m. + lerde		40/16
Meğmud		(k.a.) Mahmut
M.		57/115
M. + am		11/15
meçrifet		(Ar. meçrifet) mârifet
m. + l (meçrifeti)		39/4
mekine		makine
m.		44/7
mekteb		(Ar.) okul
m. + den		38/2
mekkar		(Ar. mekkâr) kurnaz
m.		22/6
m. + e		22/28
melamat		(Ar.) azarlama, kınama
m.		57/34
mele-		melemek
m. - r		29/10
melik		(Ar.) melik, kiral
m. + lêrîn		53/7
meçlîm		(Ar. maçlûm) belli
m. + dî		57/26
meme		meme
m.		22/13

men	ben
m.	5/3, 5/5, 5/27, 5/30, 5/33, 6/4, 6/8, 7/10, 7/24, 8/11, 11/2, 12/10, 13/18, 16/8, 17/1, 18/7, 18/9, 20/3, 20/13, 20/19, 20/20, 20/ 21, 20/28, 20/30, 20/31, 21/10, 22/10, 22/ 16, 22/20, 22/23, 22/28, 22/31, 24/13, 25/ 7, 25/15, 25/17, 26/20, 29/15, 31/5, 32/4, 35/6, 35/11, 36/12, 42/8, 43/10, 45/8, 46/ 6, 46/12, 47/3, 47/14, 48/2, 51/7, 53/2, 53/ 5, 53/8, 54/3, 54/8, 54/9, 55/20, 56/22, 56/ 36, 57/100.
menem	35/7, 53/14
mēn̄ım	3/11, 6/4, 7/22, 10/1, 10/9, 11/15, 13/18, 20/17, 21/10, 27/2, 31/4, 38/3, 46/11, 46/ 15, 46/16, 50/5, 52/22, 55/1, 56/16.
mēn̄imeçin	5/6, 5/10, 18/4, 43/11, 53/11, 54/5, 57/58.
mēn̄ı	5/22, 5/42, 10/3, 10/5, 13/3, 15/16, 18/2, 17/5, 17/9, 20/26, 20/27, 22/7, 22/8, 26/ 10, 26/24, 26/25, 32/4, 33/5, 35/2, 41/15, 46/8, 46/10, 46/15, 50/12, 52/1, 53/1, 53/ 9, 53/12, 53/15, 53/17, 53/18, 56/6.
mene	3/11, 5/4, 5/11, 5/20, 6/1, 6/3, 6/5, 11/14, 15/5, 18/3, 18/4, 18/6, 18/7, 18/17, 19/11, 20/12, 20/13, 20/25, 20/28, 20/38, 20/39, 21/12, 22/20, 22/22, 23/10, 26/3, 26/6, 26/ 24, 28/10, 31/2, 38/4, 41/1, 47/3, 50/10, 54/3, 56/4, 56/24, 57/73.
mende	31/5, 44/13, 46/9, 56/40
mendeki	44/13
mennen	12/11, 22/21, 36/11, 47/3, 48/1
mence	23/9
menşem	43/3
me ^c nevi	(Ar. me ^c nevî) mānevî
m.	16/3
me ^c ni	(Ar.) mani, türkü
m.	3/5
mērcümeg	(Ar.) mercimek
m.	40/5
merd	(Far.) mert, yiğit
m.	57/42
merih	(Ar. merîh) merih
m. + ten	13, 13/9
merkeb	(Ar.) eşek
m.	25/8

merkez	(Ar.) karakol
m.	15/9
m. + e	15/8
mērzjip	su oğlu
m.	22/4
mes ^c ud	(Ar. mes ^c ūd) mesut
m.	42/13
me ^c sum	(Ar. ma ^c şūm) masum
m. + am	51/5
mève	(Far. mīvē) meyve
m.	14/11
m. + de	41/7
m. + den	14/8
mevsim	(Ar.) mevsim
m. + inde	9/1
mey	(Far.) içki, şarap
m.	30/7, 45/13, 47/1
meyan	(Far.) ara nağme, beste
m.	52/23
meydan	(Ar. meydān) meydan
m.	28/5
m. + dī (meydāndī)	35/7
m. + i (meydāni)	28/7
meyl	(Ar.) meyl
m. + i	56/50
m. + iy	56/4
meyer	davul
m.	11/7
mèz	(Far. mīz) maşa
m.	26/4, 35/7, 41/6, 54/1
m. + īne	31/5
m. + e	46/13
meze	(Far.) meze
m.	47/16
milla	(Ar. mullā) molla
m.	5/29, 28/9, 57/63, 57/85
m. + dī (millādī)	57/85
miraz	(Ar. murād) istek, dilek
m.	57/114
m. + a	37/6

misāfir	(Ar. müsāfir)
m.	7/4, 7/5, 7/10, 7/19, 24/4, 24/5, 46/5
m. + i	46/5
m. + lar	41/4, 41/7
mis̄kal	(Ar. mis̄käl) 1.5 dirhemlik ağırlık ölçü birimi.
m. + dāndı	57/6
mişilda-	mişildamak
m. + sıñ (mişildisin)	23/11
mih	(Far. miñ) çivi, mih
m.	45/5
mükemmel	(Ar.) mükemmel
m.	40/10
milviye	(Ar. melviyye) burmalı
m.	41/6
millet	(Ar.) millet
m.	29/1, 29/8, 38/8, 45/1, 47/18, 52/20
m. + t̄j (millett̄j)	29/1, 52/20
milli	milli
m.	35/1
min-	binmek
m. - er	24/2, 5/40, 57/1
m. - en	9/7
mindir-	bindirmek
m. - rem	53/4
minicop	(Fran.) kısa etek
m.	40/15
minnet	(Ar.) minnet
m.	48/15, 56/97
miri	(Far. mîri) devlete ait olanlar
m.	57/86
misk	(Ar.) misk
m. cember	3/10
miskin	(Ar. miskin) kimsesiz, yoksul, yetim
m. + em	32/3
m. + sen	4/4
m. + e	32/2
m. + in	57/84
mişteri	(Ar. müşteri) müşterileri
m.	6/1
m. + sıñ	6

moda	moda
m. + sına (modāsına)	33/2
modél	model, moda
m.	41/11, 46
m. + i (modēli)	49/15
mon	sinsi
m. göz	29/6
m + a (gözü m.)	50/8
m. + i (gözü m.)	36/3
mosike	müzük
m.	36/9
moz	muz
m. + i	44/5
mütevelli	(Ar. mütevelli) mütevelli
m.	57/14
müddet	(Ar.) müddet, zaman
m.	20/4, 22/29
mühlet	(Ar.) mühlet
m.	48/11
mulk	(Ar.) mülk
m.	23/4, 23/13, 38/4, 51/13, 57/83
m. + üne	48/14
müneccim	(Ar.) müneccim, yıldız falına bakan kimse
m.	13/10
müsküle	(Ar.) problem
m.	42/3
muḥāsib	(Ar.) muhasip
m.	42/9
mum	mum
m.	51/14
m. + larin	20/38
muntazam	(Ar.) düzgün
m.	6/2
Musalla	(y.a.) Musalla, Kerkük'ün bir semti
M.	28/3
musluman	(Far. muslimān) müslüman
m.	56/16
m. + lar	31/7

N

naccar	Ar. (neccār) marangoz
n.	48/1
n. + in (naccārin)	48
naçar	(Far. nā-çār) çaresiz
n.	5/18, 5/38, 5/43, 9/4, 11/5, 26/25, 51/10
nāhīr	siğır ve ineklerin toplu hali
n.	57/87
nāhīrçi	sigürtmaç
n.	57/87
nāħṣi	hangisi
n.	16/6
nāħes	(Far.) kimsesiz
n.	40/11
nakl	(Ar.) nakil
n.	7/10
Nākür	(Ar. Nekir) melek adı
N.	10/5, 55/11
nal	(Ar. necl) nal
n. + a	45/5
n. + imda (nālimda)	26/3
nalça	ayakkabıların altına çakılan demir.
n.	57/106
namaz	(Far. namāz) namaz
n.	32/9, 57/59
n. + i (namāzi)	55/14
namāzlıg	namazlık
n.	49/5
nāmerd	(Far.) hayin, soysuz
n.	39/9
nāmus	(Ar. nāmūs) namus, edeb, haya
n.	36/10, 39/9
nanca	ne kadar
n.	12/7, 20/18, 34/1
nar	(Far. nār) nar
n. + inī (nārını)	30/6
nārlīg	narlık, nar bahçesi
n. + a	55/10

Narnar-Ayiş	(k.a.) Narnar- Âyiş
N.	5, 5/16, 5/17, 5/42
nâşî	acemi
n.	8/1, 29/6, 33/3
navaht	(Far. nâ- vakıt) vakitsiz
n.	35/11
nay	(Far. nây) ney
n. - ina (nâyına)	26/23
nâylon	naylor
n. + dı	44/10
naz	(Far. nâz) naz
n.	22/13, 33/3
n. + ı (nâzı)	29/9
n. + dan	16/1
n. + lı	21, 22/6
nazdar	(Far. nâzdâr) nazlı
n. + a	21/10
nazlan-	nazlanmak
n. - ı (nazlâni)	33/3
ne	ne
n.	1/1, 3/23, 4/2, 4/4, 4/6, 5/5, 5/9, 5/29, 5/ 39, 6/1, 6/6, 6/7, 7/6, 7/8, 7/9, 7/19, 8/1, 8/5, 8/11, 9, 9/2, 9/7, 9/8, 10/8, 10/9, 11/3, 11/6, 12/5, 12/8, 13/3, 13/7, 13/8, 13/17, 15/5, 15/19, 16/4, 16/13, 16/18, 17/5, 17/ 7, 18/1, 18/16, 19/11, 20/16, 20/18, 20/20, 21/8, 22/5, 22/29, 22/30, 23/6, 23/16, 25/ 3, 26/6, 26/10, 26/14, 26/31, 29/1, 29/15, 29/16, 33/4, 35/4, 36/3, 39/8, 39/9, 40/1, 40/4, 40/6, 41/2, 42/14, 43/5, 44/5, 44/7, 44/9, 44/10, 44/11, 45/6, 45/13, 45/14, 45/ 16, 46/4, 47/2, 47/11, 48/8, 48/12, 48/13, 49/1, 49/3, 49/7, 50/2, 50/10, 51/3, 51/4, 52/2, 52/20, 53/1, 53/8, 53/12, 53/13, 53/ 14, 53/17, 54/10, 56/16, 56/26, 57/52, 57/ 64, 57/90, 57/91, 57/92, 57/93, 57/94. 5/36
nesen "nesin"	15/18, 20/4, 21/7, 21/9, 21/10, 26/8, 57/6
nêdî	55/7
neyden	4/3
neden	13/8
nemêdî	

nēyive		26/32, 26/34
nēyin		37/7
neler		34/7
nece	nasıl	
n.		3/14, 4/6, 5/3, 5/19, 5/23, 11/11, 11/14, 12/10, 13/4, 13/5, 13/13, 17/1, 17/4, 22/ 12, 22/17, 22/32, 24/10, 25/3, 25/17, 26/ 30, 29/12, 31/7, 33/7, 34/5, 36/5, 37/2, 37/ 8, 40/13, 41/14, 46/12, 51/2, 52/1, 55/3, 55/11
n. + di		11/6
necib	(Ar. necib)	necip, soylu
n.		39/6
neççe	kaç	
n.		7/10, 9/6, 11/10, 18/12, 33/6, 24/5, 45/15
nēçi	niçin	
n.		5/38
nefes	(Ar.) nefes	
n.		10/11
n. + ten		55/5
n. + ḥın (nefəsın)		32/2
n. + ɻı (nefesi)		51/12
nēft	(Ar. naft)	petrol, gaz
n.		2/2
n + ḥimn		29/5
n + siz		22/11
negbētlığ	bed-bahtlık	
n.		54/3
nehr	(Ar.) nehir	
n. + ɻı		2/2
nem	(Far.) nem	
n.		57/28
nene	ana	
n.		15/5, 20/28, 33/6, 35/10, 36/5, 36/6, 3/2., 38/5, 45/1, 47/3, 50/11, 51/4, 52/15, 56/2, 56/4, 56/6, 56/8, 56/10, 56/12, 56/14, 56/ 16, 56/18, 56/20, 56/24, 56/26, 56/28, 56/ 30, 56/32, 56/34, 56/36, 56/38, 56/40, 56/ 42, 56/44, 56/45, 56/46, 56/48, 56/50, 56/ 52, 56/54
n. + yem		43/12

n. + n̄jn (nenēn̄jn)	33/50
n + ye	15/6, 15/15, 33/7, 42/11, 52/15, 52/21.
n. + den	56/22
n. + m	15/16, 15/18, 36/7, 43/4, 49/6, 50/13, 53/1, 55/3, 55/7, 56/13, 56/25, 56/35, 56/41, 56/49, 57/89.
n + md̄j (nemēmd̄j)	15/16, 15/18, 15/20
n. + m̄jn (nenēm̄jn)	55/2
n. + v	4/4, 15/13, 15/19, 26/33, 26/35, 26/37, 26/39, 26/41, 26/43, 26/45, 50/16, 55/9.
n. + v̄n̄ (nenēv̄n̄)	37/7
n + v̄ (nenēv̄)	15/17, 51/6
n. + ve	15/12
n. + s̄j (nenēs̄j)	8/6, 8/7, 8/8, 36/3, 36/7, 49/6, 57/19
n.+ s̄iyden (nenēs̄iyden)	36/9
n. + s̄jn̄ (nenēs̄jn̄)	40/16
n. + s̄jne (nenēs̄jne)	57/57
n. + s̄innen (nenēs̄innen)	50/4
n. + ler	52/13, 43/13
n. + l̄er̄n̄	8/1
n. + l̄j̄ (nenēl̄j̄)	57/88
n. + siz (nenēsiz)	57/88
nerede	nerede
n.	26/15
nērgiz	(Ar. nercis) nergiz
n.	57/91
neseb	(Ar.) soy, sülâle
n. + e	19/10
nesib	(Ar. naṣīb) kismet
n.	23/16
nesihet	(Ar. naṣīhat) nasihat
n.	33/4, 36/12
nēt-	ne etmek, ne yapmak
n. - erem (nēderem)	3/15, 5/33, 26/16
n. - īsen (nēđisen)	26/36, 26/38, 26/40
n. - der (nēder)	12/8, 40/8
n. - t̄jm	18/13, 54/4
n. - t̄ler	40/10, 41/19, 45/16, 49/13
n. - t̄ler	16/15
n. - l̄b̄ (nēdib̄)	7/19
n. - īm (nēđim)	14/8, 48/2, 55/20

n. - eceğsen (nédeceğsen)	26/25
n. - eceğ (nédeceğ)	10/1, 10/3
n. - mişiydim	32/4
néyle-	ne éylemek
n. - sijn	57/115
niğabe	(Ar.) sendika
n. + den	42/5
nîmet	(Ar.) nimet
n.	5/11
nişan	(Far. nişan) nişan
n. + lig (nişanlığı)	41/14, 42/3
nişi ?	niçin ?
n.	57/82
nişin	niçin ?
n.	57/82
niyaz	(Far. niyâz) istek, arzu
n.	57/114
niyet	(Ar. niyyet) niyet
n. + ıme (niyetcıme)	23/15
niyon	florans lamba
n.	44/1
nol-	ne olmak
n. - (nöli)	38/1, 45/19
n. - di (nöldi)	43/1, 47/3
n. - a	47/5
nükte	(Ar.) nükte
n.	11/4
Nükür	(Ar.) Münkür (melek adı)
N.	10/5, 55/11
nuksan	(Ar. nuksân) eksik
n. + ligi (nuksânlığı)	42/5

O

O

O.

odi

onun

öni

onuydan "onun ile"

ona

onda

onda (o anda)

onnan "ondan"

onca "o kadar"

onlara

ocag

o.

o. + a

o. + im (ocagim)

o. + in (ocagin)

ocagzada

o.

od

o. + suz

oda

o. + si (odasi)

o. + sina (odasina)

oduncu

o.

of

o.

o. + tan

oglan

o.

O

3/6, 3/13, 3/16, 5/31, 5/34, 7/11, 8/3, 8/7, 8/9, 9/3, 10/2, 11/9, 11/11, 12/6, 12/7, 15/2, 15/7, 15/11, 17/5, 16/7, 16/14, 18/4, 18/7, 20/4, 20/23, 20/28, 20/35, 22/9, 23/12, 26/13, 26/24, 27/4, 29/4, 29/5, 29/6, 29/8, 29/10, 30/10, 34/4, 37/4, 41/6, 43/14, 44/12, 44/13, 45/7, 47/11, 50/4, 50/7, 50/10, 50/11, 51/3, 52/4, 52/15, 55/18, 57/21, 57/59.

23/12, 24/2, 34/7, 56/38.

6/5, 53/8

12/1, 22/34, 26/3, 34/6, 35/2, 36/3, 40/13, 50/7.

11/10

22/2, 25/13, 25/14, 28/9, 33/4, 33/10, 42/8, 45/17, 46/7, 47/13, 48/16, 50/8, 56/2.

33/11, 42/3, 46/9

7/11, 57/23

25/11

26/27, 51/12

37/7

ocak

8/2, 34/3, 52/13

7/3, 7/5

24/11

31/3

soylu

55/2

od, yakacak

22/11

oda

25/8

33/2

oduncu

5/1, 5/37

of

37/6

42/13

oglan

8/9, 86/1, 11/5, 11/9, 11/14, 15/2, 15/3, 15/12, 15/14, 38, 38/1, 42/1, 45/2, 49/9, 57/95, 57/120.

	o. + in (oğlânın)	11/6, 15/7
	o. + i (oğlâni)	15/3, 15/4, 15/6
	o. + a	15/2, 27/7
Oğul	oğul, erkek çocuk	
	o. + um (oğlum)	11/5, 19/7, 50/14, 56/5, 56/7, 56/14, 56/16, 56/18, 56/19, 56/22, 56/23, 56/25, 56/27, 56/36, 56/37, 56/43, 56/47, 56/50.
	o. + umdî (oğlûmdî)	15/5
	o. + umin (oğlûmin)	43/11
	o. + umnan (oğlûmnâ)	43/10
	o. + i (oğlı)	11/4, 31/52, 52/7, 57/15
	o. + uni (oğlûnu)	57/96
	o. + unin (oğlûnîn)	26/33, 26/35, 26/37, 36/39, 26/41, 26/43, 26/45
oğur	yol, maksat	
	o. + da	27/11
	o. + ica (ögriča)	27/1, 28/5
oğur	üğur	
	o. + siz	20/36
oh	ok	
	o.	6/7, 26/2, 27/6, 30/11, 35/12, 52/22, 57/50
	o. + ti	32/6
ohşa-	okşamak	
	o. - r	54/5
ohu-	okumak	
	o. - ram	36/6
	o. - ri	1/2
	o. - r	35/4, 49/16, 52/23
	o. - vün	31/1
	o. - ! (ohı)	17/8, 26/3, 44/16, 52/20
	o. - yım (ohiyim)	45/8
	o. - yan (ohiyân)	48/18
	o. - yana (ohiyana)	22/1
	o. - mahtan	36/7
ohyun-	okunmak	
	o.-ı	53/17
ol-	olmak	
	o. - illar	20/3
	o. - lam	5/6, 53/12, 53/17, 56/31
	o. - ısan	6/7, 26/27

o. - i (öli)	3/21, 7/1, 9/1, 11/3, 13/1, 13/13, 15/7, 18/2, 20/2, 20/7, 22/8, 22/18, 22/34, 26/10, 33/7, 34/5, 36/2, 36/3, 42/2, 47/11, 47/12, 48/16, 52/19, 55/6, 56/52, 57/7.
o. - ur	48/5
o. - dum	5/21, 18/15, 19/6, 22/34, 43/3, 50/10, 50/12, 54/10, 56/48
o. - duv	11, 21/9, 37/5, 50/14
o. - di	3/20, 5/14, 5/39, 7/10, 7/18, 7/22, 11/12, 14/1, 14/3, 14/9, 14/12, 15/19, 16/13, 20/21, 20/33, 23/16, 24/4, 25/1, 26/2, 26/6, 26/17, 27/5, 30/11, 31/7, 36/7, 36/8, 40/7, 40/9, 43/1, 44/10, 47/8, 49/2, 49/10, 51/4, 51/10, 51/11, 57/46.
o. - dug	16/18
o. - müşam	38/3, 54/7
o. - үşsan	35/5, 36/5, 52/2
o. - müş	31/2, 44/12
o. - müşti	18/10
o. - үb	3/10, 11/6, 11/7, 11/13, 45/1, 45/13, 50/10, 52/7, 52/15.
o. - üpti	7/10, 11/3, 11/15
o. - acağ	8/11, 40/8
o. - acâhtı	40/1
o. !	9/2, 9/7, 19/2, 22/14, 26/21, 27/11, 52/10, 56/52, 57/14, 57/31, 57/92, 57/94.
o. - sam (ossam)	3/24
o. - sav (ossav)	9/9
o. - sa (ossa)	6/8, 9/1, 22/16, 22/21, 24/14
o. - sa	16/18, 57/74
o. - үm	5/4, 42/8, 57/73
o. - asan	26/11, 56/2, 56/4
o. - sin (ossin)	3/8, 5/30, 7/15, 12/6, 18/5, 22/22, 26/8, 26/45, 28/8, 33/8, 36/12, 48/14, 52/16, 56/44, 57/21, 57/75, 57/80, 57/81, 57/105.
o. - ağ	27/8
o. - āgin	11/12
o. - үnca	41/4, 56/40
o. - an	13/10, 23/14, 28/2, 31/8, 33/7, 53/16, 55/3.
o. - a	13/7, 55/21
o. - ānı	10/6, 53/5

o. - ānın	39/9
o. - anda	57/97
o. - duğum	17/4
o. - duğrı	18/10
o. - duğına	10/10
o. - ursam	26/15
o. - ursın	26/40
o. - ḫrsa	20/1
o. - sāydi	50/5
o. - āydi	57/29
o. - müşken	28/11
o. - mam	26/14, 56/14
o. - māsın	16/1, 16/2, 22/22, 56/16
o. - ma !	9/8, 19/11, 47/5, 47/16
o. - maz	3/21, 7/7, 23/9, 27/6, 28/1, 31/4, 57/18, 57/74, 57/121
o. - müyib	11/13
o. - masāydım	56/22
o. - mazsam	53/5
o. - mazsa	26/14, 55/7
o. - masa	43/4
o. - maya	57/55
o. - miyan	57/97
olaş-	ulaşmak
o. - tūm (olāştım)	53/18
o. - tı (olāştı)	25/14, 35/7, 48/12
o. !	7/20
o. - ağ	52/24
o. - maz	25/14
olun-	olunmak
o. - maz	42/3
on	on (10)
o.	3/15, 5/26, 12/5, 14, 14/11, 14/12, 16/3, 19/9, 22/4, 22/26, 25/15, 25/17, 30/5, 35/2, 42/10, 42/11, 49/6, 51/1, 54/7, 54/8.
o. ki İmam	22/18
o. + di	57/5, 25/7
o. + a	14/10
o. + da	46/5

oni		onu	
	o.		26/3
ora		ora	
	o.		5/24, 26/42
	o. + ya		20/1
	o. + da		16/15, 18/13, 19/9, 23/16, 24/4, 55/20
oruç		oruç	
	o. + i		55/14
orta		orta	
	o. + ya		7/4, 26/7
	o. + da		49/4
ortağı		ortak	
	o.		11/12, 20/2*
	o. + am		20/31
ortaklığ		ortalık	
	o. + a		49/5
ot		ot	
	o. + lardan		23/3
otur-		oturmak	
	o. - i (ötür)		26/4
	o. - müş		20/41
	o. - ıb "oturmuş"		15/8, 52/3
	o. - ipti		3/5
	o. ! (ötür)		19/5
	o. ! (otu)		49/11
	o. - ağ (otrag)		7/10
	o. - ana		52/6
	o. - anlar		35/8
	o. - māvun!		14/4
otomatik		otomatik	
	o.		44/8
otuz		otuz (30) ; bk. ottuz	
	o.		21/5
ottuz		otuz (30); bk. otuz	
	o.		48/10
oy !		oy (ünlem)	
	o. + ima (ah o.)		46/15
oy-		kazarak çukur açmak, oymak	
	o. - ar		48/18
	o. - dilar		3/22
	o. - an		49/16

oyağ		uyanık, uymayan
o.		9/6, 50/18, 52/10
oyan-	uyanmak	
o. - di (oyāndı)		46/13
o. - āydı		29/18
oyın	ħile, tuzak, oyun	
o.		23/4, 26/28, 26/34, 27/4, 54/1
o. moyin		26/34
o. + i		19/1, 23/16
o. + a		23/2, 54/6
o. + innan		5/34
o. + imda (oynımda)		26/26
oyna-	oynamak	
o. - ram		54/3
o. - r		35/8, 39/7, 54/1
o. - dūv (oynādūv)		45/3
o. !		52/18
o. - yāğın (oyniyāğın)		28/3
o. - ma		35/11
oynağ	oynak	
o. + i (sıçan oynāğı) "bir çeşit deri hastalığı"	30/3	

Ö

öd		öd	
öde-	ö. + üm	ödemek	7/22
öde-	ö. !		37/5
ög		ön	
ög	ö. + e		38/8
ög	ö. + ī		3/2, 25/13
ög	ö. + īne		5/28
ög	ö. + īnde		11/4, 24/6, 37/4
ög	ö. + īnnen		31/1
ög	ö. + īcce		8/5
ög-		övmek	
ög-	ö. - er		1/5, 15/6, 53/9
ög-	ö. - mez		1/4
ögce		önce	
ögce	ö.		32/5, 33/1, 48/9, 55/15, 55/16

öğretim-	ögütmek
ö.	52/13
öğret-	öğretmek
ö. - irem (öğrēd̄rem)	53/7
ö. - t̄uv	47/1
ö. - m̄ış	53/1
ö. - im (öğrēdim)	33/7
ö. !	33/8, 33/10
ö. - s̄ın	33/6, 34/5
ö. - meğ	33/7
ö. - meğde	33/11
ögren-	öğrenmek
ö. - miş (öğrēnmiş)	25/5
öküz	öküz
ö.	25/8
öl-	ölmek
ö. - lem	20/19, 20/28, 20/39, 20/31
ö. - ürem	38/2
ö. - d̄ı	17/3, 17/8, 20/21, 20/26, 20/28
ö. - üb "ölmüş"	4/4, 11/16, 21/1
ö. - üpti "ölmüştür"	19/18
ö. - müşken	25/1
ö. - sin (össin)	20/32
ö. - sev (össev)	20/31
ö. - jnce	5/20, 11/2
ö. - jrseg	2/3
ö. - mēđi	26/30
ö. - miyēyd̄im	29/8
öldür-	öldür-
ö.!	57/112
ö. - ğn	35/9
ölük	ölü
ö.	9/10, 26/44
ö. + lüve (öllüve)	35/10
ö. + lērin (ölülērin)	24/1, 34/1
ölüm	ölüm
ö.	56/12, 56/34, 57/58, 57/99
ö. + ğn	47/13
ö. + nen	1/1

öpüş-		öpüşmek	
ö.			37/3
ö. - üşkib			11/11
ört-		örtmek	
ö. - üpti			57/71
ö. - me !			44/9
öt-		ötmek	
ö. - er			27/4
o. !			4/1
öte-bəri		öteberi	
ö.			22/16
ötəkli		öteki	
ö.			53/11
öz		kendi	
ö.			9/11, 20/8, 20/17, 23/16, 26/22, 43/11, 43/16, 44/6, 48/6, 49/2.
ö. bâşına			5/9, 36/11, 57/71
ö. özvüzi			41/12
özüm			5/10, 5/30, 22/10, 26/14, 38/5, 44/15, 47/15, 56/29, 56/46, 57/40
özümj			5/23, 24/14, 25/4
özüme			57/40
özümnən			35/6, 55/19
özüv			8/3, 47/14, 50/14
özüy			56/50
özüyi			45/19
özüye			22/14
özü			16/16, 18/4, 57/98
özün			3/19, 5/43, 12/9, 22/5, 22/20, 22/22, 22/33, 26/44, 51/4.
özünü			3/14, 8/3, 15/19, 22/27, 25/10, 25/16, 26/12, 41/13
özüne			5/35, 22/7, 22/8

P

pam	ses taklidi kelime
p. pam	18/10
pāmbuğ	pamuk
p. + i	18/2, 18/4, 18/8, 18/10

para	(Far. pāre) para
p.	5/24, 20/37, 20/42, 26/27, 40/3, 40/9, 40/13, 42/6, 47/9, 49/8, 54/2
p. + nin (parānin)	57/43
p. + yı (parāyı)	53/15
p. + nı (parānı)	20/37, 20/38
p. + ya	55/22
p. + m	25/4
p. + mı (parāmı)	16/11
p. + sı (parāsı)	42/10, 57/53
p. + sıń (parāśin)	6/5
p. + lar	49/10
parçala-	parçalamak
p. - r	51/4
p. - yıb (parçālıyıb)	13/19
parçalan-	parçalanmak
p. - sıń (parçalānsın)	32/4, 48/14
parıldı-	parıldamak
p. - r	57/68
parla-	parlamak
p. - yan (parlıyan)	55/8
parlat-	parlatmak
p. - maǵ	27/11
paşa	paşa, devlet yöneticisi
p.	7/10, 48/10, 48/17
p. + nı (paşānı)	7/12
pataǵ	patak, pot
p. + i (patāğı)	30/4
patışahlık	padişahlık
p.	47/7
pay	(Far. pāy) pay, hisse
p. + ınnan (pāyınnan)	27/6
paylan-	paylanmak
p. - dı (paylāndı)	34/3
pazar	(Far. bāzār) pazar günü
p.	3/4, 3/17
p. ertesi	3/4, 3/17
pêçe	peçe
p.	44/3
p. + sı (pêçesi)	50/2
p. + sıń (pêçesin)	36/8

péğember	(Far. peyğamber) peygamber, Hz. Muhammed
p.	10/10, [16/5, 16/8 (péğember günü : pazartesi günü)]
pek	(Far. pâk) temiz
p.	3/8, 23/1, 32/5
pembe	(Far. penbe) pembe
p.	45/7
pencere	pencere
p. + den	25/11, 25/12, 33/1
pence	(Far.) pençe
p. + sı (pencesi)	48/18
pêndir	(Far. penîr) peynir
p.	26/15
peppe	çocuk diliyle ekmek
p.	21/4
perde	(Far.) perde
p.	55/8
p. + den	52/12
perelen-	kâğıt, para gibi nesneleri teker teker saymak.
p. - sin (perelënsin)	53/15
perver	(Far.) perver
p. (vatan p.)	29/11
pervez	(Far. pervaż) prova
p. ol-	33/7
péşin	peşin
p.	6/5
peştemal	(Far.) peştemâl
p.	44/9
p. + i (peştemâlı)	57/19
piçağ	bıçak
p.	46/11
p. + dan	47/12
pilav	pilâv
p.	34/1
p. + la	7/4
p. + i (pilâvu)	57/12
pim	kuyruk yağı, iç yağı
p.	57/51
p. + dı	55/4

pinti		pinti	
	p.		29/5
pipsikola		(İng.) pepsikola	
	p.		46/6
pirinc		pirinç	
	p.		7/6, 20/2, 20/5, 34/2
	p. + e (pirince)		25/5
pis		pis, çırkin	
	p.		22/5
pişman		(Far. peşimān) pişman	
	p.		50/12
pişmanlık		pişmanlık	
	p.		38/6, 42/16, 43/15, 51/15
pirüze		(Far. pirüze) yeşil renkli kıymetli taş	
	p.		45/10
Piryādi		(y.a.) Piryadi, Kerkük'ün bir mahallesi	
	p.		28/3
piyada		(Far. piyāde) piyāde	
	p.		9/7, 18/5
poh		bok	
	p.		57/50, 57/107
polat		(Far. pūlād) bolat	
	p.		48/18, 53/2
	p. + tan		55/2
portla-		portlamak	
	p. - r		13/6
post		(Far. post) post	
	p. + үva		57/60
pul		(Far.) pul, tavla veya domino oyunu pulları	
	p.		35/1
	p. + lar		35/3
	p. + läri		35/9
put		(Far. büt) put	
	p. + ti		15/18
	p. + tilar		3/20
pük		(Far. pūç) içi boş	
	p.		30/10

R

Rab		(Ar. Rabb)	Allah; bk. Allah, Huda, Tanrı
	R. (yā R.)		9/11, 17/5
	R. + i (yā R.)		8/11, 24/10
raklı	r.	raklı	47, 47/6, 47/18
raklıb	r. + īn	(Ar. rekīb)	rakip, düşman
	r. + īm		1/1
	r. + ler		29/10
	r. + lēr̄		29/11
			47/4
rakkās	r. + tu	(Ar. rakķāş)	dansöz
			26/41
rāsib	r. ol-	(Ar.)	sınıfta kalma
	r.		36/8
rast (1)		(Far. rāst)	müsikide bir makam
	r.		10/8, 35/4
rast (2)	r. ēt-	(Far.)	karşılılaşma
	r. gel-		22/2
rāzı	r. ol-	(Ar. rāżı)	razi
	r.		7/7, 26/20, 26/40, 43/10
rehet	r. + ce	(ar. rāhe)	rahat
	r.		26/6, 37/5
rehin	r.	(Ar. rehn)	rehin, ipotek
	r.		5/15
rehm	r.	(Ar. rahm)	rahm, acıma
	r.		9/11, 26/19, 42/15
rehmet	r. + īnī (rehmētīnī)	(Ar. rahmet)	rahmet, acıma
	r. + līnīn "rahmete ermiş, ölmüş"		22/1, 31/6, 33/11, 35/10
reng	r.		48/4
	r. + īnī (rehmētīnī)		31, 31/3, 48/6
	r. + sız	(Far.)	renk
	r.		5/14, 13/3, 13/4, 13/10, 16/18, 31/7, 43/9
	r. + e		13/5
	r. + im (rēngim)		20/21
	r. + i (rēngi)		5/39, 13/18
	r. + īne		13/6
	r. + sız		13/15, 16

Resül	(Ar. Resūl) elçi, Hz. Muhammed
r. + e	10/10
revā	(Far. revā) uygun, layık
r.	15/15
rızk̄	(Ar.) rızık
r.	13/2, 26/6
r. + in	12/1
r. + lāri	13/12
ru'ya	(Ar. ru'yā) rüyā, düş
r.	17/8
rızgar	(Far. rızgār) kurtuluş
r. ét-	56646
rüh̄	(Ar. rūh̄) ruh
r. + üm	50/11, 56/28
r. + üm̄i	10/2
r. + ɻ	48/17
r. + üne	17/8

S

Saba	(Ar. şabā) müzikide bir makam
s.	10/8
sabır	(Ar. şabr) sabır
s.	9/1, 31/5
s. + i (sabrı)	26/17
sābun	(Ar. sābūn) sabun
s.	20/7, 57/21
saç	saç
s.	17/7, 20/30, 30/9
s. + i (sāçı)	43/9
s. + in (sāçin)	12/8, 42/2
s. + lārin	8/3
s. + li	54/9
saçbaḡ	eskiden kimi kadınların saç örgülerinin sonlarına taktıkları, püsküle benzeyen altın veya gümüşten yapılan nesne.
s. + i (saçbāğı)	44/10
saçma	saçma
s.	41/8
sada	(Ar. şadā) sada, yankı
s.	56/12

safa	(Ar. ṣafā') sefā, keyif	
s.	5/15, 2/2	
s. + m (safāni)	55/13	
s. + ya	40/16	
s. + da	43/3	
s. + sīn (safāsin)	43/2	
sāfi	(Ar. sāfi) net	
s.	42/9	
sag	sag	
s.	8/5, 12/1, 15/7, 21/8, 22/19, 29/2, 32/7, 35/10, 52/8, 52/17.	
s. + dī (sāgđı)	55/2	
s. + a	15/10, 15/15, 16/14, 25/14, 46/6, 57/100.	
s. + dan	33/10, 42/8	
s. + i (sāğı)	13/1, 19/2, 27/10, 34/5, 45/17, 47/1.	
s. + inda (sāğında)	55/11	
sağal-	sağalmak	
s. - dī (sağaldı)	27/4	
sağdic	sağdic	
s. + lārin	42/7	
sağlan-	sağlanmak	
s. - dī (sağlāndı)	42/7	
sağlat-	sağlanmak	
s. - sīn (sağlātsın)	45/17	
sāğlıg	sağlık	
s.	28/5, 47/7	
s. + dan	22/23, 22/27	
sahla-	saklamak	
s. - yiþ (sāhliyib)	5/25	
s. - sīn (sahlāsin)	9/12, 14/7	
sakün-	sakinmak	
s. ! (sākın)	44/6	
saþka	(Ar. sāki) su veren kimse	
s.	3/15, 3/18, 3/19, 3/21, 3/23, 3/24.	
s. + m (saþkāni)	3/22	
s. + ya	3/12	
s. + ymis (saþkāymış)	3/10	

sal-	salmak
s. - aram	56/42
s. - lam	56/21, 56/25, 56/30
s. - ar	5/12
s. - i (sāḥi)	8/5
s. - diy (sāldiy)	56/50
s. - dī (sāldī)	13/6, 16/16, 20/39, 40/16, 41/3
s. - dīlər (saldılar)	3/9
s. - ibr (sālīb)	21/5
s. !	16/6, 16/18, 45/7
s. - sīn (sāssīn)	12/11, 46/2
s. - in ! (sālin)	22/24, 50/6, 50/9
s. - asan	56/4
s. - inca (sālinca)	25/12
s. - mam	5/24, 22/10
s. - maz	47/12
s. - mādi	50/11
s. - masav	5/24
salam	(Ar. selām) selam
s.	6/4, 39/3
s. + i (salāmi)	31/8
s. + im (salāmim)	17/2
salamat	(Ar. selāmet) selāmet
s.	57/34, 57/105
s. + ti	29/1
salāmlıg	salamlık
s. + a	13/9
sāḥi	sali (gün adı)
s.	3/4, 3/17, 16/5
salin-	salınmak
s. - dī (sālindi)	39/2
Salman	(k.a.) Selman
s.	57/21
saman	saman
s.	12/6, 12/7, 20/24, 24/2, 56/52, 57/60
s. + i (samāni)	8/10, 57/72
samavar	semāver
s.	7/16, 49/4
sāmūrsaq	sarımsak
s.	1/4

sammun	somun, ekmek
s.	44/8
sanam	(Ar. şanam) put
s.	15/18
sāncı	sancı
s.	29/4, 46/6
sanca-	sancımak, ağırmak
s. - dī (sancādī)	43/16
sāndık	(Ar. şandük) sandık
s.	42/4
sanki	sanki
s.	3/18, 3/20, 5/39, 11/15, 13/7, 18/8, 20/6, 26/1, 30/11, 35/1, 46/11, 52/3.
sap	iplik
s.	55/12
sap-	sapmak
s. - maz	29/2
sapsarı	sapsarı
s.	5/31
sar-	sarmak
s. - ar	52/11
s. - müş	3/1
s. - īb "sarmış"	5/37, 16/15
s. !	5/11
saral-	sararmak
s. - ī (sarāħī)	57/2
s. - dim (sarāħdim)	56/48
s. - dī (sarāħdī)	20/33, 25/13, 51/14
s. - īb	20/21
saray	(Far. serāy) saray, kışla
s. + in (sarāyin)	31/1
s. + ī (sarāyīn)	52/17
s. + a	50/1
surf	(Ar. şarf) surf, harcama
s.	25/6
sārħoş	(Far. serħoş) serhoş
s.	56/36
sāri	sarı
s.	16/1, 25/4
s. + dī	29/7
s. + nī	43/9
s. + sī	48/3

sāriğ		sarık	
s.		3/5	
s. + li		3/6	
Sārikehye		(y.a.) Sarıkehye, Kerkük'ün bir mahallesi	
s. + den		28/10	
sat-		satmak	
s. - aram		18/9	
s. - ar		25/2, 35/8, 56/6	
s. - tim (sāttum)		5/40	
s. - ti (sāttr)		18/4	
s. !		9/9	
s. - im (sātüm)		20/3	
s. - ma		43/3	
s. - māvūn		42/16	
s. - miyib		43/14	
s. - māzdi		50/17	
s. - mag̤		56/18	
s. - maga		3/16	
sātıcı		satici	
s. + ya		18/8	
sāvug̤		soğuk	
s.		14/1	
s. + dī		14/11	
savur		savurmak	
s. - dī		43/7	
s. !		19/6	
savrul-		savrulmak	
s. - 1		56/52	
say-		saymak	
s. - dī (sāydı)		16/10, 29/12	
s. - müş (sāymış)		6/5	
s. - a (saya)		14/1	
s. - mag̤		5/2	
saya		(Far. sāye) sāye	
s. + vdan		37/1	
sayag̤		sayağ, uyanık	
s.		48/9	
sayalan-		övünmek, güvenmek	
s. - sin (sayalānsin)		37/1	

sayı		sayı	
s.		35/2	
sayıl-		sayılmak	
	s. - maz	47/13	
sayıs		(Ar. sā'is) seyis	
s.		44/7	
sayna-		ötmek	
	s. - sıñ (sāynısan)	45/14	
	s. - mağ	9/5	
saz		(Far. sāz) saz	
s.		17/7, 26/23, 29/9	
sazla-		ağıt yakmak	
	s. - mağa	26/31	
sebeb		(Ar.) sebep	
	s. + den	45/14	
sebbeḥ		(Ar. ḫabāḥ) sabah	
s.		4/2, 7/15, 7/18, 21/8, 22/22, 22/23, 37/3, 43/1, 46/4, 47/14.	
	s. + lēri	22/10	
secde		(Ar.) secde	
s.		5/32	
seç-		seçmek	
	s. - erem	53/13	
	s. - er	9/4, 20/20	
	s. - t̄ (seşti)	5/15, 20/8	
	s. - t̄ler	51/8	
	s. - müşem	51/7	
	s. - e seçe	45/15, 57/102	
	s. - en	17/6	
	s. - irdim	10/7	
sēe		(k.a.) Sēe (Sēid'in kısaltılması)	
	s. + d̄ı (sēed̄ı)	21/9	
Sēet		(Ar. sā'et) saat	
s.		9/3, 13/11, 41/4, 46/5	
Sēid		(k.a.) Seîd	
s.		21/9	
segzan		seksan (80)	
s.		21/4	
seheb		(Ar. ḫâlib) sahib	
	s. + i	7/2, 13/6, 57/83	
	s. + iyken	54/9	

sehəbsizlîğ	sahibsizlik
s.	56/48
sehər	(Ar.) seher
s. + den	56/12
sekkel	sakal
s.	3/19, 11/2, 20/3
s. + jm̤i (sekkēlim̤i)	20/30
s. + üv (sekkēlüv)	51/3
s. + īn (sekkēlin)	12/8, 30/9
s. + l̤i (sekkēli)	3/24
s. + l̤iyem (sekkēliyem)	13/10
sekkizinci	sekizinci
s.	14/8
sél	(Ar. seyl) sel
s.	57/10, 57/116
s. + e	8/10
sele-	söylemek
s. !	3/11, 5/4, 8/11, 10/11, 11/8, 20/12, 20/15, 20/21, 24/11, 26/19, 47/14
seleş-	söyleşmek
s. - t̤i	36/10, 48/12
selet-	söyledetmek
s. - īn (selēdīn)	43/9
s. - en (seleden)	52/1
sellecc	(Ar. sellāce) buz dolabı
s.	42/12
semiz	semiz, şişman; bk. semmiz
s.	9/8
semmiz	semiz, şişman; bk. semiz
s.	26/1
sen	sen
s.	3/3, 4/2, 4/4, 5/4, 5/5, 5/6, 5/11, 5/20, 5/ 30, 5/36, 7/10, 8/3, 8/11, 9/2, 10/11, 12/ 10, 13/9, 15/16, 16/8, 16/14, 18/3, 18/6, 19/8, 20/3, 20/5, 20/10, 20/12, 21/10, 21/ 11, 21/12, 22/16, 22/20, 22/23, 22/25, 22/ 33, 23/2, 23/5, 23/7, 24/13, 25/15, 26/13, 26/19, 26/21, 26/25, 27/9, 27/11, 29/16, 35/11, 36/3, 37/5, 37/8, 38/5, 38/8, 41/1, 43/10, 45/3, 45/6, 45/8, 45/15, 45/17, 45/ 19, 47/5, 47/14, 48/8, 48/18, 5/14, 52/2, 52/10, 55/9, 56/2, 56/24, 56/36, 56/50, 57/ 100.

s. + <i>j</i> (sēn̄j)	5/23, 5/33, 5/42, 11/8, 17/5, 26/19, 26/20, 27/11, 32/7, 37/2, 37/8, 38/8, 46/14, 47/6, 50/16, 56/30, 3/7, 4/15, 5/20, 6/3, 15/5, 16/8, 18/16, 19/9, 19/11, 20/38, 20/39, 22/ 4, 22/9, 22/17, 23/10, 23/15, 25/15, 26/25, 31/2, 32/4, 37/5, 45/16, 46/7, 46/16, 47/ 15, 47/17, 48/11, 51/2, 57/73.
s. + e	5/23, 5/33, 5/42, 11/8, 17/5, 26/19, 26/20, 27/11, 32/7, 37/2, 37/8, 38/8, 46/14, 47/6, 50/16, 56/30, 3/7, 4/15, 5/20, 6/3, 15/5, 16/8, 18/16, 19/9, 19/11, 20/38, 20/39, 22/ 4, 22/9, 22/17, 23/10, 23/15, 25/15, 26/25, 31/2, 32/4, 37/5, 45/16, 46/7, 46/16, 47/ 15, 47/17, 48/11, 51/2, 57/73.
s. + de	56/40
s. + dēkj	32/8
s. + nen	12/10, 32/4, 45/12, 45/16, 49/16, 50/8.
s. + sen "sensin"	5/29, 36/7, 41/1, 49/16.
s. + <i>uv</i>	6/8, 11/12, 32/6, 45/6, 50/16, 50/17, 55/10
s. + <i>uvç̄i</i> "senin için"	15/13
s. + <i>uvç̄i</i> "senin için"	26/16, 57/58
sened	(Ar.) senet
s.	29/4
sep-	serpmek
s. - <i>tjm</i>	56/16
sērin	serin
s.	28/2
s. + <i>dj</i>	57/81
s. + nen	9/12
sērin-	serilmek
s. - nem	53/13
sersēri	(Far. serseri) serseri
s.	15/12, 15/19
sert	sert
s. + <i>tj</i>	52/1
servet	(Ar. servet) servet
s. + <i>jm̄in</i> (servētjm̄in)	55/20
ses	ses
s.	3/2, 3/21, 5/13
s. + <i>jm</i> (sēsjm)	47/18
s. + <i>uv</i> (sēsuv)	4/5, 51/6
s. + <i>j</i> (sēsj)	41/5
s. + <i>nnen</i> (sēsnnen)	3/36, 46/10
s. + <i>lēr̄nj</i>	3/20
seslen-	seslenmek
s. - <i>dūv</i>	4/3
seten	saten (bir çeşit kumaş)
s.	41/11

sēv-		sevmek	
	s. - er		5/2
	s. ēriğ		2/3
	s. - diy		56/50
	s. - e sēve		14/11, 15/17, 28/8, 45/2, 50/3
	s. - mez		22/5
sēvin-		sevinmek	
	s. - e sēvin		5/14, 20/9
sevre		(Ar. sevre)	devrim, inkilap
	s.		27/9
	s. + mizin (sevrēmizin)		27/6
seyr		(Ar.) seyr	
	s. ét-		7/19
seyyidi		(Ar. seyyidi)	bayım, efendim
	s.		16/3
sicāg		sıcak	
	s.		9/2
	s. + innan (sicāginnan)		9/12
sic-		sıçmak	
	s. - ar		57/109
	s. - tūv		25/17
	s. - mağa		57/37
sığan		sığan	
	s. oynāğı "bir çeşit deri hastalığı"		30/3
sığ		sık	
	s.		57/60
sığ-		sıkmak	
	s. - ar		55/7, 55/16
	s. - ıb		47/4
	s. - ıptı		42/1
	s. - mēdjm		10/1
	s. - me !		44/6
sığın-		sıkınmak	
	s. - dı		17/2
sığıntı		sıkıntı	
	s. + den		20/32, 20/33
sığığ		kırık, perişan	
	s.		34/8
sir		(Ar. sirr) sir, gizlilik	
	s.		57/9
	s. + i (sirri)		5/25, 20/12

sıra		sıra ; bk. sire
	s. + sı (sırası)	41/1
sırfa		(Ar. sofra) sofra
	s. + däki	44/13
sırğa		küpe
	s.	42/3
sırıhçı		değnek
	s. + ye	18/11
sibil		uzunca sigara ağızlığı
	s.	19/6
sigır		sigır
	s.	26/23, 26/24, 26/28
	s. + ı	26/42
sil-		silmek
	s. - lem	32/9
	s. - dım	47/2
	s. - sin	45/20
	s. - em	25/15
	s. - im	27/2
sildir-		sildirmek
	s. - lın	34/8
silfe		kredi
	s. zevāc	42/5
	s. + ler	42/9
silin-		silinmek
	s. - mez	29/11
silıntı		silinti
	s.	29/5
simsih		dürtmek
	s.	5/28, 20/40
Sinan		(k.a.) Sinan (Mimar Sinan)
	s.	9/7
Sine		(Far. sine) sine
	s.	8/9
	s. + mī (sinēmī)	10/4
sini-zerf		Ramazan gecelerine özgü kahvelerde veya evlerde gençler arasında oynanan bir çeşit oyun.
	s.	28/3

sipir-		süpürmek
	s. - ī	7/2
sire		sıra; bk. sıra
	s.	18/7
	s. + yden	42/4
sisem		geniş karyola
	s.	55/8
siyah		(Far. siyāḥ) siyah, kara
	s.	44/4, 55/8
	s. + lāri	27/5
siyan		evlerden çıkan pis ve siyah renkli su birikimleri.
	s.	52/2
	s. + a	23/14
siz		siz
	s.	14/4, 31/1, 35/8, 43/13
	s. + үv	13/17
	s. + üvçin	13/18
	s. + i	7/24, 13/16, 26/6, 35/6, 35/12
	s. + e	31/8, 33/7, 35/9, 36/12, 42/12, 42/15, 53/16.
sofi		(Ar. sōfi) sofu
	s. + dī	57/103
soğan		soğan
	s.	52/3, 57/103, 57/118
	s. + nan	57/119
soh-		sokmak
	s. - iram	36/6
	s. - ti	41/15, 46/11
	s. !	26/27
sohün-		sokulmak
	s. - nam	53/2
sol		sol
	s. + үn	52/17
	s. + i	13/1, 19/2, 21/8, 27/10, 34/5, 45/17, 47/1.
	s. + a	8/5, 16/14, 25/14, 29/2, 42/8, 46/6.
	s. + dādī	52/8
	s. + dan	12/1
	s. + үva	32/7, 35/10
	s. + үn	22/19
	s. + үnī	33/10

	s. + ı̄na	15/10
	s. + ı̄nda	55/11
sol-		solmak
	s. - ı̄ram	38/2
	s. - dı̄	20/21, 47/3, 51/3
solçı	-	solcu
	s.	5/36
son		son
	s.	14/11, 38/6, 42/16, 43/15, 51/15, 55/4
	s. + dı̄	25/17
	s. + i	36/3, 40/1, 55
	s. + a	3/13, 14/10, 32/7
	s. + da	46/9
sopan		sapan
	s.	56/6
sor-		sormak
	s. - ıyordı	25/9
	s. - ar	11/6
	s. - dı	20/10, 20/25
	s. - dı̄lar	13/9, 41/9
	s. - sun	49/15
	s. - in	41/12, 42/14
	s. - aġ	50/2, 50/7
	s. - asan	6/6
	s. - arsav	36/11
	s. - māsin	55/5
	s. - miyib	11/10
	s. - mağa	11/3
sora		sonra
	s.	5/10, 25/11, 55/17, 55/23
sorgı		sorgu
	s. + ya	10/9
sorul-		sorulmak
	s. - dim	46/4
soruş-		soruşmak
	s. - tilar	11/11
	s. - aġ	11/10
soy-		soymak
	s. - di	25/3
	s. - dilar	3/22

s. !	53/16
s. - ağ	50/18
s. - ıb	43/12
s. - ipti	21/6, 27/4
soyin-	soyunmak
s. - sıń !	12/6
sög-	sövmek
s. - er	15/6, 35/3, 53/9
s. - miyen	57/101
s. - me !	57/101
s. - mez	1/4
sögüt	sögüt ağacı
s. + te	57/93
sökil-	sökülmek; bk. söküñ-
s. - ıb	45/6
sökün-	sökülmek; bk. sökil-
s. - dı	7/23
sön-	sönmek
s. - dü	44/1, 44/2
s. - se	24/11
söz	söz
s.	26/4, 30/2, 35/4, 39/1, 43/5, 45/4, 47/2, 49/2, 52/4, 53/7, 53/13.
s. + ü	18/6, 26/13, 51/8, 53
s. + e	9/9, 18/9, 22/10, 31/8, 35/5, 41/2, 41/8, 42/15, 45/11
s. + üm	3/12, 5/30, 26/14, 35/11, 38/5, 47/15, 47/ 18, 52/1, 53/1, 55/9.
s. + ümıl	17/6, 24/14
s. + üme	31/3, 33/5
s. + ümnən	35/6, 52/12
s. + üv	46/12
s. + üvü	10/11
s. + ünlı	25/10, 25/16, 41/8, 50/6, 52/20 -
s. + üne	5/10, 27/10, 30/2, 31/5, 40/2
s. + ünnen	30/1, 37/7
s. + ler	13/12, 18/13, 30/10
s. + lərimlın	44/16
s. + ləruvşın	45/13
s. + lərlı	8/10

su	su
s.	3/16, 4/1, 4/5, 5/33, 7/17, 12/9, 15/2, 20/24, 22/1, 23/2, 43/7, 44/8, 44/10, 48/7, 55/16, 57/24, 57/23.
s. + yi	5/9, 56/36, 57/34, 57/81
s. + ya	17/4, 32/8, 57/53
s. + da	17/4
s. + dan	17/5
s. + lar	7/2, 14/6, 48/16
suç	suç
s.	33/5
s. + ti	19/8
s. + um	26/10
suçlu	suçlu
s.	57/98
suķak	(Ar. zuķāk) sokak
s.	52, 52/15
s. + ta	52/2, 52/10
şulh	(Ar. şulh) barış
s.	26/6
sulhçı	barışçı
s. + ydı	26/35
sultan	(Ar. sultān) sultan
s.	11/15
sus-	susmak
s. - ti	3/23
suvar-	sulamak, suvarmak
s. - ram	56/4
sümög	kemik
s.	45/16
s. + dī	41/9
s. + ī	40/7
s. + lērim	10/3
sünnet	(Ar.) sünnet
s. ét	57/96
sür-	sürmek
s. - düv	45/6
s. - dī	5/15
s. !	2/2
s. - düğce	56/32

s. - ērdüv	45/11
s. - mēđim	43/2
s. - mēğin	55/13
sürme	sürme
s.	51/3, 52/4
sürmele-	sürmelemek
s. - rdüv	45/9
sürt-	sürtmek
s. - er	57/24
sürükle-	sürüklemek
s. - r	26/28
sürüklen-	sürüklenmek
s. - di	55/21
süt	süt
s.	23/5, 43/12
s. + tü	23/1, 47/9
s. + üm	32/5
s. + üv	37/8
süz-	süzmek
s. - er	12/9, 22/13
s. - di	46/10

Ş

şad	(Far. şād) şad
§.	2/1, 56/14
§. + ıynan (şādiyنان)	7/1
Şah-Merden	(k.a.) Şah-Merden (Hz. Ali)
Ş. + e	56/30
Şah	(Far.) şah
§.	5/23, 5/26, 5/28, 5/29, 5/35, 5/39
§. + ı (şāhi)	5/37, 32/3, 57/84
§. + innan (şāhinnan)	5/36
§. + ıyam (şāhıyam)	53/7
şahad	(Ar. şāhid) şahid
§.	23/5, 23/6
şahta	ayaz, kuru soğuk
§	56/26

Şākir		(k.a.) şākir
Ş.		10/4
şakķa		şaka
Ş.	+ ya	3/12
şal		(Ar. şāl) şal
Ş.		44/13
Ş.	+ a	45/5
Ş.	+ dan	49/1
Şam		(y.a.) Şam
Ş.	+ nan	41/10, 49/7
şam		(Far. şām) akşam yemeği
Ş.	+ īma (şāmına)	13/2
şans		şans, talih
Ş.		54/3
Ş.	+ īm (şānsım)	17/4
şāpur-şupur		şapur-şupur
Ş.		57/97
şat		(Ar. şāṭṭ) nehir
Ş.	+ a	34/6
Şātırlı		(y.a.) Şatırlı (Kerkük'ün bir mahallesi)
Ş:	+ da	28/9
şaytan		(Ar. Şeytān) şeytan; bk. şeytan
Ş.	+ a	55/19, 57/105
Şēgirt		(Far. şāgird) çırak
Ş.	+ t̄	34/3
şēh		(Ar. şeyh) şeyh
Ş.		5/29, 17/8
şehid		(Ar. şehīd) şehit
Ş.		27/11
şehr		(Far.) şehir
Ş.		28/1
Ş.	(şehir)	25/2, 25/3
Ş.	+ e	13/1, 25/17, 48/2
Ş.	+ ı	2/2
şehre		buğday, arpa saplarını harmana taşımak için kullanılan ve ağaç dalından yapılan bir araç.
Ş.	+ yçɪ "şehre için"	53/5
Şehrezur		(y.a.) Şehrezur (Irak'ın kuzeyinde bir bölge)
Ş.		20/9

şeker	şeker
§.	9/2, 20/42, 57/74
şekerleme	şekerleme, pasta
§.	41/6
şekil	(Ar. şeklär) şekil, biçim
§.	6/6
§. + e (şekle)	6/6
§. + innen (şeklinnen)	55/16
şembe	(Far.) cumartesi
§	3/18, 16/5, 26/6
şem ^c edan	(Far. şem ^c edān) şemdan
§. + lar	44/1
şenlig	şenlik
§.	25/3
şer ^c	(Ar.) şeriat; bk. şeri ^c et
§. + e	34/5
şer	(Ar. şerr) kötülük
§.	57/80
§. + den	43/8
§. + rınnen	1/1
şarab	(Ar. şerāb), şarap, içki
§.	45/15, 47/16
şerbet	(Ar.) şerbet
§.	6/8, 10/7, 51/8
şeref	(Ar.) şeref
§. + le	7/2
§. + īne (şerēfīne)	39/5
şeri ^c et	(Ar. şerī ^c at) şeriat; bk. şer ^c
§. + te	16/13
şerif	(Ar. şerīf) şerif
§	3/21
şertleş-	şartlaşmak
§. - iller (şertlēşiller)	20/3
şey	(Ar. şey') şey
§.	3/21, 4/6, 5/3, 8/6, 9/1, 13/6, 16/6, 33/2, 45/20, 49/14, 50/13
§. méy	16/6
şeytan	(Ar. şeytān) şeytan; bk. şaytan
§.	20/1, 47/1, 48/6
§. + lärin	8/2

şiddet		(Ar.) şiddet	
	§.		20/4
şık		şık (ses taklidi kelime)	
	şık şık		57/106
şikat		(Ar. şikayet) şikayet	
	§. + a		16/11
şirin		(Far. şirin) tatlı, güzel	
	§.		19/4, 29/14, 37/2, 45/16, 48/11, 51/8, 56/ 54, 57/94.
şış-		şışmek	
	§. - er		32/8
	§. - tı		24/10, 48/17
	§. - iþ		22/3, 44/14, 57/79
	§. - esen		9/8
şışle-		şışlemek	
	§. - di (şışlendi)		18/14
şisman		şisman	
	§.		50/2
şive		(Far. şive) şive	
	§. + sine (şivēsine)		29/3
şiven		(Far. şiven) yas, matem	
	§.		57/77
şor		sarkmış (elbise için)	
	§.		22/6
Şorca		(y.a.) Şorca (Kerkük'ün bir semti)	
	§.		28/7
şorba		(Ar.) çorba	
	§.		51/12
	§. + sı (şorbası)		40/5
şohüm		sürülen tarlanın alt üst olan kesekli toprağı	
	§.		57/104
Şubat		baharda ağaçlarda ilk çıkan küçük yaprak.	
	§. at-		14/2
şükr		(Ar.) şükr; bk. şükür	
	§.		56/44
şükür		(Ar. şükr) şükür; bk. şükr	
	§.		57/97

T

ta		da, dahi; bk. da, de, te
	t.	16/15
ta		(Far. tā) ta, hatta
	t.	8/9, 9/1
tabbah		(Ar. ṭabbāḥ) ocak
	t. + a	7/5
	t. + lar	44/2
tac		(Ar. tāc) taç
	t. + i (tāci)	48/7
tā'et		(Ar.) tāat, itāat
	t.	13/1, 37/7
tah-		takmak
	t. - ti (tāhti)	40/1
	t. - ib (tāhib)	46/1
	t. - in ! (tāhin)	13/6
	t. - ma !	32/7
	t. - ārdı	37/3
tāhil-		takılmak
	t. - dı (tāhıldı)	55/21
tāhim		takım, makyaj
	t.	33/1, 49/9, 41/14
taht		(Far.) taht
	t. + tan	32/3,
	t. + uya	55/8
	t. + innan	48/17
tahtravan		(Far.) tahtirevan
	t. + lar	44/11
talak		(Ar. ṭalāk) boşanma
	t. + a	43/15
talan		(Far. tālān) yağma
	t.	57/95
	t. + i (talāni)	42/12
talaş		(Ar. telāṣ) telāṣ
	t. + a	7/21
talh		(Far. telh) acı, tatsız
	t. + i	56/20
tam		(Ar. tām) tam
	t.	3/22, 6/7, 13/2, 25/12, 26/7, 20/32

tamam	(Ar. temām)	tamam
t.	14/12, 20/3, 22/18, 49/2	
t. + a	3/5	
tamata	domates	
t.	5/39, 34/2	
tambura	tambura	
t.	26/23	
tandüre	(Ar. tennūre) kadınlarla özgü, alt tarafı geniş üst bölümü dar olan etek.	
t	36/4	
tānī-	tanımak	
t. !	20/5, 20/10	
t. - mam	47/1	
Tanrı	Tanrı	
T.	32/9, 55/23	
T. + nın	55/19	
T. + ya	48/18	
T. + sı	48, 48/3	
tap-	bulmak	
t. - ar	5/3, 12/1, 19/2	
t. - tim (tāptim)	18/1	
t. - tu (tāptu)	20/23, 23/7	
t. - tıg (tāptıg)	5/8	
t. - müşam (tāpmışam)	5/3, 5/5, 22/17	
t. - inca	5/3	
t. - tuğvuz (tāptuğvuz)	13/12	
t. - ānin	14/12	
t. - müşiydim (tāpmışiydim)	7/11	
t. - mam	54/2	
t. - maz	7/24, 47/11	
tāpın-	bulunmak	
t. - di	57/36	
tāpi	tapu	
t. + ya	20/31	
tapmaca	bulmaca	
t.	14/12	
tas	tas	
t.	24/5, 24/8, 57/39	
tasdik	(Ar. taşdıķ) doğrulama	
t.	5/30	

tav		tav	
	t. + dan		7/23
	t. + unda		9/2
tayla-		iğ veya teşi ile yünü iplik biçimine getirmek.	
	t. - r		20/29, 52/4
tāvuḡ		tavuk	
	t.		57/70
	t. + in		12/11
	t. + i		12, 12/1, 12/2, 12/8
tāvus		(Ar. ṭāvūs) tavus	
	t.		45/11
	t. + in		44/14
	t. + a		22/12
tāzi		(Far. tāzī) tazi	
	t.		26/19, 26/20, 26/40, 29/9
	t. + ya		26/18
te		dahi ; bk. da, de, ta	
	t.		5/13, 6/7, 11/11, 15/10, 20/22, 39/6
tebliğ		(Ar. tebliğ) tebliğ	
	t.		17/7
tek		tek	
	t.		19/5, 33, 50/17
	t. + t̄j̄ (tēkt̄j̄)		32/5
	t. + iydüv (tēkiydüv)		50/14
teker		teker	
	t. teker		7/23
tekeşer		ters	
	t. + d̄j̄		47/10
tēk̄j̄		gibi	
	t.		10/1
tēk̄jm̄		gibi	
	t.		9
tēk̄jn̄		gibi	
	t.		56/4, 56/16
tekle-		itmek	
	t. !		22/33
teket		(Ar. ṭāk̄at) takat, güç	
	t.		22/10
	t. + iyem (tekētiyem)		53/9

tekriben	(Ar. tekriben) takriben, yaklaşık olarak
t.	16/10
tel	tel, mükemmel
t. (bir t. iste)	36/1, 41/4, 45/9
t. + īme	5/11
telefon	telefon
t.	31/6
t. + m	41/5
teclim	(Ar. teclîm) te'lim, öğretme
t.	8/1
teli ^c	(Ar. ṭâli ^c) tâli
t. + siz	40/3, 48/1
t. + sizin	40/1
tembel	tembel
t.	22, 22/1, 22/5
temeh	(Ar. ṭama ^c) sınırsız istek, göz açlık
t.	23/7, 42/16, 51, 51/15
temehkâr	tamahkar, aç gözlü
t.	44/8, 53/10
temiz	temiz
t.	25/10
tendir	(Ar. tennûr) tandır
t.	44/5, 55/18
tene	tane; bk. dana, dene
t.	19/9, 26/11
teng	(Far. tünd) sıkı
t.	42/1
teppe	tepe
t.	7/14, 23/6, 28/11
t. + ce	24/10
teppeliğ	tepelik, Irak'ın Erbil vilayetinde çoğu Türkmen kadınların baş şortusu altından başına taktığı altın veya gümüş başlık.
t.	21/8
t. + ī	21/6
tepme	tepme, tekme
t.	3/9, 16/16, 20/31, 26/4, 26/24, 26/25
t. + ler	3/4, 3/17
t. + meg	3/3

tepren-		hareket etmek
	t. - mez	3/20
ter		ter
	t.	16/12
	t. + e	3/6
	t. + j̄ (tērij)	3/8, 15/12
	t. + j̄nnen	9/12
terbiye		(Ar.) terbiye
	t.	8/1
	t. + l̄j̄ (terbiyēl̄j̄)	4/6
terece		eski evlerin oda duvarlarında, takriben bir metre boy ve yarımetre eninde oyulmuş, içine kab-kacak, semâver gibi eve yarayan eşyaları içinde tutmak için yapılan yerler.
	t. + ye	3/9
teref		(Ar. taraf) taraf yön
	t. + ten	5/27
tērih		(Ar. tāriḥ) tarih
	t. + e	27/11
	t. + lere	1/5
	t. + lēr̄n	29/13
terk		(Ar.) terk
	t.	2/3, 2/5, 8/10, 47/14
terle-		terlemek
	t. - yjb̄ (tērl̄yjb̄)	38/3
terpet-		terpetmek, hareket ettirmek
	t. - me	57/3
tesādüfen		(Ar.) tesadüfen
	t.	20/36
tesbih̄		(Ar. tesbīḥ) tesbih̄
	t.	57/73
tescil		(Ar. tescīl) tesçil, banda ses alma
	t.	28/2
tēşı		teşı, iğin bir başka çeşiti
	t. + yden	52/4
tēşt		(Ar. taşt) bakırдан yapılmış leğen
	t. + te	40/14
Teter		Tatar
	T.	56/6

tette		çocuk dilinde oyuncak anlamına gelir.
	t. + di (tettēdi)	21/7
te ^c yin		(Ar. ta ^c yīn) tayin
	t.	7/2
tēz		(Far. tīz) tez, çabuk
	t.	5/18, 7/10, 18/14, 20/11, 20/15, 29/14, 38/2.
Teze		(y.a.) Teze (Kerkük'ün 15 km. güneyinde bir bucak)
	T. + den	47/16
tezzek		tezek
	t.	44/2
tifil		(Ar.) yavru, çocuk
	t. + im	22/25
ticarat		(Ar. ticāret) ticaret
	t.	57/56
tūfir-		tükürmek
	t. - ī	15/6
tūfirīl-		tükürülmek
	t. - esen	57/94
tūfreq		tükürük
	t.	5/13
	t. + jv (tūfrēgjv)	20/22
tik-		dikmek
	t. - erem	6/3
	t. - er	6/2, 7/23
	t. - tim	31/5
	t. - ti	6/3, 18/17, 51/5
	t. - miş	55/22
	t. - ipt̪ "dikmiştir"	6/4
	t. - ib̪ler "dikmişler"	35/10
	t. !	6/1, 6/5, 18/16
	t. - sev	21/12
	t. - im "dikeyim"	22/8
	t. - ene	23/10
	t. - me	45/8
	t. - mez	5/35
tikan		diken
	t.	23/8
	t. - m (tikānının)	23/11
	t. - a	23/14
	t. + da	23/11

tikil-		dikilmek	
	d. - dı		49/5
tikiş	t.	dikiş	33/10
Tisin	T.	(y.a.) Tisin, Kerkük'ün bir semti	
titre-		titremek	28/8
	t. - r		29/11
	t. - yen		51/3
titrek	t.	titrek	8/8
tivvist	t.	(İng.) tivvist (bir dans çeşiti)	40/15
toba	t.	(Ar. tevbe) töbe	54/4, 54/6
toğlı	t. + m (toğlum)	toklu (6-12 ay arası kuzu büyüğü)	11/15
toḥ	t.	tok	16/2, 16/5, 26/2, 26/8, 26/11, 26/21, 26/27,
	t. + ti		39/6, 41/6
	t. + i		26/3, 57/3
	t. + a		26/30
toḥum	t.	tokum	57/104
tombuz	t.	yumruk	22/33
tonkal	t.	bol, çok	42/6
topal	t.	topal	23/1, 57/70
topla-	t.	toplamarak	40/10
	t. - di (topladi)		48/2
	t. - yım (toplıyım)		30/8
	t. - rdi (toplärdi)		
toplan-	t. - di (topländi)	toplannmak	49/7, 54/5
	t. - dilar (topländilar)		35/1
	t. - ağ		50/1
	t. - an		55/17

tor	ağ	
t.		22/11
t. + a		22/28
t. + ma		56/18
Toran	(y.a.) Turan	
T.		7/9
torba	torba	
t.		45/5
torpag	toprak	
t.		2/2, 27/1
t. + da		2/3
t. + i (torpāğı)		29/14
t. + ina (torpāğına)		28/1
t. + larda		10/3
toy	toy, düğün	
t.		3/2, 3/13, 50/17, 51/9
t. + dı		25/3
t. + i		3/15, 49/3
t. + da		39/7
t. + dan		14/3
t. + ima		46/15
t. + in		23/4, 26/28, 45/3
t. + inı		19/1
t. + imız		3/7
t. + ları		3/14
tozagçı	tuzakçı	
t.		18/2
toz	toz	
t. + i		9/3, 44/5
t. + in		22/22
t. + ina		5/35, 22/8
tök-	dökmek	
t. - er		14/10, 43/6, 57/24
t. - tı		22/30
t. - in		24/6
t. - egin		56/36
t. + erdi		37/2
tökül-	dökülmek	
t. - di		43/7
t. - ib "dökülmüş"		45/6
t. - sin		48/14

tren		tren	
	t. + e		5/40
tuc		tunc	
	t. + i		57/43
tuluğ		tulum	
	t. + i		5/7
tumlan-		kapatmak, doldurmak	
	t. - di (tumländi)		44/4
turş		(Far.) ekşi	
	t.		19/4, 40/12
tuş		rast gelmek	
	t.		56/48
	t. + san		4/2
tut-		tutmak	
	t. - ar		5/13, 11/3, 19/1, 26/28, 34/6, 52/23
	t. - allar		57/110
	t. - tüm		17/3, 47/2
	t. - tuş		5/25
	t. - tular		3/20, 5/28, 22/19
	t. - ub "tutmuş"		1/3
	t. !		5/20, 20/22, 45/19, 50/14
	t. - ağ		14/11, 52/18
	t. - aydım		7/24
	t. - ıqm		23/4
	t. - sıń		53/18
	t. - sıńlar		16/17
	t. - tuğiyçın		29/1
	t. - māvyn		54/10
	t. - mamāgın		55/14
tutul-		tutulmak	
	t. - di		57/67
tutuş-		tutuşmak	
	t. - i		57/65
tük		t üy	
	t.		26/10
	t. + ün		16/9
	t. + ünş		13/14
	t. + ü		13/13, 13/17, 44/14
	t. + lérş		23/1
	t. + ce		18/2
	t. + lü		2/1

tüken	(Ar. dükkān) dükkan
t.	13/6, 20/2
t. + de	13/4
t. + nen	13/6
t. + ī (tükēnī)	13/3
tüken-	tükenmek, bitmek
t. - ī	13/3
tüket-	tüketmek, bitirmek
t. - tī	51/5
tülingi	yaramaz, geçici
t.	40/7
tulkü	tilki
t.	12/7, 12/9, 13/5, 13/16, 23/3, 23/4, 23/6, 23/7, 23/8, 23/9, 23/11, 23/13, 23/15, 23/16
türbe	(Ar.) mezar
t.	47/13
t. + de	10/5
t. + si (turbəsi)	20/29
t. + sin (turbəsin)	20/28
türbəlg	mezarlık
t. + ler	20/27
türüməl	otomobil
t.	42/4
Türk	Türk
T.	1/1
T. + ü	2/5
türkü	türkü
t.	1/2
t. + ler	28/2
Türkman	Türkmen
T.	1/1, 1/2, 1/3, 1/4, 4/1, 29/7
T. + iğ (Türkmānīg)	2/5
türlü	türlü, çeşitli
t.	13/2, 18/13, 41/13, 52/5
türmele-	saçı kurutmak için örgüleri eşarpla sarmak
t. - rdüv	

U

ucuz	ucuz	
u.		5/40
u. + dı		57/108
u. + dan		49/14
uç-	uçmak	
u. - ar		24/9
u. - tıv (uştıv)		25/17
u. - ti (uştı)		19/8, 48/17
u. - üm		26/10
uçuş-	uçuşmak	
u. - u		27/4
cumür	(Ar. ömr) ömür	
c.u.		29/12, 49/13
c.u. + çın		56/22
c.u. + e (cumre)		26/9
c.u. + üm (cumrüm)		41/2
c.u. + ümın (cumrünn̄)		26/3
c.u. + ümlik (cumrüm̄l̄)		17/6
c.u. + üme (cumrüme)		20/19, 57/95
c.u. + üme (cumrüñ̄)		18/5, 44/9
c.u. + i (cumrı)		20/26
c.u. + ler		44/3
cUmmüs	(k.a.) Ömer'in başka talaffuzu	
cU.		52/23
un	un	
u. + u		57/29
unut-	unutmak	
u. - ti		40/13
u. - mam		5/20
curyan	(Ar. curyān) çiplak	
u.		8/9
usan-	usanmak	
u. - a		32/4
usta	(Far. üstād) usta	
u.		9/7, 34/3, 35/7
u. + yam		54/1
u. + sı (ustası)		57/33
ustad	(Far. üstād) ustad, kültürlü kimse	
u.		35/5

ustura	jilet, ustura, keskin
u.	32/1
uşağ	yavru, çocuk
u.	25/6, 33/6, 41/5, 45/20
u. + tan (uşağıtan) "çocuk ile"	30/5, 35/10
u. + im (uşağım)	57/107
u. + ıv (uşağıv)	35/5
u. + ı (uşağı)	36/4, 52/17
u. + siz (uşağısiz)	57/120
ut-	yutmak, kazanmak
u. - ar	5/13, 34/6
u. - tu	5/25
u. - tular	3/20
u. !	20/22, 45/19
utan-	utanmak
u. - dım (utandım)	55/19
u. !	21/9
u. - ıb	49/14
u. - maz	36/1, 36/10, 56/26, 57/47
utantır-	utantırmak
u. - ağ	50/7
utuz-	kayb etmek
u. - an	35/3
uy-	uymak
u. - aram	53/14
u. - ar	6/3
u. - di	18/17
u. - maz	4/5, 47/17
uydur-	uydurmak
u. - mā	52/11
uygün	uygun
u.	6/1
uzağ	uzak; bk. uzağ
u.	24/4, 31/1, 31/2, 48/2
u. + çı (uzağıçı) "uzağ için"	18/2
u. + di (uzağıdı)	24/7
uzah	uzak; bk. uzağ
u. - ta	26/23
u. + tan	23/9

uzan-		uzanmak	
	u. - dı (uzāndı)		20/32
uzat-		uzatmak	
	u. - t (uzādı)		5/12, 5/19
	u. !		35/5
	u. - ma !		26/13, 31/4
uzun		uzun	
	u.		3/16, 3/19, 8/4, 11/2, 20/3, 22/6, 22/13, 22/29, 22/31, 50/17, 52/7, 54/2, 57/34

Ü

üç	üc	uc	26/26, 27/8
üç	ü. + ün	üç (3)	12/3, 14/3, 13/11, 24/5, 26/11, 42/10, 43/ 2, 45/3, 48/11
üç	ü.		26/36
	ü. + ü		42/12
üçer	ü.	ücer	24/6
üçüncü	ü.	üçüncü	25/8
ülle	ü.	ninninin ilk sözü	56/1
ümid	ü.	(Far. ümid) umut	49/16
ümmet	ü. + ğne (ümmētğne)	(Ar.) ümmet	9/11
üreg	ü.	yürek	29/16, 40/4
	ü. + im (ürəgim)		17/2, 49/16, 50/11
	ü. + imi		18/14
	ü. + i		39/1
	ü. + in		47/4
üskeg	ü.	yüksek	3/8, 12/3, 57/10
üst	ü. + e	üst; bk. ist	3/22, 29/2, 40/14, 51/8, 51/11, 52/13, 54/1, 55/18, 55/21.

ü. + en	36/4
ü. + i (üstti)	53/1
ü. + şen	4/1
üz	yüz
ü	5/40, 55/21, 57/2, 57/47, 57/109, 14/3, 20/33, 22/26, 26/13, 29/12, 32/1, 39/7, 40/12, 50/1, 53/15, 55/2.
ü. + ü	39/2, 48/13
ü. + e	50/2, 52/16
ü. + den	57/85
ü. + ümî	57/40
ü. + üme	51/3
ü. + üve	50/16
ü. + üvdén	42/6, 52/21, 57/110
ü. + ün	36/9
ü. + ünlîn	8/6, 9/9, 55/13
ü. + üne	33/1
ü. + ünnen	29/10
ü. + iyden	7
ü. + süz (üssüz)	57/110
ü. + süzlî (üssüzlî)	
üzərî	üst
ü. + mde	44/15
ü. + nde	5/7
üzküylü	yüzükoyun
ü.	3/6
üzlî	ağır başlı
ü. + nîn (üzlünnîn)	57/110
üzük	yüzük
ü.	40/1, 49/7, 49/12

V

vađ	(Ar.) söz vermek, randüvü
v. + innen	16/10
vafa	(Ar. vefâ') vefa
v. + v	32/6
vefâlı	vefâlı
v.	54/5
v. + yla	23/1

va ^c de	(Ar.) va'de, zaman çatması
v.	20/21
vaht	(Ar. vak ^t) vakit, zaman
v.	10/7, 14/5, 15/9, 16/4, 20/2, 20/33, 24/5,
v. + ta	24/6, 32/9, 35/11, 48/13, 52/18, 53/6.
v. + i	56/26
v. + id ⁱ	4/2, 5/1, 57/62
v. + in	14/4
v. + inda	7/16
v. + ıñda	9/1
v. + ıñva	38/5
v. + ıñva	55/8
v. + imız	55/5
v. + ıñvuz	35/9
v. + ları	30/7
Valla	(Ar. Vallāhi) Vallāhi
V.	19/11
var	var
v. -	1/1, 3/2, 3/12, 5/9, 5/26, 7/20, 8/8, 10/10, 12/3, 13/4, 14/12, 15/9, 16/12, 16/13, 17/ 5, 19/6, 20/10, 20/27, 22/1, 22/5, 22/7, 22/ 15, 23/6, 23/7, 25/2, 26/6, 29/9, 30/2, 31/ 6, 33/11, 34/6, 35/8, 39/1, 44/5, 44/7, 44/ 11, 44/16, 47/13, 48/1, 48/2, 48/11, 48/15, 50/2, 50/14, 53/1, 53/10, 53/11, 54/6, 56/ 18, 56/18, 56/28, 56/44, 57/19, 57/20, 57/ 25, 57/99, 57/111.
v. + dır	19/7, 20/15
v. + di "vardır"	7/8, 26/26, 30/1, 30/3, 30/8, 30/9
v. + müş	3/1, 3/10, 22/30
v. + iydi	5/1
v. + ıymış	12/1, 15/2, 21/1, 24/1
v. + ken	29/2
var-	gitmek, varmak, evlenmek
v. - an	43/16
v. - anda	33/9
v. - mägin	41/14
v. - maz	43/8
värli	zengin
v. + di	55/3

varlıg	varlık
v. a	55/10, 57/49
vāsı	(Ar. vāṣī) akıl hocası
v.	57/14
vasıl	(Ar. vaṣl) makbuz
v.	16/3
vatan	(Ar.) vatan
v.	29/71
v. + i (vatāni)	2/3
v. + a	2/1
vay	vay, aman
v.	5/20, 5/21, 5/31, 15/5, 56/26, 56/32
v. + di (vāydi)	29/12
v. + ina	26/23
vāyi	ise
v.	55/1
vāyında	isteğinde, peşinde
v.	57/51
vazgeç-	vazgeçmek
v.	20/20, 49/5
ve	(Ar.) ve
v.	19/4, 42, 55/23
vér-	vermek
v.	8/10, 10/11, 16/3, 20/39, 22/20, 22/22, 22/ 23, 22/27, 41/1, 47/15, 46/10, 46/15, 57/ 30, 57/113, 57/114
v. - rem "veririm"	25/15
v. - īrsin	3/21
v. - īsen	18/16
v. - īr	14/11, 39/3
v. - ī "verir"	19/3, 19/11, 23/10, 43/8, 51/15, 52/13, 53/ 16, 57/12
v. - rīğ	7/17
v. - īller	15/6
v. - dīm	19/10, 19/11, 43/2, 49/1
v. - dīv	45/12
v. - dī	5/35, 7/21, 18/4, 18/10, 18/14, 18/16, 20/ 24, 28/6
v. - dīler	51
v. - mişem	43/12, 51/7
v. - īpti "vērmıştır"	33/2
v. - eceğ	33/11

v. - sin !	20/15, 28/5, 57/89
v. - <u>j</u> n	11/16, 17/6, 22/7, 22/8, 50/15, 56/10
v. - <u>j</u> m "vereyim"	5/23, 12/8, 25/17, 46/7, 56/54
v. - eg	7/16, 49/11
v. - en	30/9
v. - ene	56/38
v. - <u>j</u> rse	27/8, 57/116
v. - <u>j</u> rd <u>j</u>	30/8
v. - mem	20/20, 20/39
v. - mez	38/6, 42/16, 43/15, 51/15
v. - me	10/11, 35/12, 57/109
v. - m <u>e</u> sin	57/115
v. - m <u>e</u> zd <u>j</u>	30/6
v. - mem <u>e</u> gin	55/14
v. - me <u>g</u>	27/1
v. - me <u>g</u> e	13/12
v <u>er</u> gi	vergi
v. + ye	48/8
v <u>er</u> jin-	verilmek
v. - d <u>j</u>	27/6
vesyet	(Ar. vaşıyyet) vesiyyet
v.	20/26, 26/2
vezir	(Ar. vazir) bakan
v.	5/35
v. + lerdenem	5/36
vinos	vinos (bir çeşit gözlük markası)
v.	46/1
v <u>uc</u> dan	(Ar. vicdān) vicdan
v.	46/9
v. + l <u>i</u> (vucdānlı)	31/8
vucud	(Ar. vucūd) vucud, beden
v.	25/5
v <u>ur</u> -	vurmak
v-ram	26/25
v. - ar	8/6, 9/4, 10/4, 10/5, 11/4, 57/99, 26/4, 39/4, 56/26
v. - dim	46/9, 57/40
v. - di	10/2, 18/7, 42/8, 48/13
v. - u <u>b</u> "vurmuş"	56/26
v. - ipti "vurmuştur"	33/1
v. - u <u>b</u> lar	20/37

v. !	22/33
v. - sa	15/9
v. - an	8/2, 50/4
v. - anda	46/15
v. - arsav	57/117
v. - maz	39/5
v. - ma	3/12, 15/16, 57/55
vurun-	vurulmak
v. - ib	15/2
v. - an	15/9
vuriş-	vuruşmak
v. - ı	57/65
vüle	ulan
v.	15/19

Y

ya	(Far. yā) ya, veya
y.	8/10, 8/11, 10/11, 13/5, 13/8, 15/18, 17/5, 20/10, 20/42, 22/18, 24/10, 41/9, 52/2.
yaban	(Far.) yaban
y. + a	19/3
yabancı	yabancı
y.	29/4
yad	düşman
y.	27/5, 29/5, 35/12
y. + i (yādī)	28/3, 29/5
y. + a	43/13
yad	(Far. yād) hatırlama, anma
y. ét-	17/9
y. + a gel-	56/12
y. + ıva (yādıva)	45/7
y. + ina (yādına)	5/16
yadla-	yadlamak, hatırlamak
y. - siz (yadlāsız)	7/13
yağ	yağ
y.	19/4, 20/2, 20/5, 42/10
y. + i (yāğı)	2/4, 12/3, 30/8, 34/4
y. + da	26/1

y. + dan	57/118, 57/119
y. + im (yāğım)	56/2
y. + lar	5/12
y. + lh (yāğlı)	55/13
y. + siz (yāğsız)	40/4
yağ-	yağmak
y. - ārdı	12/4
yāğış	yağış
y.	12/4, 13/13, 13/14
yağla-	yağlamak
y. - ri (yāğlırı)	57/119
yağlan-	yağlanmak
y. - di (yağländi)	42/7
yāğlığ	mendil
y.	28/5
y. + lar	44/10
yāğmur	yağmur
y. + da	22/4
yahā	yaka
y.	17/9
y. + m	50/6, 52/24
y. + mi (yahāmı)	12/11, 16/6, 50/9, 50/11
y. + si (yahāsı)	12/6
y. + sıñ (yahāsını)	5/24, 43/2
yahala-	yakalamak
y. - rken	15/3
yāhūn	yakın
y.	34/3
yahlaş-	yaklaşmak
y. - tim (yahlaştım)	31/5, 50/8
yakis-	yakışmak
y. - anādi	57/38
y. - maz	36/12
yākut	(Ar. yākūt) yakut
y.	45/10
yalan	yalan
y.	5/29, 11/14, 20/11, 30/10, 41/10, 57/95
y. palan	30/10
y. yerde	20/11
y. + i (yalāni)	10/6, 42/12
y. + nan	23/15

yālguz	y.	yalnız	20/7, 43/7
yālı	y. + di	yele	13/17
yālin	y.	yalın	22/24, 38/7, 40/2, 52/12, 54/10
yama	y. + di (yamādi)	yama	13/18
yaman	y.	yaman	12/7, 20/24, 22/7, 22/29, 35/12, 56/26, 57/52
yan	y. + di (yamāndi)	yan, taraf	15/14, 57/25
yan	y.		26/24, 28/4, 29/8, 29/16
	y. (çib-)		30/1, 37/7
	y. yana		20/28, 22/3
	y. + a		15/3, 20/28, 22/3, 23/14, 26/13, 32/4, 36/8, 48/11.
	y. + nan (bir y.)		41/5, 43/4, 49/4
	y. + im (yānim)		20/25, 47/3
	y. + imda (yānimda)		26/21
	y. + ıvda (yanıvda)		31/6
	y. + ı (yāni)		7/7, 15/9
	y. + in (yānin)		13/15
	y. + ina (yānnıa)		3/6, 5/31, 5/41, 22/25
	y. + inda (yānında)		5/35, 15/7, 20/32, 36/10, 57/105
	y. + innan (yāninnan)		42/9
	y. + imiz (yānimiz)		48/14
yan-be-yan		dengesiz	
	y.		52/23
yanag	y.	yanak	
	y.		18/15
	y. + ıva (yanāğıva)		37/3
	y. + ina (yanāğına)		39/4
	y. + ları		31/7
yan-		yanmak	
	y. - aram		44/14
	y. - nam		5/10
	y. - ar		2/4, 29/14, 56/2
	y. - dim (yāndim)		22/28, 55/19
	y. - di (yāndi)		24/13, 40/6, 50/2, 51/13, 55/18
	y. - am		15/18

y. - ıb̄ (yānib̄)	52/13
y. - inca (yāninca)	15/20
y. - maz	24/11
yanaşa	yan, civar
y. + sında (yanaşasında)	26/32
yänder-	yandırmak
y. - illar	55/17
y. - ram	10/6, 32/3
y. - ı	53/10
y. - d̄ı	7/24, 10/2
y. - d̄ilar	20/38, 22/11
y. - ıb̄	43/4
y. - sıñ	22/18
y. - an	8/1
y. - mād̄ı	31/3
yap-	yapmak
y. - ar	5/3, 9/3, 12/1
y. - tim (yāptim)	18/1
y. - ti (yāptı)	20/23, 23/7
y. - müşam (yāpmışam)	22/17
y. - sıñ ! (yāpsın)	5/39
y. - ānı	37/1
y. - maz	29/2
y. - māḡın	40/13
yāpı	yāpı
y. + ya	20/31
yāpıl-	yapılmak
y. - d̄ı	51/9
y. - d̄ığ̄ı	45/7
yāpin-	yapılmak
y. - d̄ı	57/36
yāptır-	yaptırmak
y. - d̄ı	20/11
yar	(Far. yār) yar, sevgili, dost
y.	10/1, 10/2
y. + d̄ı (yārdı)	17/6, 29/15, 54/3
y. + dan	10/5
y. + ı (yārı)	40/8
y. + innan (yārinnan)	50/7

yar-		yarmak	
	y. - aram		11/2
	y. - mim		3/1
	y. - maz		47/15, 51/2, 57/59
yara		yara	
	y.		56/40
	y. + ya		55/22
	y. + ma		56/54
	y. + lāri		27/4
	y. + h̄ (yarāḥī)		48/4
yā-Rabbī		(Ar. yā-Rabbī) ey Tanrı, ya-rabbi	
	y.		13/1
yaralan-		yaralanmak	
	y. - sīn (yaralānsin)		53/15
yarat-		yaratmak	
	y. - an (yaradan)		48/4
yārī		yari	
	y.		18/3, 18/6
	y. + dī		29/7
	y. + sī		18/16
	y. + sīn		9/7, 18/10
	y. + sīni		18/4, 18/9, 18/12, 18/14
yārim		yarım	
	y.		12/3, 49/6, 52/9
yārin		yarın	
	y.		16/14, 16/15, 46/4, 49/8
	y. + çī "yarın için"		47/9
	y. + in		47/17
yarma		yarma	
	y.		57/118
	y. + ni (yarmāni)		24/12
yarpağ		yaprak	
	y.		14/10, 34/1
yarval-		yalvarmak	
	y. - lam		56/30
	y. - ı (yarvāḥī)		43/10
yas		yas	
	y.		32/2
	y. + tayam		54/1

yāsin	(Ar.) yasin süresi
y.	17/8
yaslan-	yaslanmak
y. - duv (yasländüv)	4/3
yaş	göz yaşı
y.	12/12, 43/6, 56/36, 57/63
y. + la "yaş ile"	51/4
y. + i (yāşı)	22/30, 26/18, 27/2, 29/13, 32/9
y. + tan	20/2
y. + im (yāsim)	5/22, 44/15
y. + inı (yāşını)	51/5
y. + ina (yāşına)	26/31
y. + larin	34/8
y. + li (yāşlı)	15/3
yaş	yaş, ömür
y. + ta	3/11
y. + im (yāsim)	10/1, 26/9
y. + ımsan (yāşımsan)	3/11
y. + in (yāşın)	7/10
y. + i (yāşı)	3/10, 47/10
y. + inda (yāşında)	21/4, 28/11
y. + innan (yāşınnan)	12/2
y. + li (yāşlı)	15/13
yaşa-	yaşamak
y. - di (yaşādi)	57/45
y. - sin (yaşāsin)	37/5
y. - rdı (yaşārdı)	30/1
yat-	yatmak
y. - ırı (yātırı)	47/6
y. - aram	18/9, 25/11, 57/20
y. - ar	22/2, 26/44, 34/6
y. - tu (yātti)	
y. - müş (yātmış)	35/12, 46/13
y. - İl (yātub) "yatmış"	55/11
y. - müşyken (yātmışyken)	46/13
y. !	25/8, 26/32, 57/8
y. - āni	2/3
y. - ana	9/6
y. - misan (yātmışan)	57/82
y. - mam	54/2

y. - māzdi	50/17
y. - ma !	57/10
y. - māsın	20/29
y. - māğın	40/14
y. - mağa	3/16
yataḥ	yatak
y. + tan	51/13
y. + i (yatağı)	30/4
y. + in (yatāğın)	20/28
y. + imiz (yatāğımız)	7/13
yatır-	yatırmak
y. - ıb	10/3
y. - ma !	49/14
yātirt-	yatırtmak
y. - ılar	3/6
yavaş	yavaş
y.	55/18
y. + ca	5/43
yāvṛi	yavru
y. + m (yāvrūm)	56/28
yāvuz	yavuz
y.	57/92
yay	yay
y.	6/7
y. + innan (yāyinnan)	27/6
yay-	yaymak, otlatmak
y. - a yaya	24/3
y. - mağ	5/2
yaya	yaya ; bk. yayan
y.	53/4
y. + a	54/8
y. + lāri	53/4
yayan	yaya; bk. yaya
y.	53/4
y. + a	54/8
y. + lāri	53/4
yayḥan-	salınarak yürümek
y. - i (yayḥāni)	39/3
yāyıl-	yayılmak ; bk. yayın-
y. - ırdı	43/4
y. - ırdı	26/13
y. - mağa	23/1

yāyin-		yayılmak ; bk. yayıl-
y. - ı		26/1
yaz		yaz
y.		4/2, 13/13, 17/7, 20/16, 22/14, 22/15,
y. + dı (yāzdı)		40/5, 47/17
yaz-		yazmak
y. - aram		39/1, 46/14
y. - dım (yāzdım)		31/8, 36/12, 42/15
y. !		35/2, 57/117
y. - in ! (yāzin)		31/8
y. - im (yāzım)		27/11, 37/7, 39/1
y. - ağı		31/1
y. - sam		52/19
y. - ana		50/15
y. - arlārdı		30/2
y. - arsam		49/16
y. - ma !		29/16
y. - maga		42/13
yāzı		yazı
y. + ni		48/18
y. + mi		44/16
yāzı		dışarı
y.		20/7
yāzıḥ		yazık
y.		52/6
y. + tu		39/1, 50/8
yāzıl-		yāzılmak
y. - di		26/3, 49/8
y. - an		48/15
y. - maz		47/13
yāzlığ		yazlık
y.		57/27
ye		ya; bk. ya
y.		23/10, 23/12, 42/14, 51/2, 57/14, 57/122.
yé-		yemek
y. - rı (yırı)		43/9
y. - rem (yerem)		26/15
y. - sen (yesen)		15/22, 24/14
y. - rı (yer)		12/9, 26/39, 57/23, 57/77, 57/85
y. - ller (yeller)		20/27

y. - d\x{f}im	(y\x{e}dim)	49/1
y. - d\x{f}uv	(y\x{e}d\x{f}uv)	12/10
y. - d\x{f}i	(y\x{e}di)	5/15, 15/14, 24/10
y. - d\x{f}igi	(y\x{e}di\x{f})	30/5, 57/75
y. - b	(yib) "yemi\x{f}"	22/3
y. - ce\x{f}em		24/7, 26/6, 26/19
y. - ce\x{f}sen		15/14, 26/25
y. !		23/5, 26/6, 26/11, 26/21, 26/27, 26/32, 26/34, 26/36, 26/38, 26/40, 47/16.
y. - s\x{f}n !		41/7
y. - v\x{f}un	(y\x{e}v\x{f}un)	7/15, 35/8, 44/5
y. - m	(yim) "iyiyeyim"	16/5, 22/34
y. - sev		26/10
y. - ye		23/3
y. - b	(yib) "iyiyerek"	24/4, 25/6
y. - rd\x{f}	(y\x{e}rd\x{f})	30/6
y. - n		57/67
y. - mez		57/86, 57/103
y. - me\x{f}çin	"yemek için"	7/19
y. - m\x{f}e\x{f}gi		24/8, 25/6
y. - me\x{f}e		3/18, 13/12, 57/37
y. - me\x{f}ten		40/4, 43/3, 49/5, 51/12
y. - me\x{f}ler		5/15
y. - me\x{f}l\x{f}eri		7/19
y\x{e}d\x{f}ir-		yedirmek
y. - seler		45/19
y\x{e}d\x{f}irt-		yedirtmek
y. - t\x{f}		57/61
y. - sev		57/112
y\x{e}ddi		yedi (7)
y.		5/14, 13/3, 13/4, 13/5, 15/14, 24/8, 49, 49/2, 51/9, 57/120.
yedinci		yedinci
y.		14/7
yehe-		y\x{f}kamak
y. - r		13/4, 26/5
y. - v\x{f}un	(yeh\x{e}v\x{f}un)	3/8
yehen-		y\x{f}kanmak
y. - \x{f} (yeh\x{e}n\x{f})		13/13

yēl		yel, ruzgar
	y.	39/9, 57/10, 57/30, 57/116
	y. + e	8/10
yēl		alaylı övme
	y.	57/30
yēmēg		yemek
	y.	24/5, 24/6, 40/4
Yemen		(y.a.) Yemen
	y.	5/42
yemēnī		yemeni (bir çeşit ayakkabı)
	y. + m	7/22
	y. + sin	7/23
yēmjind		(Ar. yemin) yemin
	y.	23/9, 23/10, 23/15
	y. + ı	33/5 (akk.)
	y. + i	23 (iyelik)
yemış		yemış
	y.	14/10
yenge		yenge (gelini, gerdeğe girmeden önce hazırlayan kadın)
	y.	49/4
	y. + yden	42/7
yēngi		yeni
	y.	7/23, 20/31, 36/1, 38/1, 42/1, 43/16, 46, 57/45
yēngiştēn		yeni baştan
	y.	29/16
yēr		yer
	y.	3/3, 53/17, 55/5
	y. + ı (yērı)	3/17, 6/8, 7/2, 16/6, 16/8, 16/14, 22/18, 43/8, 44/16, 48/4, 52/13, 55/9, 55/18.
	y. + e	3/24, 8/3, 15/20, 16/7, 21/5, 34/2, 41/15, 45/8, 48/9
	y. + e (hiç y.)	1/4, 5/6
	y. + de	14/3, 22/3, 47/6, 57/10
	y. + de (ara y.)	46/4
	y. + den	5/22, 8/3, 53/15
	y. + īn	34/6
	y. + īne (yērıne)	7/12, 43/14, 44/1, 44/2, 44/3, 44/7, 44/11, 48/7, 55/16
	y. + īnde	19/8, 20/42, 21/2, 21/5

y. + <i>ındēdī</i>	28/4
y. + <i>ınnen</i>	13/4, 22/4, 22/9, 48/7
y. + <i>ımže</i>	7/17
y. + <i>lerde</i>	52/6
y. + <i>siz</i>	20/36
yērī-	yürümek
y. - <i>r</i>	24/3, 39/3, 52/23
yērış-	ulaşmak, yetişmek
y. - <i>i</i>	5/35, 22/21, 24/3, 41/11
y. - <i>tūv</i>	20/40
y. - <i>tū</i>	14/2, 14/10, 22/19, 23/9, 26/13
y. - <i>tūler</i>	15/8
y. - <i>im</i> "ulaşayım"	19/4
y. - <i>sin</i>	17/5
y. - <i>seg</i>	7/17
y. - <i>ince</i>	25/5
y. - <i>mez</i>	22/8
yērıştır-	yetiştirmek
y. - <i>im</i>	25/4
yērīt-	yürütmek
y. - <i>ib</i> (yērıldib)	5/28
yēt-	varmak, ulaşmak
y. - <i>tūler</i>	21/3
y. - <i>mıştı</i>	3/13
y. - <i>tığım</i>	10/9
y. - <i>mēsin</i>	37/6
yeter !	yeter
y.	31/4
yētüm	(Ar. yetim) yetim
y.	56/46
y. + <i>in</i>	50/5
y. + <i>j</i>	56/26
y. + <i>e</i>	34/7
yētümce	aşağılık kimse
y.	40/11, 57/18
yētır-	yetiştirmek
y. - <i>mış</i>	43/9
yētmış	yetmiş (70)
y.	41/14, 51/1

yēsir		(Ar. esir) küçük evlad, çocuk
	y. + i	41/3
yēşil		yeşil
	y.	25/4, 45/4, 49/5, 53/14
yēyin-		yinilmek
	y. - esen	57/94
	y. - mez	26/14
yig-		yığmak, bir araya toplamak
	y. - er	22/16
	y. - dğı	25/6
yığın-		yığılmak
	y. - l	26/20, 26/42
	y. - dl	17/2
yığış-		yığışmak
	y. - ti	13/8
yigle-		ağlamak ; bk. ağla-
	y. - ri (yığlırı)	15/13
	y. - rem	20/14
	y. - r	36/9
	y. - siz (yığlısız)	7/13
	y. - dl (yığlıdı)	20/11
	y. !	20/22
	y. - yen (yığlıyen)	45/20
yih-		yıkmak
	y. - er	9/3, 36/2
	y. - tı	42/9
	y. - ih	47/4
	y. - en	49/15
	y. - mez	22/22
	y. - me !	44/6
yihil-		yıkılmak ; bk. yığın-
	y. - dl	44/2
	y. - en	9/3
yığın-		yıkılmak ; bk. yihil-
	y. - dl	17/2
Yılmaz		(k.a.) Yılmaz
	Y.	41/1
yipras-		yeşillenir
	y. - i (yipräşı)	14/6

yırgat		ırgat	
y.		22/32	
yırt-		yırtmak	
y. - ar		43/2	
y. - ıb		17/9	
y. - im		52/24	
yırtığ		yırtık	
y. + a		13/18	
yıvarlan-		yuvarlanmak	
y. - ıb (yıvarlanıb)		16/16	
yogurd		yogurt	
y.		24/5, 24/8, 24/9	
y. + la		24/4	
yoh		yok	
y.		4/6, 5/42, 9/10, 11/1, 16/5, 18/12, 22/10, 25/2, 26/2, 26/8, 26/27, 30/11, 39/5, 40/3, 40/5, 44/14, 46/7, 47/9, 50/15, 52/3, 54/7, 57/37, 57/87, 57/107, 57/111.	
y. + ti		10/6, 18/3, 18/6, 20/17, 31/6, 32/6, 39/7, 41/7, 41/15, 42/6, 46/3, 46/11, 45/5	
y. + müş		54/6	
y. + ımı		48/2, 54/6	
y. + ıv		50/14	
y. + ıın		25/2, 30/2	
y. + sa		13/18, 31/6, 51/2, 57/38	
y. + ıymış		21/1	
yohlıg		yoklık	
y. + i		40/8	
y. + tan (yohlıhtan)		55/7	
yohsul		yoksul	
y.		53/6, 55/6, 57/123	
y. + am		46/3	
y. + lar		34/6, 53/9	
y. + larin		55/13	
yohsullığ		yoksulluk	
y. + tan (yohsullıhtan)		43/9	
yol		yol	
y.		7/14, 7/24, 15/19, 24/4, 28/6, 41/14, 49/1, 52/3, 52/4, 54/5, 57/7, 57/26.	
y. + di (yoldı)		15/19, 24/4, 34/8	

y. - i	(yōlı)	11/3, 20/2, 21/8, 29/1, 33/7, 34/5, 47/1, 54/10, 3/9, 22/33, 39/3, 41/3, 42/8, 46/2, 46/6, 47/5, 55/21, 56/30	
y. + da		7/17, 15/18, 52/6	
y. + dan		8/9, 24/14, 31/2, 47/4, 47/8, 55/22	
y. + ȳm		24/7	
y. + ȳmda		53/10	
y. + ȳva		35/10	
y. + i	(yōlı)	13/1, 27/1, 45/17	
y. + ȳn		1/3, 22/19	
y. + ȳnı		33/10	
y. + lārı		53/11	
y. + lar		39/4	
yol		başlık	
	y. + i	(yōlı)	42/2
yolçı		yolcu	
	y.		5/36, 7/1, 24/5, 24/14
	y. + Yam		24/7, 24/12
yoldaş		yoldaş, arkadaş	
	y.		57/44
	y. + i	(yoldaşı)	53/3
	y. + a		47/16
	y. + ımsan	(yoldaşımsan)	3/11
	y. + ȳv	(yoldaşıv)	11/9
	y. + i	(yoldaşı)	3/10, 6/3, 8/2, 22/30
	y. + in	(yoldaşın)	20/40
	y. + innan	(yoldaşınnan)	53/3
yon-		yolmak	
	y. - nam		20/30
	y. - ārdı		30/9
yonca		yonca	
	y.		32/5
	y. + di	(yoncādi)	43/16
	y. + ya		51/1
yorgān		yorgan	
	y.		44/15
yorul-		yorulmak; bk. yorun-	
	y. - dīm		46/4
yorun-		yorulmak; bk. yorul-	
	y. !		41/12
	y. - maz		41/13

yuharı		yukarı	
y. + da		16/16	
yuhu		uyku	
y. + dan		33/1	
y. + m		38/4	
y. + si (yuhsı)		3/16	
yuhula-		uykulamak, uymak	
y. - r		35/7	
yıldız		yıldız	
y.		27/6	
y. + ɥv		32/8	
y. + iydan "yıldızı ile"		29/10	
y. + ları		52/8	
yum-		yummak	
y. - an		52/16	
yumurta		yumurta	
y.		12/4, 12/5	
y. + ni "yumurtanı"		42/1	
yum-		çamaşırı iyyice yıkamak	
y. - mágın		40/14	
yurd		yurt	
y.		27/1, 28/5	
y. + ı		27/11, 44/8, 48/13	
y. + a		28, 28/11	
y. + ta		14/9	
y. + ume		28/4, 28/8	
y. + ɥv		27/10	
y. + ɥvda		34/6	
y. + ɥmiz		55/5	
yüva		yuva	
y. (yüvəsi)		28/2	
y. + sina (yüvəsına)		29/3	
yüvənti		sabun artığı	
y.		57/121	
yüce		yüce, yüksek	
y.		8/5, 32/3, 55/2	
yük		yük	
y.		34/2	
y. + ce		18/12	

yükle-		yüklemek	
y. - yiþ (yükliyîþ)		20/8	
y. - yeþ (yükliyeþ)		11/16	
yüklü		yüklü	
y.		2/1	
yüng		yün	
y. + þ		19/4, 30/8, 52/11	
yüngül		hafif	
y.		45/4, 52/10, 57/9	
yüz		yüz (100)	
y.		2/5, 12/3, 19/2, 22/1, 22/2, 30/4, 32/2, 33/	
		11, 36/2, 42/2, 42/4, 42/5, 42/10, 43/1, 47/	
		11, 49/1, 49/9, 52/9, 53/15, 55/1, 57/45.	
y. + ün		42/5	
y. + de		30/6	
y. + lerce		9/10	

Z

zakzaþ		gözü göze dikerek kızgınca bakmak	
z.		13/14	
zal		(Far. zâl) kuvvetli	
z.		53/14	
z. + dî (zâldî)		44/13	
zâlhîm		salkım	
z. + iydan		57/85	
zâlim		(Ar. zâlim) zâlim	
z.		4/5, 12/4, 12/10, 12/12, 32, 48/17, 50/4,	
		50/13, 56/24	
		32/2, 48/18	
		48/16	
zaman		(Ar.) zaman	
z.		14/7, 20/8, 22/7, 22/29, 33/4, 39/2, 44, 48/	
		4, 55/2, 56/52.	
		57/72	
		44/1	
zampara		(Far.) zampara	
z.		39/5	
zar		(Far. zâr) inleyen	
z.		55/19	

zar		zar, çok ince
	z. + i (zāri)	52/3
zāt		(Ar. zāt) zat
	z. + ȝva	33/11
zāten		(Ar. zāten) zaten
	z.	18/10
zehir		(Far. zehr)
	z.	10/7, 38/6, 53/14
	z. + d̄l	42/14
	z. + li	32/6
zehmet		(Ar.) zahmet
	z.	22/1, 33/11
	z. + j̄ (zehmēti)	22/9
zehre		(Ar. zehire) yiyecek stoku
	z.	22/16
	z. + s̄j̄ (zehrēsi)	40/5
zerif		(Ar. ža ^{cif}) zayıf
	z.	25/5
	z. + i	14/7
zekat		(Ar. ūkāt) zakat
	z. + a	16/11
	z. + in (zekātin)	55/14
zengin		zengin
	z.	53/6, 55/15, 55/3, 55/7, 57/23
	z. + d̄l	43/11, 51/7
	z. + nen	34/3
	z. + ler	53/9
zenginliğ		zenginlik
	z.	9/10
zenzele		(Ar. zelzele) deprem
	z.	3/3
zerer		(Ar. žarar) zarar
	z.	39/9
zér u zeber		(Far. zir u zeber) altüst
	z.	44/16, 52/19
zerzēmī		(Far. zir-i zemin) bodrum
	z. + n̄n	20/22
	z. + ye	20/21, 20/23, 20/37
	z. + de	20/26, 20/29

zevk	(Ar.) zevk
z.	3/7, 8/8
zırnapa	kamıştan yapılan ve üfleyerek çalınan çalgı.
z.	3/15
zıvana	acımsı
z.	20
zibilliğ	çöplük
z. + e	5/43
zikir	(Ar. zikr) zikir
z. + īn (zikrİN)	z. fikrİN 33/2
zile-	inlemek
z. - di (zilədi)	18/10
zillet	(Ar.) zillet
z.	45/1
zincir	(Far. zencir) zincir
z.	55/21
z. + i	13/16
zirecet	(Ar. zirā'et) ziraat, tarım
z.	9/1
zireg	(Far. zeyrek) çabuk, yetenekli
z.	11/4, 40/4
ziya	(Ar. ziyyā') ışık
z.	18/15
ziyada	(Ar. ziyāde) ziyāde, artma
z.	18/5
zubun	entari
z.	43/5, 44/6
z. + i	45/7
zulm	(Ar.) zulum
z.	32/2
z. + i	56/12
ziyan	(Far.) zarar
z.	47/6
z. + in (ziyānin)	47/2
ziyarat	(Ar. ziyāret) ziyarat.
z.	57/56.

DİL BİLGİSİ

Irak Türkmen Türkçesi⁽¹⁾

Değişik tarihi olaylara sahne olan Irak, aralıklı zamanlarla yerleşen Türkmenlerin ağızı özelliklerini de etkilemiştir. Bilindiği gibi Batı Türkçesi, Osmanlı Türkçesi (Batı Oğuzca) ve Azerî Türkçesi (Doğu Oğuzca) diye ikiye ayrılır. Osmanlı ve Azeri sahaları arasındaki ayrılıklar hem konuşma dilinde, hem de yazı dilinde görülür. Ancak bu ayrılıklar esas itibarıyle sadece konuşma dilinde kalmıştır.

Irak Türkmenlerinin konuştukları ağız, Türkçe'nin Azerî ağızı (Doğu Oğuzca) sahisi içine girmektedir. Azerî sahisi dil çoğrafyası bakımından : Doğu Anadolu, Güney Kafkasya, Kafkas Azerbaycanı, İran Azerbaycanı, Kerkük (Irak) ve Suriye Türkleri bölgelerini kapsar. Folklor değeri bakımından Türkçenin çok zengin ve çeşitli malzemesini taşıyan yine de Azerî ağızlarıdır. Kerkük bölgesinin boyratları ve manileri, Kafkas ve Kuzey Anadolu'nun halk hikayeleri hepimizce bellidir. Bugün Kerkük ağızı dediğimiz ağız, bütün Irak Türkmenlerinin konuştuğu ağızları kapsamamaktadır. Irak'ta konuşulan Türk ağızları genel olarak aynı çizgide olmasına rağmen; Irak Türkçesinde kimi ağız ayrıkları ortaya çıkmıştır. Bu ayrıklar bazen aynı il, ilçe, bucak ve bazan da bunların iki ayrı mahallesinde bile göze çarpmaktadır. Bu da değişik zamanlarda bu bölgelere göç edip yerleşen Türk boylarının ağız ayrıklarından ileri geldiği söylenebilir.

Irak Türkmen ağızlarının belli başlı özelliklerinden biri : teklik 2. ve çokluk 2. kişi iyelik ekidir. Teklik 2. kişi iyelik eki (-v) ve çokluk 2. kişi iyelik eki (-vuz) ile konuşan bölgeler şunlardır : Kerkük, Erbil, Haneğin, Tavuğ (Dağuk), Kazaniye, Menderili, Yayçı ve Kümbetler :

Séni babav çağırrı. (Seni baban çağrıyor.)

Sizüb babavuz geldi. (Sizin babanız geldi.)

Teklik ikinci kişi iyelik eki (-y) ve çokluk 2. kişi iyelik eki (-yiz) ile konuşan bölgeler de şunlardır : Kifri, Telefer, Altunköprü, Tuzhurmatı, Beşir⁽²⁾ Tazehurmatı, İmamzeynelâbidin ve Bayathların yerlesikleri, Emirli, Türkalan, Bastamlı, Aştöken, Yalançilar⁽³⁾ köyleriyle Süleyman Beg bucağının bir semtinde yaşayan Muratlılar ve Kerkük'ün güney-batısında bir semt olan Tisin⁽⁴⁾ Mahallesidir :

(1) Kimi zaman Türk veya Türkmen yerine *Kerkük Türkleri* terimi kullanılmaktadır. çünkü Kerkük, merkez olarak Irak Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı bir yerleşim merkezidir.

(2), (3), (4); Bu köyler ve mahalle şimdiki irkçı Baas rejimi tarafından tamamen yerle bir edilmiş, yerlileri ise çeşitli Arap bölgelerine yerleştirilmiş; bölgeye de güneyden getirilen Araplar yerleştirilmiştir.

Səni babay çağırı.
Siziy babayı geldi.

Ayrıca Irak Türkmenleri ağızlarında görülen kişi zamirlerindeki ayrılıklar ise, Erbil ve Altunköprü dışındaki bölgelerde söyledir :

Teklik	Çokluk
1. kişi : men	1. kişi : biz
2. kişi : sen	2. kişi : siz
3. kişi : o	3. kişi : olar

Ancak bunların yerine bu iki bölgede (Yani Erbil ve Altunköprüde) kişi zamirleri söyledir :

Teklik	Çokluk
1. kişi : bilem	1. kişi : bilemiz
2. kişi : bilev (Erbil ağızı) biley (Altunköprü ağızı)	2. kişi : bilevuz (Erbil ağızı) bileyiz (Altunköprü)
3. kişi : bilesi	3. kişi : bileleri

Irak Türkmenlerinin Kullandıkları Alfabe

Ulusumuz, doğru ve hak din olarak -ki bu da gelenek ve göreneklerine çok yakın olduğu için- İslamiyeti gönüllü olarak sekizinci yüzyıl sonlarından itibaren kabul etmeye başladı. Dolayısıyla bu yeni dini daha yakından tanımak amacıyla kendi öz alfabetesini⁽¹⁾ bırakarak *Kur'ân-ı Kerîm* yani Arap alfabesini olduğu gibi kullanmaya başladı. Buna ek olarak, diliimizde hiç yeri olmayan ve karşılıklarını ancak sesli harflerle verebildiğimiz, Arapçada sözcüklerin telâffuz açısından daha düzgün okunması için kullanılan harekeleri de zamanla bazı Türkçe metinlerde kullanılmıştır. Ayrıca kullanılan Arap alfabetesine, Farsça'dan da dört harf daha ekleyerek alfabetedeki harflerin sayısı otuz ikiye yükselmiştir. Ancak bir de kendi dilimizin ses uyumuna göre "ك-k" sesi, iki sesli harf⁽²⁾ arasında kalınca bu "ك" sesi, yumuşayarak "گ" ye, yani "گ" sesine döner. İkinci

(1) Daha önceden Uygur Alfabesi kullanılmıştı. Bu alfabe 14 işaretten oluşmaktadır ve yukarıdan aşağıya veya sağdan sola doğru yazılmaktadır.

(2) Irak Türkmen ağızında kullanılan esas ünlüler şunlardır : ی (a), ی (e), گ (ê) "kapalı e", ئ (i), ئ (o), ئ (ö), ئ (u), ئ (ü).

bir ses ise nazal "ن-ñ" veya sağır "ڭ", ya da kâf-ı nûniye dedikleri ve günümüzde çok dar bölgelerde kalan "ڭ-k" biçiminde yazılp, kimi sözcüklerin belirli yerlerinde "ن-n" diye seslendirilir. Üçüncü ses ise kapalı "ء-ء" sesidir.

Böylece yazı dilinde kullanılan alfabe otuz beş harfe yükselmiş bulunuyor. Bunlar:

Arapça'dan alınanlar sırasıyla :

1. ئ	11. ة	21. ق
2. ب	12. س	22. ك
3. ت	13. ش	23. ل
4. ث	14. ص	24. م
5. ج	15. ض	25. ن
6. ح	16. ط	26. و
7. خ	17. ظ	27. هـ
8. د	18. ع	28. ى
9. ذ	19. غ	
10. ر	20. ف	

Farsça'dan alınanlar :

- پ
- ج
- ڏ
- گ

üç ses de dilimizden eklenmiştir. Bunlar :

1. Kâf-ı nûniye veya nazal (ñ), sağır kef (k-ڭ)
2. Yumuşak ڭ-ڙ veya "ى" sesi
3. Kapalı e (ء-ء)

Ne var ki Arapça'dan alınan kimi seslerin karşılığını dilimizde tek sesle vermek-teyiz. Örnek olarak : "س ، ث ، س" seslerine karşı yalmız "s" sesini kullanmaktayız. Dolayısıyla dilimizde ڭ/ث harfi ile yazılan bütün sözcükler yabancı kaynaklıdır, yanı Arapça'nın etkisiyle dilimize geçmiştir.

(ڏ، ڙ، ڻ، ڻ) seslerine karşılık da yalnız "z/ڙ" sesini kullanmaktayız. Bu nedenle bu üç (ڏ، ڻ، ڻ) harfle yazı dilimizde yazılan bütün sözcükler dilimize Arapçadan geçmiştir, yani yabancı kaynaklıdır. Nazal n (ڻ/ڻ) dediğimiz ses, telaffuz bakımından Irak Türkmenleri ağızlarında görülmemektedir. Böylece, Irak Türkmen Türkçesi'nde kullanılan harflerin sayısı 41 (kırkbir)'dır.

Bu durumdan anlaşılıyor ki her ne kadar bu Arap harfleri dediğimiz ve yüzyıllar boyunca Milletimiz tarafından kuralsız olarak (yani ses uyumu kuralı dışında) kullanılmışsa da, dilimizde kullanılan bir çok sözcüklerin yanlış yazılmasına neden olmuştur. Çünkü bu yazı, Araplar'ın "zamme, fetha, kesre" adı verdikleri harekelerle bağlıdır. Bu harekeler bizim dilimizde bulunmamaktadır, karşılıkları ise ünlü harflerle verilir. Buna göre yeni yazıda (Türkiye'deki Alfabe) bütün sözcükler, telâffuz olduğu gibi yazılır. Aynı zamanda yazıldığı gibi de telâffuz edilir. Bu durum, sözcükleri yanlış yazılmaktan kurtarır. Bu da gösteriyor ki Arap Alfabesi her ne kadar Türk Milletinin elinde hat ve tezhip bakımından güzeleşmişse de ancak içindeki kimi sesler ve telaffuz bakımından Türk ses tellerinin ses özelliklerini karşılamamaktadır. Doğrusu bu kadar yüzyıllar boyunca kullanılması hayret vericidir. Demem o ki Atatürk'ün bu harfleri değiştirmesinde, ne kadar haklı olduğunu zaman göstermiştir.

Bugün ise malesef Anavatan dışında kalan bazı ülkelerdeki soydaşlarımız - özel olarak Irak'ta yaşayanlar - zorla ve çeşitli baskılar altında hâlâ bu harflerle kendi çabalarıyla - okulsuz - kültürlerini sürdürmektedirler !

Böylece Irak Türkmenleri, yazı dillerinde kullandıkları harflerin sayısı 41'e çıkmaktadır. Bu harfleri, son yıllarda yazı dilinde Türkiye Türkçesi'ne göre kullanmaktadır. Ancak bu harflerin bazıları konuşma dilinde geçmez. Bunlar şunlardır :

ڦ - (ڦ), ڻ - (ڻ), ڻ - (ڻ), ڻ - (ڻ), ڻ - (ڻ), ڻ - (ڻ), ڻ - (ڻ)

Irak Türkmenleri'nin yazı dilinde kullandıkları harfler şunlardır :

1. a - ا	21. m - م
2. b - ب	22. n - ن
3. c - ج	23. o - او
4. ç - چ	24. ö - ئو
5. d - د	25. p - پ
6. e - ئا	26. § - ث
7. é - ئه	27. r - ر
8. z - ذ	28. s - س
9. f - ف	29. § - ش
10. g - گ	30. t - ت
11. ğ - ڭ	31. t̪ - ط
12. ǵ - غ	32. u - او
13. ҂, a - ع	33. ü - ئو
14. h - هـ	34. v - و-ڦ
15. i - ئى	35. y - ئى
16. i - اى	36. h̪ - ح
17. j - ڇ	37. h̫ - خ
18. k̪ - ق	38. z̪ - ظ
19. k̫ - ك	39. ž̫ - ض
20. l - لـ	40. ş̪ - ص
	41. ž̫ - زـ

Bugün Irak Türkmenlerinin, devlet kontrülünde yayınlanan :

1. Türkmen Kardaşlık Ocağı'nın çıkardığı yarısı Arapça yarısı da Arap alfabesiyle ve Osmanlı imlásına uyanturucu Türkçeyle yazılan "Kardaşlık" dergisi;
2. Kültür Bakanlığına ait Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından çıkarılan on altı sahifelik büyük boyda ve tamamı Türkçe "Yurd" adlı haftalık bir gazete -ki Osmanlı harfleriyle yayınlanır - ancak Türkiye Türkçesi'nin ünlü uyumuna uyarak yazılarını yayınlar;
3. Irak Yazarlar Birliği tarafından yarısı Arapça yarısı da Osmanlı alfabesiyle yayınlanan ve üç ayda bir çıkan Birlik Sesi adlı dergi. Bundaki Türkçe yazılar yine Türkiye Türkçesinin ünlü uyumuna uyarak yayınlanır;

İki dergi ve bir gazete vardır. Bunlardan başka, kültürlerini ilerletmek için Türkçe eğitim yapan hiçbir okulları yoktur.

Ancak Körfez Savaşı'ndan (1991) sonra, Kuzey Irak Saddam ve BAAS yönetiminden çıktıktan sonra, Erbil ve Kifri'de Türkçe eğitim yapan bazı ilk okullar açılmıştır.

IRAK TÜRKMENLERİNDE İMLÂ DURUMU

Ünlülerin sözcükler içinde durumlarını gördükten sonra Irak Türklerinin kullandıkları yazı - ki buna Türkiye'de "Eski Yazı" veya "Osmanlıca" adı verilmekte - bir klişe yazı olmaktan öteye gitmemektedir. Kullanıldığı zamandan şimdide de çok karışık bir imlâ biçimini göstermektedir. Yani zamanla aynı sözcüklerin iması değişmektedir. Bugünkü Türkiye Türkçesinde ve yeni (latin) harfleri sayesinde her sesli harfe karşı tek harf kullanılmakta ve dolayısıyla tam bir ünlu uyumu kuralı ortaya çıkmaktadır; ancak bu uyum, Osmanlıca'da harflerin zorlukları karşısında kaybolmaktadır. Irak Türkmenlerinin kullandıkları yazıya bir çeki düzen vermek amacıyla, yıllar önce (1984-1986) kendi aralarında dilci ve araştırmacılarından on kişilik bir juri kuruldu. İki yıla yakın bilimsel bir çalışmadan sonra; son yıllarda Baas Partisi'nin bir yan kuruluşu durumuna gelen "Türkmen Kardaşlık Ocağı" başındakiler tarafından baltalanarak maalesef bir sonuca varamadan dağıldı. Aynı kuruluş tarafından 1960'lardan beri yayınlanan yarı Türkçe yarı Arapça "Kardaşlık" dergisi hariç, ki son yıllarda karışık bir imlâ uslûbu kullanıyor; ayrıca Irak Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından çıkarılan haftalık "Yurt" gazetesi ve Irak Yazarlar Birliği tarafından üç ayda bir yayınlanan "Birlik Sesi" dergisi ise yazılarını az-çok ünlu uyumu kuralına uygun sürdürmektedir. Bu durum (imlâ durumu) eskiden beri edebiyatçı hoca ve ağabeylerimiz tarafından da her ne kadar düzeltilmesi arzu edilmişse de ancak bu harflerin ses ve imlâsı karşısında çaresiz kalarak:

"Kimse ta'yin etmedi eşkâlini, imlâmızın,

Biz dahi hayranızı, imlâ-yı bî-mâ'nâmızın!"

beytini söylemekten başka bir şey yapamamışlardır.

İMLÂDAKİ ÇELİŞKİLER

Eski harfler (Arap harfleri), daha önce de ifade ettiğim gibi dilimize kesinlikle uyumakta ve imla yönünden bir çok aksaklıklar yaratmaktadır. Eğer eski harflerle ve yeni harfler arasında sözcük yazılışında bir karşılaştırma yaparsak ortaya enteresan bir, imlâ biçimini çıkar. Aynı yazılış klişesini kapsayan eski yazıyla yazılmış bir sözcük, çeşitli anlamlar vermesine karşılık; aynı sözcük yeni yazıyla yazılıncı sesli harflerin etkisiyle, her sözcük sadece kendi özel anlamını verir. Böylece okuyucuya yanılmaktan kurtarır.

ÖRNEK :	yeni yazıyla	eski yazıyla
1.	göl	كَلْ
2.	kül	كَلْ
3.	gül	كَلْ
4.	kel	كَلْ
5.	kil	كَلْ
6.	gül ! (gülmek)	كَلْ
7.	gel ! (gelmek)	كَلْ

Yukarıda görüldüğü üzere eski yazıyla yazılan "كَلْ" sözcüğü altı çeşit okunmakta ve yedi ayrı anlam vermektedir.

Aşağıdaki örnekler de aynı durumdadır :

	yeni yazıyla	eski yazıyla
1.	o	او
2.	av	او
3.	ev	او

ÖRNEK :

	yeni yazıyla	eski yazıyla
1.	at	ات
2.	et	ات
3.	it	ات
4.	at ! (atmak)	ات
5.	it ! (itmek)	ات

ÖRNEK :	yeni yazıyla	eski yazıyla
1.	on	اوْن
2.	ön	اوْن
3.	un	اوْن
4.	ün	اوْن
ÖRNEK :	yeni yazıyla	eski yazıyla
1.	dün	دون
2.	dön ! (dönmek)	دون
3.	don (iç çamaşır)	دون
4.	don ! (donmak)	دون

Yine iki ayrı ve zıt anlamlı olan :

"oldu" ve "oldü" sözcükleri eski yazıyla aynı imla, yani "اولدى" biçiminde yazılırlardı. Ayrıca şu sesli harfler de : i, ī, u, ü eski yazında sadece "ى" harfiyle gösterilmektedirler : aldı, geldi, soldu, گوردى : صولدى, گلدى : گلدى. Bunlara benzeyen yüzlerce örnek verilebilir.

ÜNLÜLER⁽¹⁾

Irak Türkmenleri, yazı dilinde kullandıkları ünlüler şunlardır :

a- ا, e- ئ, ə- ئ, i- ئ, i- اي, o- او, ö- ئو, u- او, ü- او

Ancak önceden de dediğimiz gibi bu Arap Alfabesi kesinlikle dilimize uymamakta ve sözcüklerin yazılışında aksaklık yaratmaktadır. Bu nedenle ses bakımından ayrı ayrı olan bazı harfler aynı biçimde yazılmaktadır. Bu duruma örnek olarak "o-u" harflerinin karşılığını başta ancak "او" sesiyle, ortada ise yalnız "و" sesiyle ve "i-i" harflerinin karşılığını yalnız "يٰ" sesiyle verebiliriz. Bu sesli harflerin sözcük başında, ortasında ve sonunda kullanış biçimleri söyledir :

i-a harfi :

باستا : (abla) أَبْلَا, (ad) آد, (ağaç) أَغَّاج

(I) Sesli ya da Vokal de denilmektedir. O harflerdir ki ağız boşluğunundan bir engelde çarpmadan çıkarlar.

بۇغاز : (yazık), (bardak), (yaradاق) يازىق (bardak)

صاغا : (dağa), (sola), (سۇلا) داغا, صو لا (sola)

١- e harfi :

اكمە ل : (esen), (أَسْهَن), (elçi), (ekmek)

ortada : bu harf ortada (ئ - ئ) biçiminde yazılır :

ئۈزە ل : (üzel), (گۈزە ل), (özel), (güneş)

sonda: teyze دېزە (dêve), (دېۋە), (heybe) ھېبە

Kapaklı e (é - ئ) : e ile i arası bir ses. Genellikle Türkçe'nin umumî bir temâyülü olan e, Irak Türkmenleri'nin ağızlarında da yer almaktadır. Irak Türkmenleri arasında çok kullanılan şu deyimdeki "bél - بئە ل - ئەل" ve "yél - يەل - ئەل" sözcüklerinde olduğu gibi : "delliye yél vér, eline bél vér !"

Mustafa Gökkaya'nın "İlimiz On İki Ay" adlı şiirindeki "bëş - بئە ش - ش" sözcüğünde olduğu gibi :

"girdig̊ bëş ay içine
geliñ gidég̊ biçimine
işliyeg̊ çalışığın
vaht gëçmësin hiçine"

Bunlara benzeyen bir de: éş- ئەش, ét- ئەت, èv- ئەت, yémeg̊ - يېمەغ - غ ييمەغ gibi bir çok sözcükler de vardır.

٢- i - ئ - ا Harfleri :

Her ne kadar bu iki harf görev bakımından ayrı ayrı harf ise de, ancak yazı diline ve yeri geldikçe sözcükler içinde aynı biçimde yani (y - ئ) olarak geçerler :

ایراق : (ışık), (iyi), (ilgi), (irak), (ayışık) ایلگى (ilgi), ایش (is)

گلین : (kadın), (kırık), (قادین) gelin قادىن (قادين), قىرىق (kırık)

إيى : (iyi), (يازى), (چالغى) (yazi), (چالغى) (yazı), (چالغى) (yazı)

او (o) Harfi :

أوغلان : (oyun), (ok), (اوچىن) (oyun) اوچىن (oyun), اوچىن (oyun)

قول : (dolu), (kol), (دولىو) (dolu) قول (kol), قول (kol)

sonda: bu harf Türkçe sözcüklarında bulunmaz, ancak kimi yabancı sözcüklerin sonlarına gelince yine ortada olduğu (و) biçiminde geçer.

ئو (ö) Harfi :

başta (özel), ئورده ل (ördek), ئوزه ل (ölüm)

ortada : (öz) (özel), بوجه ك (böcek), چوزوم (çözüm)

sonda : bu harf Türkçe sözcük sonlarında gelmez.

او (u) Harfi :

başta (او) : (un), اوون (uzun), اوون (uymak)

ortada : (burun), اويون (oyun), بورون (doyum)

sonda : (su), صو (doğu), دوغو (kuyu)

او (ü) Harfi :

başta (او) : (ütü), اوزوم (üye), اوتوا (üzugüm)

ortada : (ülkücü), اولكوجو (dügün), دوگون (ürün)

sonda : (ütücü), سوزجو (büyükü), بویوجو (sözcü)

Demek ki, (o) او, (ö) او, (ü) او harfleri, sözcüklerin orta ve sonlarında hep (و) biçiminde geçmekte ve imlada zorluklar yaratmaktadır. Bu sesli harflerle birlikte değişikliğe uğramış aşağıdaki biçimleri de vardır :

Bulanık (a) ī : (a) ile (e) arası bir ses. Buna örnek olarak rahmetli halk ozanımız Mustafa Gökkaya'nın, "Haikalıdan Haķvérmez" şiirindeki "báhr" sözcüğünü verebiliriz :

"İstimde var ālıqlar
ķebıl ētmez türbēlğler
atarsav báhr içine,
mēnji yeller bālıqlar"

ve yine aynı ozana ait "Çoban Yēmindi" adlı şiirindeki "báhs" sözcüğünde olduğu gibi :

ķurttan tülkü gēlince,
köppek báhsı ālınca,
girdi tiken āltına;
koyuna annādinca

Kısa (ı) ل : (ı) ای ile (ı) ل arasındaki bir sestir. Kifri ağızı "lēyle"⁽¹⁾ deki "günj" ve "düğünj" sözcüklerinde olduğu gibi :

nene günü var, balam
āçılmaz düğünj var
bugüne çoh şukr_ ossın balam
bunnan beter günü var !
lēyle balam lēyle, lēyle balam lēyle

او (o) ile او (ö) arasındaki bir ses : Halk ozanımız Nasih Bezirgen'in "Dinar'ın Söyü" adlı şiirindeki "gör" sözcüğünde olduğu gibi :

kimj̄ var kol kâldırı,
kimj̄ var göz ēndirj̄,
temehkârin çohu var ;
yolumda gör yândırı !

او (u) ile او (ü) arasındaki bir ses : Yine Nasih Bezirgen'in "Kumârçı" adlı şiirindeki "oldum" ve "tutmâvûn" sözcüklerinde olduğu gibi :

ħâlimnan cibret ālm̄
ne dul _ oldum, ne gēlin,
ēgr̄ yolu tutmâvûn !
ķâlisiz ayağ yâlin !

Ünlülerin Birbirlerine Etkisi

Ünlülerin birbirlerini etkileyerek, benzeşmelerinden ünlü uyumu ortaya çıkmaktadır.

Büyük Ünlü Uyumu : Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde kalın bir ünlü bulunursa ondan sonra gelen bütün heceler de kalın ünlülerle sürüp gider : دامارلاردان (damarlârdan), آپارماغ (akan), قانلاريميز (qanlârimiz), أقانان (akân), اپارماغ (aparmağ : götürmek),... gibi. Ve yine Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde ince bir ünlü bulunuyorsa, ondan sonraki heceler de ince ünlülerle sürüp gider : غ ويرمه (vérmeğ), گليركه ن (gélirké n), ننه (nene : anne) ... gibi

(1) Irak Türkmenleri'nin Ağızında "lēyle - لےيله ", ninni demektir.

Büyük Ünlü Uyumuna aykırı sözcükler: Bazı sözcükler Türkçe asıllı olduğu hâlde kalın ve ince ünlülerini birlikte taşırlar ve büyük ünlü uyumuna aykırı düşerler : ده يزام (deyzam), قاتمه ر (katmer), هانگى (hangi) .... gibi

Yine bu ünlü uyumuna aykırı düşen bazı ekler de vardır: ن - که (i) ken : اليركه ن (alirke n) - كي (Alamanya'daki), (allindaki). Bu eklerin bağlandıkları köklerin ünlülerini, kalın da olsa, ince de olsa eklerin ünlülerini değiştirmez : اونونكى (oñurken), اوخوركە ن (onunki)

- leyin ve -yor ekleri Irak Türkmen ağızlarında kullanılmaz.

Küçük Ünlü Uyumu : Türkçe bir sözcüğün herhangi bir hecesinde düz ünlü varsa, diğer hecelerde de düz ünlüler bulunur : پیچاغ (piçag), قازيق (kázig), صاقاغ (saçağ) ... gibi.

Türkçe bir sözcüğün herhangi bir hecesinde yuvarlak bir ünlü bulunuyorsa, diğer hecelerde yuvarlak ya da geniş - düz olur : گورونه نلر (görünenler), يوختان (yohtan), ... gibi.

Kalınlık - incelik Açıından Ünlü Uyumu :

Bilindiği gibi büyük ünlü uyumuna göre : Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde kalın bir ünlü bulunursa, bundan sonra gelen bütün hecelerin de kalın ünlülerle ; ince bir ünlü bulunursa, sonraki hecelerin de ince ünlülerle sürüp gitmesi gereklidir. Bu kural gereğince Irak Türkmen ağızlarında kalınlık - incelik uyumu tamdır.

Rahmetli Mustafa Gökkaya'nın "Narnar Ayış" ve "Tembel Ahmet" adlı şiirlerindeki آتاش (ataş) ve چونکو (çünkü) sözcüklerinde olduğu gibi :

Geldi ilan yânına,
Ataş düşüb cânına,
ilan görünce bunı
Ğayet gétti dânına !

Ne bir pis cismi de var,
Amma bir çoh hismî var,
Hiç bîrsi sêvmez özün,
Çünkü tembel ismî var !

Bunlara benzeyen : Ալ (alma : elma), Ալմաս (almas- elmas), Կարդաշ (kardaş : kardeş), Ադամ (adam : adam), Դալլալ (dallał : tellal) gibi eskiden beri dilimizde kullanıldığı için eski telaffuzlarını yitirerek dilimizin ünlü uyumuna tam olarak uymuştur.

Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu : Irak Türkmen Ağızlarında konuşma dilinde genellikler vardır. Ancak bazı sözcükler art damak ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle ayrılık göstermekte dirler. Mustafa Gökkaya'nın "Kerkük Şarkısı" şiirindeki altın (altın) sözcüğünde olduğu gibi :

İrak'ta Kerkük şehri,
Kere neft ahar nehrı,
Daş altın torpağ gümüş,
Sür safra çekme kehri !

Ayrıca Nasih Bezirgen'in "Ecci Bir Görünüş" adlı şiirindeki "yalguz" (yalnız) sözcüğünde olduğu gibi

Kül sâvûrdı başına,
Su töküldü aşına,
Dâğıldı կurulmuş ev
Kâldı yalgot bâşına.

Uzun ünlüler : Irak Türkmen Ağızlarının belli başlı özelliklerinden biri de uzun ünlülerdir. Bu uzamalar genellikle :

1. düz geniş : î (a), ī (e)
2. yuvarlak geniş : օ (ö), օ (o)

Ünlülerinde göze çarpmaktadır. Mustafa Gökkaya'nın "Üssüz Konağ" ve "İştah Dermeni" şiirlerinde geçen "ahşamçı" ve "gözümlü" sözcüklerinde olduğu gibi :

Adam ève emreder
Arvad ocağa gider,
Ahşamçı burğul aşı,
Çarçabug hâzır éder !
* * *

"Yolçı ! Dinne sözümü,
Yoldan kesmem gözümü,
İştahıv ossa yesen,
Çâdirimi özümü !"

Ve Nasih Bezirgen'in de "Dişi Erkeg" şiirindeki "céblérinde" sözcüğünde olduğu gibi :

    Kız kimjn düen vērīr,
    Yayhāni yola yērīr,
    Ellērī céblērinde
    Baş burar selam vērīr !

Ünlü uzama nedenlerinin açıklanmasına gelince bunları şöyle tesbit edebiliriz :

1. Geniş ünlüyü (ı-a, ī-e, ı-o, او -و, ö-ö) kök veya gövdesinde bulunduran sözcükler, çekim ve yapım eklerinde : dar ünlü (ı -ı, ī -i, او -u, ö -ü) varsa; geniş ünlünde uzama görülür. Mustafa Gökkaya'nın "Aç Kurt" şiirindeki "ätildi" ve "çatıldı," ayrıca "ilimiz On İki Ay" şiirindeki "bēlūv" sözcüklerinde olduğu gibi :

    Kurt de^cveye kâtındı,
    Tam ortaya ätildi,
    Koyuñlar bir ätuşa
    Kurt coklära çatıldı !

* * *

    Girdig birinci aya,
    Günléri saya saya,
    Kiş geldi sâvug öldi
    Bélüp koltuğa daya

Halk ağzında bunlara benzeyen daha birçok sözcükler vardır: *apärdig*, *bäşüv*, *böyüg* gibi. Ancak buna karşılık bazı istisnalar da vardır : *boyin* (boyun), *bozim* (bozayım), *boyı* (boyu)...

2. Geniş ünlüsü olan sözcüklerin çekimi sırasında geniş ünlü gelince, sözcükte bulunan bu geniş ünlü uzamakta ve ardından gelen dar ünlüler kısalmaktadır. Nasih Bezirgen'in "Kéyin Nene" ve "Mağrur Hesislerin Sonu" adlı şiirlerindeki "çaldıv" ve "çekili" sözcüklerinde olduğu gibi :

    Sen gêtirdüv sen äldüv,
    Sen oynadüv sen çalduv,
    Toyun üç gunj bitti,
    Kaş çattuv durduv dälđuv

* * *

    Givenme hal vähtüva,
    isfenc sisem tähfüva
    Siyah perde çekili
    Bu parliyan bâhtüva !

Bunlara benzeyen bir de "ältün, cigērimi, ēridi, hērhiz" gibi sözcükler de vardır. Ancak buna karşılık bazı istisnalar vardır : қoçтi, қohırı, қolimnan, қondı, tesbih, vezir gibi.

Kısa ünlüler: Irak Türkmenleri ağızlarında uzun ünlülerin yanı sıra, kısa ünlüler de vardır ve oluşmaları şu sebeplere dayanır.

1. Bir ünlünün başka bir ünlüye yerini bırakması durumunda: bigāzi (boğazı), bışer (pişer), bulağı (bulak).
2. Geniş ünlülerden (a, e, ö, o) sonra gelince genellikle kısaltmaktadır: böyük (büyük), bölgünnen (bölgünden), bābūc (pabuç), bērī (beri), bōyın (boyun)
3. Kelime sonlarına doğru ı, i ünlülerinin bulunduğu durumlarda : çévrıldı (çevrildi), dērin (derin), dērrī (deri), dirrī (diri), ciğırı (bağırrı)
4. Yuvarlaklaşma süresini tamamlayan u, ü ünlülerı, birinci heceden sonraki hecelerde kısa olarak okunur : čünkü (çünkü), döñüb (dönüp), dördü (dördü)

Ünlü Değişmeleri :

Dilimize giren birçok yabancı sözcükler, yazı diliyle konuşma dili arasında taffuz bakımından değişikliğe uğramışlardır. Bu değişiklikler aşağıdaki sözcüklerde göze çarpar: بـ-بـahr, دـ-دـinye, حـ-H̄med, عـ-Ērep, شـ-şek, ئـ-ḡem, ئـ-h̄er, ئـ-q̄ter. Bu sözcüklerde ı (a) sesinden bulanık ı (â) ya, ve ı (e) sesinden ı (a), ئـ kapalı (ê), ئـ-i seslerine doğru; yine ı (e) sesinden ı (a), ئـ kapalı (ê), ئـ (i), ئـ (ö), ئـ (u) seslerine doğru bir temayül olmuştur:

بلـ لـ (alma), بـادـامـ (ajdaha), آـتـاـشـ (atas), آـذـدـاهـاـ (almas), سـاسـ (badam), بــلـ (bel), بــيـنـ (beyin), سـاماـواـرـ (samavar), كــيـنـارـ (kinar) sözcüklerinde olduğu gibi.

Bu sözcüklerde yazı dilinde sırasıyla : elma, ejderha, elmas, ateş, badem, bel, beyin, cep, kenar, semaver olarak geçerler. ئـ (ı) sesinden: ı (a), ئـ (e), ئـ (ê), ئـ (i), ئـ (ö), ئـ (u) seslerine doğru :

يـالـغـوـزـ (ahur), خـيـرـخـيـزـ (hērhiz), آـشـاـغـاـيـاـ (aşağıya), خـنـنـهـ (hinne), آـخـورـ (ahur), يـالـغـوـزـ (yalğuz), يـيـهـرـ (yeher), يـيـغـرـ (yiger) sözcükleri gibi. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçmektedir : ahır, aşağıya, kına, hırsız, yalnız, yıkar, yıgar.

(i) sesinden : اُ (é), ئَ (é), ئِ (i), ئُ (ü) seslerine doğru: جوت (jöt) (cüt) (en!) (éyiliğ), ئَ يى (éyyi), گنه (gene), گيت (gét !) (مسافر) (müsâfir) sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçmektedir : çift, in!, iyilik, iyi, gene git!, misâfir.

او (o) sesinden : ی (a), ئو (u), او (ö) seslerine doğru : بغازىندان (bığāzından), لقمه (qawar), خورىز (hōriz), دوختور (duhtor), دونگۇزدى (döngüzdü), صاوخ (sāvug). Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçmektedir : boğazından, domuzdur, doktor, horoz, kovar, lokma, soğuk.

جو مرد ب له (bele), جو مرد (comerd), او ئه (é), او (o) seslerine doğru : ئو (ö) sesinden ! (e), ئه (é) seslerine doğru : ئه (éyle), گيويل (gêvil), سه له ! (sele!). Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçer : böyle, cömert, eyle!, gönül, söyle !

(ü) sesinden ئ (e), (i), او (ö), دوشمان (düshman), بويوك (böyük), گوچه ل (gögermeğ), سڀيرى (sipir), موسيقا (mosika), ييرير (yerir). Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçer: büyük, düşman, güvermek, güzel, üstüne, müzik, süpürür, yürürt.

Ünlülerle ilgili bir de: düşme, birleşme ve türeme durumları vardır :

1. Ünlü Düşmesi : Irak Türkmenleri ağızlarında ister yabancı, ister Türkçe sözcüklerinde olsun ünlü düşmesi görülmektedir.

Ortada ! (i) düşmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Koydular Kamburu Kambur İstine" adlı şiirindeki "أَلَّا -allam" sözcüğü gibi :

göttihce böynin eger,
sekkelî yére deger,
"düz ossam arvad allam,"
sakka diyermiš meger !

Ayrıca aynı sözcüğü Kifri ağzı ninni tekerlemesinde de görebiliriz :

lēyle balam lēyle
lēyle babam lēyle
allam, allam, allam
leylēyizin қadāsin
allam cānimā sallam

Ortada **ع** (i) düşmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Hakkāldi'ydan Haķvérmez adlı şiirindeki "و مصیت -vesyet" sözcüğü gibi :

"kişinin ߻umrܰ bitti,
öldi ߻akkına gētti,
"zerzēm̄ide göm mēn̄i,
borchiam" vesyet étt̄ !"

Ortada **أ** (u) düşmesi : yine Mustafa Gökkaya'nın "Eceb Meriħten Gēlibsen?" adlı şiirindeki "جـ- hūcm" sözcüğünde olduğu gibi :

çaķkallar hücm étt̄iler,
başkan iste gētt̄iler,
başkāni parçāliyib,
derd ߻efetten bitt̄iler !

Ortada **أ** (ü) düşmesi : Yine Mustafa Gökkaya'nın "Üssüz Konag" adlı şiirindeki "حـ- hūkmet" sözcüğünde olduğu gibi :

bir ߻oriz Kirmesān'i,
kēstim étt̄im aş anı,
yēriñe te'yin étt̄i
hükmet, kalaş paşanı !

2. Ünlü Birleşmesi: Ünlü birleşmesi Irak Türkmenleri ağızlarında birkaç sözcükte görülür. Bunlar

Nasih Bezirgen'in "Bizim Oğlan" adlı şiirindeki "nōh- نولى" sözcüğünde olduğu gibi :

oğlan yēngi қāhiri,
dam divara bāhiri,
istūr̄ arvad āssin,
bilmez nōli āhiri?

Tabîî yazı dilinde "nóh" sözcüğü - نه او لور ne olur? biçiminde geçer. Bir de halk ağzında çok kullanılan şu deyimdeki "نے يلسين" neylesin? sözcüğünde olduğu gibi :

"Vérmésjn Ma^cbud, néylésjn Mahmud?"

"néylésjn" sözcüğü yazı dilinde - نه ئە يلسين "ne eylesin?" olarak geçer.

Yine Mustafa Gökkaya'nın "Köydülar Kamburi Kambur İstine" adlı şiirindeki "نئە دە رە - néderem?" sözcüğünde olduğu gibi :

saڭقا dêđi: "giderem,
baň bu gëce nêderem,
dêf zirnapa këfjinnen,
tøyı on gün éderem !"

nêderem sözcüğü yazı dilinde - نه ئە دە رىم "ne éderim?" olarak geçer.

3. Ünlü Türemesi : Irak Türkmenleri ağızlarında ünlü türemesi sadece şu sözcükte görülür :

Başta (u) türemesi : Bu durum yalnız -ussu "او مسسو" sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde "صو-su" olarak geçmektedir.

ÜNSÜZLER⁽¹⁾

Irak Türkmenlerinin yazı dilinde kullandıkları ünsüzler şunlardır :

ب (b), ج (c), ڦ (ç), د (d), ف (f), ڦ (k), ق (q), ح (h), ذ (z), خ (h), گ (g), ه (h), ڙ (j), ك (k), ل (l), م (m), ن (n), پ (p), ر (r), س (s), ش (ş), ت (t), ع (ü)- (a), غ (ğ), ط (t), و (v), ڦ (y), ز (z), گ (g), ث (ş), ظ (z), ف - و (v), ڦ (y), ض (z), ص (ş)

Ünsüz Değişmeleri :

Yazı dilinde Irak Türkmen Türkçesi'nde farklı ünsüz değişiklikleri şunlardır :

ب (b) / م (m) değişmesi : Dilimizde eskiden beri sözcük başındaki (b)'lerin aslı olduğunu, ancak bazı asimilasyon⁽²⁾ nedenleri ile başlayan birçok sözcüklerin (m)'ye

(1) Konsonant veya sessiz harfler de denir. O harflerdir ki ağız boşluğunundan dudaklara çarparak çıkarlar.

(2) Dilde benzeşme olayı

döndüğünü eski Türkçe devresinden beri görmekteyiz. Bu değişme daha sonra Eski Anadolu Türkçesine de karışık olarak geçmiştir. Bu değişiklik daha sonra Osmanlı sahasında ـ (b), Azerbaycan sahasında ise ـ (m) olarak yerleşmiştir. Irak Türkmenlerinin ağızları da Azerî ağızı sahasına girdiği için ـ (m)'yi seçmiştir.

Mustafa Gökkaya'nın "Nar Nar Âyiş" şiirindeki "men" sözcüğünde olduğu gibi :

herif bir ھile tapar,
تَپِنْقا نَىچَى يَاپار,
"arvad, bir şey tāpmışam,
men doldurım sen apar!"

Ancak "men" sözcüğü yazı dilinde "ben" olarak geçer. Yine Nasih Bezirgen'in "Dinârin Söyü" adlı şiirindeki "mindirrem" sözcüğünde olduğu gibi :

اگلادىرام, گۈلىررم,
بىلمىيەن بىلدىررم,
اڭلى يayan ئەدر,
يayanلارى mindirrem !

Tabii buradaki "mindirrem" sözcüğü yazı dilinde "bindiririm" biçiminde geçer.

ـ (b) - ـ (p) değişmesi: Irak Türkmenleri ağızlarında bu değişiklik bazı sözcüklerde göze çarpmaktadır. Mustafa Gökkaya'nın "Kahramân'ın Koyunu" adlı şiirindeki "çopan" sözcüğünde olduğu gibi :

Kahramân'ın қойунى,
kim bili bu oyumi,
Kahraman қойۇن ăli;
çopan tutar toyۇn !

Ve Nasih Bezirgen'in "Yengi Model Erkeg" adlı şiirindeki "piçag" sözcüğünde olduğu gibi :

dêdj : "herif iş yôhti,
bizde ـarzaـal çôhти,"
sânki bir iti piçaـg,
mêniـim kelbiـme söhти !

Ancak bu duruma karşı yazı dilinden ayrı olarak bazı sözcüklerde ب -b'li şekiller de görülmektedir : بازار - *bazar*, بارماڭ - *barmağ*, بىشەر - *bisher*, بىچ - *bic* sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla : çoban, bıçakm, pazar, pişer, piç biçiminde geçerler.

ت (t) - د (d) değişmesi: Mustafa Gökkaya'nın "Kerkük Şarkısı" adlı şiirindeki "داش-داش" sözcüğünde olduğu gibi :

عِراٰقٌ تَ كَرْكُوكَ شَهْرِيٌّ،
كَرْكُوكَ شَهْرِيٌّ،
كَرْكُوكَ شَهْرِيٌّ،
كَرْكُوكَ شَهْرِيٌّ،

Ayrıca درزى - *dérzi* ve دنه - *dene* sözcüklerini de örnek verebiliriz. Buna karşılık Irak Türkmenleri ağızlarında ت (t)-li şekiller de görülür : تیکان - *tikan*, تیکمە - *tikme*, توکەر - *töker*, توکەن - *tüken* sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla : dikan, dikmek, döker, dükkân biçiminde geçer.

د (d)- ت (t) değişmesi : Nasih Bezirgen'in "Râkı" adlı şiirindeki پاتىشاھلىغ - *pätişahlıq* "sözcüğünde olduğu gibi :

دَمَدِيلَرِ إِç بَلَى !
قَوْلِيْقِىْجِىْلَى !
سَاجِلِيْقِىْجِىْلَى ،
جِيدِىْرَسِىْجِيدِىْلَى !

ك (k)- خ (h) değişmesi : Nasih Bezirgen'in "Yurda Dönerken" adlı şiirindeki قىرخ - *kırh*" sözcüğünde olduğu gibi :

الْمَسَىْلَى تَهْبَىْلَى ،
كَرْكُوكَ شَهْرِيٌّ ،
بَزِيرْجَىنَ يَرْدَى دَنْدَى ،
أَلْمُوشَكَنَ كَرْكُوكَ شَهْرِيٌّ ،

Ayrıca : *sığındı*, *toğ*, *sahlăsin*, *yāħun*, *yihər*, *açıħ*, *duħtor* sözcüklerini de örnek verebiliriz. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla : kırk, sıkıldı, tok, saklasın, yakın, yıkar, açık, doktor biçiminde geçmektedir.

ك (k)- پ (p) değişmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Koydułar Kamburi Kambur İstine" adlı şiirindeki "tepme" sözcüğünde olduğu gibi :

bir, ki tepme çaldılar,
kamburunu äldilar,
köydüler terecye ;
dümdüz yola sıldılar !

"tepme" -tepme" sözcüğü yazı dilinde "tekme" olarak geçer.

ك (k) - گ (g) değişmesi : Dilimizde çok kullanılan şu deyimdeki "geçi" sözcüğünde olduğu gibi :

"geçi can vâyında, қassab pim vâyında!"

Buradaki "geçi" sözcüğü yazı dilinde "keçi" olarak geçer. Bununla beraber ك -k'lerin korunduğu görülür : كولگے -kölge (gölge), كوچمه غ -köçmeğ (göçmek), كومله ك -kömleğ (gömlek) sözcüklerinde olduğu gibi.

ك (k) - غ (g) değişmesi: Nasih Bezirgen'in "Mazlum" adlı şiirindeki بيمه غ -yemeğ sözcüğünde olduğu gibi :

dör, həzne, kere direk,
geliñ, içinde zirek,
yâgsız yemeğ yemehten;
ne ah kâldı, ne üreg !

Tabii buradaki "yemeğ" sözcüğü yazı dilinde "yemek- بيمه ك" olarak geçmektedir. Bir de buna benzeyen ; éyiliğ (iyilik), girdiğ (girdik), gündeliğ (gündelik) sözcüklerini de örnek olarak verebiliriz.

ق (k)- غ (g) değişmesi : Dilimizde kullanılan şu deyimdeki "قويروغ" -küyrüğ" ve "irağ" sözcüklerinde olduğu gibi :

"Kurt bizden irağ ossun, yedigi küyrüğ ossun!"

Bunlara benzeyen bir de غ -ağ, آنجاڭ -ancağ, "أوشاغ" -ayağ, "آنجاڭ -uşağı" gibi sözcükler vardır ki bunlar yazı dilinde sırasıyla : آق -ak, آنراق -ancak, آشاق -ayak, آوشاق -uşak biçiminde yazılır.

گ (g) - ۋ / ۋ (v) değişmesi : Bu değişme her ne kadar yazı dilinde bulunuyorsa, Irak Türkmenleri ağızlarında görülmemektedir, ancak: - دوگە ر - ئوگمە ز - ögmez, - گوگە رى - gögeri, - سوگمە ز - sögmez sözcükleri ise yazı dilinde sırasıyla : (دووش) - övmez, - ئوچمە ز (ئومە ز) - döver, - گوچمە ز (گووه ر) - sövmez (دووش) - dövüş, - سوچمە ز (سوومە ز) - güveri, - گوچمە ز (گووه رى) - sövmez biçiminde geçer.

ك (k)- غ (ğ) değişmesi: Mustafa Gökkaya'nın "İlimiz On İki Ay" adlı şiirindeki "ساوغ- sâvûğ" sözcüğünde olduğu gibi :

girdîğ birinci aya,
günlêri saya saya,
kış geldi sâvûğ öldü;
bêlüv koltuğa daya

Bilindiği gibi bu sözcük yazı dilinde "صووق- soğuk" olarak geçer.

ف (v)- غ (ğ) değişmesi : Bu değişimeye örnek olarak Kifri ağzına ait bir lâyle (ninni) de geçen "جفاب- ciğab" sözcüğünü verebiliriz :

lâyle ْumrüm lâyle
lâyle gözüm lâyle
nene irağları, irağları
çeşmimjin çirağları
gëttîler gelmêdîler, Allah
çihmêdî ciğablârı

Yazı dilinde ise "ciğab" sözcüğü "cevap- جواب" olarak geçmektedir.

گ (g)- ي (y) değişmesi : Her ne kadar yazı dilinde geçiyorsa da bu değişme, Irak Türkmenleri ağızlarında görülmemektedir: بک - beg, گنه - gene, گيرمى - girmi sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla : بېيىنە - beg, يېيىنە - yine, يېيرمى - yirmi olarak geçerler.

گ (g)- غ (ğ) değişmesi : Nasih Bezirgen'in "Temeħ Éttiler Mala Kizi Vérdiler Lala" adlı şiirindeki "karġa" sözcüğünde olduğu gibi :

déve girdî yoncaya,
karġa kōndu koncaya,
kız on dört, koca yētmış,
gel bah bu eglenceye !

Tabii buradaki "قارغا- қарға" sözcüğü yazı dilinde "karga" olarak geçmektedir.

گ (g)- yumuşak ğ veya ى (y) değişmesi: Yazı dilinde görülen bu değişme, Irak Türkmenleri ağızlarında görülmemektedir. Aşağıdaki sözcükleri bu kurala örnek olarak verebiliriz :

گ -ciger (ciğer), دگيرمان -dēgirman (değirmen), -dēgisme (değişme), ده گى -dēgi (değil), دوگون -düğün (düğün), اگه eger (eğer), اگله نجه -egle neğe (neğe), اگری -eğri (eğri), ايگيد -eglence (eglence), اگرى -ığid (yiğit).

Yukarıdaki sözcükler yazı dilinde her ne kadar (گ -g) li olarak yazılıyorsa da tefaf-fuz bakımından "g"ler hep yumuşak "ğ" yahut "y" gibi okunur.

ج (c)- ج (ç) değişmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Tembel Ehmet" adlı şiirindeki "کارينچا- қарынча" sözcüğünde olduğu gibi :

"sen erkegsen men կերտ,
hiç bilmem öte-bېرى,
کارىنچا zehre yiğer;
kar ossa dönme gېلى"

"کارىنچا" sözcüğü yazı dilinde "karinça" olarak geçer.

ح (h) / خ (h)- ه (h) değişmesi : Aslında bu iki ses Türkçede bulunmamaktadır. Ancak bizler Irak Türkmenleri olarak Araplar arasında yaşadığımız için, Arapça'nın etki-siyle dilimize geçmiştir. Bu iki harf ile yazılan sözcükler yabancı kaynaklıdır, yâni aslı özelliklerini korumaktadır. Nasih Bezirgen'in "Mezum ile Zâlim" adlı şiirindeki "حلال- ھالال" sözcüğünde olduğu gibi:

güllerde tekteki konca,
düz қahar boyda yonca,
pek sütüm, ھالال luğmam,
gözüv kör étsin ögce!

Buna benzeyen bir de ھەرھىز, ھەرە, ھەنەر, ھەسەن, ھامام, ھەلۋە, ھەل, ھەك... sözcükleri vardır ki bunlar yazı dilinde şöyle geçerler: ھەرسىز- خرچ- خەرچ، ھانەر- hançer، ھەنەر- Hasan، ھەمەم- حمام، ھەلۋە- halva، ھەل- hal، ھەك- حەك

ج (ç) - ش (ş) değişmesi: Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan şu deyimdeki "نىشىن - نيشين" sözcüğünde olduğu gibi:

"Léyle bilisen, nişin yátmışan?"

Buna benzeyen bir de "اشتى -اشتى", "آغاشتا ،اڳاشتا" sözcüklerini örnek verebiliriz, ki bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: "آغاچتا: آغاچدا" - نیچین - niçin, "آچتى - اچتى" - achi, "آغاچتا... بيچيمinde geçerler.

ش (§) - ج (ç) değişmesi: Mustafa Gökkaya'nın "Koydular Kamburi Kambur İstine" adlı şiirindeki "چاشير دينجا -çâşirdînca" sözcüğünde olduğu gibi:

gêcêni çâşirdînca,
ses gêli څابا, ince,
hamam ögi toy, heley ;
çoöh këflêni görünce

Bu sözcük yazı dilinde "شاشيرينجا -şâşîrînca" olarak geçer.

ج (j) - ز (z) (c) değişmesi: Mustafa Gökkaya'nın *Kurnaz Kêrrî* adlı şiirindeki "جندرمه -جندرمه" -cenderme sözcüğünde olduğu gibi:

ki cenderme äninda,
hâzır öli yanında,
sağ damarın koymazlar;
o oğlânım cânında !

Tabiî "جندرمه -jandarma" -cenderme" sözcüğü yazı dilinde "جندرمه -jandarma" olarak geçer.

ن (n)- م (m) değişmesi: Nasîh Bezirgen'in "Domna" adlı şiirindeki "عفريم - efférîm" sözcüğünde olduğu gibi:

efférîm baylar size,
gece ټاتن gündüze,
bos vâhtuvuz öldürün;
pulları düzə düzə!

"efférîm" sözcüğü yazı dilinde "آفرین -afarin" olarak geçer. Ancak buna karşı bazı sözcüklerin ünlüleri kendilerini korumaktadırlar. "كونشي -könshi" sözcüğünde olduğu gibi.

ن (n)- و (v) değişmesi: Mustafa Gökkaya'nın "Üssüz Konağ" şiirindeki "کيوييل - gêvil" sözcüğünde olduğu gibi:

bir yolcu arvâdiyanan,
gider gevül şâdiyanan,
bir köyde ټوناگ öli,
ener ägiz dâdiym

Bu sözcüğün yazı dilindeki yazılış biçimi "گونول -gönü'l" şeklindedir.

ن (n)- ى (y) değişmesi: Bu değişme genellikle Kifri, Talafer, Tuzhurmatı, Altunköprü, Tazehurmatı, Tisin, İmam Zeyne'l- 'abidin, Karatepe, Beşir ve Bayat köyleri ağzında görülür. Bu değişimeye örnek olarak Kifri ağızı ninnideki "bāğiy- باغي" sözcüğünü örnek olarak verebiliriz:

nene bāğiy vērene kāssin, felek
gülü derene kāssin,
odı men baş āldım gēttim, balam
hēri gelene kāssin !
lēyle ki gözüm lēyle, lēyle rūhum lēyle

"bāğiy" sözcüğü yazı dilinde "باغين"-bağın" olarak geçer.

س (s)- ج (c) değişmesi: Nasih Bezirgen'in "Yēngi Model Erkeg" adlı şiirindeki "cīgarası"-جيغاراسي sözcüğünde olduğu gibi:

ağzında cīgarāsı,
altında ḫamarāsı,
tāhib Vinos gözl̄ığı;
ayna kimjn̄ çchr̄esi

ن (n) - ل (l) değişmesi: Mustafa Gökkaya'nın "Ac Kurt" adlı şiirindeki bāyılmışken sözcüğünde olduğu gibi:

kurt bāyılmışken kahar,
diliyden gözün yeher,
ikki kōyun ferk̄ edib ;
de've édeller, bahar !

Bu sözcük yazı dilinde "بایلمیشکه ن - bayılmışken" olarak geçer.

ر (l) - ر (r) değişmesi: Kifri ağızı bir ninnideki يارواللام "yarvallam" sözcüğünde olduğu gibi:

nene bu yola sēni, balam,
sallam bu yola sēn̄i,
yarvallam Şah Merden'e;
ātsın bu ḫola sēn̄i balam

Leyle ḫurbāniy ollam, Leyle "azizim Lēyle

Ayrıca Mustafa Gökkaya'nın "Tembel Ehmed" adlı şiirindeki "جیرانلار -ceyranlar" sözcüğünde olduğu gibi:

dēv ḫyrmez bunun gözün,
ceyranlar yiḥmez tōzün,
bēş olmasın, dört ossın;
sebbeḥ mene vēr̄ özün

ل (l) - ل (r) değişmesi: Nasih Bezirgen'in "Dinar'ın Sözu" adlı şiirindeki "گوله شتیم -gülestim" sözcüğünde olduğu gibi:

Bēzirgenle gülést̄im,
kol boynına dolâst̄im,
istēd̄ tutsun mēn̄ ;
Hindistan'a olâst̄im !

Tabî bu sözcük yazı dilinde "شتیم - گوره شتیم - gürest̄im" olarak geçer.

م (m)- ن (n) değişmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Kozaḡ" adlı şiirindeki "کونه ک - könek" sözcüğünde olduğu gibi :

"bunnan bir könek biç, tik!"
cevābım vērd̄i dim-dik;
"ne verisen hâkkımı?"
"yârsı sene sözü çig!"

Yine Mustafa Gökkaya'nın "Nar Nar Ayış" adlı şiirindeki "إیندی - indi" sözcüğünde olduğu gibi :

lâzımdı կuyya enmeğ,
bal taptıḡ կaldı keymeğ,
indi kim կuyya ēnsin?
ister bunda aldanmağ !

Tabî yazı dilinde "könek" sözcüğü "gömlek", "indi" sözcüğü de "şimdi" olarak geçerler.

و (v)- ب (b) değişmesi : بفاسیز - befâsîz sözcüğünde olduğu gibi. Bu sözcük yazı dilinde "وفاسیر" - vefâsîz olarak geçer.

و (v)- پ (p) değişmesi : پاپیر - papır sözcüğünde olduğu gibi. Bu sözcük yazı dilinde "واپور" - vapur olarak geçer.

گ (g)- چ (c) değişmesi : چه ینه مه غ - çeynemeğ sözcüğünde olduğu gibi. Bu sözcük yazı dilinde "چیگنے مک" - çiğnemek olarak geçer.

ج (c)- ج (c) değişmesi : Bu değişim "ج ا - ac," "ج اغا - ağac," "ج اگ - cüt," "ج گنچ - genc," "ج ساغديچ - sağıdıcı" ... gibi sözcüklerde geçer. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçerler : ج ا - ac, ج اغا - ağaç, ج چيفت - çift, ج گيچ - geç, ج گنچ - genç, ج ساغديچ - sağıdıcı.

ج (ج)- ج (ج) değişmesi : Bu değişimeyi dilimizde çok kullanılan şu deyimdeki اَجْدَان - ajdan sözcüğünde görebiliriz :

"Toğ, ajdan hebəri yohti!"

Yazı dilinde "اجْدَان" -ajdan" sözcüğü "اَجْتَان" -açtan" olarak geçer.

س (س)- ط (ط) değişmesi : Bu değişimeyi "مَطَال" -matal" sözcüğünde görebiliriz, zira bu sözcük yazı dilinde "مَصَال" -masal" olarak geçer.

س (س)- ز (ز) değişmesi: "زِيلَه" -zille" sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde şöyle yazılırlar: درس "درس" -ders", سیله "سیله" -sille."

س (س)- ر (ر) değişmesi: Bu değişimeyi konuşma dilindeki şu sözcükte bulabiliriz : "رسق" -risk." Yazı dilinde ise bu sözcük "rizk" olarak geçer.

ه (ه)- م (م) değişmesi: bu değişim, "مَهْل" -mehil" sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde "meyil" olarak geçer.

ك (ك)- ن (ن) değişmesi: Bu değişim bazı bölgelerde kullanılan "كُويْنَه ك" -köyneğ" sözcüğünde görülür. Yine bu sözcükte aynı zamanda ن (n)- ل (l) değişmesi de vardır. Bilindiği gibi bu sözcük yazı dilinde "گومله" -gömek" olarak geçer.

گ (گ)- ئ (ئ) değişmesi: Bu değişim "ögce" sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde "önce" olarak geçer.

1. Ünsüz ikizleşmesi

Irak Türkmenleri ağızlarında ünsüz ikizleşmesi bol bol görülmektedir ve bu ağızların belli başlı özelliklerinden de biri sayılır. Mustafa Gökkaya'nın "Dünyeden Kiyamata" adlı şiirindeki "دَه لَيْنِي" -dellini" sözcüğünde olduğu gibi :

yâşım gêştî ellîni,
sîhmêdîm yar êlinî,
bilmem felek nêdeceğ,
mênjîm têkjî dellîni?

Bu sözcük yazı dilinde "دَه لَيْ دَه لَيْ" -deli" olarak geçer. Yine Mustafa Gökkaya'nın "Hazaman Ker oldۇ?" adlı şiirindeki "ikki" sözcüğünde olduğu gibi :

ikki aħbab āheste,
diyerlerdi hoş beste,
birinin hebəri yoħ,
biri duşübti heste!

Bu sözcük yazı dilinde "ايكى -iki" biçiminde yazılır.

Bunlara benzeyen bir de "قارى -kuyu", "قررى -kērrī", "قوىيى -çakkal", "چاققال -çakqal", "قوررى -qorri", "كىرى -kuru", "تىپه -tepe", "سققال -sekkel", "سېبېھ -sebbeh", "اسساڭى -asşağı", "كەشىخ -kāssıg", "كەشىغ -kāssıg", "قىيىه -qiyi", "اوتنۇز -ottuz", "ساققىز -säkkiz", "سەققىز -säkkız", "قىچىپ -qıçıp", "دەرى -deri", "ئىه دى -yēyyi", "قىچىپ -qıçıp", "ئىيى -iyi", "داششاڭ -daşşağ", "داششاڭ -daşşağ"

Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçmektedirler : قارى -kuyu, قارى -kari, قورى -kuru, قورى -kaya, ساقال -sakal, ساقال -sakal, قایا -kaya, قایا -kaya, اشاغى -aşağı, اشاغى -aşağı, ساڭى -saŋı, ساڭى -saŋı, تىپه -tepe, تىپه -tepe, سېبېھ -sebbeh, سېبېھ -sebbeh, اسساڭى -asşaağı, اسساڭى -asşaağı, كەشىخ -kāssıg, كەشىخ -kāssıg, كەشىغ -kāssıg, كەشىغ -kāssıg, قىيىه -qiyi, قىيىه -qiyi, اوتنۇز -ottuz, اوتنۇز -ottuz, ساققىز -säkkiz, ساققىز -säkkiz, سەققىز -säkkız, سەققىز -säkkız, قىچىپ -qıçıp, قىچىپ -qıçıp, دەرى -deri, دەرى -deri, ئىيى -iyi, ئىيى -iyi, داششاڭ -daşşağ, داششاڭ -daşşağ

2. Ünsüz Düşmesi

Irak Türkmenleri ağızlarında ünsüz düşmesi ister Türkçe, isterse yabancı sözcüklerde olsun şu biçimde görülür :

Ortada "ف-f" düşmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Dünyeden Kıyamata" adlı şiirindeki "جوت -cüt" sözcüğünde olduğu gibi :

felek hencer çekirî,
vurar Şâkir, Békir'i,
sinêmi bayar görüb,
cüt koşub şem êkir !

Bu sözcük yazı dilinde "چفت -çift" olarak geçer.

Ortada "ك-k" düşmesi : Yine Mustafa Gökkaya'nın "Eceb Merihten Gelişsen" adlı şiirindeki "توکه ن -tüken" sözcüğünde olduğu gibi :

tüken sehêbî gëldi,
kilik kifjile sâldı,
bir şey portlar tükennen ;
bâhib rëngine dâldı !

Bu sözcük yazı dilinde "دكان -dükkan" olarak geçer.

Ortada "ل -L" düşmesi : Nasih Bezirgen'in "Habib Neccar'ın Tânrısı" adlı şiirindeki "kah" ve "حاخ -hah" sözcüklerinde olduğu gibi :

dêdî : "adam bêsti kah,
bu vêrgiye sen bir bah,
bu işe bir hal edeğ,
ne konşı bilsin ne hah!"

Her iki sözcük de yazı dilinde "قالق -kalk" ve "خلق -halq" olarak geçer.

Ortada "ن -n" düşmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Nar Nar Ayış" adlı şiirindeki "صوره -sora" sözcüğünde olduğu gibi :

كُوَيْيِيَا özüm ennem,
enmesem sora yannam,
hile kurma mënjmçin,
kimjn sözüne kannam?

Buradaki "صوره -sora" sözcüğü yazı dilinde "صونره -sonra" olarak geçer.

Ortada "ر -r" düşmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Kêrrinjin Tâvûğı" adlı şiirindeki "بَلِيسَه ن -bilisen" sözcüğünde olduğu gibi:

çaqqal bilisen nêder?
sâçın sekkelein dider,
kıyamatta ne vêrim,
tâvûğı koyar gider!

Aslında bu sözcükte bir soru anlamı vardır ve yazı dilinde "bilir misin?" şeklinde geçer. Çünkü Irak Türkmenleri ağızlarında soru edati "mi" yoktur; ancak ses tonuyla ifade edilir.

Ortada "ف -v" düşmesi: Nasih Bezirgen'in "Dere Bêgi" adlı şiirindeki "فرعون -fir'un" sözcüğünde olduğu gibi:

köylerde ağa vârdı
Fir'un kimjn yaşârdı
sözünnen yan çiğhêni
köçtirirdi, kavârdı

Bu sözcük yazı dilinde "فرعون -Firavun" olarak geçer.

Ortada "ى -y" düşmesi : Nasih Bezirgen'in "Ecci Bir Görünüş" adlı şiirindeki "سەلە دىن - selde din" sözcüğünde olduğu gibi :

selledin bu kérriñi,
sâçı aǵ reng sârını,
yétirmış yoħsullıhtan,
gēlin yiri bârını !

Bu sözcük yazı dilinde "سویله دین -söyledin" olarak geçer.

Başa "ى -y" düşmesi : Irak Türkmenleri ağızlarında, sözcük başında bulunan "ى -y" ünsüzü genellikle düşmektedir. Nasih Bezirgen'in "Halkimiz" adlı şiirindeki "أوره ك -üreg" sözcüğünde olduğu gibi :

Bēzirgen bëstî yazma,
igneyden կuyyi kazma,
ne ah կâlib, ne üreg;
sen de yêngișten ezme!

Buna benzeyen اوسکه گ -اوت -üskeg, ایگید -üz -igid, ایلان -il -ilan, اوز -üt -ütüg gibi sözcükler de vardır. Bunlar yazı dilinde sırasıyla şöyleder: يوت -يېگىت -yerek, يۈز -يېل -yıl, يۈزۈك -يېلىغان -yılan, يۈزۈك -يۈزۈك -yükseğ -yüksek, يۈزۈك -yüzük.

Sonda ل -L düşmesi : Mustafa Gökkaya'nın "Üssüz Konağ" adlı şiirindeki "گه -ge" sözcüğünde olduğu gibi:

kazanda var bir kalaş,
dêdî : "kişi ge olaş,
kaz gëttî, ekmek gëttî,
ac kâldığ gëttî beleş !

Buna benzeyen bir de "دوگى -دە دە گى -dögi" (Kerkük ağızı), "دوگى -dögi" (Kifri ağızı) ve "گە -ge" sözcüklerini örnek verebiliriz. Bu iki sözcük yazı dilinde "دە گىل -degil" ve "گە ل -gel" olarak geçer.

Sonda "ن -n" düşmesi : Nasih Bezirgen'in "Bizim Oğlan" adlı şiirindeki "نىشى -nişi?" sözcüğünde olduğu gibi:

"gëce yuħum gëlmirj
damägim ders ālmrı
babämün mülk emlakı
nişi mene kâlmırı?"

Buna benzeyen bir de "نے چى -neçi", "نۇزۇچى -özüçü" sözcükleri vardır. Bunlar yazı dilinde sırasıyla "نە اىيچىن -niçin", "نە اىيچىن -niçin" (kendi için) olarak geçerler.

Sonda "ر -r" düşmesi : Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan şu deyimdeki "آلى -āli" sözcüğünde olduğu gibi :

alçağ yerde yatma sél āli,
üskeg yerde yatma yél āli!

Buna benzeyen bir de "گە مە گە -mege", "اگە -ege" "قالى -qaldırı", "قالى -qalır" sözcüklerini örnek verebiliriz. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla : " قالىر -alır, ىالىر -alır, ىالى -āli" olarak geçer.

Sonda "ھ -h" düşmesi: Mustafa Gökkaya'nın "Nar Nar Ayış" adlı şiirindeki "إنساللا -inşalla" sözcüğünde olduğu gibi :

herif diyer : "men_ۆزۈم,
rehjin ossın baş, gözüm
inşalla açabillem,
tasdiğ éle sen sözüm"

Buna benzeyen bir de "اللـا -Alla" sözcüğünü de örnek verebiliriz. Bu iki sözcük yazı dilinde "إنسالله -inşallah" ve "اللـا -Allah" olarak geçerler.

Sonda "ك -k" düşmesi : Bu ünsüz düşme olayı Irak Türkleri ağızlarında "گە رە -gere" sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde "گە رە -gerek" olarak geçer.

3. ÜNSÜZ TÜREMESİ :

Bu olay, Irak Türkleri'nin ağızlarındaki kimi sözcüklerde görülür. Bu durum, başta, ortada ve sonda olmak üzere üçe ayrılır :

Başa "ھ -h" türemesi : Nasih Bezirgen'in "Dere Bégi" adlı şiirindeki "ھ يوا -heyva" sözcüğünde olduğu gibi:

اگا يەردى بارىنى
هېيۋاسىنى نارىنى
ئەكىنچىيە وېرمەزدى
يۇزدە بىرىن كارىنى

Buna benzeyen bir de: هه لبه ت -helbet, هایوان -hayvan, هورمه غ -hörmeğ, هورکمه غ -hürkmeğ. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla : ئورمه ك -eyva, ئیوا -eyvan, ئورکمه ك -ürmek, ئیوان -elbet, ئورکمه ك -ürmek olarak geçerler.

Ortada "د -d" Türemesi : Mustafa Gökkaya'nın "Ac kurt" adlı şiirindeki "پیندیر" -pendir sözcüğünde olduğu gibi :

کurt dەدى : "duz nerede?
اۋۇم ەلدىم derede
ولۇسام köy ağاسى;
يېرەم پەندىر kere de!"

Bu sözcük yazı dilinde "پیندیر" -penir" olarak geçer.

Ortada "ب -b" Türemesi: Bu durum Irak Türkmenleri'nin ağızlarında sadece "سومباق" -sumbak" sözcüğünde göze çarpar. Bu sözcük yazı dilinde ise "سوماڭ" -sumak" olarak geçer.

Ortada "ن -n" Türemesi: Bu türeme olayı Irak Türkmenleri'nin ağızlarında "فرصت" -fırsat" sözcüğünde geçer. Bu sözcük yazı dilinde "فرصت" -fırsat" olarak geçmektedir.

Sonda د -d türemesi: Mustafa Gökkaya'nın "Çopan Yémindi" adlı şiirindeki "یەمند" -yémind" sözcüğünde olduğu gibi:

يەمىندى iç bir de gene,
bu kömeli tiken,
Allaha ھاڭ istىنەدى,
mene vêrj ye sene!

Bu sözcük yazı dilinde "يمين" -yemin" olarak geçer.

Sonda گ -g" türemesi : Bu durum Irak Türkmenleri ağızlarında sadece "yüng" sözcüğünde geçer. Bu sözcük yazı dilinde "يون" -yün" olarak geçmektedir.

4. ÜNSÜZ YER DEĞİŞİRTİRMESİ

Bu olay Irak Türkmenleri ağızlarında kimi sözcüklerde geçer. Mustafa Gökkaya'nın "Kerkük Şarkısı" adlı şiirindeki "طورپاڭ" -topağ" sözcüğünde olduğu gibi :

Irak'ta Kerkük şehrى,
كەرەنەفت aھار nehrى,
داش ەلتۈن topraq gümüş;
sur safra, çekme keھرى

Buna benzer bir de گورسەت -arvad, چارپاز -çarpraz, گورپاڭ -yarpağ, ارواد -yapraz, طوپراق -toprak, اورات -avrat, چاپراز -çapraz, گوستەر -göster, ياپراق -yaprak olarak geçerler.

Sözcük ve Hece Sonunda ب -b, ج -c, د -d, گ -g, خ -ğ :

Bugün Irak'ta basılan Türkçe iki dergi ve bir gazetede her ne kadar sözcük ve hece sonlarında ب -b, ج -c, د -d, گ -g, خ -ğ sesleri kullanılıyorsa da bu durum Arapça'nın etkisinden ileri gelmektedir. Çok kullanılan şu deyimdeki "қassab" sözcüğünde olduğu gibi :

"gēci can vāyında, қassab pim vāyında!"

Ayrıca Nasih Bezirgen'in "Yurda Dönerken" adlı şiirindeki ǵeriblig sözcüğünde olduğu gibi:

Sāri kehye'den ḥasa,
kim mene ǵulaǵ asa?
ǵeriblig köz, atāsti,
annāttum ǵemnen, ḥasa

Ayrıca bunlara benzeyen bir de ǵEreb, ḥissab, ḥarab, kitab, mekteb, mirekkeb gibi birçok sözcükler vardır. Bu gibi sözcüklerin çoğu dikkat edilirse hep yabancı (Arapça) sözcüklerdir. Ancak yazı dilinde ب -b ile biten sözlere kuvvetlendirme eki -dir (tir) gelirse ب -b sesi ب -p'ye dönüşür. Mustafa Gökkaya'nın "Hākaldı'ydan Hākvérmez" adlı şiirindeki "خراپتى -haraptı" sözcüğünde olduğu gibi :

mēnim yoḥtu bir išim,
ahşam gēl̄ öz kišim,
ister al, ister alma,
hiç ḥaraptı diyišim?

ج -c sesi : Genellikle yazı dilinde sözcük sonunda bulunmayan ج -c sesi, Irak Türkmenleri ağızlarında kimi sözcükler de vardır. Nasih Bezirgen'in "Dere Bēgi" şiirindeki "ac" sözcüğünde olduğu gibi :

derebegler yoḥoldı,
ac ǵärinlar toḥoldı,
bükülmüş égri bēller;
sānki iti oḥoldı

Buna benzeyen bir de ج -ağac,, گنج -genc, گلنج -kilinc, "پرینچ" -pirinc sözcükleri vardır. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla : ج ī -aç, ج āgaç -agaç, گنج -genç, گلنج -kilic, پرینچ -pirinç olarak geçerler.

ـ-d sesi : Yazı dilinde sözcük sonunda bulunmayan bu ses, Irak Türkmenleri ağızlarında kimi sözcüklerde görülür. Mustafa Gökkaya'nın "Çopan Yémindı" adlı şiirindeki "and" sözcüğünde olduğu gibi:

Tülkü bir kurtı tāptı,
bir éyyi hile yāptı;
"gel sen and iç, bir av var"
kurtı bir temeh kāptı!

Ve buna benzeyen سعاد اوميد -ümid, رشاد Bağdad- Su'ad gibi sözcükler yazı dilinde sırasıyla : "ant", "ümit", "Reşat", "Bağdat", "Suat" olarak geçerler veya geçmesi gereklidir. Bunların çoğu yabancı sözcüklerdir. Bu nedenle bu gibi sözcüklerin sonuna gelen ـ-d sesi eski yazında daima aslını korumaktadır, çünkü dilimize geçen Arapça ve Farsça sözcükler her zaman yazılış biçimlerini korumuşlardır.

ـ-g sesi: Yazı dilinde hece ve sözcük sonlarında bulunmayan bu ses, Irak Türkmenleri ağızlarında sıkça görülür. Nasih Bezirgen'in "Canbaz Nene" adlı şiirindeki "بیله زیک-bilēzig" sözcüğünde olduğu gibi:

nişānlıq bir müşkile,
onda olunmaz hile,
sırğa, üzük, bilēzig;
diyini dilden dile!

Buna benzeyen bir de دگه ر-deger, دگیشمه-degişme, دوگون-düğün sözcükleri vardır ki bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: "بیله زیک-bilezik", دگه ر-değer, دگیشمه-değişme, دوگون-düğün olarak geçerler.

Bunun yanında kimi sözcüklerin son sesi hem ـ-k'lı, hem de ـ-g'lı söylemektedir : كونه ك (گونه گ) ekmek (اکمه ك) اکمه گ (könek (köneg), "Ağalıq" (ekmeg)" sözcüklerinde olduğu gibi.

ـ-ğ sesi : Irak Türkmenleri ağızlarında kimi sözcüklerin son sesinde ـ-ğ sesi vardır. Ancak yazı dilinde ise bu ses genellikle ـ-k sesine dönmektedir. Demek oluyor ki yazı dilindeki ـ-k son sesi Irak Türkmenleri ağızlarında ـ-ğ olmaktadır. Nasih Bezirgen'in "Yurda Dönerken" adlı şiirindeki "آغاليغ-Ağalıq" sözcüğünde olduğu gibi:

Hamam, Meydan, Ağalıq, (1)
köynümde ipek yâglıq,
çalışağ yurd oğrica,
Haq vêrsin bize sahlıq

Bu sözcük yazı dilinde - آغاليق - Ağılıq olarak geçer. ve M. Gökkaya'nın "Nar Nar Ayış" adlı şiirindeki aldanmağ - آلدانماغ - sözcüğünde aynı durumla karşılaşıyoruz:

lazımdı kuyya enmeğ,
bal taptıq kâldı keymeğ,
indi kim kuyya ênsin?
ister bunda aldanmağ!

Tabii bu sözcük yazı dilinde - آلدانماق - aldanmak olarak geçer. Bunlara benzeyen çok sözcükler vardır. Örneğin : بارماق -barmak, بولاغ -bulag, بارماغ -barmag, بالیغ - طوخماخ - tohmaq, چاخماغ -çahmag.

- بولاق -barmak, -بارماق -balık, -بالیق -balk, -bulak, -قاچماق -tokmak, -طوقماق -çakmak.

Bunlarla birlikte kimi sözcüklerin son sesi hem غ -g'li, hem de خ h'li biçiminde söylemekteidir: بنه لیخ (açıq) (آچيغ) آچيغ (بنه لیخ) (بنه لیخ) -benneliq (bennelih), دامازلیخ (damazlıq) (داما زلیخ) -damazlıq (damazlıh), ياغمۇرلىخ (yaqmurlıq) (ياغمورلىخ) -yaqmurluq (yaqmurluh). Bu sözcükler yazı dilinde şöyle geçerler: داما زلیق (damazlık), ياغليق (yaqlıq), ياغлик (yaqlıq), ياغمۇرلىق (yaqmurlıq), ياغمۇرلىق (yaqmurluk).

YABANCI SÖZCÜKLERİN TÜRKÇEYE UYDURULMASI ve İNCELTİLMESİ

Irak Türkmenleri ağızlarına geçen yabancı sözcüklerin genellikle dilimize uydugu ve incelidgi göze çarpar. Bu durum çeşitli ses özelliklerine göre ortaya çıkmıştır. Demem o ki bu yabancı sözcükler ünlü uyumuna göre yerleşmiş, gerektiğinde sözcüğün başına, sonuna, ortasına ünlü veya ünsüz eklenmiştir. Buna da ek olarak gerektiğinde ünsüz, ünlü düşürülmüştür. Mustafa Gökkaya'nın "Nar Nar Ayış" adlı şiirindeki "عجا -ajdaha" sözcüğünde olduğu gibi:

(1) Hamam, Meydan, Ağalıq, Kerkük'ün Musalla semtinde üç ayrı mahalledir.

herif ipi uzādi,
geldi cānūv azādi,
çeker bir ajdeha ilan,
āh, bu nece kazādi?

Yine Mustafa Gökkaşa'nın "Eceb Merih'ten Gēlibsen?" adlı şiirindeki "هجم -hücm" sözcüğünde olduğu gibi:

çaqqallar hücm ett̄iler,
başkan iste gett̄iler,
başkāni parçālyıb;
derd ̄efetten bitt̄iler!

Tabii buradaki "ajdaha" ve "hücm" sözcükleri yazı dilinde "أَذْرَهَا -ejderha" ve "هجوم -hücum" olarak geçmektedirler. Bunlara benzeyen bir de hukmet (hükumat), vasyet (vasiyet), tüken (dükkan), hah (halk) gibi sözcükler de vardır.

SADALILAŞMA

Irak Türkmenleri ağızlarında sözcük sonunda bulunan **ق -q**, **ك -k**, **پ -p**, **ت -t**, **ل -l**, **د -d** ünsüzlerinin yazı dilinde de olduğu gibi iki ünlü arasında düşünce sadalılılığı görülür. Bununla birlikte aynı durumda olan kimi sözcükler bu özelliği göstermezler. Örnek olarak: **أَوْرَاق -avrak**, **چوماڭ -çomaq**, **قورت -ķurt** sözcükleri eğer ek olarak bir ünlü alırlarsa, bu sözcükler kurala göre şu biçimde telaffuz edilmeleri ve yazılmaları gereklidir: **أَوْرَاغِي -avraqı**, **چوماڭى -çomağı**, **قوردو -kurdu**; yani, (**گ -g**, **ق -q**, **ت -t**, **د -d**)'ye dönüşür. Ancak Irak Türkmenleri ağızlarında bu biçimde telaffuz olunmazlar. Çünkü bunlara benzeyen sözcükler, ünlü alınca kendilerini korurlar ve aynı durumda kalırlar: **avraklı -çomakı -أَوْرَاقى -چوماڭى**.

BENZEŞME (ASİMİLASYON) OLAYI

Irak Türkmenleri ağızlarında benzeşme olayı en çok şu ünsüzlerin arasında ve kimi sözcüklerde görülür.

İrak Türkmenleri arasında benzeşme olayı en çok şu ünsüzlerin arasında ve kimi sözcüklerde görülür. **س -s** (L s) arasında: Irak Türkmenleri arasında çok kullanılan şu deyimdeki "كَăسْسِين -Qassassin" sözcüğünde olduğu gibi:

ل ل ل (l l) - ل ل (r l) arasında : Mustafa Gökkaya'nın "Çopan Yémindi" adlı şiirindeki
گیده للر-gédeller sözcüğünde olduğu gibi :

topal köyünla, köppeg
tükləri beyaz ipek,
gideller yayılmağa,
vafalıyla, sütü pek

Buna benzeyen bir de ویره للر سیوه للر ایده للر séveller gibi
sözcükler de vardır. Ancak bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: ایده رلر ederler,
ویره رلر severler, ویره رلر vererler biçiminde geçerler.

س س- (z s) (s s) arasında : Mustafa Gökkaya'nın "Ac Kurt" adlı şiirindeki
"گلمه سسه" -gelmesse" sözcüğünde olduğu gibi:

kāldı bir gün, bir gēce,
eceb ölmədi nece?
hātta ecel gelmesse,
hiç bahmaz toha, aca !

Buna benzeyen bir de "گتیرمه سسه" -vermesse", "ویرمه سسه" -vérmesse", "آلسسا" -almassa",
gertirmesse" sözcüklerini örnek olarak verebiliriz. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla :
"گتیرمزسه" -vermezse", "آلمازسا" -almazsa", "گتيرمزسه" -getirmezse" biçiminde
geçerler.

س س- (s t) (s s) arasında: Bu olay şu durumda görülür:

"nissiz" ve "nissen" ki bunlar da "ne issiz?" ve "ne issen?" sözcüklerinin birleşik
biçimidirler. Bu iki sözcük yazı dilinde: "نه إیستیورسونوز" -ne istiyorsunuz? " ve
"ne istiyorsun?" biçiminde geçerler.

SORU EDATI

Irak Türkmenleri ağızlarında soru edati "mı" bulunmamaktadır. Sorular, ancak ses tonuyla ve vurgudan anlaşılır.

Mustafa Gökkaya'nın "Eceb Merih'ten Geli̇bsen?" adlı şiirindeki "Sen Merih'ten geli̇bsen?" soru biçimindeki misra'da olduğu gibi:

Salāmlığa dardular
hepsi bir bir gördüler
"sen Merih'ten gelibsen?"
hepsi birden sordular!

Buradaki soru ifade eden ses tonu ve vurgu "geli̇bsen" sözcüğü üzerine düşmektedir. Ancak buradaki "geli̇bsen" sözcüğü yazı dilinde "gelmiş misin?" nalamını vermektedir.

ÇOKLUK EKİ

Irak Türkmenleri ağızlarında çokluk eki, yazı dilinde de olduğu gibi ve ünlü uymuna göre -lar (-ler) dir. Nasih Bezirgen'in "Zaman" adlı şiirindeki ئە ولر - évler, تاختروانلار - tahtrevanlar, مارسیدیسلر - marsidisler sözcüklerinde olduğu gibi :

ne kendi var ne cambar,
döşenib évler kumbar,
tahtrevanlar yéřine
Marsidislerden, Hambar !

Aynı durumu Kifri ağızı ninnideki: irağlari, çıraklı, gettiler, gelmediler, cıgablari sözcülnide görüyoruz :

nene irağlari irağlari
çeşmimin çıraklı
gettiler gelmediler hayhavar
çihmedi cıgablari
Léyle balam léyle, léyle babam léyle

ÂİDİYET EKİ

Irak Türkmenleri ağızlarındaki âidiyet eki, yazı dilinde de olduğu gibi *-ki* 'dir. Nasih Bezirgen'in "Mazlum ile Zâlim" adlı şiirindeki "*sendeki*" sözcüğünde olduğu gibi:â

ağasta şora bijer,
yulduzų suya düşer,
sendeki bu kin hased;
kālı kārnüyüda şiser !

Ve yine Nasih Bezirgen'in "Zaman" adlı şiirindeki "*mendeki*" sözcüğünde olduğu gibi:

mendeki mende kāldı,
felek istime zāldı,
surfadäki kārnımda,
bēlimdēki o şaldı!

Bunlara benzeyen bir de "*bizdeki*", "*sizdeki*", "*ondaki*" gibi birçok sözcükler de vardır.

AD (İSİM)

Bilindiği gibi dilimizde *ad* beşe ayrılır :

1. **Cins adlar :** ağaç, yol, yaprak, kitap gibi
2. **Özel adlar :** Altay, Dolunay, Kerkük, Erbil, Kifri, Tuzhurmatı, Altunköprü gibi.
3. **Topluluk adları:** budun, ordu, alay, sürü, kervan ... gibi.
4. **Anlam (manâ) adları:** yaşantu, sevinç, keder, vicdan, şuur gibi
5. **Mâdde adları:** hava, deniz, ev, güneş gibi.

Burada belirtmek gerekir ki, Arapça ve İngilizce gibi bazı dillerde adlara özgü erkeklik ve dişilik bulunmaktadır. Bu durum dilimizde yoktur. Ancak: *erkek*, *dişi*, *kız*, *oğlan*, *bay*, *bayan*, *kadın*, *ağabey*, *abla*, *han*, *hanım*, *bey*, *begüm*, *kral*, *kraliçe*, *hakan*, *kağan*, *ece*, *dayı*, *teyze*, *emmi*, *emme*, *hala*, *bibi*, *hebe*, *tavuk*, *horoz*, *koç*, *koyun*, *keçi*, *teke*, *at*, *kısrak*, *öküz*, *inek* ... gibi sözcükler ayrıcalık gösterir.

İYELİK BİÇİMLERİ (Teklik Adlar)

Teklik

1. kişi : *-m: ādim, ēvjm, arħadaşim*
2. kişi : Kerkük ağızı *-v: ādgv, ēvūv, arħadāsuv*
Kifri ağızı *-y: ādiy, ēviy, arħadāṣiy*
3. kişi ünsüz ile bitenlere *-i* : *ādi, ēvi, arħadāṣi*
ünlü ile bitenlere de -i: babası, dayısı, nenesi

Çokluk

1. kişi : *-miz: vatānumuz, bayrāğımız, ulusumuz*
2. kişi : Kerkük ağızı *-vuz: vatānuyuz, bāyrağuyuz, ulusuvuz*
Kifri ağızı *-yiz: vatanıyz, bayraqıyız, ulusuyız*
3. kişi : *-ları: vatanları, bayraqları, ulusları*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü ügibi, Irak Türkmenleri ağızlarında ikinci teklik ve ikinci çokluk iyelik ekleri: Kerkük ağzında *-v*; Kifri ağzında ise *-y* şeklinde geçmektedir. Ancak bunların yerini yazı dilinde *-n* iyelik eki almaktadır: *vatanın, bayraqın* gibi.

AD DURUM EKLERİ (İsmin Hâl Ekleri)

Irak Türkmenleri ağızlarında Ad Durum Ekleri şunlardır :

1. İlgi Durumu (Genetif) : Ünlüyle biten adlardan sonra *-m (-in, -un, ün)* eki gelir. Mustafa Gökkaya'nın "Dünyeden Kıyamata" adlı şiirindeki "Allah'in" sözcüğünde olduğu gibi :

"sele bāḥüm yā-ḥaras,
sen burda sözüyü kes,
hepsi Allah'in emri,
vér nefes, vérme nefes !"

Ünlüyle biten sözcüklerden sonra da *-nin (-nin, -nun, -nün)* eki getirilir. Nasih Bezirgen'in "Dişi Erkeg" adlı şiirindeki "bunyn" sözcüğünde olduğu gibi:

gehte bir kārnı tohti,
cēbında filis yōhti,
bunyn kimjn nā-necib;
emsaltı bugün çohti !

2. Yükleme Durumu (Akkuzatif): Irak Türkmenleri ağızlarında üç çeşit yükleme durumu ekinin kullanıldığını görmekteyiz. Bu ekler genellikle ünsüzle biten sözcüklerin sonuna gelir. Bu ekler şunlardır :

-ı (-i, -u, -ü) : ağacı, arısı, gözü ... gibi.

-n: iyelik eklerinden sonra gelir: évin, balın ... gibi.

-ni (-ni, -nu, -nü): Bu ek ünlüyle biten sözcüklere gelir: bunu, onu ... gibi.

3. Yönelme Durumu (Datif): Irak Türkmenleri ağızlarında yönelme eki ünlü uyumuna göre *-a/-e* dir: *Anavatan'a gëldiğ, Kérkük'e girdiğ ...*

4. Bulunma Durumu (lokatif): Irak Türkmenleri ağızlarında bulunma eki ünlü uyumuna göre *-da/-de* dir: *Erbil'de, Kifri'de, évde, bazarda ... gibi.* Ayrıca *p, ç, t, k* gibi harflerle biten sözcüklere *-te/-ta* eki getirilir: *Kérkük'te, kitapta gibi.* Ayrıca "*bulunma eki + ki*" ekiyle de oluşan sözcükler de vardır: *eljimdéki, dilimdéki ... gibi.*

5. Ayrılma Durumu (Ablatif): Irak Türkmenleri ağızlarında ayrılma eki ünlü uyumuna göre *-dan/-den (-tan/-ten)* dir. Mustafa Gökkaya'nın "Hazaman Ker Oldu?" adlı şiirindeki "*évdén*" sözcüğünde olduğu gibi:

"hestedj bir iş êtmez,
évdén bazara gëtmez,
kulâğı ağır olub,
meyter çassav eşitmez !"

Bir de halk ağızında çok kullanılan şu deyimdeki "*attan*" sözcüğünde olduğu gibi:

"*attan* éndj, eşşege mindj ! "

Buna benzeyen bir de *İstanbul'dan, Kérkük'ten, évden, mehelleden* gibi birçok sözcükler vardır.

6. Vasıta Durumu (instrumantal): Irak Türkmenleri ağızlarında vasıta durumu eki, yazı dilinde de olduğu gibi *-n* olarak görülmektedir. Nasih Bezirgen'in "Dinarin Söyü" adlı şiirindeki "*yayan*" sözcüğünde olduğu gibi:

ağlädiram güldirrem,
bilmiyene bildirrem,
atlini yayan éder;
yayanları mindirrem !

Ayrıca *ile, ilen* anlamında *-dan/-den* eki de kullanılmaktadır: *kimiyyeden* (kimin ile - kiminle-), *kısrağdan* (kısrağ ile -kısravla-) gibi.

7. Eşitlik Durumu (Ekvatif): Irak Türkmenleri ağızlarında teklik ve çokluk 3. kişi ekinden sonra ` -ca, -ce eşitlik ekinin -n'siz olarak getirildiğini görmekteyiz. Ayrıca bu ekin Irak Türkmenleri ağızlarında yalnız -cili şekli görülmektedir. Nasih Bezirgen'in "Dinarın Sözü" adlı şiirindeki *ardımcı* sözcüğünde olduğu gibi:

bu dünyeye ھالك olāni,
ardımcı ھالك dolāni,
men olmazsam alınmaz;
şehreyçi ip қullāni !

Buna benzeyen bir de *dağca*, *ağrıca*, *tepece* gibi sözcükler vardır.

8. Yön Gösterme Durumu (Datif): Irak Türkmenleri ağızlarında yön gösterme ekinin ` -ra, -re; -arı, -eri olarak görmekteyiz. Mustafa Gökkaya'nın "Eceb Merih'ten Gelibsen?" adlı şiirindeki "bura" sözcüğünde olduğu gibi :

ah! boyacı tükendjı,
bura ne_āttı mēnji ?
yéddjı reng boyag̃ küpü;
ne biter, ne tükenni !

Yine Mustafa Gökkaya'nın "Ac Kurt" adlı şiirindeki "ora" sözcüğünde olduğu gibi:

her kim görse sıgırı
ķonım konşı çığırı
bir köy ora yiğını
babav kurtarı, nenev?
köppeğ oğlunın kurtı !

Ve Nasih Bezirgen'in "Yéngi Model Erkeg" adlı şiirindeki *içeri* sözcüğünde olduğu gibi:

Vücdan görmedim onda,
ķalmādi çara mende,
ķāpiya çigin vurdım;
içerjı girdim sonda !

YAPIM EKLERİ:

Irak Türkmenleri ağızlarında ister yazı dilinde, isterse konuşma dilinde olsun, Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi dört çeşit yapım ekleri kullanılmaktadır :

1. Addan ad yapan ekler
2. Addan fiil yapan ekler
3. Fiilden ad yapan ekler
4. Fiilden fiil yapan ekler

Bunlar sözcüklerde eklenince anımlarını ve biçimlerini değiştirirler.

1. Addan Ad Yapan Ekler: Irak Türkmenleri ağızlarında addan ad yapan ekler şunlardır :

-an (-en) : Mustafa Gökkaya'nın "Nişi Bele" adlı şiirindeki "oğlan" sözcüğünde olduğu gibi :

"oğlan bele, kız bele,
beter olacağ hele,
Yā Rabbi ne olacağ?
men dēmiyim, sen sele !"

Bu ek dilimizde pek işlek sayılmaz.

-çı (-çi, -çu, -çü): Türkiye Türkçesinde "c" ile biten bütün sözcükler, Irak Türkmenleri ağızlarında "ç"ye dönüşmektedir. c'li şekiller hemen hemen görülmemektedir. Bu ek en çok meslek ve uğraşma (alışkanlık) adları yapar.

Nazih Bezirgen'in "Dere Bēgi" adlı şiirindeki "ekinçi" sözcüğünde olduğu gibi:

ağānin gözü vārdı,
cambar, buğda dolārdı,
emeg véren ēkinçi;
saç sekkēlin yonārdı !

Buna benzeyen bir de *āvçı, yōlçı, çöpçı, ēlçi, odunçı, dēmirçi* gibi çok sözcükler vardır.

-ar, -er/-şar, -şer: ülestirme sayı sıfatları yapar. Mustafa Gökkaya'nın "İştah Dermēnji" adlı şiirindeki üçer sözcüğünde olduğu gibi :

"Ereb diyer: "bugün de,"
yēmeg görer ögīnde,
her günde üçer vāhit,
fazla kālı, tōkjn de !

Buna benzeyen bir de *birer, ikişer, dörder, beşer* ... gibi sözcükler çoktur.

-ğ veya -h: Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan şu deyimde *kābuğ-* *kābuğ* sözcüğünde olduğu gibi :

"kārpuzı yen kurtıldı,

kābuğın yen tutıldı ! "

Buna benzeyen bir de *ortağ* (*h*), *toppuğ* (*h*) gibi sözcükler de vardır, ki bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: *قابوق* - *kabuk*, *ortak* - طوبوق *topuk* olarak geçerler.

- keg: Nasih Bezirgen'in "Yēngi Model Erkeg" adlı şiirindeki "erkeg" sözcüğünde olduğu gibi :

"gēvlümde dēdīm adam,
alasan mēnīm ķadam,
sene erkeg diyersem,
dilimi kēssin ħudam !"

-lı: Yine Nasih Bezirgen'in "Kumārçı" adlı şiirindeki "ātlisiydim" sözcüğünde olduğu gibi.

"ağ cigērīm oyuna,
kim dērdīme dayana?
on ķisraq ātlisiydim,
kālmişam men yayana ! "

Buna benzeyen *bahalı*, *Bayatlı*, *Kerküklü*, *İstanbullu*, *Kifrili*, *Erbilli* ... sözcüklerini de örnek verebiliriz. Bu ek Irak Arapçası konuşma diline de girmiştir.

-sız: olumsuz sıfat yapma ekidir. Yukarıda geçen "-lı" ekinin olumsuzdur. Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan aşağıdaki deyimde geçen "köppəksiz" ve "ağajsız" sözcüklerinde olduğu gibi:

"Köyü köppəksiz gördi, eli, ağajsız gördi ! "

Bu ek, Irak Arapçası'nın konuşma dilinde yaygın biçimde yerleşmiştir.

-z: Topluluk sayı adları yapar. Nasih Bezirgen'in "Suķak Çāvuşı" adlı şiirindeki "ēkiz" sözcüğünde olduğu gibi:

birsi diyer: "filan kız,
boyu uzun, köskj düz,
filanın öğlü olub ;
filan doğuptı ēkiz ! "

-ça (-çe): Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan şu deyimdeki "yétīmçe" sözcüğünde olduğu gibi:

"Badamça badam olmaz,

Yétīmçe adam olmaz !"

Buna benzeyen bir de *deliçe*, *ayça*, *kazança* gibi sözcükler bulunmaktadır. Bu ek bir küçültme eki olarak kullanılmaktadır.

-daş (-deş): Bağlılık ve ortaklık ekidir. Nasıh Bezirgen'in "Mağrur Hesislerin Sonı" adlı şiirindeki "arħadaş" sözcüğünde olduğu gibi:

yéri daş, üstü ataş,

diyer: "yāndim ārħadaş !"

tendr kimjn halavlar;

o diyince: "ah, yavaş !"

- sul: Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan aşağıdaki deyimin "yoħsul" sözcüğünde olduğu gibi :

"Zengin қaħar işine

Yoħsul bahar dişine"

- l : Nasıh Bezirgen'in "Keyin Nene" adlı şiirindeki "yeşil" sözcüğünde olduğu gibi :

başlādūv söz dèmege,

al, yeşil ēgirmeye,

bu iki yüngül başı ;

gēt̄rdūv ağırmağa !

Buna benzeyen bir de "*kızıl*" sözcüğü de vardır.

-el: Mustafa Gökkaya'nın "Bibisu" adlı şiirindeki "gözel" sözcüğünde olduğu gibi:

sen ne güzel bir kuşsan,

Kerkük hähına tuşsan,

yaz günj sebbeh vâhti;

ķomışsan, ne hoşsan

Buna benzeyen bir de "*özel*" sözcüğü de vardır.

-ag: Yine Mustafa Gökkaya'nın "Kozağ" adlı şiirindeki "yanağ" sözcüğünde olduğu gibi:

ķahṭum gētt̄im dērziye,,
Ķember óldum Ārzi'ya,
göz alā, yanağ lala,
gúnnen álipt̄i ziya

-man (-men): Yine Mustafa Gökkaya'nın "Türkman" adlı şiirindeik "Türkman" sözcüğünde olduğu gibi :

her kési ögmez Türkman,
hiç yere söğmez Türkman,
dirsəgiyden sámırsağ,
and içib doğmez Türkman !

-inci (-inci, -uncu, -üncü): Derece sayı adları yapar. Nasih Bezirgen'in "Diş Erkeg" adlı şiirindeki "birinci" sözcüğünde olduğu gibi :

Emrikî kömleg girer,
yollar başında durar,
birinci meṛfēt̄ı ;
yanāğına ál vurar !

Buna benzeyen bir de *ikinci, üçüncü, dördüncü ...* gibi birçok sözcükler türetiliriz.

-anağ (-anah): *tozanağ (tozanaḥ)* sözcüğünde olduğu gibi.

-gil (-gil): ilgi ifade eder. Her çeşit akrabalık, kişi, âile ve soyadları yapmak için kullanılır. Çok işlek değildir. Yazı dilinde ise bu ekin yerini çokluk eki *-lar (-ler)* almıştır. Azeri ve Anadolu ağızlarında olduğu gibi, bu ekin Irak Türkmenleri ağızlarında da canlılığını korumaktadır. Nasih Bezirgen'in "Yéddi Günü" adlı şiirindeki "ķızgilden" sözcüğünde olduğu gibi:

yüz bëş dinar ķızgilden,
bin helhele bir dilden,
yüz elli oğlan év̄i ;
bir tâhım gümüs güldan

Buna benzeyen bir de *babamızgile, oğlangılı* gibi sözcükler de vardır.

-ki: Bu ek aslında çekim ekidir, mülkiyet ifade eder. Ayrıca adlardan zamir ve sıfat olarak kullanılan adlar yapar. Kifri ağızı Léyle (ninni) deki "élimdékin" sözcüğünde olduğu gibi :

nene dağlara séptjm ékjn balam
gidertjm éljmdékjn ,
ne gāvur ne musliman oğlum
olmāsin mēnjm tēkjn !
léyle oğlum léyle, léyle gözüm léyle

-ka (-ke): Küçültme ekidir, ayrıca sevgi ifade eder ve adları bilinmeyen kimseleri çağırırken kullanılır. Böylece eklendiği adı belirler. Bu ek Irak Türkmenleri ağızlarında çok yaygındır. Yalnız bu ek "-ke" olarak değil, -aka (-eke) biçiminde de görülmektedir: *arvadake, oğlanake, kızeke* sözcüklerinde olduğu gibi. *neneka* sözcüğünde ise "anne" veya "büyükanne" anlamına gelmektedir. Görüldüğü gibi bu ek ünlü uyumuna uymamaktadır.

-lik (g): Soyut ad, yer adı, alet adı, topluluk adı yapar: *éyliğ* (iyilik), *gençliğ* (gençlik), *kömürliğ* (kömürlük) gibi.

-cık: Küçültme ve sevgi ekidir. Bu ekle yapılan sözcükler Irak Türkmenleri ağızında geçmemekte veya pek nadir olarak kullanılmaktadır. Ancak yazı dilinde kullanılır: *babacığım, anacığım, küçücüük gibi*.

-ciğaz: Küçültme ve sevgiden başka acıma ifade eder: *kızçığaz, kadıncığaz, yavruçığaz* gibi.

-ca, -ce, (-ça, -çe): Dil adları ekidir: *Türkçe, Almanca, Rusça, İspanyolca* gibi.

-lı (-lu): "ve" anlamına gelen çift kullanımı ektir: *irili ufaklı, büyüglü küçüglü* gibi.

-layın, -leyin: Bu ek Irak Türkmenleri ağızında kullanılmamaktadır. Yazı dilinde geçer. Vakit adları yapar: *sabahleyin, ahşamleyin...* gibi.

-kan: Bu ek de Irak Türkmenleri ağızında kullanılmamaktadır, ancak Türkiye Türkçesi etkisiyle yazı dilinde geçer: "*başkan*" sözcüğünde olduğu gibi.

-şın: Bu ek de konuşma dilinde pek kullanılmamaktadır. Ancak Türkiye Türkçesinin etkisiyle yazı dilinde geçer: *sarışın, aşşın* gibi.

-ak: solak, başak sözcüklerinde olduğu gibi.

-k (-ğ), -k: Irak Türkmenleri ağzında çok kullanılan "kābūğ" sözcüğünde olduğu gibi :

"Sofydi soğan yemez,
eljne düşse kābūğun koymaz !"

Ayrıca bu ek yapılan bir de "bebek" sözcüğü vardır.

-z: *toppuz* (topuz) sözcüğünde olduğu gibi.

-t: *yaşit, cşit* sözcüklerinde olduğu gibi.

-ti: çoğunlukla ses taklısı sözcüklerde vardır: *şırıltı, gümbürti* sözcüklerinde olduğu gibi.

-az: *ayaz* sözcüğünde olduğu gibi.

-ay (-ey) : *güney, kuzey* sözcüklerinde olduğu gibi. Bunların yerine konuşma dilinde, Arapçanın etkisiyle "cenup" ve "şimal" sözcükleri kullanılmaktadır.

-sal: *kumsal* sözcüğünde olduğu gibi. Ancak halk ağzında bu ek yerine çoğunlukla "luk" eki kullanılır ve "kümlüğ" olarak geçer.

-la (-le): Aslında addan fiil yapan ektir. Ancak kişiye (kişla) sözcüğünde görülür.

2. Addan Fiil Yapan Ekler: Irak Türkmenleri ağzlarında Addan Fiil Yapan Ekler şunlardır:

-a: Nasih Bezirgen'in "*Ecci Bir Görünüş*" adlı şiirindeki "*boşamāvun*" sözcüğünde olduğu gibi:

ey neneler babalar,
biği burma կocalar,
siz arvad *boşamāvun* ;
baştan գiryet çabalar

Buna benzeyen bir de *kinama, yaşama* sözcükleri vardır.

-ar (-er) : Aslında renklerle ilgili bir ektir. Kifri ağzı lëyle (ninni) deki "gögeresen" sözcüğünde olduğu gibi:

nene gül_ektim, gül olasan, balam
suvaram gögeresen,
çöldeki ceyran tēkīn; balam
meyliy mene salasan
lëyle balam lëyle, lëyle, oğlum lëyle

Buna benzeyen bir de "ağarmağ, bozarmağ, morarmağ" sözcükleri vardır.

-la (-le) : En işlek addan fiil yapma ekidir. Nasih Bezirgen'in "Kabul" adlı şiirindeki "dişledi" sözcüğünde olduğu gibi :

hânım söze başlâdi,
êşiden alķışlâdi,
sözün̄ saçma bilen,
dudâğını dişledi !

Buna benzeyen bir de "başlâdi, gözlâdi, daşlâdi" gibi birçok sözcükler de vardır.

-al (-el) : Mustafa Gökkaya'nın "Haçaldı'ydan Haçvérmez adlı şiirindeki ķereldi, darâldi, sarâldi sözcüklerinde olduğu gibi:

gêce óldı ķereldi,
vaht bunlara darâldi,
Haçvérmez, sîhüntden ;
üzü gözü sarâldi !

Bu sözcüklere benzeyen bir de azâldı, düzeldi, çögâldı gibi birçok sözcükler de vardır.

-k: Mustafa Gökkaya'nın "Nazlı Arvad" adlı şiirindeki "görükme" sözcüğünde olduğu gibi:

hiç kimeden sen hürkme,
âltun tiksev börküme,
kime görüksev görük ;
he bes mene görükme !

Buna benzeyen bir de "gécikmeğ, birikmeğ, gözükmeğ" sözcükleri gibi.

-l: incelmeğ, doğrulmağ, durulmağ sözcüklerinde olduğu gibi.

-da (-de): Ses taklidi sözcüklerden fiil yapar: fisıldamağ, gurûldamağ, paturdamağ ... gibi.

-kır- (-kür): fişkırmağ gibi.

-r-: delirmeg, ifirmeğ gibi bir iki sözcükte bulunur.

-sa- (-se-) : ǵeripsemeğ gibi.

-msa- (-mse-): kötümsemeg gibi.

-ı- (-i): taşımağ, şakımak gibi. (Bunlar sadece yazı dilinde geçer)

3. Fiilden Ad Yapan Ekler: Irak Türkmenleri ağızlarında fiilden ad yapan ekler şunlardır:

-a (-e): Çok işlek bir ek değildir. Kifri ağızı lêyle (ninni)'deki "yara" sözcüğünde olduğu gibi:

nene yara mende balam,
derd mende, yara mende,
kıyamat-haşır olunca; balam
işler bu yara mende !
lēyle balam lēyle, lēyle balam lēyle

-ca, (-ce): Nasih Bezirgen'in "Temeħ Ettiler Mala Kizi Vérdiler Lala" adlı şiirindeki "eglence" sözcüğünde olduğu gibi:

yēddi gün, yēddi gēce,
yāpıldı toy eglence,
gēlin bāgrımı ēzdi,
kocāsını görünce

Buna benzeyen bir de "düşünce" sözcüğü vardır.

-gi (-gü, -kı, -ki): Çok işlek bir ektir. Nasih Bezirgen'in "Habib Neccār'ın Tanrısı" adlı şiirindeki "vérgiye" sözcüğünde olduğu gibi:

dēdji : "adam bēsti ḫah,
bu vērgiye sen bir bah,
bu işe bir ḥal ēdeğ ;
ne ḫonşı bilsin, ne ḫah"

Buna benzeyen bir de *saygı, sévgi, ḫaskı, biçgi* sözcükleri vardır.

-ış: Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan şu deyimdeki "ālış vēriş" söz-cüklerinde olduğu gibi:

"Ālış vēriş miskaldändi, dostlıq ḫintardändi !"

Bir de Mustafa Gökkaya'nın "Kērrinin Tavuḡı" adlı şiirindeki "yāḡış" sözcüğünde olduğu gibi:

hemen yāḡış yaḡārdı,
bu yumurta doğārdı,
bilmēdim zālim çakkal;
gēlib buni boḡārdı !

Buna benzeyen bir de "satış, anlāyiş" gibi sözcükler de vardır.

-ma, -me: iş fonksiyonunda fiil adları yapar. Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan şu deyimdeki "dolma" sözcüğünde olduğu gibi:

"Her gün vurma dolmaya, beke bir gün olmaya!"

Buna benzeyen bir de "dondurma, gezme, dolaşma" sözcükleri vardır.

-n: işlek bir ektir. Mustafa Gökkaya'nın "Ac Ḫurt" adlı şiirindeki "yīḡını" sözcüğünde olduğu gibi:

hemen konışır tazı :
"sən̄ı éd̄ım men rāzı,
birkaç dene yiğinı,
çalarsam dumbulbāzı !"

Buna benzeyen bir de "*ékin, tütyün*" sözcükleri vardır.

-ağ (-ah, -ek): işlek bir ektir. Nasih Bezirgen'in "*Dere Bēgi*" adlı şiirindeki "*yatağı*" sözcüğünde olduğu gibi:

évi h̄erh̄ız yatağı,
yüz biniydi patağı,
évjne bırahmâzdı,
armağansız konağı

Buna benzeyen bir de *korhah* (*korkak*). Bu sözcük ağıtlarda "köroğan" olarak da geçer.

-cağ: Yine Nasih Bezirgen'in "*Zaman*" adlı şiirindeki "*dâyîncâğ*" sözcüğünde olduğu gibi:

yihildi dâyîncâğlar,
söndü hisli çiraqlar,
kîyyîg, tezzek yérine;
işler gâzlı tabbahlar !

Buna benzeyen bir de "*sâlincağ*" sözcüğü vardır.

-ı (-u): Eski "g, ğ" ekinden gelir. İşlek bir ektir. Mustafa Gökkaya'nın "*Ne Têkim Dêmişler*" adlı şiirindeki "*ölü*" sözcüğünde olduğu gibi:

eger ölü dirjsi
yüzlerce yoğ birisi,
zenginliğ ahlâk bozmaz,
bozar zenginliğ hırsı !

Buna benzeyen bir de "dolu, yazı, sıhi, ..." gibi sözcükler vardır.

-mak, (-mek, -mağ, -meh): Fiil adları yapar, hareket fonksiyonu vardır. Nasih Bezirgen'in "*Şabuh*" adlı şiirindeki "*etmegten*" sözcüğünde olduğu gibi:

bir türlü dili durmaz,
özünü hiç bir bozmanı,
bir girişin, bir evin
medh etmeğten yorunmaz

Buna benzeyen bir de "*olmağ, gézmeğ, almaḥ*" gibi sözcükler vardır.

-t: Az işlek bir ektir. Yine Nasih Bezirgen'in "Suşak Çavuşı" adlı şiirindeki "*ögüt*" sözcüğünde olduğu gibi:

neneler ögüt véri,
kızına démez héri
ét yanıb ocağ üste;
"gir ève kızım yéri"

Buna benzeyen bir de "*ayırt, umut, yoğurt, géçit*" gibi sözcükler vardır.

-m: En işlek eklerden biridir. Mustafa Gökkaya'nın "Tembel Ehmed" adlı şiirindeki "*içim*" sözcüğünde olduğu gibi:

varmış bir tembel Ehmed
ohriyana yüz rehmet
bir içim su içmeğe
buna gëlirmiş zehmet

Buna benzeyen bir de "*alım, satım, giyim, kuşam*" gibi sözcükler vardır.

-ğa (-ge): Az işlek bir ektir. "*dalğa, süpürge, bölge*" gibi sözcükler de vardır.

-ğın (-ķın): Çok işlek bir ektir. Daha çok tek heceli fiillere gelir: "*dälgin, bisgin, bezgin, durğun, olgün, çapkin*" gibi sözcüklerde geçer.

-gen (-ken): Tek heceli fiillere getirilmez. Mübalağa ifade eder: "*çekingen, girişken, sokulğan*" gibi sözcüklerde olduğu gibi.

-geç (-giç): "*başlangıç, süzgeç, bilgiç*" gibi sözcüklerde bulunur.

-ağan (-egen) İşlek olmayan mübalağa ekidir: *gezegen, olağan, yatağan, çalagân* (hırsız) ... sözcüklerinde vardır.

-ıcı: Çok işlek bir ektir. Mübalağa ifade eder: "*alıcı, vérıcı, çekici oyulayıcı*" gibi sözcüklerde olduğu gibi.

-ç (-c) : "n"li fiillere getirilir: "kışkanç, korkunç, gülünç, iğrenç... gibi sözcüklerde vardır.

-ı: Mustafa Gökkaya'nın "Çopan Yemindi" adlı şiirindeki "ışıldısın" sözcüğünde olduğu gibi:

köppegin misıldısın,
tikānin hıṣıldısın,
tūlkü gördi tikānda,
gözünün ışıldısın !

-maç (-meç): bulamaç, yırtmaç gibi sözcüklerde bulunur.

-man: Nasih Bezirgen'in "Geliňle Kēyin Nenēňin Dēdi-ködüler" adlı şiirindeki "şışman" sözcüğünde olduğu gibi:

ettiler mēnji pişman,
çeleme oldum duşman,
içerim küle dōnüb,
görməvün mēnji şışman !

Buna benzeyen bir de "sayman, okutman, uzman" gibi sözcükler de vardır ki sadece yazılınca kullanılır.

-van: "yayvan" sözcüğünde olduğu gibi.

-mur: Mustafa Gökkaya'nın "Tembel Ehmed" adlı şiirindeki "yāğmur" sözcüğünde olduğu gibi:

yāğmurda mērzip ahar
ancağ yērinen kahar,
on cāğır, on birinde,
gözləri sene bahar !

-ce: Nasih bezirgen'in "Suňak Çavuşı" adlı şiirindeki "eglence" sözcüğünde olduğu gibi:

Ummüs yērî yan-be-yan,
Ezzav oħġur bir meyan,
eglenceden döneller;
fal tutar bizim bayan !

Buna benzeyen bir de "düşünce" sözcüğü de vardır.

-maca: Yine Mustafa Gökkaya'nın "İlimiz On İki Ay" adlı şiirindeki "tapmaca" sözcüğünde olduğu gibi:

on ki ay óldı tamam,
çoh hósti bu ay hamam,
burda bir tapmaca var;
tapánın babási imam

-tı (-tu): *akıntı, bozuntu, késinti* gibi sözcüklerde vardır.

-sı: *yásti (yatsı), sinsi ...* gibi sözcüklerde vardır.

-anak (-enek): *sağanağ, görenek, geleneğ* gibi sözcüklerde vardır ki bunlar çoğunlukla yazı dilinde kullanılır.

-amak: "kaçamak, tutamak, basamak" ... gibi sözcükler de vardır ki bunlar da yazı dilinde kullanılır:

-aç (-eç): "güleç" sözcüğünde olduğu gibi.

-am (-em): "tutam" sözcüğünde olduğu gibi.

-emeç: "dönemeç" sözcüğünde olduğu gibi.

-baç: "saklambac" dolanbac gibi sözcüklerde olduğu gibi.

-sal: "uysal" sözcüğünde vardır.

-sak: "tutsak" sözcüğünde vardır.

Bu sözcükler çoğunlukla yazı dilinde geçer.

4. Fiilden Fiil Yapan Ekler: Irak Türkmenleri ağızlarında fiilden fiil yapan ekler şunlardır:

-ar-(-er-) İşlek olmayan faktitif ekidir. Kifri ağızı lëyle (ninni)'deki "gidérтtim" sözcüğünde olduğu gibi.

nene   dağlara séptim ēkín balam
            gidérтtim ēlimdékín
            ne gávur ne musulman oğlum
            olmásin ménjm tékín !
lëyle   oğlum lëyle, lëyle kızım lëyle

Buna benzeyen bir de "çíhartmağ, kúparmağ" gibi sözcükler de vardır.

-dır-(-tır-): Faktitif ekidir. Nasıh Bezirgen'in "Dinârin Söyü" adlı şiirindeki "bil-dirrem" sözcüğünde olduğu gibi:

ağlādırıam güldürrem,
bilmiyene bildürrem,
ātlını yayan éder,
yayanları mindürrem !

Buna benzeyen bir de *atturram, öldürrem, güldürrem...* gibi sözcükler vardır.

-I-: Meçhul ve pasiflik ekidir. Mustafa Gökkaya'nın "Tembel Ehmed" adlı şiirindeki "*ézildim*" sözcüğünde olduğu gibi:

"aman Allāh'ım aman,
aman arvad ne yaman,
géce gündüz ézildim;
uzun müddet bir zaman"

Buna benzeyen bir de "*gidilmeğ, görülmek*" ... gibi sözcükler vardır.

Bu ek ünlü ve "I" ile biten fiillere getirilmez, yerine "-n-" eki getirilir: "*gézinmeg, çekinmeg*"... gibi.

-ma- (-me-): Olumsuz fiil yapan ektir. Mustafa Gökkaya'nın "Rēngsiz İneg" adlı şiirindeki "*gelme*" sözcüğünde olduğu gibi:

canbaz dēđi: "sen dalma,
yērj gēt burda ķalma,
men sene dēmēdim ki,
Pēğember günj gelme ! "

Buna benzeyen bir de "*vérme, alma, déme*" sözcükleri vardır.

-r-: Faktitif ektir. Yine Mustafa Gökkaya'nın "İlimiz On İki Ay" adlı şiirindeki "*gēcirdēğin*" sözcüğünde olduğu gibi:

yēddjinci ayda aman,
ķelb ataş gözler duman,
zeifi Haķ sahläsün;
gēcirdēğin bir zaman

Buna benzeyen bir de "*düşürmeğ, uçurmag*" sözcükleri vardır.

-sa- (-se-): Mustafa Gökkaya'nın "Haķaldı'ydan Haķvérmez" adlı şiirindeki "*görset*" sözcüğünde olduğu gibi.

Haklıdı sordu: "Hänim,
az kâldı cihşin cânim,
görset mene kişivü ;
ataşsız çoyma yânım !"

—s-: Ortaklaşma ekidir. Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan bu deyimdeki "tutuş, vuruş" sözcüklerinde olduğu gibi:

"Körün tutuşı, kerrin vuruşı"

Buna benzeyen bir de "döğüş" (dövüş) sözcüğü vardır.

—t- (-d-): Faktitif ekidir. Mustafa Gökkaya'nın "Nişi Bele?" adlı şiirindeki "bezədince, düzədince" sözcüklerinde olduğu gibi:

kızını bezədince,
epəyyi düzədince,
bèle kemer bağlıyıb ;
boyı uzun bəlince !

Buna benzeyen bir de "uzatmağ", "selceden" sözcükleri vardır.

—y-: Nasih Bezirgen'in "Geliňle Kéyin Nenénin Dedi Koduları" adlı şiirindeki "koyağ, soyağ, oyağ" sözcüğünde olduğu gibi:

koy bunı burda koyağ,
ağ gireğ, kere soyağ,
bu dêdi koduları ;
késeğ kökünnen oyağ !

—z-: İşlek olmayan faktitif ekidir. Nasih Bezirgen'in "Domna" adlı şiirindeki "utuzan" sözcüğünde olduğu gibi

pullar masanı döger,
utuzan boynın eger,
çaylar günüüğ çayıysa;
çayçı kelbijnde söger !

Buna benzeyen bir de "emziren" sözcüğü vardır.

—dar- (-der-): İşlek olmayan faktitif ekidir. M. Gökkaya'nın "Üssüz Konag" adlı şiirindeki "döndəri" sözcüğünde olduğu gibi:

ne görsün, pirinc biraz,
istinde bøyüğ bir kaz,
döndərdi hegbesine ;
ekmeg ile basbas !

Buna benzeyen bir de "göndermeğ" sözcüğü vardır.

-p- : "kirpmeḡ, sepmeḡ" sözcüklerinde bulunur.

-ala- (-ele-) : "kavalama, silkeleme" sözcüklerinde bulunur.

-mse-: gülümsemeğ sözcüğünde vardır.

-ı- (-ü-): "kazi" (kazmak) ve "sürü" sözcüklerinde vardır.

ZARFLAR

Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan beş çeşit zarf vardır.

1. Yer Zarfları: alt, aşşağı (aşağı), bərj, bura, gərj, içərj, ara, buyza (bu taraf), buralığa, ora, oraklıhta (oralarda), buraklıhta, orda, yanaşa (civar), yan, kārşı, öte, uzağ, yāḥūn (yakın), yuhāri (yukarı), oyza (o tarafa) ... gibi sözcüklerle ifade edilir.

2. Zaman Zarfları: ahşam (akşam), sebbeh (sabah), géce, gündüz, ikindi, günorta (ögle), yası (yatsı), çohtan (çoktan), āhir, daha, dünən, bugün, öttögün (öteki gün), evvelki gün, erken, gec, eskiden, gene, hep, hemen, indi, ögce (önce), sora (sonra), yārin, obür gün, obürsü gün, ancağ, erte, muk̄im (daima), téz (çabuk), meħel (her meħel, bu meħel), miġrib meħeli (mağrip vakti), bildir, ilişil.

3. Durum (nasıllık-nicelik) Zarfları: gerçek, he bele, barabar, yavaş, için, gözel, éyyice, éyyi, doğru, bele (öyle), bir bahin.

4. Azlık-Çokluk Zarfları: ārtıq (artık), az, biraz, çoh (çok), daha, en, fazla, ġayet, sih (sık), bitav (tam), bikez (biraz), birdiħħa (biraz), buġarta (bu kadar), bunca (munca-muncuka), nanca, oġarta, onca, oncuka.

5. Irak Türkmen Türkçesi'nde Soru Zarfları Şunlardır: ne?, nece? (nasıl?), nişin? (niçin?), hāni? (hani?), ne keder? (ne kadar?)

ZAMİRLER

Irak Türkmenleri ağızlarında beş çeşit zamir vardır.

1. Kişi Zamirleri

	Teklik	Çokluk
1. Kişi	men	biz
2. Kişi	sen	siz
3. Kişi	o	olar (onlar)

Not: Çokluk 3. kişide yazı dili etkisiyle "olar" olarak geçmektedir. Aslında Irak Türkmenleri ağızlarında (-n-)ının düşmesiyle devamlı olarak "olar" büçimi geçerlidir. Ayrıca şunu da belirtmekte yarar vardır: Irak Türkmenleri ağızlarında yönelme (datif) durumunda (-e) ünlüsünün zamir çekiminde kalınlaşmadığını görmekteyiz: *men-mene, sen-sene*.

Yazı dilinde ise bu durum Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kalınlaşmış büçimi ile kullanılmaktadır: *ben-bana, sen-sana*

2. Dönüşülük Zamirleri: Irak Türkmenleri ağızlarında dönüşülük zamiri olarak sadece "öz" geçmektedir. Ancak bunun yanında yalnız Erbil ve Altunköprü bölgelerinde "bile" sözcüğü yer almaktadır.

	Teklik	Çokluk
1. kişi	özüm (Kerkük ağızı) bilem (Erbil-Altunköprü ağızı)	öзумüz bilemiz
2. kişi	özüv (Kerkük ağızı) öziy (Kifri ağızı) bilev (Erbil ağızı) biley (Altunköprü ağızı)	öзувүз öziyиз bileвүз bileyиз
3. kişi	özü (Kerkük ağızı) bilesi (Erbil-Altunköprü ağızı)	öзleri bileleri

3. İşaret Zamirleri: Irak Türkmenleri ağızlarında işaret zamirleri şunlardır:

	Teklik	Çokluk
	bu	bular (bunlar)
	o	olar (onlar)

"şu" işaret zamiri ise Türkiye Türkçesinin etkisiyle sadece yazı dilinde geçer; halk ağzında kullanılamaz.

4. Soru Zamirleri: Irak Türkmenleri ağızlarında soru zamirleri şunlardır: *kim?*, *ne?*

5. Belirsizlik Zamirleri: Irak Türkmenleri ağızlarında belirsizlik zamirleri şunlardır: *bazı*, *biri*, *filan*, *hepsi*, *kimse*, *şey*, *kimi*, *kimisi*.

EDATLAR

Ünlemeler: *ah*, *ah*, *ay*, *vay*, *oy*, *of*, *aman*, *yazıḥ* (yazık), *sakın*, *effeṛim* (aferin), *hay*, *hey*, *oho*, *vuy* ... gibi.

Seslenme Edatları: ey, ay, ya, vüle, bire, hêy... gibi.

Soru Edatları: *hāṇı?*, *ec̄eb?*, *nēci?* (*ne için?*), *be?*, *hā?*, *ne?*, *nāhsı?* (*hangisi?*), *hāhsı?* (*hangisi?*), *nece?* (*nasıl?*), *neye?* (*kaça?*), *niṣi?-niṣin?* (*niçin?*), *niye?*, *yavu?* (*neden?-niçin?*), *ec̄eba?*... gibi.

Gösterme Edatları: aha, işte, buta, butaha... gibi.

Cevap Edatları: *yoh* (*yok*), *dēgi* (*değil*) (*Kerkük ağızı*), *dōgi* (*değil*) (*Kifri ağızı*), *he* (*evet*), *bēl̄i* (*evet*), *belēd̄i* (*böyledir*).

Bağlama Edatları: Irak Türkmenleri ağızlarında bağlama edatları söylerdir:

1. Sıralama Edatları: "ile" ve "ve." Ayrıca ayrılma (ablatif) eki biçiminde görülen ve ile anlamına gelen *-dan* (*-den*, *-tan*, *-ten*), *-nan* (*-nen*) biçimi de vardır. Örnek :

Altay'dan Dolunay bacı kardاشtı. (Altay ile Dolunay kardeşirler),
Onuynan barabar gəldīler (Onunla beraber geldiler),
Mennen sen gidebilir̄ı̄ğ (Ben ve sen gidebiliriz).

2. Denkleştirme Edatları: *ya* ..... *ye'dir*.

3. Karşılaştırma Edatları: *ye*.....*ye* Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan şudeyimde olduğu gibi:

"ye bu dērd̄i çekmelī, ye bu köyden köcmelī"

hem ..... *hem*: Mustafa Gökkaya'nın "Kerkük Şarkısı" adlı şiirinde olduğu gibi:

Kerküklüyüg, Kerküklü ,
dostlar şad, duşman yüklü ,
fidayıg bu vatana;
hem gencler *hem* de tüklü !

ne ..... ne: Yine Mustafa Gökkaya'nın "Türkman" adlı şiirinde olduğu gibi:

Türkman, Türkman, Türk Türkman
çigninde var kürk, Türkman,
ne râkibin şerrînen;
ne ölümnen hürk, Türkman !

4. Cümle Başı Edatları: *ama* (*amma*), *ancağ*, *çunkü*, *eğer* *yâlguz* ... sözcüklerinde olduğu gibi.

5. Sonuç ve Açıklama İfade Eden Edatlar: *belki*, *hatta*, *hâzır*, *indi*, *meger*, *zâten*... gibi.

6. Benzerlik Edatları: *sanki*, *netekim*... gibi. Mustafa Gökkaya'nın "Koyduular Kamburi Kambur istine" adlı şiirindeki "*sanki*" sözcüğünde olduğu gibi:

saıkça başlar démege,
sanki gêlib yêmege:
"^celî hânım, cum^ce cânım,
şembe duşmânım!"

7. Şart ve Dereceye Bağlananlar: "*tek*" gibi.

8. Aksi Halde İfade Taşıyan Edatlar: "*yohsa*" (*yoksa*) gibi.

9. Hele Edatı: "*hele*"

10. Sona Gelen Edatlar: *bile*, *da*, *de*, *dëgi* (*değil*), *ise*, *ki*, *kim*.

11. Son Çekim Edatları: *ara*, *başka*, *bërij*, *bele*, *doğru*, *evvel*, *gibi*, *gërij*, *için*, *ile*, *içéri*, *kârşı*, *nâşı*, *ögce* (*önce*), *öte*, *sira*, *sora* (*sonra*), *tek*, *taraf*, *üzérj* ... gibi. Ve Nasîh Bezirgen'in "Yëngi Model Erkeg" adlı şiirindeki "*ara*" sözcüğünde olduğu gibi:

beklemehten yoruldım,
ne dëđim, ne soruldım,
yârin sebbeh erkennen;
ara yérde göründüm

Ve Mustafa Gökkaya'nın "Kurnaz Kērri" adlı şiirindeki "bērj sözcüğünde olduğu gibi:

"b̄ire oğlan gel bērj"
allinnan āhti tērj !
"neneve it̄et ēt,
çomağ yēsen serserj !"

Ve Nasih Bezirgen'in "Rehmētlinin Ōğlu" adlı şiirindeki "doğru" sözcüğünde olduğu gibi:

salāmî yāzdim size,
cevābin yāzin bize,
vücdānlı olan bir er;
dārilmaz doğru söyle !

FİİL

Kişi Ekleri: Irak Türkmenleri ağızlarında kişi zamiri kaynaklı birinci tip Kişi Ekleri şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1. kişi	-am, -em	-miz (-miz, -muz, -müz)
2. kişi	-san, -sen (Kerkük ağızı) -say, -sey (Kifri ağızı)	-siz (-siz, -suz, -süz)
3. kişi	(yoktur)	-lar (-ler)

İyelik eki kaynaklı ikinci tip kişi ekleri de şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	-m	-g (-h, -k)
2. kişi	-v (kerkük) -y (Kifri)	-vuz -yız
3. kişi	(yoktur)	-lar (-ler)

Ancak çokluk birinci kişide emir ve istek ekleri -gın dır. Çokluk ikinci kişide ise bu ekler emirde :

Kerkük ağızı : -vun (-vün) : gelməvün ! (gelmeyin)

Kifri ağızı : -yın (-yin) : gelmeyin ! (gelmeyin)

Ayrıca teklik ikinci kişide :

Kifri ağızı : -san (-sen) ile birlikte : necesen? (nasılsın?)

-say (-sey) de kullanılır: necesey? (nasılsın?)

Fiil Çekimi

Şimdiki Zaman: Irak Türkmenleri ağızlarında şimdiki zaman eki: -r, -rr, -rrı, -ir, -iri, -ur, -uru, -ür, -ürü 'dir.

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gédirem	gédirişg
2. kişi	gédisen	gédisiz
3. kişi	gédırı	gédiller

Şimdiki zamanın olumsuzu ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	bilm̄rem	bilm̄ırg
2. kişi	bilm̄sen	bilm̄ısız
3. kişi	bilm̄rı	bilm̄iller

Geniş Zaman: Irak Türkmenleri ağızlarında iki çeşit geniş zaman ekinin kullanıldığı görülmektedir: -r ve -ar (-er)

	Teklik	Çokluk
1. kişi	açaram, diyerem	açarıg, diyerig
2. kişi	açasan, diyesen	açasız, diyesiz
3. kişi	açar, diyer	açallar, diyeller

Ancak geniş zaman ekinin -r ünsüzü çekim sırasında ikinci teklik ve ikinci çokluk kişilerde düşüğünü görmekteyiz. Geniş zamanın olumsuzu: teklik ve çokluk birinci ve ikinci kişilerde -ma, -me; teklik ve çokluk üçüncü kişilerde -maz, -mez getirilerek yapılır :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	almam, vērmem	almāriğ, vērmēriğ
2. kişi	almasav, vēmesey	almāsız, vēmēsiz
3. kişi	almaz, vēmez	almazlar, vēmezler

Görülen Geçmiş Zaman: Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan görülen geçmiş zaman eki: *-di* (*-di*, *-du*, *-dü*), *-ti* (*-ti*, *-tu*, *-tü*) dir. Kişi ekleri ile de kullanılmışları söylerdir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	bağlādīm	bağlādīğ
2. kişi	bağlādūv (Kerkük)	bağlādūvuz
	bağlādīy (Kifri)	bağlādīyiz
3. kişi	bağlādī	bağlādīlar

Olumsuz çekim ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	bağlamādīm	bağlamādīğ
2. kişi	bağlamādūv (Kerkük)	bağlamādūvuz (Kerkük)
	bağlamādīy (Kifri)	bağlamādīyiz (Kifri)
3. kişi	bağlamādī	bağlamādīlar

Öğrenilen Geçmiş Zaman: Irak Türkmenleri ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman eki: *-miş* (*-miş*, *-muş*, *-müs*) şeklindedir. Ayrıca ikinci teklik ve ikinci çokluk kişilerde ise: *-ip* (*-ip*, *-up*, *-üp*) biçimindedir. Üçüncü teklik ve üçüncü çokluk çekimlerinde de böyledir. Ancak kimi zamanlarda *-miş* (*-miş*, *-muş*, *-müs*) biçimini de yer almaktadır.

	Teklik	Çokluk
1. kişi	durmüşam	durmüşüğ
2. kişi	durupsan	durupsuz
3. kişi	durup, durmuş	duruplar, durmuşlar

Olumsuz çekim ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	durmāmişam	durmāmişig
2. kişi	durmuyıpsan	durmuyıpsız
3. kişi	durmuyıp (durmāmiş)	durmuyıplar (durmāmişlar)

Gelecek Zaman: Irak Türkmenleri ağızlarında gelecek zaman eki: *-acağ (h), -eceğ(h)* dir. Kişi ekleriyle kullanılışı şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gideceğem	gideceğig
2. kişi	gideceğsen	gideceğsiz
3. kişi	gideceğ	gideceğler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gitmiyeceğem	gitmiyeceğig
2. kişi	gitmiyeceğsen	gitmiyeceğsiz
3. kişi	gitmiyeceğ	gitmiyeceğler

Emir Kipi: Irak Türkmenleri ağızlarında emir kipi ekleri şunlardır:

Teklik

1. kişi: *-im (-um)*: Burada emir eki yerine teklik birinci kişi istek eki görülür: *älim* (alayım), *vérim* (vereyim), *görüm* (göreyim)
2. kişi: *al!*, *vér!*, *gör!* Konuşma dilinde ikinci teklik kişi için ayrıca *-ginen* (-kinen) de kullanılır: *älгинен*, *вérгинен*, *çığкинен*, *öpkinen* ...
3. kişi: *-sin (-sun)*: *alsın*, *vérsin*, *dursun*, *öpsün* ...

Çokluk

1. kişi: Burada emir eki yerine çokluk birinci kişi istek eki yer almaktadır: *alağ* (alalım), *danişağ* (danişalım) ...
2. kişi :
  - n* : *bahın* (bakın)
  - vun* : *dişlévün* (ısırın) [Kerkük ağızı]
  - yın* : *dişlêyin* (ısırın) [Kifri ağızı]

3. kişi: -sinler veya -sinner: *bissinner* (bilsinler), *küssünner* (küssünler) ...

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	açmıyorum (açmıyayım)	açmıyağ
2. kişi	açma	açmavaşın (Kerkük)
3. kişi	açmاسın	açmâyın (Kifri) açmäsınlar

Şart Kipi: Irak Türkmenleri ağızlarında şart eki: -sa (-se) 'dir.

	Teklik	Çokluk
1. kişi	çeksem	çekseg
2. kişi	çeksev (Kerkük)	çeksəvəz (Kerkük)
	çeksey (Kifri)	çeksəyiz (Kifri)
3. kişi	çekse	çekseler

Olumsuz çekim ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	çekmesem	çekmeseg
2. kişi	çekmesev (Kerkük)	çekməsəvəz (Kerkük)
	çekmesey (Kifri)	çekməsəyiz (Kirfi)
3. kişi	çekmese	çekmeler

İstek Kipi: Irak Türkmenleri ağızlarında teklik birinci kişi, çokluk üçüncü kişi istek ekleri yerine, emir ekleri yer almaktadır. Yani konuşma dilinde genellikle istek eki -a (-e) kullanılmaktadır.

	Teklik	Çokluk
1. kişi	yığlıyım (ağlayayım)	yığlıyeğ (ağlayalım)
2. kişi	yığlıyesen (ağlayasın)	yığlıyesiz (ağlayasınız)
3. kişi	yığla (ağla)	yığlesinler (ağlasınlar)

Olumsuzu ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	yıglamıyorum (ağlamayayım)	yıglamayıyeg (ağlamayalım)
2. kişi	yıglamaisesen (ağlamayasın)	yıglamayıyesiz (ağlamayasınız)
3. kişi	yıgleme (ağlama)	yıgleməsinler (ağlamasınlar)

Gereklilik: Irak Türkmenleri ağızlarında gereklilik kipi şöyledir: İstek kipinin önüne "gere" ve "gerek" sözcükleri getirilerek yapılır. Ancak bazan da -mali, -meli biçiminde de geçer.

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gere (k) gelim	gere (k) geleg
2. kişi	gere (k) gelesen	gere (k) geləsiz
3. kişi	gere (k) gelsin	gere (k) gessinler

Bununla beraber bir de "çekmeli", "köcmeli" sözcükleri de vardır ki bunlar, Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan şu deyimde geçerler: "Ye bu dərdj çekməli, ye bu köyden köcməli !"

İmek Ek-Fiili: Irak Türkmen Türkçesi'nde İmek fiilinin dört çekim biçimini vardır

1. Simdiki Zaman
2. Görülen Geçmiş Zaman
3. Öğrenilen Geçmiş Zaman
4. Şart

1. Bildirme Ekleriyle Simdiki Zaman:

	Teklik	Çokluk
1. kişi	-am (-em) : erkegem	-ıg (-ug) : erkəgiğ
2. kişi	-san (-sen): erkegsen	-sız: erkəgsiz
3. kişi	-dı (-tı) : erkəgdj	-diler : erkəgdjler

Olumsuz çekimi ise şöyledir: Bildirme ekleri önüne Kerkük ağzında *dəgi* (değil), Kifri ağzında ise *dögi* (değil) sözcüğü getirilerek yapılır:

Suçlu dəgilem (Kerkük ağızı)

Suçlu dögilem (Kifri ağızı)

2. Bildirme Ekleriyle Görülen Geçmiş Zaman:

Teklik

1. kişi: ünlüyle biten sözcüklerde *-ydim* (*-ydim*, *-yдум*, *-ydüm*) *athiydim*, *yolcuydum*... ünsüzle biten sözcüklerde ise: *-dim* (*-dum*), *-iydim* (*-uydum*), *-tum* (*-tüm*) *hayraniydim*, *tohtum* (*toktum*), *böyüktüm* ...

2. kişi: ünlüyle biten sözcüklerde :

Kerkük ağızı : -yduv: *hestēyduv* (hastaydım)

Kifri ağızı : -ydiy: *hestēydiy* (hastaydın)

Ünsüzle bitenlere:

Kerkük ağızı: -uyduv: *gözēliyduv*

Kifri ağızı: -iydiy: *gözēliydiy*

3. kişi: ünlüyle biten sözcükler: -ydi (-ydu): *altıncıydı, dokuzuncuydı ...*

Ünsüzle bitenlere: -ydi (-ydu): *uzunuydu*

Çokluk

1. kişi : -ydiğ, -uyduğ: öğrenciydig, yorgunuñyidig

2. kişi : Kerkük ağızı: -iyduvuz: öğrenciyduvuz.

Kifri ağızı: -iydiyiz: öğrenciydiyiz.

3. kişi : -iydilar (-uydular): öğrenciydiler.

3. Bildirme Ekleriyle Öğrenilen Geçmiş Zaman: Irak Türkmenleri ağızlarında pek kullanılmadığı halde gösterilmesinde yarar gördük:

Teklik

1. kişi vezirmişem

2. kişi vezirmişsen

3. kişi vezirmiş

Çokluk

vezirmışığ

vezirmişiz

vezirmişler

4. Bildirme Ekleriyle Şart:

Teklik

1. kişi gözelsem

2. kişi gözelsev (Kerkük)

                      gözelsey (Kifri)

3. kişi gözelse

Çokluk

gözelseğ

gözelsəvuz (Kerkük)

                      gözelsəyiz (Kifri)

gözelseler

Füllerin Bileşik Çekimleri: Irak Türkmenleri ağızlarında bu konu üçe ayrılır:

1. Hikaye
2. Rivayet
3. Şart

1. Hikaye

Şimdiki Zamanın Hikayesi :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gelīirdim (geliyordum)	gelīirdīğ
2. kişi	gelīirdüv (Kerkük) gelīirdiy (Kifri)	gelīirdüvüz gelīirdiyiz
3. kişi	gelirdi	gelirdīler

Olumsuz çekimi ise söyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gelm̄irdim	gelm̄irdīğ
2. kişi	gelm̄irdüv (Kerkük) gelm̄irdiy (Kifri)	gelm̄irdüvüz gelm̄irdiyiz
3. kişi	gelm̄irdi	gelm̄irdīler

Geniş Zaman Hikayesi :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	bahārdim (bakardım)	bahārdīğ
2. kişi	bahārdüv (Kerkük) bahārdiy (Kifri)	bahārdüvüz bahārdiyiz
3. kişi	bahārdı	bahārlardı

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	kaçmazdım	kaçmazlığ
2. kişi	kaçmazduv (Kerkük)	kaçmazduvuz
	kaçmazdiy (Kifri)	kaçmazdiyiz
3. kişi	kaçmazdı	kaçmazdilar

Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi: yoktur.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi:

	Teklik	Çokluk
1. kişi	küsmüştüm	küsmüştüg
2. kişi	küsmüştüv (Kerkük)	küsmüştuvuz (Kerkük)
	küsmüştiy (Kifri)	küsmüştiyiz (Kifri)
3. kişi	küsmüştü	küsmüştüler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	küsmemiştim	küsmemiştiğ
2. kişi	küsmemiştüv (Kerkük)	küsmemiştuvuz (Kerkük)
	küsmemiştiy (Kifri)	küsmemiştiyiz (Kifri)
3. kişi	küsmemişti	küsmeemisiler

Gelecek Zamanın Hikâyesi :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	edecéğdim (edecektim)	edecéğdiğ
2. kişi	edecéğduv (Kerkük)	edecéğduv (Kerkük)
	edecéğdiy (Kifri)	edecéğdiy (Kifri)
3. kişi	edecéğdi	edecéğdiler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	étmeyeceğiydim	étmeyeceğiydiḡ
2. kişi	étmeyeceğiyduv (Kerkük)	étmeyeceğiyduvuz (Kerkük)
	étmeyeceğiydiy”y (Kifri)	étmeyeceğiydiyiz (Kifri)
3. kişi	étmeyeceğiydi	étmeyeceğiydiler

Emir Kipinin Hikâyesi : Yuktur !

Şart Kipinin Hikâyesi :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	görsēydim	görsēydiğ̄
2. kişi	görsēyduv (Kerkük)	görēyduvuz (Kerkük)
	görsēydiy (Kifri)	görsēydiyiz (Kifri)
3. kişi	görsēydi	görsēydiler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	vērmesēydim	vērmesēydiğ̄
2. kişi	vērmesēyduv (Kerkük)	vērmesēyduvuz (Kerkük)
	vērmesēydiy (Kifri)	vērmesēydiyiz (Kifri)
3. kişi	vērmēsēydi	vērmesēydiler

İstek Kipinin Hikâyesi

	Teklik	Çokluk
1. kişi	görēydim	görēydiğ̄
2. kişi	görēyduv (Kerkük)	görēyduvuz (Kerkük)
	görēydiy (Kifri)	görēydiyiz (Kifri)
3. kişi	görēydi	görēydiler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	görmiyeydim	görmiyeydiğ
2. kişi	görmiyeydۇ (Kerkük)	görmiyeyduvuz (Kerkük)
	görmiyeydi (Kifri)	görmiyeydiyiz (Kifri)
3. kişi	görmiyeydi	görmiyeydiler

Gereklilik Kipinin Hikâyesi

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gere alaydım	gere alaydığ
2. kişi	gere alaydۇ (Kerkük)	gere alayduvuz (Kerkük)
	gere alaydi (Kifri)	gere alaydınız (Kifri)
3. kişi	gere alaydi	gere alaydilar

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gere almiyâydım	gere almiyâydığ
2. kişi	gere almiyâydۇ (Kerkük)	gere almiyâyduvuz (Kerkük)
	gere almiyâdydi (Kifri)	gere almiyâdyınız (Kifri)
3. kişi	gere almiyâydi	gere almiyâydlar

2. Rivayet :

Şimdiki Zamanın Rivayeti

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gülürmişem	gülürmişig
2. kişi	gülürmişen	gülürmişsiz
3. kişi	gülürmiş	gülürmişler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gülmürmüsem	gülmürmüsüğ
2. kişi	gülmürmüşsen	gülmürmüşüz
3. kişi	gülmürmüş	gülmürmüsler

Geniş Zamanın Rivayeti :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	diyērmışem	diyērmışığ
2. kişi	diyērmışsen	diyērmışsiz
3. kişi	diyērmış	diyērmışler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	demezmişem	demezmişığ
2. kişi	demezmişsen	demezmişsiz
3. kişi	demezmiş	demezmişler

Görülen Geçmiş Zamanın Rivayeti: Yoktur.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın rivayeti :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	dalıpmışam	dalıpmışığ
2. kişi	dalıpmışsan	dalıpmışsiz
3. kişi	dalıpmış	dalıpmışlar

Gelecek Zamanın Rivayeti :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	küseceğmişem	küseceğmişığ
2. kişi	küseceğmişsen	küseceğmişsiz
3. kişi	küseceğmiş	küseceğmişler

Emir Kipi Rivayeti: Yoktur.

Şart Kipi Rivayeti :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	görsēymışem	görsēymışığ
2. kişi	görsēymışsen	görsēymışsiz
3. kişi	görsēymış	görsēymışler

İstek Kipinin Rivayeti: Yoktur.

Gereklik Kipinin Rivayeti :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	gere gideymişem	gere gideymişig
2. kişi	gere gideymişsen	gere gideymıssız
3. kişi	gere gideymiş	gere gideymişler

3. Şart Kipi

Şimdiki Zamanın Şartı :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	seversem	severseg
2. kişi	seversev (Kerkük)	seversəvəz (Kerkük)
	seversey (Kifri)	severseyiz (Kifri)
3. kişi	severse	severseler

Geniş Zamanın Şartı :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	atarsam	atarsağ
2. kişi	atarsav (Kerkük)	atarsəvəz (Kerkük)
	atarsay (Kifri)	atarsayız (Kifri)
3. kişi	atarsa	atarsalar

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	güvendiysem	güvendiyyeğ
2. kişi	güvendiysev (Kerkük)	güvendiyyəvəz (Kerkük)
	güvendiysey (Kifri)	güvendiyyəyiz (Kifri)
3. kişi	güvendiyse	güvendiyyeler

Olumsuz çekimi ise şöyledir :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	güvenmədiysem	güvenmədiyyeğ
2. kişi	güvenmədiysev (Kerkük)	güvenmədiyyəvəz (Kerkük)
	güvenmədiysey (Kifri)	güvenmədiyyəyiz (Kifri)
3. kişi	güvenmədiyse	güvenmədiyyeler

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	düşmüşsem	düşmüşseg̤
2. kişi	düşmüşsev (Kerkük) düşmüşsey (Kifri)	düşmüssēv̤uz (Kerkük) düşmüssēyiz (Kifri)
3. kişi	düşmüsse	düşmüsseler

Emir Kipinin Şartı Yoktur: Yoktur.

Şart Kipinin Şartı: Yoktur.

İstek Kipinin Şartı: Yoktur.

Gereklik Kipinin Şartı: Yoktur.

İktidar Fiili

Irak Türkmen türkçesi'nde iktidar fiili, "*bilmek*" fiili getirilerek yapılır :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	açabillem	açabilirig̤
2. kişi	açabilisen	açabilisiz
3. kişi	açabili(r)	açabililler

Olumsuz çekimi ise yine "*bil-*" fiilinin olumsuzu ile yapılır :

	Teklik	Çokluk
1. kişi	açabilmem	açabilmēriḡ
2. kişi	açabilmesen	açabilmēsiz
3. kişi	açabilmez	açabilmezler

Zarf-Fiiller (Gerundiumlar) : Bunlar eylem durumunu açıklayan fiil biçimleridir. Fiil çekimleri gibi biçimde, kişi ve zaman kavramına bağlanmış bir eylem değildir. Irak Türkmenleri ağızlarında gerundium ekleri şunlardır :

-a (-e) : Nasîh Bezirgen'in "Erefâtlığ̤" adlı şiirindeki "*bâha*" sözcüğünde olduğu gibi:

Odt bayram gēlir̄ ,
c̄elem neler āliri,
yēt̄ime baha baha ;
dul kādinlar dāliri !

Buna benzeyen bir de "çala çala", "dola dola" sözcükleri de vardır.

-anda (-ende): Mustafa Gökkaya'nın "Dünyeden Kiyamata" adlı şiirindeki "éende" sözcüğünde olduğu gibi:

felek vurdı dāşydan ,
yāndırdı atāşydan ,
O yar rūhüm̄l̄ ālı ;
göz édende kāşydan !

Buna benzeyen bir de "duranda", "gelende" sözcükleri vardır.

-anı (-eni): Nasih Bezirgen'in "Dere Bēgi" adlı şiirindeki "çihēn̄j̄" sözcüğünde olduğu gibi :

köylerde ağa vārdı ,
Fir̄un kimin yaşārdı ,
sözünnen yan çihēn̄j̄ ;
köçt̄irird̄j̄" kāvārdı !

Buna benzeyen bir de "kalanı, katani" gibi sözcükler vardır.

-b (-ib, -ip): Mustafa Gökkaya'nın "Ecep Merihten Gēl̄ibsen?" adlı şiirindeki "bāh̄ib" sözcüğünde olduğu gibi:

tüken sehēb̄i gēld̄i ,
kilik k̄f̄ile sāld̄i ,
bir şey portlar tükennen ,
bāh̄ib̄ rēngine dāld̄i !

Buna benzeyen bir de "ālib" sözcüğü vardır.

-diğca (diğçe); -dihçe (-tihçe): Nasih Bezirgen'in "Temeħ Ettiler Mala, Kizi Vērdiler Lala" adlı şiirindeki "gēttihçe" sözcüğünde olduğu gibi :

ērıldı bir mum kimin,
ħurdalândı kum kimin ,
gün gëttihce sarıldı,
gēlin de bir gül kimin !

Buna benzeyen bir de "düştüħce", "güldüħce" sözcükleri vardır.

-ince (-ince, -unca, -ünce): Mustafa Gökkaya'nın "Ha Zaman Ker Oldu?" adlı şiirindeki "ālinca" sözcüğünde olduğu gibi:

hemen ħeber ālinca,
sekkel uzun biġ ince,
fidayam aħbābima
yararam men ālince

Buna benzeyen bir de "çälünca", "görünce" sözcükleri vardır.

-ken: Nasih Bezirgen'in "Yéddi Günü" adlı şiirindeki "beklerken" sözcüğünde olduğu gibi:

Ohur yazarsan bayan,
sensen ürəgim oyan,
sennen ümid beklerken;
aramāduv durduv yan !

Sıfat - Fiiller (Partisipler) :

Irak Türkmenleri ağzlarında Sıfat - Fiil ekleri şunlardır :

-an (-en): Nasih Bezirgen'in "ħalkımız" adlı şiirindeki "diyen" sözcüğünde olduğu gibi:

bize diyen yabānçı,
çoħtan çēkirk sāncı,
dilimnen sened ālin;
O kervānçı, biz hānçı !

Buna benzeyen bir de "buran, ciben" sözcükleri vardır.

-diġ (-diġ, -duġ, -düğ): Irak Türkmenleri ağzında çok kullanılan şu deyimdeki "āldiġuy" ve "korkuttuġuy" sözcüklerinde olduğu gibi :

"*āldığuv ebdes, körhuttuğuv* kolbaçakaya degmez!"

Ayrıca Mustafa Gökkaya'nın "Renksiz İneg" adlı şiirindeki "*dēdīğim*" sözcüğünde olduğu gibi :

"yéri gēt yahāmi sal,
évuyçjin de şey-mey al,
dēdīğim günler, gelme,
nâhsı gün gëldiysev gel!"

Buna benzeyen bir de "*döndüggijv*" sözcüğü vardır.

-miş: Nasih Bezirgen'in "Girmi Dört Kanun" adlı şiirindeki "*gécmiş*" sözcüğünde olduğu gibi:

"ibret al geçmiş günnen,
kör düğün düğünnnen,
ayag at geri kalma;
sen sevre bölüginnen !

**Türkiye Türkçesi Etkisiyle Irak Türkmen Türkçesinde (Metinde) Kullanılan
Sözcükler Listesi :**

ağla-	36/8	kavğa	57/79
anı	7/12	koşar	33/4
ata	52/20	kurhiyordu	25/9
ayna	46/1	kurnaz	11/4
bahsene	20/12	laf	47/12
bükü	12/2	masa	35/3
budala	51/15	merkeb	25/8
buzdolabı	44/4	nerede	26/15
çağlar	14/6	olur	48/15
çarşıda	41/12	olursın	26/40
çocık	40/7	onlara	37/7
çolim-çocığ	53/9	ötir	19/5
damad	5/39	ögüt	52/13
der	11/14	öküz	25/8
derin	21/2	pazar	3/4
doymazdı	37/4	pazartesi	3/4
duriyordu	25/9	perver	29/11
duymaz	4/5	sapmaz	29/2
endişe	46/14	soriyordı	25/9
erdı	3/5	sustı	3/23
ettirmişsin	21/20	şışman	50/12
fena	31/2	şive	29/3
garson	25/8	Tanrı	32/9
gecekondı	25/7	tren	5/40
gemi	17/4	türkü	6/2
gönül	3/7	yavrum	56/28
görəriz	57/62		
kaç	26/20		
kadın	7/19		
kaldirım	7/24		

KAYNAKLAR

1. Agah Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sâdeleşme Eşreleri, TDK, 1960
2. Agop Dilaçar, Kutadgu Bilig İncelemesi, TDK, 1972
3. Agop Dilaçar, Türk Lehçelerinin Meydana Gelişinde Temâyüllerin Koyulaşması ve Körlenmesi, TDAY, 1957.
4. Ahmet Caferoğlu, Türk Dili Tarihi, Cilt I-II, İ.Ü. Ed. Fak. Yay., 1964.
5. Ata Terzibaşı, Arzı-kamber Matalı (Kerkük Ağzı), İst., 1971.
6. Ata Terzibaşı, Kerkük Eskilar Söyü, Türkmen Kardeşlik Ocağı Yay., Zaman Basımevi, Bağdat, 1962.
7. Besim Atalay, Dîvânü Lügati't-Türk Dizisi, TDK, 1943.
8. Çağdaş Türkmen Şâirleri, I. Cilt, Tanıtma Bakanlığı Yay., Bağdat, 1973.
9. Farük Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), A.Ü. DTCF Yay., 1967.
10. Kemal Edip, Urfa Ağzı, TDK, İst., 1945.
11. Kardeşlik Dergileri, Türkmen Kardeşlik Ocağı Yay., Bağdat, 1960-1973 yılları arası
12. Mustafa Gökkaya, Halk Şiirinden Kozağ, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük, 1968.
13. Mecdut Mansuroğlu, Türkiye Türkçesinde Ses Uyunu, TDAY, 1959.
14. Dr. M.T.Z., İran Türkçesinin Sarfi, Müterekki İranlı Türk Revşen Fikirleri Cem'iyetinin Neşriyesi, Batı Almanya, 1355.
15. Muhammed Ergin, Türk Dil Bilgisi, mİ.Ü. Edb. Fak. Yay., 1962.
16. Muhammed Ergin, Dede Korkut Kitabı, TDK, 1958, II. Cilt, Ank., 1963.
17. Muhammed Ergin, Azeri Türkçesi, İ.Ü. Edb. FFak. Yay., 1971.
18. Nasîh Bezirgen, Halk Şiirinden Bizim Oğlan, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük, 1968.
19. Necmettin Hacieminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, MEB, 3. Bsk., İstanbul, 1984.
20. Necmettin Hacieminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, MEB, 3. Bsk., İstanbul, 1984.
21. Necmettin Hacieminoğlu, Türk Dilinde Yapı Bakımından Fililer, İstanbul, 1984.
22. Saadet Çağatay, Türk Lehçeleri Örnekleri, Cilt I, II, A.Ü. DTCF Yay., Ankara, 1972.
23. Sadettin Buluç, Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri, X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, Ankara, 1966.
24. Sadettin Buluç, Kerkük Hoyratlarına Dair, R.R. Arat İçin, TKAE, 1966.

25. Sadettin Buluç, Hanekin (Irak) Türk Ağızı Üzerine, I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul 1973.
26. Sadettin Buluç, Tellafer Türkçesi Üzerinre, TDAY, Ankara, 1973-74.
27. Semih Tezcan-Ehliman Ahundov, Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, TDK Yay., A.Ü. Yayınevi, 1978.
28. Tahsin Banguoğlu, Oğuz Lehçesi Üzerine, TDAY, 1960.
29. Tahsin Banguoğlu, Oğuzlar ve Oğuzeli, TDAY, 1959.
30. Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları (İncelem-Metinler-Sözlük), TDK. Yay., Ankara, 1988.
31. Tuncer Gülensoy - Ahmet Buran, Elazığ Yöresi Ağızlarında Derlemeler 1, TDK. Yay., Ankara, 1994.
32. Tuncer Gülensoy - Ahmet Buran, Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1992.
33. Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976.
34. Zeynep Korkmaz, Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplasma Olayları, A.Ü. DTCF. Yay., Ankara, 1962.
35. Zeynep Korkmaz, Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Phonetik), A.Ü. DTCF. Yay., 1956.
36. Zeynep Korkmaz, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara, 1963.
37. Hidayet Kemal Bayatlı, Dilimiz, Türkmen Kültür Müdürlüğü Yay., Bağdat, 1988.